

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

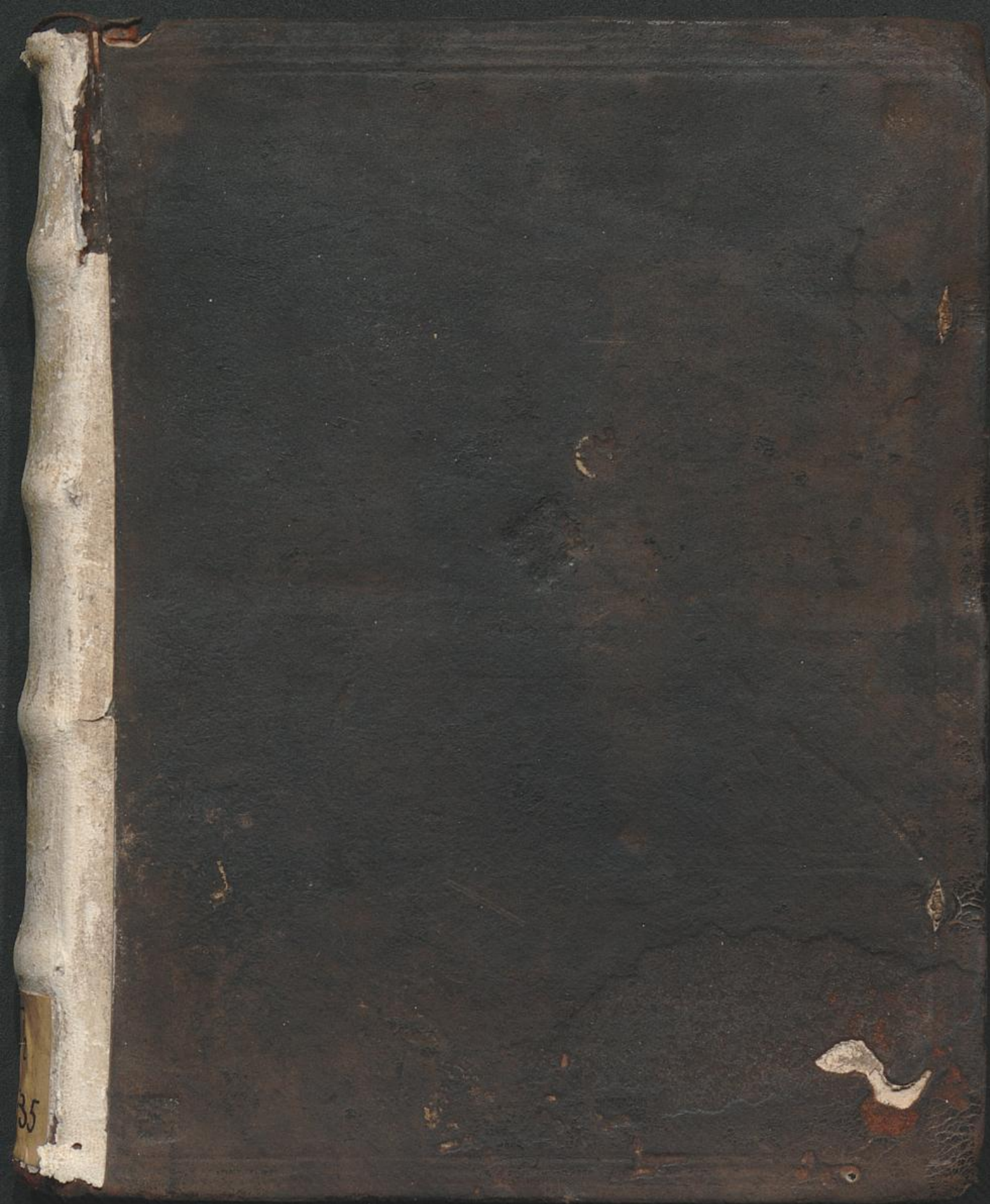
Universitätsbibliothek Paderborn

**De Vita & Rebus gestis P. Petri Canisii, De Societate Jesv,
Commentarii**

Sacchini, Francesco

Ingolstadii, 1616

urn:nbn:de:hbz:466:1-41515

Th. 2335.

L 111
30r

De Vita & Rebus gestis
P. PETRI CANISII,
DE SOCIETATE
JESU,
COMMENTARII.
AD

Serenissimum Principem ac Do-
minum, Dominum

WOLFGANGVM
WILHELMVM

Comitem Palatinum Rheni, Ducem Bauariæ, Lu-
liæ, Cluiæ, & Montium, &c.
Liber Domus Probationis societatis Jesu.

AUTHORE

FRANCISCO SACCHINO,
de Societate eadem.

INGOLSTADII,

Ex Officina Ederiana, apud Elisabetham Angermariam.

Anno M. DC. XVI.

De Vitis & Rebungibus
P. PETRI CANISI
DE SOCIETATE
F. S. V.
COMMUNE TARRA

Secundum inveniunt Principes de
WOLFF CANIS
WILHELMUS
WOLFF CANIS
WILHELMUS
WOLFF CANIS
WILHELMUS

WOLFF CANIS
WILHELMUS
WOLFF CANIS
WILHELMUS
WOLFF CANIS
WILHELMUS
WOLFF CANIS
WILHELMUS
WOLFF CANIS
WILHELMUS

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMI-
NO, DOMINO

Wolfgango Wilhelmo

COMITI PALATINO RHENI, DVCI
BAVARIÆ, IVLIÆ, CLIVIÆ, ET MONTIVM;
Comiti in Veldentz, Sponheim, Marchia, Ra-
uenspurg & Mörs, Domino in
Rauenstein, &c.

FRANCISCVS SACCHINVS
E SOCIETATE IESV, S.

Vellem adesset mihi, Serenissime Prin-
ceps, ingenium & lingua P. Petri Cani-
sui, ut quanto operè ille gaudeat suas res
exornari nomine tuo, satis expromere,
& eloqui possem. Fuit profecto ille vir, ut virtutibus
ceteris in plenum instructus, ita boni publici perstu-
diosus, religionis Catholica immensum amans, &
propu-

A 2

propu-

propugnator vel ultra vires; sitientissimus animarum, cupidissimus bonorum, observantissimus eminentium personarum, & aduersus bene de se meritos admirabiliter gratus. Quae omnia Virum tibi, quemadmodum si mortalis superesset, maximè deuincirent, ita immortalitate beata (quod non dubitamus) perfruentem, summè conciliant. Intuetur enim quantum ex te incrementi commune bonum, quantum casta religio, & animarum publica salus capiat. Principatus publica ornamenta, famulantesque Deo opes, unaque eximias priuata videt tuae vitae laudes; nec sibi quantum tribuas, non intelligit. Itaque cum in clarissima illa sempiterni dei luce talia contempletur, plurimumque iam Beatorum in Regno possit ac polleat, deamat proculdubio te, per studiosèque tuetur; & aliis super alia cumulat donis, nihilo minus, quàm tu eius quasi disciplina alumnum te profiteris, tibi se probare gestiens Patronum ac Patrem. Igitur sanctae eius mentis interpretanti sensum mihi vnus omnium oblatus es Tu, Optime Princeps, cuius maximè vellet cum suo nomine consociari nomen, rebusque inde suis firmamentum, ac splendorem adiungi; quo de pluribus posset, pro immensa illa, quae non extincta morte,

morte, sed aucta immortalitate est, communis boni cura, tanto commilitone, & quasi collega adiuvante, etiam mortuus benemereri. Hac explicare Canisius & dilatare quanta gravitate, ac sanctitate posset? Adderet & mihi argumenti benignitas facultatem, nisi quantum excitat eius praestantia, & ubertas, tantum coërceret modestia tua, cuius citra offensionem lumen illa suum adipisci non possunt. Verum satis opinor ratio constat consilij mei, cur opusculum hoc nomini tuo inscripserim: cetera de Canisio legent homines in his libellis: de te credent oculis suis. Cuius spectaculi fructum diuina bonitas det in tempus quàm longissimum maiore semper cum admiratione, & cumulatione gaudio v-surpare.

AVTOR LECTORI.

Itam PETRICANISII edidit anno priore Matthæus Raderus noster, homo pereruditus, & accuratus, haud vno opere notus seculo. Ceterum, quia in communi Societatis nostræ Romano tabulario alia extabant plurima, quæ nisi à scriptore ipso satis commodè eximi, ac depromi nequirent, ea fuit causa mihi de integro subeundi laboris. Habes igitur, benèuole Lector, de vita, rebusque gestis maximi eius viri à me Commentariorum libros tres. Placuit per annos describere. Quippe notatio temporum, & veritati munimentum est, & intelligentiæ lumen aduersus confusionem, & præterea subsidio memoriæ. Libri modici sunt, vt requiescas ante fatigationem: & partitionem ipsa res attulit. Namque primus complectitur annos eius vitæ quinque & triginta ante Prouinciatum. Alter quatuordecim, quos in administratione Prouinciæ egit. Postremus reliquos duode-
trigin-

triginta vsquē ad septimum ac septuagesimum,
quo anno est mortuus. Commentarios malui di-
cere, quod videbar potius collegisse, ac disposuisse
cum cura, & fide has res, quā ad historiæ perfe-
ctionem satis illuminasse. Non alienum visum est
inferere aut Canisij, aut magnorum virorum in-
terdū epistolas, quamquā modicē id pro præter-
missis, est factum. Nam si præsentium ad præsentēs
magnam partem ex ingenio assimulatos sermo-
nes primi Historicorum in libros suos inculcant:
absentium inter se verba si non æquē declamato-
ria, certē non minus apta, vera etiam nimio magis,
cur omninō ipse præterirem, & non nemini ex v-
su futura obrui silentio paterer? Pleraque rerum ex
ipsis petita sunt literis in re præsentī scriptis, qua-
rum penes nos fermē autographa, aut exempla ex-
tant. Plurimæ earum ipsius manu Canisij scriptæ
sunt. Etenim, vt erat vir totus è Præsidum volunta-
te aptus, sua cum eis omnia candidē, ac diligenter,
vti iuebatur, communicabat. Ex qua parendi
simplicitate, præter alium multiplicem fructum,
duo velut additamenta est consequutus: primū
vt memoria rerum suarum cum sui celebritate
nominis plenior ad Posterōs iret, quod nec agebat,
nec

nec pensi habebat. Alterum ut nobis quoque, venturisque seculis præclara eius prudentiæ documenta, & præstantium virtutum exempla commodo essent: quod tametsi non agebat, ab eius tamē caritate non abhorrebat. Eadem duæ nobis causæ, secundum Numinis gloriam, talia vulgandi fuere: easdemque tibi, optime Lector, esse velim legendi. Vale.

MVTIVS VITELLESQVS,

SOCIETATIS IESV PRÆPOSITVS

Generalis.

Cum de vita & rebus gestis P. Petri Canisi de Societate IESV, commentarios, auctore Francisco Sacchino de Societate eadem, Tres eiusdem Societatis, quibus id commissum fuit, recognoverint; & in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, ut typis mandentur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Roma XXIII. Ianuarij. M. DC. XVI.

Mutius Vitellescus.

DE VITA ET RE-
BUS GESTIS

P. PETRI CANISIÏ,
E SOCIETATE IESV.

LIBER PRIMVS.

Petrus Canisius religionis
Catholicæ ingens per Boreales Pro-
uincias in summa temporum diffi-
cultate columen, perque easdem Societatis IESV
propagator, & lumen, doctrina vir, incertum, an
sanctitate maior, aⁿo salutis humanæ M. D. XXI.
ortus est: quo anno beatus Ignatius Loiola, Socie-
tatis IESV parens, ad seueriorem vitam conuersus
ad militiam sacram ab profana transiuit. Archan-
gelorum Principi Michaëli dedicatum diem octa-
uoidus Maias natalem sortitus est, nempe vt eun-
dem cœlestium copiarum Ducem ad prælia Do-

B

mini

*Canisius or-
tus 8. Maij
anno 1521.*

De vita P. Canisij

Nouiomag.

Patre Iacobo Canisio.

mini prælianda auspicem, & patronum haberet. Nouiomagum patria fuit, Prouinciæ Geldriæ, quā olim Sicambriam dictam volunt, primaria ciuitas. Parens vterque & diues opum, & splendore generis clarus, & religionis sincero cultu nobilis. Iacobus Canisius Patri, Ægidia Hoonvvingana Matri fuere nomina. Ex vtroque Petrus præclaram indolem hausit. Namque Iacobus eloquentia imprimis, prudentiaque iuris ciuilibis, ad hæc morum grauitate, rerumque agendarum industria claruit. Quæ propter ornamenta primum euocatus à Lotharingiæ Duce, qui Geldriæ Ducis sororem habebat in matrimonio, liberorum eius institutioni præfectus, & inter consiliarios cooptatus est. Deinde reuersus in patriam non modò primos Nouiomagi honores meruit, sed pene perpetuum Consulatum gessit. Idem vnus omnium in Prouinciæ conuentibus legebatur, qui grauiissima quæque cum Principibus negotia totius Geldriæ tractaret: interque cætera momenti haud vulgaris rectè administrata munera, præcipuus autor, siue interpres memoratur fuisse foederis sancienti inter Carolum Quintum & Guilielmum Sicambriæ, Cliuiæ, aliarumque circa regionum Principem. Ægidia

Liber Primus.

dia verò cum Matronalibus aliis dotibus, tū præcipue vti par est, sanctimonia & pietatis exercitatione eminuit. Itaque cum decessit (acerbo enim elata est funere, vnica virili stirpe Petro de quo scribimus, filiaq; vna relicta) nihil habuit, de quo supremis verbis virum grauius admoneret, rogaretque impensius, quàm vt Nouitios errores, qui iam inter Nouiomageneses serpebant, omni ope defugeret; ac religionem Catholicam, sanctâque mor-
dicus teneret. semper autem filios, ac nominatim Petrum singulari studio, nec sine lacymis commẽdare consueuerat Deo, eiusq; curæ, ac tutelæ committere. vt dubitandum minimè sit, quin pias preces & ipsa continuerit in cœlo, & benignè Deus audierit. Ea demortua Iacob. Vendelinâ Vandenberg duxit, quatuorq; ex ea fratres, totidèq; sorores Petro genuit: atq; Othonem, ac Theodoricum in iis, quorum infra mentio fiet. Sororẽ habuit ea nouerca religiosam in primis quæ intra domesticos parietes incorruptam animi, corporisque integritatem, & in omni genere laudabilem vitam ad vltimam vsque senectam obtinuit. Ea pro parente ac Magistra Petro se gessit.

Porro vt administrum ex animi sui sententia di-

Matre Aegidia Hoon-
vringana.

*Indolem puer
habuit ma-
ximè piam.*

*Afflictat cor-
pusculum.*

uinus Architectus, & opifex sibi formabat ad ma-
nam nominis sui commendationem & gloriam,
ita puero materiem, atque naturam omnium ca-
pacem ornamentorum indidit; & idoneam mox
addidit disciplinam. Planè sortitum diceres a-
nimam bonam. Elucebat in tenella ætate in-
genua modestia, hilaritas verecunda; matura
tranquillitas, & quædam præcox gratia pietatis.
Nam sæpe interdium noctuque abditum depre-
hendere in latebra, ac secessu aliquo domus
precibus habendis intētum. Sæpe etiam tenerum
corpusculum cilicinis vestibus diuexauit, vno
Dei spiritu agente, mortalis nullius monitu: vl-
tro inferens arma domestico hosti, prædomans-
que nec dum validum, quo mox rebellare moli-
entem subiugo, vt assuetum, procliuius cohibe-
ret. Quin etiam fuit, cum diebus, quos ante Cine-
res vulgus intemperantiæ operatos habet, assidens
mensæ inter domesticos à vino sibi abstinentiam
indiceret, reputans secum quàm grauius Maiestas
æterna temporis eius ingluvie offenderetur à mul-
tis, qui indignissimè sibi ventrem quasi pro Deo
constituerent. Igitur iam tum peccatis hominum
incitatum placare Numinis irā incipiebat; & con-
fuesce-

fuescebat aduersus prauos multitudinis ire mo-
res. Ludicra eius, & oblectamenta Tempia erant,
& diuinæ res: inter æquales Sacerdotis personam <sup>Imitatur sa-
cerdotes, &
concionato-
res.</sup> frequenter agere, imitari psallentes, sacrificantes,
precantes; & interdum ad circumfusam puero-
rum coronam concionabundus dicere: iucundis-
simè autem ipsis ministrare sacerdotibus, dum sa-
cris operarentur; & aliis interesse, operamque præ-
bere diuini cultus officiis.

Sanctus Domini timor (vt Sapiens de fide- ^{Eccles. i.}
bus ait) concreatus ei materno in vtero videbatur,
& quasi cœlestis Pædagogus, à Patre cœlesti addi-
tus. Tale enim initium tantæ sapientiæ congrue-
bat. Iam tum puero diuina lux oculos aperuit, vt <sup>præuidet
peccatorum
pericula.</sup> præuidere inciperet vndique obiectos humanæ
vitæ laqueos venantium, & quàm pauci eos effu-
giant, singulari enim uero munere. Nam fermè
imbecilla ætas (quæ naturæ deprauatio est) ante
miserè capitur, quàm satis dispicere, ac formidare
laqueos norit, nedum declinare laboret. Petrus
autem ita vndique deprehensum se quasi agnum
voraces inter lupos considerans, salubri pauore ta-
ctus, sibiq; diffidens, magno ardore ad Deum con-
fugiebat, vt suam ille adiutricem manum porrige-
ret.

Postulat di-
vinitatem dei
etiam.

ret. Et quidem cū in S. Stephani, quod princeps
Nouiomagi est templum, quondam sacrosan-
ctum Christi corpus prope summum altare sup-
plex adoraret, adfuit lux quædam vberior, adeoq;
clarè sub oculos posuit circundata peccatorū dis-
crimina, & ruinæ occasiones, vt magno angore, &
fluētibus lacrymis institerit obsecrare Dominum,
vt periclitanti sibi adesset, monstraretque, quam
insistere viam deberet, vt saluus euaderet. Quæ de-
inde Colonie, iam apud aureos Martyres (sanctum
Gereonem hodie vocant) degenti frequens redi-
bat cogitatio, & ardens studium, votumque, sæpe
enim interioribus incitabatur stimulis, vt percu-
peret, atque anxius peteret, vt sibi gratia Dei præi-
ret dux ad certum vitæ cognoscendum ac deligē-
dum genus, quod & ipsi Deo gratum, & salutife-
rum sibi foret: idem quod Propheta, quanquam
non verbis iisdem precans. Vias tuas Domine de-
monstra mihi, & semitas tuas edoce me: & dirige
me in veritate tua, & doce me, quia tu es Deus Sal-
uator meus. Hæc indoles, hoc diuinæ gratiæ Ma-
gisterium erat.

Ann. circiter
15. Coloniam
adit.

Humana verò institutio, ac disciplina puerilis
hæc fuit. Sub annū ætatis quintum decimum, cū
iam

iam nec ingenij culture, nec morum cōmoda esset
in patria cōmoratio, Coloniā missus est, vt procul
à raptoribus horarum bonarū domesticis, & soda-
liū corruptela, sub idoneis Magistris vtraq; excole-
ret, ac perficeret. Plus annis decē mansit Coloniæ,
non tamen sine interiectis subinde peregrinati-
onibus. Primis annis domicilium apud aureos
Martyres habuit, in hospitio venerabilis Theologi
Andræ Barduik, Magistrum autem, ac Patris loco
diuina prouidentia, quasi Ananiam Paulo præpa-
rarat Sacerdotem haud indifertum, sed eundem
probatissima vita Nicolaum Eschium, iis maximè
deditum studiis, quæ animū ad diuina sustollunt,
& Theologia mystica continentur. Quo in gene-
re conscriptas ab eo postea exercitationes quasdā
Spiritus, cum bona operis, & auctoris commenda-
tione Laurētius Surius euulgauit. Hic & sua spon-
te ad morum magis, quàm ingeniorū expolitio-
nem intentus, & inuitatus bonitate adolescentis,
multò enixius meliorem illam magisterij partem
ad virtutis cōformationem exequi cœpit. Assidu-
us lateri adhærebat simul innocentia custos, si-
mul perfectionis Euangelicæ sator. Simplici, inte-
groque pectori, quasi nitidæ membranæ, puræq;
tabu-

*Instituatur
à Nicolao E-
schio sanctif-
simè.*

tabulæ dictata inscribebat, atq; decreta Christi. Infusurrabat identidē, atq; ingerebat auribus carmina huiusmodi, 'seruire Deo regnare est. Sola salus seruire Deo, sunt cetera fraudes. Si Christū bene scis fatis; etsi cetera nescis. Adhæc iubebat quotidie perlegere caput ex diuinis Euāgeliis, & illustrem inde sentētiā, quam eo die meditaretur, memoriaq; deinceps custodiret, excerpere. Aliorum quoque piorum codicum apposita lectione, præcipueque sanctorum hominum exemplis imbuebat. Postremo (quæ certissima est, eademque mollissima, & compendiosissima via docendi) sua ipse vita dies ac noctes illustrem ad quæuis decora præportabat alumno facem. Non aliter, atque facilis cera, ac mollis argilla sequebatur Petrus manum fingentis: sensimque in imaginem pulcherrimam filij Dei figurabatur. Dogmata fidei sanctæ in dies acrius illustrabant mentē, & magnifica spei Christianæ promissa vehementius excitabant; quantumque cælestes illæ virtutes fidei, speique roborabantur, tantum mundi amor ac timor euilescebant: euangelica verò præcepta, & consilia calcar fortius, ac desiderium impensius bonæ menti adiciebant. Vsq; eo, vt non misericordiæ solū, sed
&

& simplicitatis, ac paupertatis voluntariæ studio nonnunquam bonam librorum partem sacco inclusam in pauperes distribuendam ultro daret. Nempe ex eo detrahens, quod sibi carissimum esset; cum tamen locupletis bibliothecæ amor sapientiæ cupido adolescenti, atque adeo in ea recuri-
PauPERTatis amore libros in pauperes distribuit.

tu, cæteraque vita se ferret. Diligebat eo sensu, verebaturque magistrum, nihil vteo carius, nihil eius autoritate grauius haberet. Eius consuetudine & familiaritate contentus, nullum præterea sodalium desiderabat vsum. Adeo vnus instar omnium erat. Non solum per arcanam Sacramenti confessionem totum illi nudabat animū, sed quotidie solitus exacti erat diei rationē reddere. Quicquid cogitationem subiisset, si quid puerilium ineptiarum incidisset, quicquid quocunque modo visus esset sibi dicto, factoue deliquisse per ingenuam bonitatem exponerat; vt magister nihilo minus interiorem mentis habitum, quàm exteriorem corporis figuram in conspectu habens, pro arbitratu componeret; ac poenam quoque prolapsionum, si visum esset,
Mira caritas in magistrū.
Quotidie ei conscientiam aperis.

C

iniun-

iniungeret. Vbi licet admirari planè raram in pue-
 ro siue ingenuitatem, siue conscientiae custodien-
 dae solertiam. Namque perfectae virtutis magistri
 nihil vltra fermè requirunt, quàm vt veræ sapien-
 tiae studiosus secum ipse idem accusator, ac iudex
 exactum recognoscat, & in iudicium vocet diem.
 Sed Petrus nequaquam ea cura contentus, religio-
 si Tyronis instar cuncta Institutori candidè aperie-
 bat, vltroque apud eum sui accusatorem agebat,
 ac paratum ad subeundam quamlibet poenam of-
 ferebat, nullo retardatus, vti assolet illa ætas, vel
 pudore, vel metu. Videretur hæc pueri Canisij laus
 propemodum incredibilis, nisi ex eiusdem iam se-
 nis affirmatione, chirographoque constaret: cum-
 que reliqua deinceps ætate tam aptè congrueret,
 vt altera alteri testimonio sit. Igitur ex cōspiratio-
 ne illa seduli præceptoris, obedientisque discipu-
 li factum est, vt quæ facillimè propter imbecilli-
 tatē consilij ætas deprauatur primis annis, in ea Pe-
 trus & innocētiam perpetuam custodiret, & cum
 ætatis futuræ, tum sanctitatis firmissima poneret
 fundamēta. Tanti interest pariter cum ingenij
 docilitate idoneos nancisci Doctores. Cuius ma-
 gni meriti nunquam postea Canisius desinit sum-
 mas

*Gratias Deo
 do tradito si-
 bi bono insti-
 tutore. Quæ
 & aliis pue-
 ris præca-
 batur.*

mas Numini grates agere, adprecarique vt pro indulgentissima sua pietate pueros omnes eodem præuenire vellet munere, vt optima præoccupati doctrina, matureque à turbis, ac periculis mundi semoti discerent salutaria magis, quàm vana sectari, ac recto consilio in studiis literarum versantes sapientia solida ad suam, Ecclesiæque sanctæ utilitatem, atque diuini nominis gloriam informarentur. Hac igitur in schola puer, adolescensque Canisius dubitares vtrum in virtute, an literis maiores progressionem haberet, cum in vtrisque haberet maximas; vicissimque se se vtraque studia eo validius adiuuarent, quo sincerius ipsam quoque literarum disciplinam ad pietatis apparatus, profectumque, atque ad Dei gloriam referebat. Sunt qui tradant etiam solitum inter studendum demortui hominis caluariam in lucubratoria mensa habere propositam, quæ continenter oculis, & animo obuersaretur: aptum sanè inuentum ad percipiendam philosophiam, quæ mortis meditatio definitur, & ad studia ultra mortem dirigenda, extendendaque in omnem æternitatem.

Nec tamē omnino periculis caruit, quibus ab
fatana, ab seculo, à domesticis, ab ipsa deprauatio-

periclitatur à seculo.

*Nuptias, &
honores Ec-
clesiasticos
repudiat.*

*Virginitatē
vovet anno
ætatis 19.*

ne naturæ teneræ hominum mentes excipiuntur. Reuersus aliquando in patriam, vt ætatis feruor accesserat, & aberat fida Præceptoris custodia, paulatim videbatur ad laxiora vergere: & parentes, atque cognati, quo clariora videbant rerum magnarum semina, & maiora futuræ claritatis exordia, cū præsertim ille stirpis maximus esset, hoc magis ea cōuertere ad humana domus incrementa studebant. Hæc enim in plerisque mortalium prauitas viget, vt ingeniorum præstantissima quæque, ad cœlum suo quasi nutu euolantia pro fordido quæstu, vel inani splendoris vmbra affligere conentur humi, terræque cæno immergere. Sed ex mora productiore quiddam subueritus sagax præceptor, tempestiuè Nouiomagum aduolauit, confirmavitque ita nobilem cœlestis sapientiæ candidatum, vt is & nuptiis, quas optima conditione, & Ecclesiasticis honoribus, quos opimos obtrudebant, remisso nuncio, Coloniamque extemplo reuersus, totam ad Deum curam transferret. In ea cura perseverans, continenterque proficiens ad ætatis annum vndeuigesimū venit. Quo anno ipsa beato Matthiæ Apostolo sacra luce & perpetuam Deo castimoniam cuius ad eam diem illi-

illibatum florem conseruarat, illibatumq; deinceps ad extremum vsque retinuit, & tandem auxit in coelum, religione voti dedicauit: & Philosophiæ spatiis magna nominis sui celebritate in Collegio Montano decursis, in eodem suprema donatus est laurea. Ad ius deinde Ciuile, ac Pontificium cognoscendum, quam viam ipse institerat, vt eadem per vestigia duceret, ad mouebat, & cōpellebat Iacobus Pater; vt aliquandiu institutionibus Imperatoriis Coloniae, Pontificiis verò Louanij Petrus nauarit operam.

Sed sacer animus ad diuinam sapientiam toto ingenij, ac voluntatis impetu ferebatur; eamque potissimum, quæ non modò rapit ad sublimia, diuinisq; luminibus illustrat mentem, sed etiam augustos inter ardores inflamat: quam vti demonstratum est, Eschius præcipuè profitebatur. Huius ardens sapientiæ studio, si quos vsquam audiret in ea præstantes, ad eos vel ex longinquo adire, sermones vt coram conferret, non dubitabat. Aliquot ancillas Christi, quarum sanctitas celebrabatur, in variis cœnobiis, oppidis, prouinciisque conuenit: sanctisq; eorum colloquiis, ac monitis multum proficiebat. Harum è numero fuit

Deditus Theologia mystica,

Diuinitus co-
gnoscit se pro-
futurum Ec-
clesiae.

Et de societate
futurum.

Proficit col-
loquiis sa-
crarum vir-
ginum.

quædam in Brabantia, quæ disertè ei prædixit, fore
tempus, cum ille multum Ecclesiæ Dei opera sua
& scripture commodaret. In oppido verò Arn-
hemio procul Nouiomago duobus milliaribus
mēsuræ gentis, vidua fuit celebris sanctitatis, quæ
cum item à Canisio inuiseretur, ante Societatis
nostræ auditum nomen, afflata diuino Spiritu,
vaticinium ei in hanc sententiam edidit. Tu in-
quit, fili cooptaberis in nouum quendam Sacer-
dotum Ordinem, quem in Ecclesia sua ad refor-
mationem eius, ac multorum salutem parat De-
us. Ego eos per visum vidi, & te ad eos adiungi.
Graues erunt viri, docti, modesti, Deo pleni, & ani-
marum caritate præditi. Bono igitur fac sis animo,
& spe huiusmodi te sustenta; nam breui à Deo
potieris hoc dono. Ita Deus quod maximè ad opus
delegisset, ac destinasset suum illum famulum
(quod cum plerisque virorum insignium consue-
uisse legimus) non obscuris eidem oraculis præ-
monstrauit. Qui & hæc ipsa iam senior literis cōfi-
gnauit, & de profectu ex notitia & colloquiis reli-
giosarum eiusmodi sceminarum, Deo gratias a-
git his verbis. Non possum hic obliuisci bonarum
sanctarumque mentium quas puer, & adolescens
sum

sum frequenter expertus non sine profectu & consolatione spirituali, cum apud Arnhemienſes, No-
uomagenſes, Buſciducenſes, Oſteruuikenſes, Die-
ſtenſes, Louaniēſes degerem. Laudo, & extollo
nomen ſanctum tuum in ſponſis tuis, iisque virgi-
nibus admirandæ virtutis, & antiquæ ſimplicita-
tis, & probatæ pietatis: quarum monitis, & exem-
plis, imo, & vaticiniis me ſæpius excitare, terrere,
fouere, & impellere voluiſti, vt & tibi propior fie-
rem, & mihi notior, & aliis vtilior, & in via ſpiri-
tus vigilantior eſſem. Credo gratiæ tuæ donum
fuiſſe, cum ego huiusmodi ſeruis tuis, & ancillis e-
lectis adiungerer ſæpe; illis, quam cæteris opulen-
tioribus, aſſeſſe malebam: illarum hortationes,
conſilia, preces magnipendebam, cum illis collo-
quia pia miſcebam. Hiſce præſidiis, tamque ſecun-
dis ventis afflantibus belliffimè nauigans, nec
vllis blandientium Sirenium vocibus interpella-
tus, nondum certam ſibi rationem vitæ degendæ,
& quaſi regionem, ad quam curſum dirigeret,
propoſuerat: ſed tantum contemplationis amore
ad ſanctum ocium, & religioſam, qualis Carthu-
ſianorum eſt, propendebat tranquillitatē. Iamq; *Celebratur
eloquentia
& ardore
contra he-
reticos.*
toti ſpectaculo erat, non Academia modò, ſed
eti-

etiam ciuitati Colonienſi. Exercebatur enim frequēter declamans publicē, vnde & doctrinæ proſectus, & præcipuē eloquentia, & ardor aduerſus hæreticorum inſanas nouitates celebrabantur. Ille priuatim memoratur eximius tanquam præſecundæ ſtirpis fructus adoleſcentis, Laurētium Surium, à quo deinde tanto cum bono publico edita ſunt ingentia illa volumina vitarum Sanctorum, cū Lutheranus error incautum in prima ætate circumueniſſet, Caniſius ingenij ſui, & eloquentiæ ornamentis conciliatum, vnus omnium maximè impulſiſſe dicitur, vt ad Orthodoxos reuerteretur. Interior inde contractus eſt vſus, qui ad extremum vſque Sanctis vltro, citroque & episto-
lis, & aliis cultus officiis permanſit.

*Petrum Fa-
brum conue-
nit, & admi-
rauit.*

Haſtenus euecto Caniſio nouum diuina pro-
uidentia ſubſidiū miſit per quod ad Celiſſimum
Euangelicæ ſapientiæ culmen eueheretur; Petrus
Faber Sociorum beati Ignatij primus, Apoſtolicæ
Sacerdos indiſtriæ, præclaras per Germaniam, Spi-
ræ maximè, & Moguntia, priuatim, publiceque
gerebat res, egregia viri fama longè, lateque ma-
nante. Duos habebat ſuæ aſſeclas diſciplinæ Colo-
nię Ioannem Aragonium, & Aluarum Alfonſum,
qui

qui Sacerdotio iam præditi, mox in aciem aduersus infesta vitiorum agmina prodituri, literarum in officina tela Spiritus exacuebant. Siue horum ex usu, siue ex ipsius celebritate famæ admiratus Fabrum Canisius, conuenire hominem, atque oculis explorare decreuit, quæ de illo auditione cognorat. Rapti Philosophicas iuniorum mētes laudabilis ardor noscendi viros præstantes. Sed nostrum Petrum haud dubiè vis agebat diuinior, & fortasse illud ipsum, quod nuper ab Arnhemiana vidua demōstrauimus editum ei, vaticinium, extimulabat, vt, cū apparuisse sacerdotū nouum quoddam genus audiret, aueret cognoscere, num is illorum de numero esset, quos sancta vates cecinisset. Vt vt sit, Moguntiam perrexit: conuenit Fabrum: admiratus tantoperè est, vt dubitaret virum ne magis, quem quæsiuerat, an Angelum Domini inuenisset. Suspiciebat diuinarum in illo rerum magnam, profundamq; scientiam: suspiciebat illustres, eminentesque virtutes, eximiam imprimis caritatem, & ardens studiū nihil nisi Christo collaborandi in animarum salutem. Obseruabat accuratè, notabatque cuncta viri facta, dictaque: & obstupefcebat nullum illi verbum ex ore,

D

siue

siue in usu communi, familiarique congressu, siue dum mensæ accumbit, seu publicè, seu priuatim abire, nisi quod Dei laudem ac pietatem sonaret: idque ea facere sanctitatis, comitatisque prudentia, ut audientibus semper multum emolumenti, nihil molestiæ vnquam, aut satietatis afferret. Hæc autem non curiosè obseruans, sed quo oculo sancti Patres meliorum considerandas virtutes docerent, totus ad imitationem rapiebatur: eaq; omnia sibi pro forma proponens, ac regula, ad quam vitam deinceps componeret, ac dirigeret suam, nihil iam dubitabat, quin hoc demum Sacerdotum esset illud nouorum genus, ad quos ipse ex viduæ sanctæ prædicatione deberet adiungi. Nec verò minus Fabrum & sapientia cepit adolescentis, & bonitas. Agglutinantur continuò inter se vtriusque animi; & magister egregius pro nobilitate discipuli depromens industriam, ad exactam reconditoris philosophiæ speciem præscriptis à B. Ignatio mentis exercitationibus expolire, perficereque aggreditur. Constat enim ex Ephemeride ipsa Fabri non Coloniae hæc, sed Moguntiae gesta. Tum verò, ubi sancto illo in ocio vacare sibi ac Deo Canisius coepit attentius, instar aridæ materiæ, quæ facilli-

*Exercitiis
spiritualibus
mirè immu-
tatur,*

cillimè concipit flammam, ita paulatim animo, sensibusque immutatus est, ita mentem lux coelestis impleuit: denique, ita est nouo quodam vigore perfusus, vt & in corpus redundante diuinæ beneficentiæ copia, totus corroborari, totus in alium prorsus hominem transire sibi, ac transfigurari videretur. Itaque vix meditationibus iis perfunctus, vel, vt opinor, nondum omnino perfunctus, ipso die S. Michaëlis, qui tertium & vigesimum illi inchoabat ætatis annum, post maturam deliberationem hæc vota concepit. Primum extemplo se ad Societatis obedientiam transiturum; ac paupertatem Euangelicam, quatenus eiusdem Societatis Præsides statuerent, complexurum. Præterea ad sancta Apostolorum Petri, & Pauli peregrinaturum iimina. Postremò nisi Societate recipere, aliam quamcunque probatæ religionis familiam, quam illa præscriberet, initurum. Hanc formulam scripto excepit (autographum penes nos est) triplici quæ cruce subsignauit: tum adiecit, Modis omnibus orare se Præsides, vt commonerent sese, corriperent quæ, si quando segnem perspicerent: atq; ad ea præstanda seuerè compellerent. Fortè quis admiretur, quod nulla in his votis mē-

*Societatem
vixit anno
1543.*

tio fiat castitatis. Causam putarim, quod virginitatem iam dudum singulari, proprioque voto dedicarat.

*Fervor in im-
mandis pro-
nimis.*

*Societatis
gratiam Co-
lonia consi-
liat.*

Ita institutus, & ad Societatis rudimenta receptus Coloniam ad diuina studia prosequenda remittitur. Ibi cum Ioanne, Aluaroque supradictis animo, & frequentiore usu coniunctus, maiore quadam vi ad vtilitates publicas deriuare operam coepit. Ad miserorum leuandas calamitates tam se impensè, profuseque dabant, vt monendi fuerint à Fabro, ardorem vt temperarent, ne præpropere occupatio maioribus bonis officeret, ad quæ studiis eo tempore limandis adornarentur. Canisius autem dum repertum à se bonum communicat, & Fabri laudes deprædicat, facilem illi viam aperuit, ac præmuniuit cum apud alios, tum maximè apud Carthusianos Patres, quorum nobile in primis Coenobium stat Colonia. Itaque eius mox aduentu intima inuicem caritate coorta, haud temerè vsquam Societas magis studiosos, magisque liberales amicos, atque adeò patronos habuit. Communicauit & suum gaudium de inita Societate Canisius cum sociis, qui Louanij versabantur, ac nominatim cum Francisco Strada. Erat is ætate

ætate iuuenis, sed acerrimus venator animarum,
 & præco diuini verbi inter paucos salutaris. Qui
 acceptam à Petro epistolam ad Romanos Socios ^{Francisci}
 mittendam censuit, cum hoc non elogio magis, ^{Stradæ de eo}
 quàm oraculo. Canisius, inquit, benedictissima il-
 la, ac purissima anima literas dedit ad me, quas
 mitto in Urbem, vt agatis gratias Deo tam de sin-
 cero spiritu, tamque electo, & eximio Dei famulo,
 quem seruabat sibi Christus absconditum tan-
 quam triticum electum in magna copia pa-
 learum ad magnam laudem, & gloriam tre-
 mendæ Maiestatis suæ, & amabilis bonitatis. Non
 potuit Canisius in tanta, quam videbatur sibi re-
 perisse, felicitate veteris obliuisci Magistri sui, cui
 se debere omnia profitebatur, eumque ad inuenti
 thesauri non inuitare partem. Cæterum miro De- ^{Eschium ad}
 us consilio alteri cuidam per eam occasionem a- ^{Societatem}
 periebat ad Societatem aditum. Quod quemad- ^{inuitat.}
 modum gestum sit, quia ex confusa memoria pa-
 rum constanter proditur, dilucidè nobis, vereque
 ex eius ætatis commentariis prodendum est pau-
 cis. Degebat Nicolaus hoc tempore haud Loua-
 nio procul in oppido Diestemio. Igitur literas ad e-
 um Canisius dat, rogatque vt Francisci Stradæ, qui

redditurus eas literas esset, ne grauaretur audire cō-
 filia, & quas exercēdæ mentis vias idē proponeret,
 experiri. Eas literas vbi Nicolaus accepit, & Stra-
 dam vidit hominem tanto se ætate inferiorem, si-
 bi vetusto Magistro superuacaneum putauit im-
 berbis penē adolescentis subire dictata. Tum Stra-
 da, At certè, inquit, si quem nosti diuinarum re-
 rum studiosum, quicum agi de Euangelica perfe-
 ctione queat, cum mihi tuo loco vicariū assigna.
 Respondit ille esse Louanij veterem sibi amicum
 Cornelium Vishaucum peregregium Sacerdotē,
 ac Dei famulum, ad eum sese literas Stradæ ipsi da-
 turum, vti dedit. Quas vbi Strada Cornelio red-
 dit, continuò ex eius conspectu eripuit sese. Cor-
 nelius autem mox lectis Nicolai literis, Stradæq;
 incensus noscendi cupidine, tacito Deiparæ ad-
 monitu, quo loco sibi esset ille reperiendus co-
 gnouit: in itaque familiaritate, Societati se penitus
 consecrauit, magno cum suo, tum Louanienfium
 Sociorum bono; quos domum suam recepit. Non
 igitur ad ipsum Cornelium scripsit Canisius, neq;
 condiscipulus eius in vllō genere siue pietatis, siue
 literarum fuit, sed dum Nicolaum suum aduocat,
 is maluit ad obedientiæ iugum vicarium mittere,
 quàm

*Illius loco Cor-
 nelius Vishau-
 cus venit,*

quàm venire: adeo vocationis religiosæ benefici-
cium singulare est.

Sub hæc Fabro iam, vt in Lusitaniam pergeret, digressio Colonia, Canisius quoq; trepidè No-
uiomagum accitur, quod Iacobus eius Pater^{parentum} peri-
culosè decumberet. Cōtinuò accurrit, vt quod in<sup>saluas ani-
mas diuini-
tus cognoscit.</sup> se opis, officiiq; esset, tali tempore siue ad valetu-
dinem, siue ad migrationem pius filius bono Pa-
renti exhiberet. Sed, vt in ægri conspectum venit,
is, siue ex dulcissimi, amantissimi que filij optatissi-
ma præsentia lætitiæ repentinæ obrutus impetu, si-
ue alio perculsus ictu fragilitatis humanæ, exem-
plo animam exhalauit. Mœstissimus inde Petrus,
non tam propterea, quod cui vitam, si posset, red-
diturus veniebat, attulisse, siue properasse mortem
videretur; quàm quod supremum illud æternita-
tis negotium, ita raptim subitoque sectum esset,
dum supplex, ac lachrymans animæ illi diuinam
misericordiam implorat, de statu eius hærens, atq;
sollicitus præsertim quod succurrebat, quā multa
hominem, quamque grauiā priuatim, ac publicè
implicuissent negotia, placuit diuinæ bonitati
consolari pium filium, ostenditq; non Iacobum
modò Patrem, sed & olim vita perfunctam Ægi-
diam

*Res suas in
pauperes
confert.*

*Ob id Faber
acensatur.*

diam matrem Iustorum in pace requiescere. Et sanè Iacobo repentina magis acciderat, quàm improvvisa migratio. Nam & admodum piè vixerat, & inter cetera pietatis documenta, quibus ad supremam se horam comparauerat, vestimenta sua præcipui splendoris, ac præcij sacerdotibus iusserat ad ornatum sacrorum attribui. Componēdis iam Petrus tenebatur rebus domesticis, & patrimonij etiam ex Euāgelij præscripto sua parte in usus pauperum conferenda, cū à Fabro, qui ex Lusitania itinere Coloniā reuocatus erat, ad maturandū reditū inuitatur. Adfuit ille confestim, malens de pecunia quiduis, quàm de obedientia quicquam perire: nec rediit sine Apostolica præda. Quippe tres secum adolescentes adduxit, qui omnes Fabro magistro ad asceticam beati Ignatij normam exerciti, religiosi sese cœtibus addidere, nobis unus, duo Carthusianis. Sed quam rediit Canisius ad Christi crucem, suumque Fabrum lætus, & alacer, tantum propinquis, præcipueque Nouercæ (quam de cetero nihil minus quàm Nouercam sibi ipse testatur fuisse) desiderium, ac moerorem reliquit: quem demum, in Fabrum ac erbius versi, querimoniis, & conuiciis effuderunt:

eum

cum sibi subsidium domus Canisium; Canisio mentem, ac facultates eripuisse criminantes. Publica fuit hæc querimonia ubiq; locorum, ac temporum, estque hodie, & erit semper. Tamen enim Christianos se mortales profitentur, tamen ubi de carorum, ac multò ferè magis de fortunarum distractione, atque amissione agitur, decreta Christi in alienis citius, quàm in suis probant. Vsq; adeò ducimur, decipimurque oculis: & æternitatis inuisa facies parum mouet. Deplorauit hanc peruersitatē Faber in literis, quibus purgare se, & placare foeminam studuit. Testatus enim nihil in suam rem è facultatibus Petri auersum, Paucis curæ est, inquit, quonam anima Magistri Petri perueniat: sed id grauiter, & molestè multi ferunt, si quæ hereditario iure illi obuenerunt, alienentur. Dolemus glebam à gleba disiungi, animas verò nostras à suo creditore Deo, cui adherescere summæ est felicitatis, abstrahi auellique non dolemus. Quanti verò ipsum Canisium faceret, paulò antè demonstrarat his verbis. Ego cùm videam honestissimum, & optimum adolescentem firmissimo spiritus, & amoris glutino mihi coniunctissimum, ac vnum prope mentis, ac voluntatis consensione

E

factum

Qui se, & Canisium egregio defendit.

factum esse, non possum non ex animo optima quæque illi velle, & peroptare, vsque eo, vt propinquis eius, & consanguineis omnibus quiduis me debere arbitrer.

*Canisij im-
pensa prima
Societati do-
mus Coloniae
conducitur.*

Mitigatus non nihil est Nouercae, ac propin-
quorum Canisij dolor. Nihil tamen illum clamo-
res vlli deterruere, quo minus ad Socios Coloniae
alendos facultatum partem conferret. Itaque do-
mus conductæ est: vnaque simul habitare cœpe-
runt: quo tandem Faber in Lusitaniam proficisci
denuò iussus, lætior iter corripuit. Incredibili e-
nim cum ardebat studio iuuandæ Coloniae, quam-
uis videret Canisium, ac Socios (numero circiter
nouem relinquebat) alibi profectus longè maio-
res in studiis æque literarum, ac pietatis facturos,
nolebat tamen eam ciuitatem deferere. Et verò
constantiam illi, & obedientiam egregiè proba-
uerunt. Haud multo enim tempore ab Fabri dis-
cessu, dum agræ ciuitati quicquid in se opis esset,
ferre contendunt, studiosi rerum nouarum eam
cōsensionem suis conatibus parum commodam
rati, impulere senatum, alia prætexentes nomina,
vt vno domicilio vetaret coniunctos degere. Vi-
debantur cauere, ne nouum Coloniae Religioso-
rum

*Velut Sena-
tus conuen-
tus degere.*

rum Coenobium excitaretur. Tum boni Tyrones, creditam sibi stationem ne desererent, præoptarunt triste dissidium: quamquam crebrò inuicem reuisebant, ac solabantur. Accepere & à Fabro *fabri epistola consolatoria ad dispersos socios.* Vallisoletto datas, nono Iulij die voluentis seculi, anno 45. his verbis. In fasciculo, quem misistis, fuit quoque epistola, quam Petrus olim noster, nunc verò iam non suus ad me scripsit. Legimus omnes, & relegimus cum maximo animorum nescio an dicam moerore, an gaudio. Quis enim non lugeat, quod vobis, qui vnum estis, istic non licuerit in vna domo habitare? Quis non fleat, quod vos soli iudicemini indigni vnum corpus dici posse, qui vnam animam, & vnum cor habere probati estis? Ridet, & dolet spiritus meus, cum video vos tolerari separatos, non posse autem sustineri vnitos, quasi meliores sitis diuisi, quàm in vnum collecti. Lubens dicerem his, qui vos conturbant, aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos, aut facite eandem malam, & fructus eius itidem malos. Sed locus nō est omni veritati, vbi non est locus vnitati vestræ. Sit benedictus Deus, qui vos in vnum habitare facit etiam corpore seiunctos: cuique, vt bene speratis mecum, cura erit

ræ erit dispersiones Israël congregate. In hoc ego
 gaudebo videre constantiam vestram, & gaude-
 bo videns, quod Magister Lambertus istinc nulla
 ratione potuerit auelli, sed sua morte retinuerit
 quotquot in vobis Colonie erant necessarij. Rectè
 enim tenetis mentem meam in eo esse, & fuisse, vt
 nullo modo relinquamus Coloniam, id quod
 optimè coniectârunt Decanus, & facultas Theo-
 logiæ, Magistrum Petrum in aliquot futuros an-
 nos retinendum curantes. Id autem faciunt, quia
 cernunt carneis oculis vtilitatem inde prouentu-
 ram. Vtinam, atque vtinam ipsi quoque cerne-
 rent mentalibus oculis longè magis necessarium,
 & magis vtile, quod plures eiusdem animi, & spi-
 ritus, cuius est Magister Petrus, istic concreverent,
 & in vnum corpus coalescerent. Ego iam pridem
 posthabui studia vestra vtilitati multarum ani-
 marum, sciens multò melius proficere posse in a-
 liis Vniuersitatibus, quam Colonie vnumquem-
 que vestrum. Sed illa fuit virtus nimij amoris mei
 erga Coloniam, vt vos periculis exponerem, &
 mallet istic vos indoctos, quam alibi doctissi-
 mos. Vtinam verò hic zelus meus sit secundum
 prudentiam illius, qui filium suum vnigenitum
 dedit

*Fabri erga
 Coloniam in-
 signe studi-
 um.*

dedit in manus peccatorum. Dominus Aluarus nouit hunc nimis fortem amorem meum, idq; vt ipse aliquādo putare videtur, suo magno incommodo. Sed vt iam dixi sic stat sententia animi mei, quod libentius sum auditurus vnumquemq; vestrum, loquor maximè de Magistro Petro, & de Domino Aluaro, mortuum esse, & cum Magistro Lamberto sepultum, quam alibi bene habere. Hactenus Faber.

Et sanè deterrima, si vnquam, Coloniae erant tempora, cū Antistes ipse Hermannus V Veda, qui clauum tenebat diuinarum humanarumque rerum, post longam fluctuationem, tandem errorum salo demersus, totam illam secum inclytam nauim in profundum raptatum ibat. Sed breui & fallacia patefacta aduersariorum, & illustrata sociorum virtute permissi sunt iterum eadem domo coniungi. Metuerant Academici, ne Patres Canisium auocarent, eoque vt Faber modò significabat, literis ad B. Ignatium, & ad P. Nicolaum Bobadillam, qui haud Colonia procul aberat, primo

*Academici
pro Canisio
retinendo
certant.*

vere anni eius datis, institerant, ne per aliquot annos abduceretur. Sua interesse memorantes corpus Theologorum talibus exornare membris; proque experimento, quod suæ ille, & doctrinæ

tis non semel ediderat, moram fore cum Academia, tum ciuitati salutarem. Ad hæc honorificum opinor sibi ducebant tantum virum, quantum euasurum videbant, inde totum extitisse, nihilque vlli præterea Academiae debere. Voti compotes ex parte facti sunt, mansitque Colonia Canisius ad exitum vsque insequentis anni, paulò plus biennium à Fabri discessu. Hoc tempore diuinæ scientiæ orbe confecto, consecratusque Sacerdos in ipsa vrbe Coloniae, sacras primitias in Coenobio, cui Nazareth nomen, obtulit. Eodem tempore idem ad populum dicere, idem in Academia alteram ex epistolis B. Pauli ad Timoth. in Collegio verò Mōtano sacra Euangelia explanare. Sub hæc Cyrilli Alexandrini duobus Tom. Opera, & Magni Leonis in vnū collecta corpus recognita abs se, vt prompta essent contra Hæreticos arma, vulgauit. Alteramque Cyrilli partem Sebastiano Archiepiscopo Moguntino, alteram Theologiæ studiosis nuncupauit. Opera verò Magni Leonis Ioanni Lippiensi Episcopo Cirenēsi Suffraganeo, & Ecclesiastæ primario Coloniensi, à quo crediderim ipsum sacris ordinibus initiatum, eoque illius se clericum in epistola nuncupatoria nominare. Cæterum quia
epi-

Fuit Sacerdos.

*Concionatur
& literas di-
uinæ expla-
nat.*

*Edidit Cyrilli A-
lexandrini
opera.*

Edidit S. Leonis.

epistola illa inscribitur data Coloniae quarto idus
 Septembris anno salutis humanæ 1547. animad-
 uertendum est, vel erratum in anno, cum esset sex-
 to scribendum, vel diem adscriptum, non quo ab
 autore condita, sed à Typographis edita est: qui &
 ad nouitatis gratiam diutius retinendam, non ra-
 rò tempus in titulis editionum anticipant. Nam
 anni quadragesimi septimi autumno Romæ iam
 Canisius erat, uti mox referemus. Quia verò latius
 in dies eius nomen inclarescebat, torque se ille da-
 bat in opera pietatis ampla, atq; magnifica, Patri-
 bus curæ fuit prouidere, ne quid humanæ glorio-
 læ (ut est illa maximi cuiusque boni callida insidi-
 atrix, ac blanda pernicies) in ea sese decora furtim
 insinuaret. Eoque Claudius Iaius nominatim ad
 eum VVormatia egregia monita scripsit, admo-
 nens, ut ingenij omnes, & linguæ, ac styli labores
 in Deum sincerè vnum referret, neu se docēdi mu-
 nere, dicendique, & scribendi vsque eo premi sine-
 ret, ut inde priuatæ studia pietatis obruerentur, &
 otium precandi, contemplandique deesset offici-
 is: Verùm S. Thomæ Aquinatis exemplo actionis
 inter se, & contēplationis studia temperaret. Quæ
 monita studium declarant potius, & sollicitudinē
 Patrum

*Monita ad
 eum Claudij
 Iaij.*

Patrum, ad perfectum expoliendi alumni, quam ei necessaria forent, ad optimum sua sponte enixè, rectaq; tendenti. Obtulere tamen hanc ei opportunitatem, ut quod ultro faciebat, impensius curaret admonitus: atque gradum sapientiæ, & felicitatis utrumque consequeretur: tum per se videns quæ oporteret, tum rectè monentibus parens.

*Legatio prima
Canisij
Leodium.*

At religio Catholica cùm laberetur Coloniae quotidie in deterius Hermanni vitio, domiq; inde esset exitium, vnde subsidium expectari debuerat, ad proxima conuersi auxilia Clerus, & Academia consilio, consensuque communi ad Leodiensem Antistitem, & Clerum, qui vnus est Colonienſi Archiepiscopo subiectorum, rebus præcipitantibus Canisium opem oratum legant. In comune dum moræ aliquantum trahit Leodij, quia laboriosorum hominum caritatem procuratio ferè vna nequaquam implet, & inuitabāt eum feriæ Domini natalitiæ, tum Canonici Leodienses, dicere instituit ad populum ea omnium approbatione, suaque tolerantia, ut sæpe die eodem binas conciones haberet. Legatione perfunctus, Coloniāque ineunte septimo & quadragesimo eius seculi

seculi anno reuersus, quoniam gesto in munere prudentiam, industriamque probarat; iterum eadem super causa ad Cæsarem Carolum V. legatur. Hæc quoque legatio è sententia cessit, & quidquid petierat, impetrauit: vnde factum præcipue, vt subinde deiectus è gregis custodia lupus Hermānus, locum cederet vero Pastori Adolfo Schauemburgio. Verum eo minus læta Coloniensibus cecidit, quod ipsum amisere Canisium. Dū enim ad Cæsarem adit, cum Cardinali Augustano Othone Truchsesio Vormatiæ, Vlmæque congressus, is vehementer delectatus sapientia iuuenis, cum & Patres maturum iam euocare eum putarēt, ad Concilium, quod eo ipso tempore Tridenti habebatur, Theologum Claudio Iaiō socium misit. Ita, quanquam ægrè ferentibus cunctis bonis, Colonia prorsus discessit; socios optimè animatos, comparatisque etiam ab se ad multos menses vitæ subsidii affatim instructos relinquens. Tridēti haud diu fuerat, cum translatum Concilium est Bononiam Martij mensis extremo. Tū verò, quia translatio illa minimè probabatur Imperatori, metu eius offensæ Cardinalis Otho aliquandiu hæsit, num Iaiū, & Canisium eo mitteret nomine suo.

An. 1547.
Secunda ad
Carolum V.

Tertia ad
Concilium
primo Tri-
dentum.

F

Sed

Deinde Bo-
noniam.

Romā venit.

Sed tandem, quia Ignatius omnino iusserat Tri-
dento proficisci, Cardinali quoque assentiente,
discessere ambo tertio die Paschæ: Patauique ali-
quot dierū mora ducta, Bononiam tandem con-
cessere. Hic Canisius & inter Theologos senten-
tiam dixit: & quia Cardinales Concilij præfides
quæcunque Tridenti, ac Bononiæ tractata de Sa-
cramentis erant, iusserant Lainium, ac Salmero-
nem colligere, disputationesque inde pulcherri-
mas in ordinem, ac viam ipsi redegerant, idem iis
disputationibus stylo politiore complectendis,
exscribendisque (nam & characteribus scribebat
cum quadam dignitate clarissimis) plerumque
temporis impendebat magno sanè labore, sed nō
minore voluptate, studioque obtemperandi, ac
famulandi iis, quos tanto, quam se vtiliores pub-
licè existimabat. Cū deinde Concilium non
procederet, cum Lainio Ignatij iussu Florentiam,
inclinato Iunio; inde Romam, vbi primum fra-
cta æstas permisit accessum, venit.

Haud difficile cogitatu est, quanta exultan-
tis animi pietate Parentem Societatis Ignatium
conspexerit, ad eius sese prouoluerit pedes, tum
paternum amplexum exceperit: qua deinde sub-
missio-

missione animi, & hilaritate totam illam sanctā domū complexus fit. Nec profectò minore ipse, dudum fama notus, exoptatusque, caritate, ac benignitate susceptus est. Nihilò tamen minus beatus Pater (id, quod cum aliis quoque, qui recepti in Prouinciis veniebant in Urbem, moris habebat) de integro interrogari iussit, ac singillatim explorari, num quibus ab ineunda Societate arceretur impedimentis; quamque ad eam animi præparationem afferret. Cumque per cunctationibus cumulatè satisfecisset, Decimo Kalendas Octobris anno salutis humanæ Millesimo quingentesimo quadagesimo septimo post viginti circiter dies separatim in ædibus primæ probationis exactos, ad omnia paratissimus imperia, idq; acturus, eo Societatis loco, & gradu, quem Præsides decreuissent, futurus, ad communitatem vite recipitur. Hic verò acrem animum, cupidumque summi profectus haud domestica solum inflammabant exempla, sed sanctorum Christi Athletarum, quæ passim sancta Vrbs offerebat, vetera monumenta & trophæa inclyta incitabant. Ceterum paulò plus quinque mensibus in florentissima illa, beataq; schola virtutis licuit exerceri.

1543.
singularis
Canisij obe-
dientia.

Anni insequentis Martio mense, cum in Siciliam prima societatis Colonia mitteretur ad Mamer-
tinos, inter alios egregios viros Petrum quoque
Canisium placuit Ignatio proficisci artē Rhetor-
icam professurū. Sed iuuat ex ipsius autographo
posteritati prodere, quam perfecta obsequij lau-
de vir, qui poterat vbicumque voluntas ferret, in-
ter hominum plausus, honoresque versari, profe-
ctionem illam suscepit. Exploraturus per eam
occasionem Ignatius alumnorum suorum obe-
dientiam, dum delectum parat, certa proposue-
rat capita, & quædam in iis, si insipientem homi-
num sapientiam spectes, absurda: cunctis dome-
sticis viritim scripto edere iussis, quem quisq; ad
ea gereret animum. Ad quæ Canisius ad litteram
ita respondit. Habita mecum qualicumque deli-
beratione super iis, quæ Reuer. in Christo Pater
meus, & Præpositus M. Ignatius breui proposuit,
Primum, adiuuante Domino, in vtramuis par-
tem æquè per omnia moueri me sentio siue do-
mi hic manere perpetuo iusserit, siue in Siciliam,
Indiam, aut quòuis alio transmiserit. Tum si in
Siciliam abeundum sit, simpliciter mihi gratissi-
mum fore profiteor quale quale iniungatur ob-
eundum

eundum illic officium, ministerium uē, etiam
Coqui, Hortulani, Oſtarij, auditoris, & in quauis
disciplina, licet mihi ignota, professoris. Atque ab
hoc ipso die, qui est quintus Februarij sanctē vo-
ueo, sine omni respectu me curaturum nihil in
posterum, quod quidem ad habitationis, mis-
sionis, similisque commoditatis meæ modum
vllum facere posse vnquam videbitur, relicta
semel, ac semper eiuscemodi cura, omnique soli-
citudine Patri meo in Christo Reuer. Præposito.
Cui sanē tam quoad animi, quam corporis gu-
bernationem, & intellectum ipsum, & volunta-
tem meam per omnia plene subiicio, humiliter
offero, fidenterque commendo in Iesu Christo
Domino nostro. 1548. Mea manu scripsi Petrus
Canisius Neomagensis.

Fuit Syngrapha hæc Canisij non magis præ-
sentis index, & pignus voluntatis, quàm obedi-
entiæ in totam deinceps vitam perpetua norma.
Vbi decet animaduerti, quam se totum, ac peni-
tus Holocaustum fecerit, quantamque sibi ultro
necessitatem imposuerit, cum priuatim illo fi-
dem obstrinxit voto, nihil curaturum vnquam,
quod ad habitationis, missionis, similisque com-
modi-

moditatis suę modum vllum attineret. Latissimè enim patet hæc sponsio: sique religiosè, vt semper ille præstitit, obseruetur, nihil homini prope integrum, liberumque relinquit: nec facile quisquā nisi obedientiæ absolutissimæ studiosus intellexerit, quanta in exercitatione tali virtutis præstantia sita sit: quam frequens, & animosum, & magnificum sacrificium. Sub ea destinatos Siciliae socios, antequam Roma discederent, voluit beatus Pater ad Pontificem summum vniuersos adire, ab eo faustam itineri, ac coeptis precationem accepturos. Et quanquam aderant viri graues, & eloquentes alij, tamen Canisio affandi Pontificis partes imposuit: qui latinam orationem minimè prolixam, sed admodum piam, temporique accommodatam habuit. Peruectus Messanam, veterem obtinuit morem industriæ, atque sedulitatis suæ: vt nequaquam simplici labore, munereq; vno contineretur; sed quicquid in rem animarū caritas, obedientiæue offerret, cupide, ac solerter arriperet. Non itaque dicendi præcepta duntaxat tradebat summa in gymnasio cura, & præclaris identidem orationibus declamabat latinè ad nobilem, doctamq; coronā, sed etiam sacris diebus verba

*Destinatus in
Siciliam pro
sociis Ponti-
ficem allo-
quitur.*

*Messane do-
cet Rhetor-
icam.
Et conciona-
tur Italicè.*

verba faciebat ad populum. Quippe, qua erat celeritate ingenij, & caritate salutis alienæ, Italicam linguam breui tempore ita perceperat, nō solum vt commodè, sed vt eloquenter posset ad concionem differere. Et quoniam semper habuit in more absentibus quoque prodesse per literas, quæ omnes à iuvene licet conditæ, sanctam quandam Patrum priscorum antiquitatem, & grauitatem spirabant, ad socios aliquot, qui Colonia recens in Urbem venerant, multa religiosissimè, atque hæc inter cetera scripsit, beneficium in primis cōmendans, quod eis in Romanam domum veniendi potestas fuisset. Quid enim est? inquit, quid valet obsecro, veros, & exercitatos in Christo Patres nancisci, à quorum sententia tutissime totus pendeas, malique nihil omnino expectes, sed ea solum, si velis, quotidie accipias, quæ nullis mundi præfidiis, & ne maximo quidem literarum studio, tibi aliquando pares? In hac Schola diues abunde paupertas discitur: libera verè obedientia percipitur; gloriosa præcipue humilitas, & nobilissimus Iesu crucifixi amor solide comparantur. Ego vero, cum pulcherrimam illam philosophandi rationem, quæ istic nemini deest, occasionem

*Quales eius
epistolæ essent
etiam Iuue-
nis.*

*Religiosa vo-
catio com-
mendatur.*

que

que animo mecum reputo, quid Romæ habuerim, quid reliquerim video. Sed damnate segnem hunc animum ipsa mihi conscientia, doleo certe parum temporis, minus verò curæ, & studij rebus illis præclarissimis à me datum esse. Quod fortasse cum non sine summo dedecore dicatur, præteriri à me nunc poterat, nisi meo exemplo vestris etiam commodis prospectum iri desiderarem. Quare non in vacuum quæso gratiam hanc Dei amplissimam accipite, sed præsentis bonitatis diuinæ munere sic vtendum censete, vt sitis & ipsi vobis omni ex parte superiores, & in dies singulos conformiores Christo. Non quod meis exhortationibus ad pietatis vestræ cursum opus sit, quin potius stimulis vestris tarditas mea locum, adiutumque præbet; sed pro mea apud vos libertate solita id dixerim Fratres. Benedictus interim Pater ille misericordiarum, qui terram veluti promissionis alteram vobis exhibiturus, Pharaonem submersit cum suis Ægyptiacis curribus: atque in plenam vt libertatem vos assereret sibi, per calcatas mundi illecebras huc denique: vinculis expeditos omnibus prouexit. Agite verò fratres mei (hoc enim nomine si ante hac vnquam, nunc mihi

mihi maximè vtendum puto) fidentibus quæso animis aggrediamur ea subire omnia, quæ sanctæ obedientiæ iugum adfert. Sed leue illud, non minus, ac suaue iugum, si vel paulum animos assuefecerimus. De me quod peculiariter scribam operæ pretium nō est. Rationem suscepti in Siciliam itineris haud dubiè cognouistis. Qui spiritualibus istis rebus operam dare amplius eram indignus, ad studia, sed certè insipida reuocatus sum: nisi quod sapidum esse dicimus quicquid suum ab obedientia condimentum capit. Rhetoricam profiteri iussus (à qua tamen facultate alienus sum) in instituendis bonis adolescētibus operam meam colloco: facturus etiam spero, duce Christo, aliud quiduis, quod vel obedientia præscriberet, vel mea imbecillitas ferret. Mirum quantum hoc loco fructus per nostros Christo sit collectus, & breui quidem tempore: maiora his accessura speramus. Qua in re vestras etiam nobis preces impertiatis. Tales aliæ ad alios amicorum, aut domesticorum literæ Canisij erant. Nihil habebant leue, nullas officiorum vulgarium nugas: seria omnia, graua, pietatem ædificātia, linguam denique religiosam, ac sanctam.

G

Inter

*Destinatur
in Bauariam*

1549.

Inter hæc Bauariæ Dux, Dux Guilielmus studio ardens religionis tuendæ, expertus olim sapientiam, & industriam Claudij Iaii, tres à Pontifice Maximo Theologos, qui in Academia Ingolstadiana docerent, ipsumque nominatim Iaium impetrauit. Ei socios adiunxit Ignatius Alfonsus Salmeronem, atque Canisium. Eo enim tempore, quo societas in maxima paucitate operarum certatim per omnes prouincias accersebatur, atque propagabatur, haud quaquam magnis viris diutina mora vno, eodemque loco concedebatur: sed, ut prima posuerant alicubi fundamenta, ad ponenda alibi traducebantur. Ergo Canisius paulò plus anno Messanæ exacto in Bauariam mittendus Romam accitur. Reliquit nobile sui pignus in eo Collegio non solum illustria virtutum exempla toti posteritati imitanda, sed etiam sacra duo crania Virginum, Martyrumque de beatæ Ursulæ comitatu. Ea Colonix sanctimoniales, quibus ab Capitolio, quod incolunt, Capitolinæ est nomen, ipsi donarant, dum apud eas conciones haberet: inde transmissa Romam B. Ignatius Collegio Mamertino assignauit: quo cuncta Ciuitas magnifico apparatu, celebrique pompa acceptas

ceptas inuexit. Romam ut venit, solennia quatuor Professorum societatis Vota pridie Natalis Deiparæ septimo die Septembris ex B. Ignatii sententia concepit. Eiusdem mox imperio una cum Iaio, ac Salmerone ex itinere suscepit Bononiæ Doctorum insignia die B. Francisco solenni nono seculi eius, & quadagesimo anno.

Inter Professores Societatis adscribitur. Bononiæ Doctor creatur.

Inde tres pariter in Germaniam progressi cum peruenissent Dilingam, ab Cardinali Augustano summa caritate excepti, ægrè tenuerunt, ne sibi Canisium auferret ad Collegij præfecturam, quod Dilingæ, nihil dum de tradendo eo Societati cogitans, inchoarat. Magno post hæc honore à Duce ipso Monachij, deinde Ingolstadij ab Episcopo Eistettenfi Mauricio, qui Academiae Cancellarius erat, excipiuntur. Nam ipsemet Episcopus, Doctoresque omnes, atque Magistri ad eos consalutandos honorificè in domicilium processere: habitaque ab eorum uno plena gratulationis oratio est. Cui ex tempore, & eleganter communi sociorum nomine respondit Canisius. Idem continuo, & Salmeron aggressi docere (nam Iaius ad noui anni reseruatus initia) Orationum prolusiones habuerunt eiusmodi, ut doctissimi quique

Ingolstadij Theologiam docet.

prælo vulgandas contenderēt. Diui Pauli Epistolas. Salmeron, Canisius collectas, digestasque à Petro Lombardo (quem Magistrum vocant) Theologicas sententias explanabat. Denique ita probata est religiosa Doctorum Sapientia, vt perhonorificum de iis iudicium suum edito typis codicillo Academia publicarit, professa singularem eorum scientiam, exercitationem in omnibus disciplinis: ac postremo sanctimoniam vitæ non solum expectationi omnium, eique maximè respondere, sed etiam longe præire. Spectaculo erat sedulitas in docendo. Tractabant enim id muneris, non vt mercenariæ perfunctionem operæ, sed vt obsequium impensum Deo. Idque ipsum ceteri mirabantur, nullo eos stipendio capi, sed plane gratuitis famulari laboribus. Ad hæc, cum vita omnis omnium virtutum clara luminibus, tum eo maximè loci conspicua, in victu frugalitas hominum animos capiebat. Illud verò, vt plane rarum, ac nouum admiratione dignum rebantur, cum in assignato eis templo videbant diuinam Eucharistiam vna simul nouem, decem uicè iuuentute suscipere. Tanta diuinissimi muneris per id tempus erat obliuio, vt tam exigua manus pro
mira-

*Inducit Sa-
cramento-
rum usum.*

miraculo esset. Eam Canisius pusillam manum
conflarat. Et sanè ad eum pertinet rerum Ingol-
stadij subinde gestarum pars maxima, in quem
pene solum tota laborū moles recidit. Nam bre-
ui Salmeron, deinde & Iaius auocati: quorum in
locum submissi Nicolaus Gaudanus cum alio
Theologo, qui etiam breui abductus est: cumque
ageretur de Gaudano quoque valetudinis causa
amouēdo, ac solus relinqueretur Canisius, is eam
solitudinem, tamen, pro eo quantum amabat
sociorum consortionem, dulcemq; conuictum,
perægre ferebat; tamen more suo cetera omnia
suppleri, compensariq; gaudia putabat obedi-
di virtute. Itaq; se contentum fore profitebatur,
atque adeò consolatione plenissimum, quamuis
propter sua peccata solus victurus esset in ea steri-
li (talis tum vitio temporum videbatur) ac spi-
nosa terra: quod ex quocunque loco, in quo vel-
let Præpositus in hac breui peregrinatione viuere
eum, ac mori, factura esset sancta obedientia Pa-
radisum. Nihil igitur mirum, si tam coniunctus
per suos Præsides cum Præpotente Domino ad-
minister, inde vires ducens, & aptè motum exci-
piens, tanto successu quicquid aggrediretur, effe-
ctum daret.

*In obedientia
habet omnia.*

G 3

Ergo

*Multiplicis
industria
pietatem
excolit.*

Ergo docere exorsus, ut qui non suæ venabatur incrementa celebritatis, sed id modò agebat, ut auditoribus Christum per doctrinam infereret, multa ad eam rem adiumenta excogitavit. Principio præter ordinarias in Theologia scholas, quotidie priuatas alias instituit domesticos intra parietes; ut ex occasione commodius, ac familiarius auditores in pietate institueret; & ad frequentem exomologeseos, ac synaxeos usum alliceret. Deinde ad publicos, priuatosq; scholæ labores, latinas homilias adiecit diebus sacris ad studiosam literarum iuventutem. Quin etiam paulò post morem, qui vigeat Colonia introduxit, ut ipsimet iuuenes de virtute quapiam declamarent. Quæ exercitatio & ipsis dicentibus instillaret sensim eiusdem virtutis amorem, & Canisio locum præberet opportuna iis monita suggerendi. Super hæc, quoniam vera caritas nihil non, Deo nixa, confidit, & experitur, in Magno ieiunio germanice quoque cœpit ad populum verba facere. Nec postea conciones has, quâdiu Ingolstadij mansit, vllò vnquam tempore intermisit. Ad eas verò tanti fiebant concursus, ut in templum fuerint multo capacius transferenda:

*Germanice
simul concionatur.*

dæ: & tamen ne illud quidem caperet vniuersos:
sed multi conferti pro foribus, & ad fenestras au-
dient. Quanto vero salutare magis, quam plau-
sibiles tractatus essent, vel præsentis argumento
patebat. Cum enim sacrificium Missæ (ô tempo-
ra) non leuem in contemptum venisset, soleretq;
multitudo oscitanter admodum, irreligioseque
interesse, & magnam partem vix recitato Euan-
gelio, aut sanctissimo Christi corpore, sanguine-
que ad adorandum sublato dilabi; quo die con-
cionem habuerat Canisius, summa omnes pati-
entia, ac pietate ad finem vsque perstabant. Inua-
serat precandi Numinis negligentia tanta, vt pro-
pe mortales puderet conspici in ædibus sacris o-
rantes. Hoc vt vitium tolleretur, primum excogita- *Precum mo-*
uit vt adolescentes, quorum quasi sodalitatem *rem inducit.*
conflauerat, communiter Cælites per Litanias
inuocarent, & alias preces exequerentur. Deinde
pro concione ipsemet adhortari populum insti-
tuit ad saluberrimum illum, Deoque gratissimū
cultum: monitisque omnibus, vt vnà secum con-
iungerent preces, simul ac finem dicendi fecerat,
flectebat piè genua, & concepta in verba præibat:
populusque vniuersus item flexis genibus subse-
que-

quebatur. Preces autem de industria lectæ, quæ tempori conuenirent, pro summo Pontifice, pro Imperatore, & ad auertendas præsentis calamitates peragebantur. Nec modo per se ipse salutare hoc inuentum publicauit, sed apud omnes Concionatores obtinuit, vt idem ex certa illa precum formula obirent.

*Obrectato-
rem caritate
vincit.*

Nimirum osorem bonorum Satanam virebat successus hic pietatis. Ergo breui post tempore ipsorum Cõcionatorum è numero quendam exciuit, qui moras conaretur obiicere obrectans fidei Euangelistæ, & criminās palam, quod præter morem, nec loco solenni ad euangelizandum prodiret. Ceterum haud quicquam clarius illustrauit, siue ciuium aduersus Canisium, siue ipsius erga aduersarios caritatem. Totius Academiae vniuersi Professores in vnum collecti obrectatorem aggrediuntur: meritoq; conuicio acriter increpito grauem proponunt multam, si quicquā post hæc mutiret. Continuo adfuere ab Episcopo literæ, quam asperæ ad illum, tam honorificæ, blandæque & studiosæ ad Canisium, ne ab suscepto opere vlla satanæ mora retardari se pateretur. E multitudine verò non defuerunt, qui obrectatoris

toris adoriri domum molirentur, & tāquam importuni calumniatoris inuadere. E contrario Canisius non suam, sed aduersarij vicem dolens, excusare hominis factum, benigneq; interpretari, sincero mulcere studio indignantium iras. Denique tantum adnissus est, vt eum ab multitudine irata defenderet. Fuerunt hi carbones ex igne, quē Christus ē Caelo delatum, accendi, propagarique cupiebat in terris: qui Criminatoris illius in caput congesti frigidū cor incenderunt. Agnouit pium erga se religiosæ lenitatis officium; multoq; quā antea vnquam cum Canisio se & voluntate & familiari quoque vsu coniunxit.

Is autem non in ea modò, quæ diximus, publicè, sed priuatim omni ope in communes omnium, ac singulorum se se diuidebat vtilitates. Idem carcere vinctis consolationem, & opem as-

*Omnia pro
Religione
molitur.*

ferre, idem solatia ægrotis præbere animorum, & corporum, idem reconciliandis inter se dissidentibus operam impertire, vt nihil tale Ingolstadij aliquādo extitisse quisquam recordaretur. Quin etiam, quoniam pastorum populi summa erat inopia, prouide stipem luculentam collegit, unde studiosi literarum pauperes, qui olim suffici-

H

possent,

possent, leuarentur. Quanquam deplorabat eo redactam rem, vt ne propositis quidem præmiis ac stipendiis ad sacra Theologiæ studia compelli iuuentus posset. Vsq̃ue adeò diuina viluerant.

*Academiæ
fit Rector.*

*Optimeque
munus gerit.*

Ecce autem tot laboribus pressio nouus labor accedit, Rector ipsius Academiæ creatur. Per inuitus suscepit id muneris, tum quia indignum se, imparemq; censebat, tum quia verebatur ne non satis cum societatis disciplina congrueret. Sic tamē administrauit; vt multa esset materia laudes, gratiasque agendi bonorum auctori, ac fonti Deo. Fatebātur vulgo palam studiosos in eo magistratu egisse multo, quā soliti essent, modestius. Communis fuit trāquillitas etiam tum, cum tumultuandi impune, debacchandique licentiam dare videtur inueterata consuetudo feriis ante magnum ieiunium. Notandos, qui extabāt, Hæreticorum libros curauit: ne venderētur edixit: ne in posterum inferrentur cauit; qui quidem Grammaticis etiam, Rhetoricisque, & Dialecticis monumentis præsentia venena insperferant. Quæ altis fixæ radicibus vitiosæ consuetudines placide, subitoque obliterari nequibant, eas collegit omnes in commentarium, misitq; ad ipsa totius

Acade-

Academiae capita, quorum propriae erant partes
communi scholae utilitati, emendationique pro-
videre. Valuit ea res & ad leuandam Rectoris apud
Scholasticos inuidiam, qui nec facile tot morbo-
rum ab eo recepturi medicinam videbantur, &
ad liberandam periculo eiusdem conscientiam,
si quid minus impetrabile casso tentaret strepitu.
Ac denique adiuncta illa vigilantiae verecundia
pergrata iis accidit, quorum authoritati officioq;
sananda vulnera commissa sunt. Eo quoq; sum-
ma Canisij prudentia, pietasque se protulit. Cum
haud deessent bonis Parentibus filij mali (quos
utinam Academiae, atq; gymnasia nullos habe-
rent) ipse Parentes, tametsi procul disiunctos per
litteras admonuit; maturè ut sibi, liberisq; consu-
lerent: coërcerent ætatis illius, & indolis petulan-
tiam: viam exquirerent, ut quibus vitā dedissent,
iis meliorem traderent rectè, honesteque viuendi
rationem. Quæ res & filiis profuit, & conciliauit
parentes. Iam quia puniendi erant nonnulli, vel
ob noxæ magnitudinem, vel in aliorum exem-
plum, vel ob retinendam veterem disciplinam;
alii quod insanabiles, ac desperati viderentur, in
exilium acti; alij grauiter reprehensi, neq; sermoni-

bus tantum, sed etiam carcere castigati, quod melius curari non posse existimarētur; alij chirographum dare iussi, & sistere fideiussores, qui vitam ipsos serio correcturos sponderent. In condonanda noxa conditiones præscriptæ certæ: nonnullis quidem vt in dies aliquot, aliis vt in hebdomadâ, & amplius abstinerent prorsus à vino, cuius vsu fuissent abusi: quibusdam vt nulla gestarent arma, aliis vt ad certam horam vesperi essent domi, non egressuri ante lucem: præterea vt redirent singulis mensibus ad Rectorem, probatumque afferrent testimonium de vitæ suæ institutione. Breuiter, non caritatis modò, sed etiam iustitiæ exercendæ locus multiplex datus est, admirante Canisio, quo pacto fieret, vt nō diuersæ tantum, sed etiam contrariæ simul res in vna hac societate administrarentur: dum alij captiuos redimerent, ipse mitteret in carcerem: alij demulcerēt iratos, reconciliarēt offensos, ipse plecteret, obiurgaret, ac terreret, & castigaret improbos. Ita nimirum nō secus, ac periti Medici ad omnium se languores remediis hic mitibus, illic asperis serui Dei accommodabant, omnibus facti omnia, multos vt lucrifacerent Christo. Vbi perfunctus est munere, reddent-

reddenda fuit accepti & dati ratio: nec minorem ^{stipendium} ^{repudiat.} ea re integritatis, & abſtinentiæ, quam in cetera adminiſtratione caritatis laudem ac prudētiae tulit. Numerarūt ei pecuniam, quam pro more ſoluūt Reſtori: ſed conſtanter negauit accepturum ſequicquam. Neque enim morem ſocietati eſſe præmiorum id genus ſperare, aut recipere ex laboribus, ac muneribus ſuis. Conuerterent ipſi, ſi vellent, eam mercedem in alios pietatis uſus. Abunde ſibi eſſe, quod in diem ſuppetat vitæ neceſſitati. Viſi ſunt perægre perſuaderi: ſed haud dubiè probarunt exemplum.

Maius inde certamen excepit. Adeo enim ^{procancellariatum recusat.} probata Viri opera in Reſtoratu: cū Cancellarij Vicarius deceſſiſſet, exarſerūt omnium ſtudia, ut Caniſius idem ſufficeretur, & ipſemet Albertus Bauariæ Dux, qui Guilielmo parenti vita perfuncto ſucceſſerat, ea de re quam potuit graues, & accuratas ad B. Ignatium literas dedit. Eſt autē Procancellarij munus eo loco ſatis amplum. Nam, quia Cancellarius Ingolſtadianæ Academiae idē eſt, qui Eiſtettensis Epicoſopus, cuius Dioceſi Ingolſtadiana quoque Ciuitas contributa eſt; & alia paſtoralis curæ negotia eum diſtinent, cuncta

Academiae officia in Procancellarium recidunt. Ergo in magno is honore habetur, & præter stipendia certa, Eistetti Canonicatum habet. Quæ omnia quo magis ampla, ac quæstiosa, hoc magis paupertatis, humilitatisque tenax Canisius refugit: eò etiam, quod procuratio illa in omnem vitam perpetua solet esse. Easdem ob causas Ignatius quoque disertè reiecit, id solum Duci largitus, ut (si qui fortè casus vrgeret) ad tres, quatuorve menses, citra honorum insignia, & stipendia, Canisius eas partes suppleret.

*Expetitur
multas in
oras.*

Dum autem tantum Ingolstadiani certant, ut eum virum Ciuitati alligent, Academiaeque suæ, certabāt permulti ut ad sese, vel ad breue tempus elicerent. Inuitabatur à Præsulibus magnis in vicinas oras, maximeque in Saxoniam à Iulio Pflugio Episcopo Numburgensi ad miseras subleuandas gentes verbo Dei, & consilio ipsos Præsules dirigendos. Canonici quoque Argentoratenses ad sese summis precibus aduocabant, cum essent nuper ab Imperatore Carolo restituti suum in locū, vnde Lutherani per summā iniuriam, & impietate eiecerant. Cumque sui iuris negasset se esse Canisius, illi & ad Ignatium Romam, & ad Cardinalem

lem

Iem Massæum Germaniæ Patronum, & ad ipsum Pontificem de ea re perscribere. Quin etiam Episcopi tum Frisingensis, tum Eistettensis suo illum loco ad Concilium mittere, vel deducere conabatur: sed omnibus Ducis ipsius Bauari studium, auctoritasque præpolluit, qui commoueri loco non fuit, ac B. Ignatius haud illibenter concessit; quod perpetuum societati Collegium (vbi Dux Guilielmus instituerat) excitaturum se Albertus propediem demonstrabat. Neque tamen diutinus illius victoriæ fructus Ingolstadio fuit. Quippe vbi Collegij res in longum trahitur, cum annus iā seculi alter & quinquagesimus obrepisset, & Viennæ Ferdinādus Romanorum Rex, qui postea Imperator fuit, Collegium inchoasset, & omnium disciplinarum præceptores expeteret, nec tanta præsto esset copia societati, B. Ignatius existimans nascenti Collegio succurrendū, molissimā viam excogitavit, per quam Ingolstadio Canisium, & Gaudanum, qui cum eo versabatur, Viennam traduceret. Ferdinando suggestit, vt ipsemet ab Genero (namque Ferdinandi filiam habebat Albertus in matrimonio) par illud Theologorum; quasi commodato postularer, donec Colle-

1552.

*Viennam
mittitur.*

Collegij Ingolstadiani adesset maturitas. Rex à Pontifice postulauit: eiusq; mandato Ignatius Patres admonuit, vt intra decimum diem, q̃ literas accepissent, iter Viennam ingrederentur, perque alias literas satis Alberto fecit. Et is quidem dolenter eam profectionem tulit; modisque omnibus, imo precibus egit, parumper vt Patres subsisterent, dum focero ipse suo Academiae illius, totiusq; Bauariae aperiret statum: sed apud parendi cupidos Religiosos, quos & præscripta vrgebat dies (neq; enim ludificari imperia per interpretationes volebant) dum nihil promouet, id consilij demum cepit, vt misso Romam secretario, reuocandos eos curaret. Discessuris autem Patribus quicquid ex usu erat, & luculentum viaticum dedit: quæ magis recepta sunt, ne benignitas tanta nouo quasi vulnere contristaretur, quam requireret indigentia: cum de suis aulicum Ferdinandus misisset, à quo Viennam cum omni humanitate perducerentur. Ergo pridie Kal. Martias, qui dies Dominicus erat, pro concione Canisius populum discessurus vltimum salutauit. Ad quam vocem magna in omnibus excita animorū commotio, multumq; lacrymarum effusum est. Par fuit

fuit Academiae totius, atque Eistettenfis Episcopi
 sensus. Sic tamen modestia Patres ambo pruden-
 tiaq; sua rem mitigarunt, & animos leniuerunt,
 vt summum desiderium relinquerent sui; nihil
 aduersus Ignatium, ac societatem offensionis, aut
 querelarum. Ceterum in Academia mansit de ^{Ingolstadi-}
 Canisij praestantia tam praecleara, & excellens opi- ^{nae Academiae}
 nio, vt in Annales mox suos retulerint, esse cum ^{Elogium de}
 virum incomparabilem, diuini propemodum ^{eo.}
 ingenij, eruditionis item incomparabilis, Philo-
 sophum eximium, Theologum profundum, le-
 ctionis infinitae, Oratorem valde eloquentem,
 Ecclesiasten pariter grauem, & iucundum; deniq;
 lumen eius temporis inter Doctores Ecclesiae. At
 vita iam perfuncto eadem Academia Elogium
 praeclearissimum posuit, in quo praeter cetera te-
 statur, rem Catholicam mirifice iuuisse, promo-
 uisse: & perpetuam vitae innocentiam, & summam
 in omni virtute praestantiam, denique admirabi-
 lem sanctitatis opinionem consequutum.

Viennam ante medium Martium attigere;
 perque opportunus fuit aduentus ad sarcendam
 grauem iacturam, quae paucis post mensibus fa-
 cta est Claudij Iai excessu. Is vnus e primis decem

I

fuit

fuit societatis Iesu parentibus, de Germania bene
 usque eo meritis, ut plurimorum opinione velut
 Apostolus eius haberi, dicique possit. In partem
 laborum laici successit Canisius. Quippe Rex Fer-
 dinandus pro sua religionis tuenda sedula volun-
 tate, dum subsidia sagax conquirat, statuerat pla-
 ne sapienter opus esse ante omnia librorum ali-
 quot monumentis, unde casta rituum sacrorum
 doctrina peteretur. Hæretici nihil intactum reli-
 querant: atque Harpyiarum instar quicquid attige-
 rant, conspurcarant, suæque impietatis veneno in-
 fecerant. Non in Theologorum, non in Parochio-
 rum, non in Ludimagistrorum; atque adeo puero-
 rum manus nisi codices pestiferi veniebant, vel
 ab illis editi, vel corrupti: unde per Ordines, per
 ætates omnes pestis diffundebatur. Ergo censue-
 rat Ferdinandus condenda opera tria. Primum
 Academia in usum, quod theologicam doctri-
 nam compendio firmo, tutoque complecteretur.
 Alterum ad Parochorum institutionem, unde ad
 plebem quoque erudiendam, & cohortandam præ-
 sto esset argumentorum sylva. Postremum ludi-
 magistris usus, teneræque ætati. Horum conditio-
 nem operum cum laico Rex commendasset, ac

Theo.

*Laborabat
 seculum ino-
 pia librorum
 incorrupto-
 rum.*

Theologicum illud compendium inchoasset, eo rapto in Canisium transtulit. Is imparem se tanto oneri sentiens (nemo enim unquam de se sensit modestius) egit ipse, agendumque cum Ignatio curauit, ut in alios de societate, quibus sapientia par, & facultas idonea suppeditaret, traduceretur. Et B. Pater theologicam summam Lainio: Sacerdo-

*Catechismi
Canisius in-
betur scri-
bere.*

ipsi Canisio Catechismum: qui demum solus præscriptam sibi partem absoluit. Nam Frusio vitæ finis, Lainio Generalatus interuenit. Ceterum ita demum locupletatum, perfectumque est Canisij opus, talesque idem edidit in Euangelia totius anni notas, ut omnium partes explese visus sit. Sed hæc postea euenere.

Cum primum autem Viennam adiit, & bis in hebdomada scholas in Academia habebat, & studiorum regendorum præfecturam gerebat domi, & sanctioribus quibusque diebus ad sancti Domini (Ea tum Collegij sedes erat) dicebat ad populum tanta constantia, ut quamuis per autumnum pestilentia desæuere cœpisset, tamen nunquam intermiserit, sed potius frequentarit conciones, admirantibus Germanis salutis alienæ stu-

*Plurimis oc-
cupationibus
oneratur.*

dio ita flagrantem animum. Mirè autem & sum-
 mis, & infimis agendi, dicendiq; ratio probaba-
 tur. Itaq; Senatus ipse Consule misso, rogauit vt in
 Templo sanctę Marię ad ripam, quod secundum
 Episcopale Ciuitati commodissimum erat, con-
 cionari placeret. Iam verò haud doctrina magis
 & eloquētia quam viri sanctitas celebrari: ac no-
 biles foeminæ ad eius institutionem accurrere: &
 idem passim ad ægrotos accersi, tum vt animis
 tum vt corporibus diuina ope mederetur, præfer-
 tim postquam cælestis medicinæ experimenta
 conspici cœpta sunt. Duarum ego in literis Ener-
 gumenarū curationem reperio: sed quia vereor
 ne vna eademq; sit, quam posterior epistola sub-
 tilius exequatur, vt integrū sit lectori iudicium,
 ipsarum producam narrationem literarum. Pe-
 trus ergo Schorichius literis extremo Augusto da-
 tis anno 1552. cum de iis quos Canisius ad Christi
 partem adduxerat retulisset, ita subiecit. Spero e-
 quidem fore vt plures generet Christo hic Pater,
 vbi Viennenses vitam ipsius, & mores inculpatis-
 simos interius cognouerint. Accersitur etiam ad
 infirmos nonnunquam, vt spiritualis Medicus
 animæ quoq; sanando languori spiritualem me-
 dici-

*Aliquos mi-
 rabiliter
 curat.*

dicinam proponat. Vocatus semel ad Dæmoniacam quandam mulierem, vt, si quid posset in expellendo ab ea Diabolo præstaret; licet iam extrema quæque multi alij tentassent, minimè tamen deterritus est: sed Christum assumens comitem fidenti animo illam accessit, & post colloquium non ita diuturnum persuasa ipsi, auditaque confessione, hoc profecit, vt non solum valetudinem ex diutina illa cum Diabolo conflictatione grauiter afflictam, integram reciperet, vt domo post nonum quidem mensem statim ad templum nostrum egrederetur, ibiq; sanctissimo Christi corpori communicaret; verum etiam vt à molesta maligni spiritus vexatione ad multos dies immunis esset. Quæ res summum gaudium toti illi familiæ peperit. Patri vero Canisio, quin etiam societati nostræ plurimam autoritatem conciliauit. Venit igitur diligenter ad conciones Patris Canisij mulier illa vna cum Marito, & Matre, quæ confessa quoque est eidem Patri Canisio, & communicauit in Ecclesia nostra; elegantemque puerum offert societati filium, ni fallor, suum, licet paulò iuniorem, quam qui possit admitti. Christo omnis boni primario autori sit omnis ho-

nor, & gloria in perpetuum. Martinus autem Sordianus literis anni insequentis initio Epiphanius ipso die scriptis talia refert. Ab afflictis, & desperatis Pater Canisius adiri iam coepit, & accersiri, quod sparsus de eo rumor videatur, quod pacto quibusdā miserrimis Christo fauente, subueniret. Ex quibus vna multo iam tempore decumbens, omnem suae salutis spem amiserat: & neq; à Medicis curari, neq; à confessoribus consolationem accipere vnquam potuerat. Quare se Deo relictam aiebat, magnisq; signis comprobabat se correptam, & obsessam à Dæmone, vt non steretiam Medicus de illa iudicauit. Hinc in terram saepe prosterni, & huc, illuc violenter nocte dieq; detrudi, abripique videbatur. Propalabatur peccata prioris vitae peccata, propter quae iuste se damnatam, atque Dæmoni traditam assueverat. Quare cum Pater ad illam venisset (nihil enim confessoriorū curam illius habere iam volebat amplius) eò permouit primum miseriam, vt integrè peccata totius vitae confiteretur: deinde tum orationibus, tum adiurationibus, & exorcismis sic vires Dæmonis illam corporaliter affligentis, repressit, vt iam domo libere exeat, & quo-

quotidie Dei templum visitet, atq; vti sana domi
sue laboret, & singulis mensibus Eucharistiae cō-
municet, magnamque totius vitae mutationem
præferat. Quæ res nihil mirū si magnæ sit mul-
tis ædificationi, vnde plures etiam Matronæ nūc
veniant confessuræ. Hactenus literæ posteriores:
quæ certè illud testantur rumorem emanasse, nō
vni modo, sed quibusdā miserrimis illum Chri-
sto fauente, subuenisse.

Ceterū haud minoris (si recte existimetur) *Magnos pec-
catores con-
uertit.*
miraculi id fuit, carcere inclusorum obdurata in-
sceleribus emollisse pectora. Ei nominatim mi-
seros illos solandi delegata prouincia erat. Ille au-
tē homines vix antea semel anno sacerdoti pec-
cata solitos enuntiare ad frequentem confessio-
nem adduxit: iisque, & aliis de plebe multis ipse
porrigebat aures: nec exiguum in vulgus com-
mendationem habuit, cum reorum vni, qui pro-
ductus ad vltimum supplicium est, recte prius in-
stituto priuatim, ac præmunto, hortator in pub-
lico & consolator vsq; ad exitum adfuit. Quæ e-
nim iam consuetudine viluerunt, integram tum
ex nouitate gratiam vulgo habebant. Denique
manante in dies latius fama, certabant inter se

Cæno-

*Excurret ad
rusticos.*

Cœnobîa Virginum, ut confessarium, ut cohortatorem, ut magistrum pietatis impetrarent: duobusq; præcipuis concedendus certum in tempore fuit: & tamen amplissimæ illi caritati, quam universis tot referta laboribus, angusta Vienna erat. Ad pagum etiam, & agros extulit sese. Per natalitias feriæ frequentem in pagum, miseratus mortalium solitudinem longam iam diem Pastore carētium abiit. Ingentem reperit in promptu messem. Hoc ille avidius expedire falcem. Visere ægrotos, & consolari, cogere in sacram ædem puerilem manum, & instituere; quotidiana concione agrestibus instituendis, & adhortandis insistere, promptas omni tempore aures offerre peccata sua promentibus, nihil non moliri, quod & in præsens, & in posterum utile animis, & religioni foret. Fuit nonagenarius senex, qui instar Simeonis gestiret factam sibi tandem copiam talis viri, de cuius manu diuino Christi corpore pasceretur. Hac quasi velitatione tentato campo, caritatisque stimulo impetu Christi bellator in aciem iustam per magni ieiunij tempus processit. Plurima erant Austriæ loca destituta sacerdotibus. Quippe supra trecentas Paroecias omnino viduas numerabant.

1553.

bant. Hinc maxima mali labes in eas inuasit oras,
dum per Pastorum inopiam impunè lupi graf-
fantur. Inuitauit Ferdinandus Patres per literas ^{Austriam}
Græcio datas in eunte anno 1553. vt orbos greges ^{peragrat E-}
vellent inuisere, sacramentorumque, & verbi di- ^{uangelizans.}
uini pabulo recreare. Canisius eam sibi maximè
prouinciam depoposcit, quod vnus omnium o-
ptimè linguam gentium nossèt. Hanc prætexe-
bat causam ærumnarum cupidini. Egressus igi-
tur per obsepta gelu; & altis obruta niuib; va-
debat loca, circumferens diuina plebi solatia. Mi-
rabantur homines tantam caritatem, atque pa-
tientiam, & animum inuictum, quo non modò
iniurias temporum, sed barbaram sæpe hæreti-
corum, aliorumque petulantiam volens, liben-
que exhauriebat. Maximam sacri eiunij partem
in pascendis agrestium animis studiose, fortiterq;
consumpsit, multo plus consumpturus, nisi vr-
bani labores Viennam retraherent.

Interim Viennensis Episcopus, Fridericus ^{Fit regius}
Nausea, idemque regius concionator è vita dece- ^{Concionator.}
dit: & Canisio ille ad ceteros labor accedit, vt ab
ipso Rege Ferdinando à concionibus assumatur.
Altero Pentecostes die dicendi fecit initium. Non

K

potuit

potuit magis probari Ferdinando; tamen optimus Princeps priuato studio suo commoditate anteponebat publicam, ita salubrem populo vniuerso facundiam noluit Aulæ septis includi, & vnicuique alligari suggesto. Iussu itaque in templo principe ad multitudinem, quæ frequentissimè confluebat, ordinarias conciones habere, idem ad se extra ordinem aduocabat: vnde Canisio labor geminabatur. Quibus enim diebus (ne infrequentes erant) aduocabatur, iis præcolaboriosus ne populum fraudaret, vix vna dictione perfunctus, progrediebatur ad alteram: deincepsque apud Regem, & apud populum euangelice personabat tuba: vnde eius quoque caritas apud bonos; & apud omnes nomen increbrescebat: illud quoque mirantes, quæ nam vires non modè corporis, sed & ingenij, & iudicij ad meditanda eodem tempore tam diuersi generis disputationes sufficerent, vt grauissimæ illic Curia, hic populari concioni summopere probaretur. Dabat autem vtrobique ille operam, vt recte sentientium iuxta corrigeret mores, ac delirantium Hæreticorum dolos, ac fraudes redargueret. Et quoniam ex despicientia Apostolicæ sedis, Romaniq; Pontificis

*Eodemq; die
& ad Regem,
& ad Popu-
lum dicit.*

tificis labes hæretica ortum ducit: maximeq; im-
 pij magistri condonationes ex Pontificia indul-
 gentia in contemptum, & inuidiam, vocauerāt,
 hoc enixius eas propugnādas sibi, efferendasque,
 & ex merito magnificandas sumpsit Canisius.
 Occasionem aperuit per æstatem à Pontifice Iu-
 lio Iobelæum ad Mariam Boëmiæ Reginam Ma-
 ximiliani cōiugem perlatum. Quod illa ad Col-
 legium cum misisset, Canisius ritè Archipresby-
 tero, & aliis ad quos pertinebat, obtulit, commē-
 dauitque: tum de eorum sententia in germani-
 cam linguam è latino sermone vt traduceretur,
 typisque excuderetur, & exemplaria valuis Eccle-
 siarum, & locorum sacrorum passim affigerētur,
 curauit. Parochos admonuit, quid facto opus fo-
 ret: rogauitque ne muneris suo deessent: qui sane
 studiose rem susceperunt: diligenterq; sue quisq;
 plebi promulgarunt, & commendarunt. Idem
 qua dignitate quaque maiestate parerat, in con-
 cionibus regiis vtilitatem, & vsum indulgentia-
 rum exposuit, deplorans simul negligentiam, &
 socordiam plerorumq; Germanicorum, qui hos,
 & id genus alios diuinæ misericordiæ fontes tan-
 tum non pro ludibrio haberent. Testabantur vi-

*Indulgentiis
 auctoritatem
 restituit.*

ri etate graues nunquam se de dignitate, fructu
eorum donorum edoctos fuisse: & quid rerum
essent, quid sibi vellent indulgentiæ, ad id loc
funditus ignorasse. Nonnulli etiam, dum ea præ
dicarentur, lacrymis temperare nequibant, cum
suam nimiam priuatim, tum publicam tempo
rum calamitatē miserantes, ac flentes, quod tan
diu per scdam inscitiam, & impiam Hæreticor
fallaciam tot bonis fraudati essent, quæ non mo
dò nō vsurparētur, sed etiam indignissimè passim
velut abiecta proculcarentur. Igitur hæc sedulu
tas Canisij fecit, vt liberalitati Pōtificiæ tam mu
ti in præsens Viennæ de plebe, deque nobilitate
animos panderent, quot nunquam post hæc
sim ibi exortam.

*Obtruditur
es Viennensis
Episcopatus.*

Inter hæc absumebatur laboribus, conficie
batur zelo Domus Domini: sed nihil pupugit a
crius maceravitque, quam suborta mox formi
do, & angor animi, ne forte ab sua humilitate ac
honorum splendorem eiiceretur. Degebat Vien
næ sancti Stephani (ea est sedes Episcopi) Cano
nicus, idemque Doctor Burcardus Vondeberg
Nouercæ Canisij frater, homo opulentus. E viuis
sublato, vti nuper memorauimus, Viennensi
Episco-

Episcopo, subiit hunc cogitatio, posse Canisium
in vacuam sedem imponi. Quod cum Hierony-
mo Martinengo Apostolico Nuntio indicasset,
& Caroli Cæsaris legato Guilielmo à Pictauia, &
Martino Gusmano Camerario Regio, omnes tā-
quam diuinitus iniectum cōsiliū omnino vr-
gendum, & in rem omni ope deducendum su-
scipere. Sed opportunitas defuit Guilielmo ad
nuptias Regis Poloniae, qui Ferdinandi Regis fi-
liam duxerat, festinanti: nec initio Gusmanus
Principis copiam nactus est. At Martinengus, vt
erat summè cupidus religionis, & momentum
agi maximum Episcopi talis creatione, penitus
in animum suum demiserat, primo quoq; tem-
pore Regem alloquitur. Quam orationem vt au-
diit Ferdinandus, Vtinam, inquit, perinde impe-
trabile afferres, quam salutare consiliū narras.
Sed enim vereor, ne, quod in Claudio Iaio sumus
experti, machinas hic quoq; incassum admouea-
mus. Non eadem esse tempora Martinengus re-
spondit: Societatem adultam iam satis, posse iam
hominis vnius iacturam multo commodius fer-
re. Verum cuncta in ipso met Canisio verti: si ille
flectatur, cetera in procliui fore: eius se animum

*Oratio qua
Episcopatum
recusat.*

tentaturum. Inuitat subinde Petrum, ac tempe-
stiuè, & meditatus quid agatur, quantus aperia-
tur de Ecclesia Dei bene merèdi campus, eloqui-
tur. Cumq; mentionem eiusmodi animo ille, au-
ribusq; respuerit, Age, inquit, profer in medium,
quid ita tantopere commoueare. Aderat, & Col-
legij Rector Nicolaus Lanoius, cuius in literis hec
hodieq; disputatio extat. Suboluerat paulò ante
& res, & princeps autor Canisio. Eo minus subita
appellatione commotus, in hunc modum re-
spondit. Ante omnia, inquit, cum constet mihi
inuentorem huius consilij esse Doctorem Bur-
cardum, satis apparet nequaquam illud à Spiritu
sancto, sed à carne, & sanguine proficisci. Neq; id
ego solum, sed populus mecum intelligit, cui
nunquam illa abstergetur opinio, me studio, &
ambitione, si non mea, certe Nouercæ meæ fra-
tris Episcopale solium inscendisse. Atqui nemo
assumit sibi honorem, sed qui vocatùr à Deo. Me
verò neutiquam vocari à Deo, non solum inde
intelligo, quod eam cogitationem nemini Præ-
positorum ille iniecit: sed multo etiam clarius,
quod ad vitæ diuersum hoc genus iam pridem
indubitanter vocauit. Habeo voluntatis huius
certis-

certissima pignora, cum alia, tum tranquillitatem animi, & summam iucunditatem, quam semper in hac priuata sorte, ac paupere sum expertus; & aliquem etiam rerum, quas interim tractaui, successum. Vnusquisq; autem diuinitus admonetur vt in Vocatione permaneat, qua vocatus est. quæ cum à Deo sunt, ordinata sunt: longeque abest vt promiscuè omnia ab omnibus ille desideret. Qui cum omnia suos ad exitus tam sapienti, mira que descriptione dirigat, ac perducatur, si quem per honores Ecclesiasticos velit sibi famulari, non utique ad eam societatem vocet, in qua eiusdem (vt pro certo habeo) instinctu, & consilio omnis est ad honores illos aditus interclusus. Posset quoque haberi ratio publicæ utilitatis. Nam, si quid facultatis in me est, id multo cum pluribus communicare licebit, si quocumque aduocarit usus, expedito integrum sit accurrere, quam si vnica in sede affigar. Quippe Apostoli quoque; (tametsi quis ego sum?) plus afferebant utilitatis per totum orbem terrarum liberè discurrentes, quam Titus, aut Timotheus intra limites angustos Ecclesiæ vnus inclusi. Denique status rerum hoc tempore eiusmodi est Viennæ, tanta errorum colluies, tantum

tum à iustis Pastoribus, & à Romana sede diffi-
dium, multo vt videatur expeditior via reipubli-
cæ subleuandæ per vulgaria misericordiæ opera
per conciones populares, per familiaria passim
colloquia, quam per honores, & potestatem.

*Oratio qua
urgetur ad
accipiendum
Episcopatum*

Vix ea Canisius exprompserat, cum Marti-
nengus contra magno ardore, & clamore coori-
tur. Propterea enim elicuerat, vt, quemadmodum
sibi videbatur, liquidò demonstraret prorsus ina-
nia esse. Miror, inquit, istam sapientiam, ac sancti-
tatem talia comminisci. Vocationem diuinam
requiris, quasi clarior sit expectanda vox, quam
tot misere pereuntium clamor & sanguis anima-
rum? Non est à Deo consilium, quoniam Burcar-
do primum venit in mentem: quasi Christi mors
qua redemptum est genus humanum à Deo non
fuerit, quia Caiphas dixit, Præstat vnum homi-
nem mori pro populo. Quietem in vita ista sum-
mam expertus es. Vide Pater ne ista insidiosa si-
quies: & nomine humilitatis obtendatur cupido
ocij, ac libertatis. Quid enim, si cordi essent æ-
rumnæ, potius quàm hanc occasionem arripere?
Sella ad quam eueheris, non gradus honoris est,
& quietis (vt vides) sed laboris, atque Martyrij.

Quod

Quod autem potest maius ex te in Ecclesiam Dei meritum proficisci, quam si gubernacula hæc capeffas, coniunctisq; viribus cum societatis tuæ Patribus ad Prouinciarum harum custodiam excubes? Tumenim & Concionatorum prompta copia aderit: & priuata, quæcumq; memorabas, subsidia, supraq; ea, etiam, vbi res postulabit, honoris autoritas, & potestatis robur. Nec verò, si vel Apostolus sis, longius, latiusq; circumferre tuam operam cupias. Nam quod in hac Imperij sede, & arce promoueris, in totum redündat Imperium. Age igitur necessariam hanc subi feruitutem lubens: voluntarium Deo fac holocaustum: neucoge nos summa potestate vti. Altercari Canisius noluit, sed paucis, ac virilibus verbis iterum contestatus, non quæuis à quolibet Deum exposcere: nec omnia consilia re ita succedere, vti specie, & cogitatione blandiuntur: neque tam metuendas quietæ humilitatis, quam honoratæ caritatis insidias, congressum finiuit. Haud dissimile mox cum Rege ipso certamen, nec dispar exitus fuit. At Martinengus eodem ardore literas ad beatum Ignatium exarat, per viscera misericordiæ Christi Iesu obsecrans, & obtestans, Canisium ipse com-

L

pelle-

*Quantum
certatum ut
fieret Episco-
pus.*

pelleret, adduceretq; ad suscipiendam curam
 ferrimi eius Gregis, qui vndiq; circumfessus à
 pis in vltimo agitare discriminis: nec quicquam
 propius esset, quam vt foedè laniaretur, ac penitus
 voraretur. Igitur, vti poterat, ipse succurreret,
 forte si reiiceretur defensio, ad quam Canisius
 uinitus vocabatur, ante tribunal Christi, & ille,
 ipse Ignatius rei fierent: totq; animarum iactura
 atq; æterna perniciēs illorum de manibus requi-
 reretur. Se, quo minore cum strepitu negotium
 fieret, noluisse ante Ignatij responsum, cum spe-
 raret per se se pacatè rem tam iustam, Deoq; glo-
 riosam, & Ecclesiæ salutarem, effecturum, summi
 Pontificis imperium interponi. Ita conuenisse
 Rege Ferdinando, cuius item auctoritatem Cani-
 sius in ea re vilem habuisset. Nihil acriter minus
 pro se scripsit Canisius, vehementer affirmans,
 quid contra ac vellet, eueniret, pro certo se Deum
 peccatis suis velut implacabiliter iratum tota vi-
 ta reformidaturum. Et Ioanni Polanco, qui ab E-
 pistolis Ignatio erat, septem spondit sacrificia
 in honorem sanctissimi Spiritus, cum primum
 nuntiaret incepta illa discussa, & cum turbinem
 præteruectum.

Quam ille
 formidaret
 sacros hono-
 res.

Non

*Nona certa
mina de Epi
scopatu Ca-
nisij.*

*Julij III. Pon-
tificis in So-
cietatem be-
dignitas.*

ac præmio apud Deum fieri posse respondisset
etiam Canisium monuit, si fortè ultimus ille o-
sus incideret, oblatas Pontificis literas obsequen-
ter utiq; acciperet, capitiq; in obedientiæ signu-
imponeret: ceterum habere se adiiceret, quæ an-
rei effectum interesset à beatissimo Patre cognos-
sci. Respiravit ad hunc nūtiū Canisius, eo pro-
fertim, quod tam bene animatum, & constanter
perspexit Ignatium. Non tamen sollicitudo pla-
deterfa est, quin adeò ex integro rediit, cum Ma-
rinengus Vienna decessisset. Acrius quippe in-
stauratum certamē est apud Cardinales multo
& Pontificem ipsum, regio Romæ Procurator
Iacobo Lasso, magni præmij, nempe consimili
honoris, vel etiam amplioris, oblata spe, si reman-
exitum perduxisset. Qui cum pro recenti degre-
stata spe, veteriq; studio Regi placendi connitere-
tur, nec apud Rodulfum Cardinalem Carpensensem
ad quem literas dederat Rex, nec apud alios quic-
quam patrociniū inuenisset, ad extremum ad eū
dum fidenter tentandumq; Pontificem censuit.
Sed id modo est consequutus, ut clementia erga
minimam hanc sodalitatem sanctissimi Patris (Iu-
lius is erat hoc nomine tertius) clarissime, si vn-
quam,

quam, patefceret. Primo enim respondit cupere se vehemēter regiæ voluntati gratum facere, nolle tamē societati dolorem afferre: quare cum Præposito ageret: simul ille consentiret, nihil in se cunctationis futurum. Cumq; Iacobus subiecisset, sanctissime Pater, certum est Præpositum minime consensurum, significans per imperium, ac potestatem agēdum, adiecit Pontifex, At nos horum Patrum indigemus opera; quare consilium non est eos contristare. Ineatur via, qua citra Episcopalem honorem Viennensi Ecclesiæ opitulari queant, & operam ultro nauabunt. At certe, inquit Iacobus, administrationem suscipiat Canisius, quoad sufficiatur Antistes. Id quoq; ad Ignatium reiecit Pontifex. Tanti auctoritatem beati Patris faciebat. Ignatius verò tam pio, deq; societate merito Regi negandū minime putauit, quin administratio illa in annum, extra pecuniarias rationes, susciperetur. Monuitq; Canisium vt iugo illi ceruices pro gloria Dei supponeret. Vehemēter ab eo quoq; refugiebat Canisius non laboris sane fuga; sed cum studio submissionis, sanctæq; obscuritatis, tum maxime quod tempora erant talia, vt laqueos conscientiae suæ vndiq; obiectos

*Novum &
maximum
certamen de
Episcopatu
Canisij.*

videret: nec viam dispiceret euadendi. Itaque in
lo fructu publico sentiebat in perpetuo agendum
sibi angore, in perpetuis moribus scrupulorum
Tamen obtemperare paratus erat: cum te-
tium, & gravissimum de Episcopatu ipso cer-
men redintegratur, ubi Pontifex novus Iulio Te-
tio Paulus Quartus susceptus est. Res adeo proci-
fecta habebatur Viennæ, ut passim plerique Au-
corum, ac Procerum, qui res maxime nosse puta-
bantur, vulnerarent aures Servi Dei, certas iam
traditasque ei infulas gratulantes. Angebatur in
intimis sensibus, & cum suspirio ingeminabat,
dignitatibus liberet pauperes suos Dominus Ie-
sus Christus Crucifixus. Accumulare apud eum
dem Dominum preces, ac vota, & apud Ignatium
supplices commendationes non desinebat. Ne-
ex nihilo ea Viennæ fama, & Canisij formido-
rat. Quippe ipsa in Vrbe nuntiatum Patribus
Ferdinandum, cum institisset à Pontifice Paulo
utiuberet illum à Canisio honorem suscipi, id
quod petierat, impetrasse. Quo accepto nuntio
Ignatius ad Cardinalem Carpensem, quo tum Pa-
trono societas utebatur, aduolat. Cardinalis bo-
no animo iussit esse. Modo, inquit, Canisius ipse
con-

constans in renuendo perstet, in me recipio Pontificem neutiquam vim allaturum inuito. Scribat ad Pontificem, quæ pro sua causa habebit, antequam munus admittat: cetera mihi curæ erūt. Quæ cum significata essent Canisio, & immobili constantiam obtineret, noluit summo iure uti Rex. Itaque seculi eius anno quinquagesimo sexto Iacobum Lassum admonuit, ut tandem, quando de sententia dimoueri nullo modo Canisius posset, virgendi eius negotij curam omitteret. Iacobus eas ipsas literas Ferdinandi, quas etiam num habemus, Patribus dedit. Polancus iucundissimum exitum Canisio cōfestim significauit: is ei velut triumphans rescripsit, continuo, quæ sponderat, Euāgelia sacrificiorum septem persoluturum. Annos quatuor sollicitum negotium tenuit, quo à nobis semel exposito, ad institutam seriem temporum stylus est reuocandus.

Nouus iam annus affluxerat quartus de eo seculo, & quinquagesimus. Eius anni principio, quod pridem Ferdinandus Rex postulauerat, cedendum fuit, ut Canisius in Collegium Archiducum Viennæ migraret, alter Parentum (ita duos Præsides vocant) in eo futurus. Professores disci-

1554.

*Præficitur
Collegio Ar-
chiducum.*

disciplinarum variarum septem agebāt in eo Collegio, & aliquot præterea studiis operati. Magna
 religiosi Patris præsentia, morum commutatio
 facta est: magna ad quietem, & tranquillitatem
 accessio: ille tamen breui persensit commoratio-
 nis eius pretium non extare. Ante omnia perinu-
 tus carebat sociorum sancto, simplici que conu-
 ctu, miro desiderio religiosi claustrī, ex quo extru-
 sus, ac relegatus sibi videbatur: multoq; maluisse
 Coquo inter suos minister latere, quā eo loco
 spectandus præesse. Itaque, cum valetudo cœpi-
 set nutare, suaserunt Medici Ferdinādo, vt ad eam
 confirmādam, potestatem faceret ad Collegium
 remigrandi. Qua primo certum modo in tem-
 pus potestate facta, illud quoque postea impetra-
 tum est, ne cogeret eodem reuerti. Nec explicari
 potest quanto inde Canisius animi gaudio, tan-
 quam à tempestate ad portum, à foro ad templū
 vt ipse loquitur, se receperit. Vltima nimirum va-
 letudinis erat causa: religiosæ quietis amor, reli-
 giosi claustrī custodia, religiosi spiritus conseruā-
 di proprie ducebat cura. Hoc tempore Decanus
 Academiæ legitur, cum in eius corpus anno supe-
 riore cum Gaudano, atq; Nicolao Lanoio coo-
 ptatus

Creatur De-
 canus Acade-
 miæ Vien-
 nensis.

ptatus esset. Eodem tempore, & Academiae corri-
genda, & discipulorum recognoscendis, emendan-
disq; contuberniis (Bursas vocant) iussu Regis oc-
cupabatur. Qua in re nulla maior difficultas inci-
debat, quam ex administratorum idoneorum ino-
pia, qui, quæ prudenter decernebantur, ad vsum
mox, & in mores sedulo reuocarent. Nec tamen
inter hæc aut dictionem ad Regem, atque ad po-
pulum, aut scholas in Academia, aut stylum de-
niq; vnquam deponebat, concinnando maximè
Catechismo intentus. Vt autem non laboribus
modo, ac gemitibus suis, verùm etiam & alienis,
& absentium auxiliis diuinam causam tueretur, ex-
orauit à beato Ignatio, vt præter alia pro cuiusq;
arbitratu placamina, pro sitis ad septentrionem
Prouinciis tota in societate in omne tēpus, quan-
diu calamitates Ecclesiarum illarum manerent,

*Impetrat
perpetuas à
tota Societate
preces pro
Germania.*

singuli sacerdotes semel in mense sacrificium, ce-
teri q; focij certas preces offerrent. Quod quidem
cum etiam num sparsa societate, per omnes gen-
tes perseveret, meritum Canisij in Germaniam,
sane luculentum censeretur debet, vt etiam in vlti-
mo oriente, & occidente inter barbaros noui or-
bis pro ea preces, & sacrificia fiant. Idem vehemē-

M ter

ter optabat, vt in societate; quandoquidem le
 sanctissimo nomine gaudet, dies extra Circu
 cisionem sanctissimo ei nomini venerando de
 caretur: quod cum Patribus Romanis tentadu
 minimè visum esset, institit vt singulare a
 quod in eum diem societas, quo incitaretur
 maiorem grati animi pietatem, à summo Pon
 fice beneficium impetraret. Adeo totus erat
 tentus excogitandis rationibus, quibus Dei gl
 ria, Christi q; nomen inter domesticos, & extero
 demum inter omnes fieret illustrius.

*Catechismus
 absolutus.*

Interim, quem scribendum Rex imposuerat
 Catechismum absoluerat, tum sua sponte in
 operi, tum quia ipsemet Ferdinādus nullum fac
 ebat festinandi, vrgendi q; modum: cuius mon
 tu, quæ testimonia è sacris libris, Patribusque san
 ctis afferebantur, eorum fontes ad libri oram in
 dicauit, quo promptiores ludimagistris, aliisq;
 minus doctis adire volentibus essent. Mirifice
 nim opus illud ex gustu oblatae partis probauit
 Rex: sperabatque, cum res adeò testatae traderen
 tur, multos per inscitiam lapsos eo præsidio agni
 tuos errorem, atque in rectum tramitem reditu
 ros. Quæ causa fuit deinde etiam Petro Busæo de
 socie-

Societate Theologo, cui, propinquoq; Canisij, vt
constaturum censeret pretium operæ, si toti pro-
ferrentur, & vnum sub aspectum subiicerentur ij
loci; depromptosq; & explicatos Catechismo ad-
iecit: vnde in volumina quatuor (quanquam in
vnum deinde magnum corpus redacta) opus ex-
creuit, apprime ad euersionem errorum, & firma-
mentum veritatis potentia, vt experimēto com-
perisse se Neoburgicus Princeps V Volffgangus
V Vilhelmus, &c. religione sapientiaque, non
modo dignitate, & opibus præstans, lectionem
eorum commendans in libro, quem edi cura-
uit profitetur. Verosimile non est quantum in
scriptione illa Canisius curæ, studijque posuerit.
Pro sua enim de se infima opinione diffidens sibi,
omni primum ope conatus est totum onus ex-
cutere: deinde, vbi id nec à Rege, nec ab Ignatio
datur, multas ad Deum preces, multa sacrificia,
cæleste auxilium, & lumen exposcens, cum fecit
per se, tum à beato Patre, ac sociis corrogauit. Po-
stea recognoscendum, corrigendumque opus
cum aliis tradidit, tum misit in Urbem, sic tan-
quam nihil mallet, quàm de suo nihil relinqui.
Sed nimirum exactum ingenium, ac permode-

*Qua cura
usus in eo
condenda-*

stum, quo minus sibi, hoc ceteris cumulatius
 ciebat satis. Respondere enim Romani Patres
 dispositionem, elocutionem, iudicium, denique
 cuncta plene probantes: adfuisse ei in labore
 propitium Deum, ut idem placeret pariter,
 prodesset. Neque quidem ambigam, quin euen-
 ire postea tam felici, tantoque religionis orthodoxæ
 ac pietatis emolumento per Prouincias omnes
 Christianæ illa disseminata sit doctrinæ summa
 (hoc enim magis, quam Catechismi, auctori pla-
 ceat nomen) quod non solum mente rectius
 ma primo susceptus est labor, sed etiam inter-
 sum laborem summissione animi, continuaque
 ac multiplici precatatione conciliatum est adiutu-
 rium Numinis. Hoc anno primum edita est
 summa. Quid autem tum animi esset Canisio
 ipsemet Ioāni Polanco narrat his verbis. Mecum
 velut cum parturiente agitur. Non possum non
 esse anxius, quandiu partus non exierit in lucem,
 ut Dei conspectui possit foetus offerri, atque conse-
 crari. Vestris interim precatationibus promouete
 succedat, ut quo cœpimus, eodem aspirante, ab-
 soluamus debitum hoc Deo, vobisque tributum.
 Dominus Iesus in suam gloriam conuertat hanc
 men-

*Qua sollicitu-
 dine ediderit.*

mentis meæ trepidationem. Expertus didici quā
procul absim ab iis, qui recte scribere, & scripta e-
dere norunt pro dignitate. In hac editione prima
noluit suum nomen apponi; primum, quod exi-
stimabat plus operi auctoritatis futurum, si edi-
tum ferretur Regis Ferdinandi iussu nullo Scri-
ptoris adiecto titulo. Nimirum ne suo nomine
(adeo sese despiciebat) opus obscuraretur, & im-
pediretur utilitas publica formidabat. Deinde ut,
si quid inde celebritatis cooriretur, ac laudis to-
tum rediret in autorem, & opificem Deum, de se
autem ut infimo, & inutili administro penitus si-
leretur. Postremo ut minor esset Hæreticis cum
operis, tum hominis mordendi licentia. Eam In-
stitutionem simul primum edita est, Ferdinan-
dus per omnes Imperij sui Prouincias spargi, & in
vernaculum cuiusq; Prouinciæ Idioma conuer-
sam, exclusis ceteris Catechismis, publice in scho-
lis, gymnasiisq; tradi iussit. Sæpius deinde est edi-
ta, ipso præscripto Canisij primo ignari, postea cū
latere non posset, minime repugnantis nomine,
præclaroque diplomate Ferdinandi adiecto. No-
tius est quam ut sit à nobis prodendum, quanto
vbiq; consensu, quanta approbatione catholico-

*Quare nomē
suum primo
non appose-
rit.*

*Quam pro-
batus, & late
sparsus sit.*

rum, quanto Hæreticorum fremitu, strepituque
 (quæ commendatio est certissima) quanto de
 mum, quod caput est, religionis profectu recepi
 sit. Louanienses quidem Doctores publico a
 probauere suffragio. Quippe cum Philippus
 cundus Hispaniarum Rex ad præmuniendos
 Regnis, atque Prouinciis suis puerorum animo
 Catechismum & ipse Catholicum statuisset edi
 dum, ac doctos Theologos, ut id muneris suscipi
 rent grauius hortaretur, illi nullum commodio
 rem librum tradi posse, nec magis utilem affir
 marunt, (verba sunt ex edicto Regis ipsius Philip
 pi) Catechismo patris eius Ferdinandi Romano
 rum, Hungariæ, & Boëmiae Regis, quem ille haue
 ita pridem sua autoritate suis tenendum propo
 fuerat: itaque eum autoritate sua item Philippus
 anno 1557. recepit: omnes populares ad eum le
 gendum exhortans, vetansque per Ludimagistros
 Rectores, ac Pædagogos in scholis publice, vel
 priuatim alium præter illum ediscendum propo
 ni. Nulla ferme Christianæ gentis est lingua, in
 quam versa non sit ea summa, & qua Canisius
 tanquã orbis Christiani publicus Catechista non
 loquatur. Elaborauit deinde (ut infra quoque in
 loco

Elaborata
 editio Cate
 chismi qua
 eam.

loco significabitur) compendium breuius par-
uulis duntaxat accommodatum: & primam il-
lam sæpius recognitam summam, tandem supre-
ma quasi apposita manu, graui disputatione de
primi hominis lapsu, deque Iustificatione addita
anno salutis humanæ, 1566. euulgauit. Quode
opere, si cui cura sit plura nosse, præfationem pla-
ne sapientem adeat editioni illi præfixam, quam
senatui, populoque Coloniensi inscripsit. In ea-
dem & Ferdinandi, & Philippi perhonorifica li-
cebit edicta reperire.

Ceterum quantus statim Hæreticos ab Cani-
fio terror inuaserit, vel inde fit palam. Albertus
Bauariæ Dux in Conuentu, quem Landeshutæ
habebat, cum nobilium quidam, comperto la-
borare Principē difficultate pecuniæ, occasione
temporis vtendum rati efflagitare cœpissent li-
beram Lutheranismi professionem proditæ reli-
gionis mercede collationem vendituri, magno
Christianoque pectore impia postulata reiecit.
Tum Hæretici causam repulsæ in Cancellarium
Bauariæ, & in Canisium contulere; quem iam
vulgo Canem Austriacum vocitabant, haud sa-
ne prorsus immerito. Erat scilicet non mutorum
Canum

*Canisius ter-
rori Hære-
ticis.*

*Canis Au-
striacus
vocalur.*

Canum è numero, qui latrare non valent, sed qui de
vigil ad excubias, fortis ad pugnam ab ouili fan
cto Domini luporum rabiem arcens, longe om
nia, lateq; voce sonora salutiferoq; latratu com
plebat. Viennæ quoque cum quidam è corpor
Professorum sapientiæ, hæresis crimine datus e
set in carcerem, reus agebatur Canisius, qui regi
iussu doctrinam hominis explorarat: ac breuit
quicquid pro religione fortius decerneretur, tan
quam immanis, ac ferus, tanquam perturbato
publici status lacerabatur Canisius. Verè enim
S. Ambrosius, semper, inquit, Christi laudes ve
bera perfidorū sunt: & nunc cum laudatur Chri
stus, dicunt Hæretici quia seditio commouetur.
Dicunt Hæretici quia his mors paratur: & vera
mortem habent in laudibus Christi. Porro Ca
nisij odium apud nouarum superstitionum Ma
gistros, ac defensores vsque eo processerat, vt bon
censerent tutum ei non esse tentare iter per Au
striam. Sed ille odium eiusmodi reponens in be
neficio, Deoque gratias agens, quod gemina illa
sanctorum propria dote recta simul perpetrandi,
& iniqua perpetiendi, aliqua ex parte se quoq; di
gnaretur, quoties obiectarentur pericula, respon
debat.

Or. de trad.
Baf.

Rius constan
tia.

debat. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Nec ab officio constātis Prophetæ vllō vnquam incommodi sui metu est retardatus. liberrimè semper & pro concione, & priuatim, quæ censuit ad conscientiam Regis pertinere, ei subiecit.

Inter cetera persuasit hoc eodem anno, antequam ille Pragā abiret, vt, quoniam res appar-<sup>Que pro re-
ligione inte-
rim molitus.</sup> bat vsq; magis in præceptis ruere, aliquot prudentium virorum consilia seriò cōferri iuberet; causasq; exitij, & remedij vias peruestigari. Quam consultationem cum ipsi Canisio, & Collegij Rectori Nicolao Lanoio, duobusq; consiliariis suis admodum Catholicis demandasset, & Canisius ex Vrbe quoq; ab Ignatio opportuna ad eam rem consilia poposcisset, & accepisset, vix quicquam ultra processum est. Cum veniendū erat ad rem, <sup>Austriæ pess-
simus status
hoc tempore.</sup> timebantur tumultus ac defectiones: & alienior eo videbatur seueritas, quo maiores Hungariæ clades per eadem tempora Turcæ alias super alias inferebant. Cū tamen sapientissime Magnus Leo pronuntiet, Res humanas aliter tutas esse nō pos-^{Ep. ad Pulch.} se nisi quæ ad diuinam confessionem pertinent, & regia, & Sacerdotalis defendat autoritas. Catholicorum Pastorum tanta premebat inopia, vt Ca-

N

tholici

tholici Episcopi satius putarent ab Religiosis con-
 stris profugos Cœnobitas, & Presbyteros con-
 binis implicitos permitti, quam omni plebe
 sacrorum usu priuari. Obseruauerat Urbanus
 bacensis Antistes totis annis viginti Ciuium
 ennensium neminem sacerdotem factum. De
 que peruaferat apud plerosq; opinio, catholica
 rem in iis Prouinciis pariter cum Ferdinando
 casuram: quem ipsum ab vno Canisio, & Iesuita
 & Labacensi Episcopo suffulciri, in eaq; sustin-
 dictabant. Ad supplendum aliqua ex parte
 storũ desiderium existimabat Canisius comp-
 res per deserta illa Ecclesiarum Apostolicos Leg-
 tos spargendos. Ad iuuandam quoque nobilita-
 tem, conuictorum adolescentium instituendũ
 contubernium: sic enim & parentes concilia-
 posse, & ipsos pueros aduersus corruptelas Hæ-
 ticorum præmuniri: sic & reliqua contuberni-
 quæ iam condita erant, facilius emendatum
 Quod Ignatius consilium pro loci necessitate
 probasset, subinde cum iam in sede propria, a
 sua Collegium habitaret, & non nulla ædium fa-
 cultas suppeteret, initium factum est: ipseq; Pro-
 cancellarius Iacobus Ionas, & alij nobiles suos in
 con-

conuictum liberos primi tradidere. Ergo in tanta
temporum labe, & corruptione, præcipitiq; quo-
dam lapsu, ac potius furiosa ruina in hæresim, ap-
paret quantum Austria beneficij à Deo per Cani-
sium acceperit.

Eodemq; tempore in alienas quoq; Prouin-
cias, atq; regna per eius nomen, & operam Deus <sup>Spargitur
Societatis
fama per
Canisium.</sup>
societati aditum præparabat. Nam Strigoniensis
Archiepiscopus in Hungaria, Transylvanus in
sua Prouincia Collegia offerebant: & instabat V-
ratislauiensis apud Regem Romanorum, & Nū-
tium Apostolicum per literas, & Legato misso.
Ad hæc Martinus Cromerus (cuius extant de Po-
loniæ rebus laudatæ Historiæ) cum Legatus à Si-
gismundo Rege ad Ferdinandum venisset, Cani-
sij captus sancta, docta q; consuetudine, cognita-
que societate, eam Polonis Principibus, maxime-
que Stanislao Hosio Varmienfi Episcopo, postea <sup>Stanislao
Hosio con-
ciliatur.</sup>
que Cardinali plurimum commendauit. Atque
Hosius vt erat vi regrege doctus, & ardens studio
religionis, iam tum in cogitationem venit Socie-
tati Collegium excitandi in sua Diœcesi; & Cani-
sium ita diligere, facereq; tanti cœpit, vt eius con-
silia multum exquireret, præsertim de operibus,

*Terrore eius
ac zelus ma-
ximus.*

quæ moliebatur: & opera ipsa ad eum recognoscenda mitteret. Nimirum facillimè pares, ut in veteri prouerbio, cum paribus, præcipueque Christiani sapientes inter sese conglutinantur. Hoc autem aditu præcepto Canisius iam non Poloniam modo, & Lituaniam, sed etiam in Moschos, ultimosque Scythas, ac Tartaros, & inde per usque in Sinas, ac totum Orientem suæ caritatis amplitudinem, & immensam Christi gloriæ cunctis gentibus prædicandæ cupidinem extendebat, magna voluptate beatum Ignatium, cæteraque replens Romanos Patres, cum capax illarum gentium omnium, & ærumnarum omnium prædictus in literis eius intuebantur. Sed, dum terra vel ultimis finibus imminet, omnium acerrime ad sese Albertus Bauarus, ob eam causam etiam Henrico Scouickero, quo utebatur à secretis, urbem misso, euocabat. Itaque & aliorum, & eius maxime contentione commotus Rex Ferdinandus, veritusque ne propugnaculo Vienna tali nudaretur, per studiosas ad Ignatium literas dedit, in quem inde Doctorum auocare, sed eorum potius augere numerum placeret; simul opportunitatem ostendens rei bene gerendæ in ea Academia,

mia, ad quam tanquam in regionum earum um-
 bilico positam vndiq; accurreretur, simul suum
 in omnia patrocinium Societati deferens: quod
 planè vberius re, quam pollicitatione præstabat.
 Quo loco iuuat gratulari bonitati diuinæ, quæ
 Principum illorum mentibus tantum religionis
 studium, tamque pulchrum certamen immitte-
 ret. Dum autem ita consulit alienis Canisius, non
 plane suos obliuiscetur. Othonem fratrum ex
 Nouerca minimum natus ad obsequium Dei (Vi-
 ennæ puer ad Burcardum Auunculum venerat)
 omni ope pellicere studuit. Sed frustra fuit labor
 in eo. Non item in Theodorico eiusdem maiore
 germano; qui cum Colonia sub Leonardo Kesse-
 lio diuini famulatus concepisset igniculos, Vien-
 nam venit, & confirmatus à Petro per autumnū
 missus est Romam ad Tyrocinium. Optabat &
 Nouiomagi Societatis domicilium condi, & spē
 bonam erat ingressus, quod Virgo illa suæ No-
 uercæ soror moriens ædes ad eam rem quasdam
 legarat. Sed hominum certorum superuacua, &
 improuida nimis cautio operis cursum interrup-
 pit, ita vt hodieque careat Nouiomagum Socie-
 tate.

*Theodoricus
 Canisius So-
 cietati ad-
 iungitur.*

Anno 1555.

Inter hæc nouis in dies victoriis Viennensium Ecclesiam tutabatur, cum anni millesimi quingentesimi quinquagesimi quinti vere Kal. Maii Hieronymus Natalis beati Ignatij missu Visitator Viennam venit; & Constitutiones quas iam per Hispaniam, & Italiam promulgarat, in quoque Collegio promulgauit, declarauitque Plurimum acer ille veræ laudis æstimator delectatus est virtute, industriaque Canisij; quem beatus Ignatio dilaudans, eius præcipuè factum laboribus per eos ipsos dies, & concionibus narrat, ut scilicet cerdos, qui erat inter Lutheranos verbi Minister non solum ad Catholicos rediret, sed etiam Societati se traderet: utque alius prænobilis, & gratus concionator, qui & prouocatus ad disputationem erat, non ausus congregari, repentina fuga se eriperet; vnde & magno Vienna periculo liberata erat. Idem & Canisij facultatem, & locorum necessitates considerans, autor ei fuit, ut complures libellos, quos nominatim proponebat, ad usum pietatis scriberet, ederetque. Magnopere Canisius quoque lætatus est Visitatoris aduentu: ut semper gaudebat animæ suæ res cum Præpositis communicare, tantus licet Magister pro tyrone se gerere.

*Petrus inbetur
pios libellos scribere*

segerens: & quia, quæ de more solent adiacere
 Professi Societatis vota simplicia, non dum emi-
 ferat, ea Natali suscipiente concepit: vnde intelli-
 gitur adhuc nulla voti religione obstrictum, sed
 libera pietate oblatis honoribus obstitisse. Nec ^{Pragam adit}
 longo interiecto tempore Pragam à Ferdinando ^{res ad Colle-}
 Rege iubetur adire, vt ad Collegium inibi extru- ^{gium para-}
 endum vtilia præpararet. Cum enim priore an- ^{tur.}
 no Pragam abiisset Ferdinandus, tum admonitu
 Labacensis Episcopi, tum Viennensis Collegij
 inuitatus successu, decreuit in aliquo per Boë-
 miam desertorum Cœnobiorum Societatem col-
 locare. Quod cum Canisio prompsisset, is nus-
 quam commodius ad publicos vsus, quam ipsa
 in Vrbe Praga statui posse demonstrauit, facileq;
 persuasit, commodum per id tempus, cum maxi-
 me Philippus Melanchithon, dira Germaniæ pe-
 stis, tentabat in eam urbem ingressum, meritissi-
 moq; reiectus est. Igitur quamuis tam malè erga
 se animatos Hæreticos Canisius probe nosset, ta-
 men peregrinationem in Boëmiam & magno a-
 nimo Deo fretus suscepit, & sospes eodem duce
 peregit. Exceptus est Pragæ à bonis omnibus gra- ^{Prage con-}
 tulatione summa, & protinus in suggestum ascē- ^{cionatur.}

dit:

*Pragensium
bona ad pie-
tatem in-
doles.*

dit: fauente ante omnes Archiduce Ferdinando
qui rebus præerat, eiusq; concionibus mirificen-
nebatur. Dumq; sedulo occupatur in Domo De-
quæ est Ecclesia sancta, cum verbo salutis, tum
religiosis exemplis ædificanda, multum negoti-
molestiq; exhausit in concinnando Collegij di-
micilio. Attributū erat in eam rem Cœnobium
sancti Clementis, opportunum situ, sed male ma-
teriatum, ac vetustate, neglectuq; ruinofum: at
benignitati Principum in suppeditandis ad id fa-
ciendum & scholas instruendas impensis Præ-
ctorum, vt fere euenit, fastidia maligne respondi-
bant. Bonam autem de Pragensium indole sper-
cepit. Nam præ se ferebant ingenia ad pietate-
tem accommodata. Hussitas verò (quæ Pragæ
maxime secta grassatur) terror tantus incessit,
haud sine tumultu excepturi viderentur nouam
familiam. Increbuerat vulgo rumor, Iesuitarum
pene exercitum acciri ad disputandum cum Hus-
sitis. Quam rem eo tum peius oderant, quod in-
ter ipsos magna doctrina nemo exibat: itaq; ve-
xandos se, ludibrioque habendos suspicabantur.
Quam opinionem nō apud eos solum lenire Cani-
sius ac diluere conabatur, potius vcturos nun-
tians,

tians, qui cum omni mansuetudine, atq; humanitate instituendæ iuuentuti operam darent, eademque clementia, & pietate commoditatibus omnium inferuient; sed etiam dum colonos ab Ignatio postulat, Vellem, inquit, vt omnes, qui venturi sunt ad hoc Collegium fundandum, accederent optimè armati sancta patientia, & maximo ardentibus zelo non ad disputandum, sed ad tolerandum; & ædificandam hanc Prouinciā magis factis, quàm dictis, vt, cum seminauerint in lacrymis in exultatione metant, & reportent manipulos suos.

Quales cuperet Socios Collegio Pragensi.

Æstate exacta Pragæ, adultoq; iam autumnō migrandum in Bauariam fuit. Ab Socero Ferdinando, qui ad Comitia Augustam concesserat, Dux Albertus, quod per literas non expugnarat, coram præsens elicuerat, vt Canisij tantisper copiam faceret, dum de Collegio Ingolstadij statuendo transigeretur. Pragensis nobilitas, credi vix potest, quanto cum dolore hominem ab se se dimiserit. Dederunt ad Ducem Albertum literas, quibus enixe rogabant, vt eum primo quoque tempore sibi restitueret. Vt Monachium venit, tres Albertus Consiliariorum è primis cum eo Ingol-

In Bauariam excurrit.

O

gol-

*Ingolstadij
bis in die con-
gionatur.*

*Variique ge-
neris libros
recognoscit,
editque.*

golstadium ire iussit: atq; in re præsentī delibe-
re, atque conficere de Collegiis duobus, altero ue-
cietatis, altero pauperum quindecim, qui The-
logicis disciplinis perficerentur continuò ex-
dis: quam ad rem iam olim Guilielmus à sum-
Pontifice quasdam decimas exorarat. Ingolsta-
librum reperit editum ab Hæretico, in quo
tanquam Princeps, ac Pater Sectæ Hypocritarū
describatur, & ridebatur. Risit & ille, seu potius
defleuit cœcitatem Scriptoris, & impudentia
Dum autem res Collegij paulo extrahitur lo-
gius, more suo cessare nescius, de superiore lo-
agere cum populo cœpit: dumq; & Consiliari-
rum votis, & concionis frequentia obsequi-
bis in die dicendi laborem integrabat. Instituit
ad luenum manipulum, qui sacerdotium an-
ditabantur, priuatim per utiles scholas Ad hæc
nihil despicit, nihil non excogitat ingeniosa ca-
ritas, quo hæreticas artes eluderet, rudimenta
Grammatices, quæ P. Annibal Codrettus con-
posuerat, germanicè conuersa euulganda cur-
uit, aliquot ad calcem sententiis ex Catechismo
subiunctis. Epistolas quoque & Euangelia sacri-
diebus inter Missam recitari solita, quia non in-
uenio

ueniebantur nisi ab Erasmo Roterodamo con-
uerſa, ex editione probata optimis characteribus
item excudenda curauit. Precationes ſelectas ad-
iecit, vt quasdam excluderet per vulgum ſparſas,
quæ nullū Catholicę pietatis ſaporem habebant.
Alios demum libellos proximis annis haud in-
corrupta fide editos recognouit. Rem Collegij
potius vt pōtuit, quam vt volebat, tranſegit. Mul-
tas enim conditiones requirebāt Conſiliarij Prin-
cipis, in quas durum erat cōſentire & obnoxiam
facere diſciplinam. Quare omnia ita recepit, vt
integra vellet beati Ignatij arbitrio reſeruari. Et
Ignatius cum edouiſſet Albertum, quid ratio-
nes condendorum Collegiorum ferrent Conſti-
tutionum de ea re miſſo capite, maluit de cetero
rem totam conſilio eius, pietatique permittere
liberali fiducia, quam in conciliandis pactis odi-
oſius altercari. Quæ grata fuit Principi bonitas:
eiusq; ac poſteriorum benignitas omnia, q̃ expeti
poſſent, laxiora fecit. Et quidem diuinare viſus eſt
Albertus Collegij eius incrementa. Cum enim
ad Ignatium ſcripſiſſet ſacroſanctę religionis af-
flietiſſimum ſtatum, & populorum ſuorum mi-
ſerrime errantium ſalutem exigere, & eſſlagitare

*Ingolſtadia-
num Colle-
gium quomo-
do ſuſceptum*

non solum Doctores in gymnasiis, sed etiam C
cionatores ad populum, hæc adiungit, Accelen
te igitur pro vestris officio, votoque oues perdis
quærere, & ad gregem dominicum reducere
perarios bonos (qui præsentis seculo paucissimi
sunt, & ubiq; locorum desiderantur) educare,
que in messem tam copiosam mittere. Ad h
sanctum Deoque gratissimum opus vos pro
ftris viribus re, & opera benignissimè fouebimur
& tuebimur. Ac breui futurum speramus, vt h
vestrum apud nos Collegium (si iam bona pri
cipia iaciantur) in immensum crescat, augeat
splendideq; à multis adhuc bonis viris dotetur

1556.

Redit Vien
nam.

Inter hæc Ferdinandus vrgebat vt Canisij
Viennam primo quoq; tempore se referret. Infi
bat enim conuentus Imperij Ratisbonæ, & age
dum de religione opinio erat. Qua de causa Vien
nensi Academiæ mandauerat Rex, vt quasdam
propositiones vtilis ad eam rem colligeret. Igi
tur, cum & Canisij vellet manum accedere, is nō
nulla obiter bonæ frugis semente Augustæ quo
que Vindelicorum facta, ipsis Februarij Kalendis
anni recentis Viennam peruenit. Per breuis fuit
mora Viennæ. Quanquam enim tempestas anni
fauit.

ſæuiſſima quietem ſuaderet, vrgebat tamen caritas Chriſti vt nuſquam niſi in Cruce quietem vellet. Ergo eo perfunctus opere, cuius maxime gratia venerat, aliisq; raptim compoſitis rebus, eiufdem exitu menſis cum literis Regis Pragam diſceſſit, Collegio quod propediem expectabatur, quæ reſtabant neceſſaria paraturus. Multum de nouo difficultatum primordia vt illa adornaret, atq; moleſtiſſimi tædij exorbuir: additamentum laborum, quos multiplex Catholicæ cauſæ procuratio, & ad ciues aſſidua, frequens ad Archiducem Ferdinandum dictio cumulabant. Apud hunc etiam latinè feria quinta hebdomadæ ſanctæ iuſſus diſſerere, ſe ipſo præſtantior viſus eſt. Non poterant non dolere ſucceſſu Huſſitarum feruidiores: quorum è numero fuit, qui & argutulus vellet videri vulgato verſiculo, Hinc procul eſto canis, pro nobis excubat anſer. Ad veterem enim alludens de Capitolio Romano, cum dormirēt Canes, excubiis anſerum liberato, famam, quia Huſ Patriarchæ ipſorum cognomētum anſerem ſignificat, eo contentus, abeſſe Canem volebat. Nec animaduertit verſificator, quanto faciliorem non ludēdi, ſed vere canendi materiam

Tum Pragā.

Huſſite euiſdam in eum verſus.

præbebat Catholicis, cum sit anser stridulo clau-
gore ingratus, spurcitia infamis, qui appetere po-
ra dicatur loca, sed nullum vbi fuerit, purum
linquere: contra verò tot nominibus comme-
detur Canis fidelitas, & custodia: idemq; sancti-
simorum virorum Bernardi, atq; Dominici cla-
ritatem in verbi diuini prædicatione, & Christiani
gregis tutela diuinitus præmonstrarit. Nam san-
cto gregi Agnorum, & Ouium, anserum ne,
Canis excubiæ conueniunt? Quid igitur negoti-
erat operoso hexametro senarium pedestrē sub-
scribere. At, qui Canem odere, haud oues sunt, sed
lupi. Non pauci quoq; anserino de grege, qui vo-
lebant doctiores, & sagaciores haberi, aiebāt Ca-
nifium, ac ceteros Iesuitas vere esse homines do-
ctos, sed per nimium studium erga Papam, quan-
noscent veritatem premere, ac nolle populo eu-
gare. Canifium vero nominatim, quanquam
subinde nonnulli è fece plebis petulanter ince-
ferent, vt aliquando etiam sacrificans per templi
fenestras lapidibus petitus sit, tamen & Hussita
vulgo, & Iudæi amabant, & mirabantur. Tanta
in singulari illa scientia morum lenitas, & mode-
stia emicabat. Catholicorum autem erant non
pauci,

*Est tamen
plerisque e-
tiam Aduer-
sariorū mo-
destia ama-
bilis.*

pauci, qui grates agerent Deo, quod talis viri æta-
te vixissent. Archidux Ferdinādus cum Rege suo
parente certabat in præclara de eo existimatione,
& consiliis amplectendis. Admonitus vt renoua-
ri pristinum quendam Boëmiæ morem iuberet
sub meridiem populum admonendi Campanæ
signo, vt preces faceret pro successu Ecclesiæ, &
belli contra Turcas; gratias Archidux egit ei, quod
tam honesta rogando, quid deceret Catholicum
Principem admonuisset; totaq; Boëmia instaura-
ri consuetudinem pulcherrimam iussit.

*At Catholicis
pro miraculo*

Quarto tandem Nonas Aprilis Collegij Pra-
gensis incolæ peruenerunt: cumq; mox per æsta-
tem Ingolstadium quoq; alij peruenissent, acci-
pit Canisius à B. Patre literas, quando iam Vien-
næ, Pragæ, & Ingolstadij condita erant Collegia,
maturū esse Germaniam declarari Prouinciam.
Igitur, quod ad Dei laudem magnam cederet, &
Prouinciam institui, & fidei eius, curæque com-
mitti: quæ nō condita modò domicilia, sed quæ-
cunque in Austria, Boëmia, ac tota superiore Ger-
mania conderentur, amplecteretur. Nihil potuit
fieri quod magis siue opinionem Canisij falleret,
siue obedientiam exerceret. Consectim rescripsit,
se qui-

*Prouincialis
creatur à
B. Ignatio.*

*Conatur mis-
sus arcere.*

se quidem paratum esse quacunq; posset op
ciis vniuersis famulari in rerum æque diuinaru
procuracione, & humanarū. Ceterū per Deu
obtestatur, nullū vt sibi Prouincialis, siue Rec
ris munus imponat; sed planè omnium postu
mum, vt re ipsa sit, numeret. Enimvero pericul
sum esse, hominem perturbationibus agitatū
arrogantem, nullo iudicio præditum id offic
fufcipere; fierique aliorum ducem, qui necessari
careat lumine, & idonea cū facultatis subsid
tū experimenti requirat. Non deesse (& non
natim appellabat quosdam) qui cōmodius mi
to præfici possent. Denique, inquit, existima
Pater, cunctos mihi fratres rogandos, vt suam
me quisque sententiā scripto explicent, & ad
mittant. Nam profecto, si mea cum interiora no
ses, tum exteriora vitia, quantumq; hæc Germa
nia obtuderit me, ac secularem effecerit, potius
misereris mei, maioremq; fufciperes curam me
fubleuandi precibus tuis; quas indignissimū
cet assiduè cupio. Scripsere testimonia socij, se
qualia ille merebatur potius, quam volebat, ple
na commendationis, & laudis. Itaq; iussus est, De
bonitate confusus ceruicem iugo summittere.
Nihil

Nihil enim inde negotij plus habiturum, quàm ad hoc tempus habuisset: cum re quidem munere eodem fungeretur, sed accessuram duntaxat ex ipso titulo potestatis opem aliquā, & præcipuum diuinitus auxilium. Fuere tempestate illa Prouincialium munera non tam expedita, ac beata, quā imperitis rerū cogitatio forsitan sua fingat. Nam etsi ardor vigebat in sociis primæuus, & Principum obsecundabat clementia; tamen, vt in primordiis rerum fieri amat, cum parati nihil esset, non tecta, non templa, non sacra supellex, non familiare instrumentum, atq; hæc omnia, & ipsa vitæ subsidia non ex certis fundis, sed ex Principum voluntaria collatione per multas administratorū manus prope in diem perciperentur, profecto erant multo maiores molestiarum, atq; patientiæ, quàm annonæ proventus, sociorum numerus perpusillus: negotia, & munera plurimæq; grauissima. Plerique etiam in sociis tyrones sub tyrocinio prope nullo, ferme omnes alienigenæ, vt & consolatione, & institutione passim egerent, & diuina quadam Rectoris caritate, atq; prudentia. Ad hæc disciplinæ mores adhuc rudēs: legum paucissimæ cognitæ, nec dum expla-

P

natæ

natae usu, nec roboratae. Postremo ignota societas omnibus, exosa Hereticis. Tali statu Prouinciam quam & ipse genuerat, moderandam suscepit Canisius. Quo autem prouexerit, quae deinceps referentur, ostendent.

*Quo animo
prouincialia
sua acceperit.*

Insignis obedientia.

Ceterum quo se minus rebatur idoneum, hanc industriam enixius, hoc ad omnem virtutem in perpetuum magis contendit, ut quod facto opus esset prius agendo, quam praecipiendo, intentoque potius digito, quam vocis sono monstraret. Doluit in primis imminutam sibi obediendi materiam; & beatam, quam in obsequij sinu repererat mentis tranquillitatem. Vouerit olim, ut proditum a nobis est, quod ad suum commodum deque vno in locum alium profectio attineret, nihil unquam moturum. Eius sponsionis ita memoriam, ita custodiam retinebat, ut subierit religio, simul ac renuntiatus est Prouincialis, ne contra eam facere aliquo pacto videretur, si quando pro suo munere quopiam accurrendum esset, antequam profectio iussu ab Urbe perferretur. Itaque rem omnem aperiendam beato Patri censuit, a quo omni liberatus est scrupulo. Nec tamen ille ad praecipendum euectus, obediendi

villo

ullo modo exercitationem remisit, sed potius auxit, vnde cunque captans alienę potius sententię, quam suę sequendę occasionem: nec ægrius quicquam ferens, quàm cum vel ab Vrbe serius referbantur responsa, vel incidebant causę, quę inde peti mandata non finerent.

Finis Libri Primi.

DE VITA ET REBUS
GESTIS P. PETRI CANISII
E SOCIETATE IESV,
LIBER SECVNDVS.

*Abit Ingol-
stadium.*

gitur Prouincia suscepta Viennensi Collegij per literas, Pragensis coram, statu composito, vt primum Archidux Ferdinandus potestate fecit, qui & ipse eodem tempore in Pannoniam exercitui Imperator ibat, & Boemia in Bauariam concessit, visurus Ingolstadiani Collegij incunabula. Vix autem substitit Ingolstadij, eodem tempore & agēs ad populum & domesticam disciplinam formans, vnicui mensē, cum Ratisbonam accitur. Decesserat Concionator Catholicus, & Imperij conuentus ibidem mox erat habendus; atque Hæreticorum cum turba maxima, tum rabies importunissima ingentem minabatur stragem. Eas ob res illico accurrendum ratus, ostium reperit Euangelio ingens apertum, & aduersarios, si vsquam, plurimos

*Inde Ratis-
bonam.*

mos, & acerrimos. Vt primum diuina illa tuba e
sacro tribunali personuit, gestire boni; multitu-
do simplicior commoueri, vocesq; audiri, si no-
uus ille Prædicator ita pergeret, vti cœpisset, actū
esse de Lutherana re Ratisbonæ. Nimirum tanto
Hæreticorum pessimi quique efferari vehemen-
tius: nec modò probris, & contumeliis lacerare fa-
mam inuicti præconis, sed etiam turpissima fla-
gitia sanctissimo viro apud vulgus affingere: & in
apertam fortasse vim erupissent: vel certe, quod
olim in Claudium Iaium ausi erant, expulissent e
ciuitate, nisi Procerum Catholicorum, qui ad
Comitia iam conuenerant, coërcuisset autoritas:
qui effecere apud Romanorum Regem, & Baua-
riæ Ducem per sese propensos, vt non modo abi-
re ipsum prohiberent, sed aduersus illas pestes per
omne comitiorum tempus vibrare gladium spi-
ritus, quod est verbum Dei, iuberent. Sed enim
pium certamē interrupit ineuitabilis necessitas.
Nuntius perfertur beatum societatis Parentem
Ignatium mortalem vitam cum immortalitate
mutasse: & ipsum Canisium cum Prouinciæ suæ
lectis Professis primo quoq; tempore ad nouum
subrogandum Præpositum Romam acciri. Visa

*Hic concio-
natur magno
nomine.*

*Et pari odio
Hæreticorū.*

*Propter mor-
tem B. Igna-
tij primam
quasi Con-
gregationem
habet.*

est Principibus causa, quæ commeatum bene-
 lum mereretur. Duos tamen Ferdinandus Re-
 numero menses ad reuertendum præscripsit. Il-
 cum ex Austria Nicolaum Lanoium, Vismar-
 Goisonium ex Boëmia, qui Collegiorum Recto-
 res, & Vota quatuor professi erant: Ioannem C-
 uillonium ex Bauaria, qui nullo in magistratu
 sed solùm erat Professorum è numero, Passauium
 Ratisbonæ vicinam urbem euocasset (plures
 nim acciri, nec tempora, nec res, quæ erant in m-
 nibus, sinebant) cum iis consultationem habu-
 decretumq; est, vt ipse duntaxat Canisius, & L-
 noius iter in urbem susciperent. Ille potest num-
 rari Germaniæ Prouinciæ primus conuentus hu-
 bitus extra Societatis domicilia, atq; ex æquo, bo-
 noque magis, quam ex certa formula institutu-
 iam Patauium in Italiam lecti Patres peruenerant
 pridie Kal. Nouembris, cum cognoscunt in ann-
 proximi ver dilata comitia, retroq; confestim vi-
 de venerant, reuertuntur, maximè læto Canisio
 ob exercitam obedientiam, quæ scilicet arduam
 peregrinationem, quamuis exitu cassam, neuti-
 quam sinebat mercede frustrari. Hæc enim obe-
 dientiæ vis est, vt carere successu possit, fructu
 non

*Discedit in
 Italiam.*

non possit: cum, ubi cetera destituunt, ipsa sibi sit pretio.

Maturandi reditus causa fuit Ratisbonensis *Reuertitur in Germania.* conuētus; ubi, si de religione ageretur, quod quidem mouendum in præsens nullo modo censebat Canisius: verum, si prohiberi nō posset, apud se decretum habebat impiorum conatibus, quo stragem minorem ederent, & operam, & vitam suam opponere. Quippe & bellum quod inter Pontificem, & Regem Philippum in Italia gerebatur, præcipitantem iam in Germania religionem haud leuiter impellebat. In reditu transiens OEniponto surgentem vidit præclari ædificij molem, quod Ferdinandus Rex Societatis Collegio destinabat. Inde progressus Dilingam ad Cardinalem Augustanum, exceptusque fraternis planè animis, quosdam antiquos libros Ratisbonensi conuentui admodum accommodatos, calcho-graphis typis euulgauit. Sub ea Ingolstadianos reuisit socios, & aliquandiu aduersa valetudine conflictatus est. Quæ ubi primum permisit, Ratisbonam *Ratisbonam repetit.* recurrit: modesteq; Cardinalis Othonis, qui præiuerat, recusato hospitio, religiosæ simplicitatis studio, & maioris otij causa ad res anima-

*Non probat
secularibus
agi de Reli-
gione.*

animarum tractandas, priuata domo à Canonisoblata contentus, illico reddidit se suggestor sacro quoque die, perque Domini aduentum ter hebdomada perorabat. Audiebatur cupide omnibus, ac præcipue à Presulibus sacris, qui non solum incendebantur ad defensionem prisce, germanique cultus, sed etiam de Societate bonam estimationem hauriebant, & in Dioccesibus suis domicilia ei meditabantur. Rex Colloquio de religione aditum aperuerat, perinuito sane Canisio, nihil boni sperandum clamante per Colloquia quocunque modo fierent: nec leue incommodum metuendum quicquid de religione attingeretur, non autore Romano Pontifice. Ita contra eam rem grauem, ac doctam lucubrationem edidit: Episcoposque, ut omni ope resisterent confirmauit. Optimam Ferdinandi mentem summæ compellebant angustias maximi aduersus Austriam Turcarum apparatus, & Hæreticorum impia pertinacia: qui, ut supra de Bauaris narrabamus, & seditiosorum omnium, ac turbulentorum mos est, Reipublicæ tempestates temporisua rati, nisi extorquerent, quod ad propagationem impietatis rabide appetebant, Regi subsidia

in

in bellum obstinatis animis denegabant. Quæ ^{Barbaros nobis vitia nostra graues faciunt.} tamen Canisius non dubitabat vel diuinitus affutura, si religio custodiretur indemnis: contraq; nihil fauere validius causæ Turcarum, nec fortiora vlla eos habere arma, quam scelera Christiani populi, & religionis veræ contemptum. Si enim spirituales inimici donata nobis per Dei gratiam ^{Serm. 1. de Quadr.} correctione vincantur, inquit S. Leo, & corporum nobis hostium fortitudo succumbet, & emendatione nostra infirmabuntur, quos graues nobis non ipsorum merita, sed nostra delicta fecerunt. Commentarium quoq; vtilem Præfulis Germanis ad emendationem Cleri confecit: vtebaturque diuina bonitas procuratoris sui prudentis, ac fidelis laboribus. Interim ab Argentoratensibus Canonicis, & Episcopo vehementer, ad ipsum Ferdinandum precibus missis, postulabatur tum ad conciones, tum ad ordinandas Collegij res, quod habebant in animo excitare. Quibus Rex hac respondit sententia. Si de Societate aliquot ad Collegium conflandum vellent, curaturum se vt impetrarent: & Canisium, qui viam negotio sterneret, ad breue spatium concessurū. De cetero cum Concionator ordinarius Viennæ,

Q

& in

& in Academia Professor esset, & in præsens
vellet operaeius in Colloquio, quod instaba
mitti nequaquam posse.

1557.
Cogitur in-
teresse Collo-
quio: & est
primus inter
Theologos.

Obedientiae
confidit.

Paulo post initium anni 1557. institutū Co-
loquium est. Duos Episcopos Catholicos, & qui-
que Theologos Ferdinandus Rex nominavit: po-
musq; inter Theologos locus Canisio datus. Co-
piebat ea via Rex sincerè edoceri, num qua dem-
posset controuersorum dogmatum conciliatio-
ac consensio reperiri, salua Apostolicæ sedis Ma-
iestate: vel certe, quo pacto aduersariorum fra-
des dissolui, rationesque fallaces refutari possent.
Cardinalis Augustanus, cuius obseruare nutu-
Pontifex Canisium in omnes partes iusserat, ex-
stimauit omnino subeundam illi eam provin-
ciam, vt opponeret se aduersariorum conatibus
ideoq; à Pontifice petiit, cōfirmare vt eam lectio-
nem vellet, quando aliter ingruenti malo obfisi-
nequiret. Canisius autem, quamuis minimè ido-
neum se profiteretur ad cetera; nec quicquam ef-
fet tam graue, quod nō subire mallet, quam eius-
modi implicatissimas causas attingere, tamen in
Christi nomine, & obedientiæ virtute spem, & fi-
duciam collocabat. Sic enim Iacobo Lainio, qui

Vica-

Vicarius Generalis Societatem post Ignatij finem
 regebat, indicat sese. Equidem cum perexiguam
 facultatem cognoscam, & magnam infirmita- ^{Quam parit}
 rem, atq; imperitiam meam, vellem quocunque ^{sibi tribueret.}
 modo effugere hinc, & potius mendicare in In-
 dia, quàm tot inuolui periculosissimis tricis, in
 quibus æterna sæpe subitur infamia, & sedis Apo-
 stolicæ iura læduntur. Sed loquetur in me Domi-
 nus Deus per seruū suum, & superiorem meum.
 Audiam illum, & non trepidabit cor meum, e-
 tiam si consistant aduersum me castra: quoniam ^{Obedientia}
 in Obedientia spes, & fortitudo mea: nec eligam ^{insignis.}
 in domo Dei esse aliud, quam iumentum apud
 te omnibus diebus vitæ meæ. Exitus ille fuit, vt,
 quoniam periculum in mora erat, nec alia inue-
 niri ratio conciliandi, & componendi tam fœ-
 dum, & graue diffidium in religione poterat: nō
 per Concilium generale, quod multos iam an-
 nos pendebat: non per synodum nationis, quæ
 nouas magis turbas exciret, quam veteres amo-
 ueret; neque per consilia Principum, quia religio-
 nis causa communis est, & à Laicis periculose tra-
 ctatur, nouum de integro Colloquium fieret: in
 quo lecti vtrinque Theologi congregarentur. Lo-

Designatur
inter Collo-
quutores
VVorma-
tenses.

cus designatus est VVormatia: tempus Augusti
mensis: Præsides Colloquij Rex Ferdinandus,
Principes quatuor, quorū Archiepiscopi duo pro
Catholicis, pro Lutheranis autem Principes duo
eius sectæ. Vtrinque certi assessores decreti: tum
ex vtraque parte collocutores: quibus item se
accedeabant tanquam subsidarij, quos & voca-
bant Adiunctos. Inter Colloquutores Canisius
miro consensu, plausuque Præsulum, Procerum
Catholicorum: inter Adiunctos Nicolaus Gau-
danus lecti Reclamabat Canisius non modò, quod
totum negotij genus improbabat, seque, pro sua
tenuitatis opinione, imparem profitebatur: sed
etiam ne quid inconsultis Præsidibus suis, præse-
tim tanta in re, susciperet. Itaque non solum edo-
cuit de re tota Lainium, sed magnoperè rogavit
ut per eum liceret onus excutere: & Regem ipsum
per Cardinalem Augustanum diserte admonuit
nefas sibi iniussu Præsidum suorum id munus
attrectare. Itaque has ad ipsum Lainium Ferdinan-
dus Rex literas dedit.

Epistola Fer-
dinandi Re-
gis ad Lai-
nium.

Notum tibi esse volumus, quod habita in his
Comitiis cum Ordinibus, & Statibus sacri Ro-
mani Imperij matura deliberatione de inuestigā-
dis

dis modis, quibus concordia sacrae religionis nostra tentari queat, decreuerimus, & conuenerimus rursus Colloquium vtriusque partis instituire. Et quia inter alios doctos viros Catholicae religionis ad id delectos ex ista quoque Societate tua Nominis I e s u, duo viri deputati sunt, nempe honorabiles, docti, deuoti, nobis dilecti Petrus Canisius, & Nicolaus Gaudanus sacrae Theologiae Doctores, Te proinde benignè requirimus, vt nō modò assentias, quod huiusmodi Colloquio intersint, verum etiam serio illis iniungas, vt operam suam nobis, & statibus Imperij in re tam honesta, & sancta, quæ ad laudem, & gloriam Omnipotentis Dei, & sanctæ religionis nostræ, ac totius Christianitatis commodum pertinet, haud grauatim præstent. In quo facies rem, piam, & æquam, nobisque valde gratam, erga te, & Societatem tuam omni benignitate regia recognoscendam. Datum in nostra, & Imperij Ciuitate Ratisbona 15. Martij 1557.

Placuit Lainio, cum Pontificis voluntatem explorasset, Regi postulata concedi: quin etiam Canisium in præsens vetuit Ratisbona, nisi post absolutum conuentum recedere. Obedienter il-

Q 3

le im-

*Vt Canisius,
& Gaudanus
Colloquio
Vormatiæ
intersint.*

Canisij multi-
plex Rati-
sbonæ la-
bor.

leimperata complexus, id vnū solum in eo m-
nere, cum sese respiceret, leuamētum reperiēba-
quod fortasse sic aliquis excluderetur voluntati
ac fidei minus sinceræ firmæque. Quandiu ve-
Ratisbonæ fuit, tum consiliis Theologorum
tererat, tum conciones ordinarias habebat, tum
refutando Hæretico dabat operam, qui contra
Catechismum eius scripserat maledicētia, & in-
pudētia singulari: tum quosdam libellos germi-
nicè, & puerorum in vsum Catechismum habebat
sub prælo. Priuatim quoq; Iudæum mox
cro fonte tingēdum, religionis imbuebat initi-
Demum familiaribus cohortationibus, porrigē-
disq; consiliis omnes inibat vias, omnia aucupa-
batur tempora alicuius faciendæ sementis. Per-
suasitque haud nullo negotio sacrorum Præfati-
bus, vt consultationes instituerēt de Clericorum
Ordine corrigendo, cum res siue in capitibus, siue
in membris summe necessaria esset. Conuentu
iam absoluto, cum edictum Romæ Comitiorū
tempus ad creandū Præpositum Generalem ap-
peteret, cum bona Principum venia iter ingredi-
tur. Ceterū nulla ne tum quidem Comitia ha-
bita, verum procellæ extitere non leues: in qui-
bus

Venit Romā.

bus singularem suam aduersus Præfides fidem, & obediētiam Canisius prompsit. Iam vero & tempus instabat itineris in Germaniam repetendi, vt maturè ad VVormatiense Colloquium posset occurrere: & Pontifex, ad quem per foedam calumniam delatum erat, Patres ab Vrbe velle in Hispaniam transferre conuentum, vt Apostolicæ sedis oculos & iudicium declinarent, graui commotus stomacho interdixerat, ne quis prorsus eorum extra mœnia vrbis Romæ pedem efferret. Itaque nominatim admonendus fuit, si quidem placeret Canisium, & Gaudanū interesse VVormatiensi Colloquio, vt eis potestatem faceret abeundi: qua facta, Iunio senescente abierunt, cum diligenter ante Canisius prouidisset, conuenissetque cum Patribus, vt perpetuo sacrificiorum, ac precum subsidio, quandiu Colloquium teneret sibi præsto essent. Cuius auxilij fiducia sic armatus, animatusq; discessit, vt omnia in eo reponeret: & vbi primum in Germaniam venit, eam antiquissimam habuerit curam, vt promissa illa sacrificia, ac preces, literis ad id datis, nominatim exigeret. Nam precibus vestris, inquit, non humanis viribus ego fretus illud certamen adibo in nomi-

Redit in Germaniam.

Fidit precibus Societatis.

nomine Domini Iesu, qui nos seruet in gloria
suam.

*Agit de Colle-
gio Monachij
instituendo.*

In Bauariam ingressus reperit Ducem Albe-
tum puerilis institutionis, quæ coepta in Colle-
gio Ingolstadiano erat, ita commotum, erectum
que successu, ut eiusdem formæ scholas, & Colle-
gia in principes ditionis suæ Ciuitates alias, quæ
que celerrimè Monachium Ducatus sedem in-
ducere decreuisset. Eam ob rē accitus Monachi-
cumq; Consiliariis collato sermone, qua solebat
cautione, omnia reseruauit integra Societati
Præposito. In ea sententia erat Canisius, ut in di-
miciliis potius institutis ad firmitatem perduci-
dis, quam exordiendis nouis elaborandum cen-
feret, eo præsertim, quod in summa operarum in-
opia verebatur, ne ultra vires suscepta mun-
nusquam rectè, cumq; fructu alieno, & absq; do-
mestico detrimento, sustineri possent. Quæ cum
secum in præsentia agitare, atq; ex altera parte vi-
deret Monachiensium rerum statum præsentissi-
mæ opis indigum, incertus hærebat animo. Itaq;
conuersus ad preces est. Dumq; lucem exposcit
Deo, remq; clementiæ illius impense commen-
dat, Deus ei (quod ipsemet senior professus est)
ingen-

*Præsentis di-
nitus eius
bonum suc-
cessum.*

ingentem sensum cælestis iucunditatis infudit,
clementerque promisit euentum ibi rerum feli-
cem fore. Huius opinor, fiducia tanti pignoris ad
Vicarium Lainium talia scripsit. Equidem quo
magis de toto negotio mecum cogito, eo maio-
rem in spem venio nostros in ea messe fructum
Christo amplissimum allaturos esse. Tum descri-
pto Ciuitatis statu, in qua & Ludimagister præci-
pius hæreses pueris instillaret, subiicit. Nunc autē
curritur ad nos, vt Catholicos Domino confer-
uemus, & pueritiam illam flexilem ad Ecclesiæ
disciplinam assuefaciamus: nec solū doctrina,
sed multo magis vitæ, & exempli sinceritate in
Clero, vbiq; hic corruptissimo, præluceamus.

Rerum hoc Monachienſium iacto semine, *VVormatiam adit.*
Ingolſtadium secessit, illic à Ferdinando nutum
expectaturus pergendi VVormatiam. Qui vbi
primum perlatus est, recreatus progressionē Col-
legij, & sociis confirmatis, vnā cum Gaudano dis-
cessit: ac septem dierum itinere sospes tandem
Augusto iam inclinato peruenit. Hospitium pla-
ne Deus prouidit eis pacatum, atque modestum,
quale poterant Religiosi viri expetere, apud Do-
ctorem theologum in principe templo Concio-
nato-

R

nato-

natorem primum, quem Ingolstadij antea
 quot annos habuerant ipsi discipulum. Ad im-
 pensas Rex suppeditauit. Canonici etiam sum-
 ma beneuolentia sacellum eis pulcherrimum, o-
Concionatur, ptineq; instructum, ubi diuina facerent, assigna-
 runt. Statimq; voluere Canisium prodire in pub-
 licam suggesti lucem, coactisq; ad Colloquium
 doctis, atq; principibus viris pariterq; V Vorm-
 tiensi Ciuitati præbere gustum, ac specimen ca-
 lestium mercium, quarum sacrum illud pectus
 plenum erat. Aduersariorum potentissimus, &
 famosissimus quisq; conuenerat Philippus Me-
 lanchthon, Erasmus Schneppius, Ioannes Pisto-
 rius, Erasmus Sarcerius, Henricus Bullingerus
 Brentius, Flaccus Illyricus, aliaque huiusmodi
 monstra. Conuenticula agebant frequentia, con-
 iurabāt acerrimè, suorum Principum armaban-
 tur edictis. Certum erat qua vi, qua dolo abire vi-
 ctiores. Collocutorum in Ordine Canisius quar-
 tum, inter adiunctos Gaudanus tertium locum
 habebant. Qui cum animaduernerent inde ad-
 uersariorum conatus, & vigilantiam, hinc Ca-
 tholicorum quorundam ignauiam, valde time-
 bant ne congressus hic, quod in aliis eiusdem ge-
 neris

*Enixe pro
 Religione
 desudat.*

neris euenerat, in sedis Apostolicæ iniuriam cederet: itaq; diligenter laborarunt, vt Collegarum animos sibi adiungerent: quod Deo propitio sic effecere, vt Iodocus de Rauestein Tiletanus, Martinus, ac Franciscus Sonnius, Louanienfes Doctores, & Fridericus Staphilus, quos ipsimet accersendos curauerāt, & ipse Collocutorum princeps Merspurgenfis Episcopus, secum omnia cōmunicarent, Canisio, quæ vna consultabant, negotio perscribendi dato. Designatus fuerat è Catholicis Ioānes Gropperus vir egregiæ sanctimonix, atq; doctrinæ, quem dein Pontifex renuentem in Cardinalium adlegit Collegium: quanti-que referret hoc etiam commilitone partem religionis stabiliri Canisius intelligens, priuato quoque officio cum literis misso nuntio obtestatus erat, vt accederet. Sed is, laborari frustra denuntians: ad suaque mendacia affixis Hæreticis, iniri concordiam sine veritatis iniuria non posse, casum laborem subire noluit. Principum nullus coram, sed vicarij, & legati conuenerant. Ac nomine Ferdinandi Regis præerat Iulius Pflugius Episcopus Namburgensis, cui hinc atque hinc Catholici, hæreticiq; in Consilio, quos vocabant as-

R 2

fesso.

fessores, aderant. Sed Hæretici per vim, ac potestatem tyrannice omnia administrabant.

*Colloquium
inchoatur.*

Pridie Idus Septembris conuentum primum est, deq; forma ineundi Colloquij cœptum est, & acceptari. Nisi enim certū quid statuatur, in quo pars vtrq; consentiat, sitq; instar normæ, ac regulæ, ad quam res controuersæ reuocentur, incertum colloquutionem de partibus conciliandis institui. Id Euangelici, hoc est hostes Euangelij, non negabant, sed contendebant ex verbo Dei dumtaxat puro, ac puro vt aiunt, agendum. Catholici vero hæc postulabant, primum vt integer diuina scripturæ canon reciperetur, sicut ante mille annos ab Ecclesia receptus, & approbatus est. Deinde, vbi de vero sacræ scripturæ, verbiq; Dei sensu controuersia esset, ea ex Patrum, & veteris Ecclesiæ consensu diiudicaretur. Postremò, quoniam Colloquium non nisi duas inter partes futurum erat, Catholicos inter, ac Protestantés, Sectas alias à Confessione Augustana secernerent, damnaretque. Hic vero apparuit, vt ait Canisius, Gigantes illos extruere Babylonem. Immisit in eos Deus spiritum confusionis, vt inter se digladiarentur, & Philippus Melanchthon, consentanea iis poena,

Hæretici inter se dissident.

na, qui immanes bestias educant, ab suis alumnis
mirè discerperetur. Quidam igitur dum rationi,
& confessioni Augustanæ congruenter, Sacra-
mentariorum, Anabaptistarum, atq; alias Sectas
damnare se aiunt paratos, alij negant hos potius,
quam illos segregandos, eò ventum est vt certa-
rent, esset ne Philippus cum VVittembergen-
sibus, an Schneppius cum Ienensibus Theologis
re, ac nomine sectator Augustanæ confessionis:
ac deniq; quinque, qui minus delirabant, collo-
cutorum è numero à Collegis eiicerentur. Illi ve-
ro contumeliæ impatientes expostulatorium li-
bellum ritè consignatum, quo collegarum frau-
des aperiebant, apud Præsidentem Pflugium relinque-
runt. Adeo vero infra iustum, ac legitimum im-
minuto Hæreticorum numero, cum tantum se-
ptem è duodecim residui essent, abruptum ne-
gotium est: quanta cum gloria Catholicorum,
quos inter, vt vna est veritas, ita mens vna, & vna
vox fuit, tanta cum Hæreticorum infamia; qui,
nisi plane cæci essent, cum Dei scientia pacifica
fit, suam Dei non esse viderent.

Multas inde commoditates sperabat Cani-
sius, primum cognita vulgo inter ipsos nouorū

R 3

dogma-

*Vitio eorum
Colloquium
abruptum.*

*Bona inde
profecta.*

*Quare Collo-
quia talia
Religioni
inutilia.*

dogmatum Fabros discrepantia, ac dissensionem
minus præcipites fore populos ad ruinam: multos
etiam ex inductis respecturos constantiam
veritatis, seq; Ecclesiæ sanctæ reddituros. Deinde
sacri Imperij ordines, si perpendere vellent
Colloquij, liquidò cognituros, quam petulantiam
Hæretici se, quam præfractè, impudenterq;
fissent: vnde ex facili cōstaret cum eiusmodi
ribus nequaquam habitare castitatem, boni-
temq; doctrinæ neq; conscientiae fiduciam statui
Postremò plane tandem compertū, exploratum
que fore, nullam per ea colloquia concordiam
sperari posse. Quippe, vbi dissensio dogmatum
est, vt consensus fiat, necesse est vel altera pars
sua decedat sententia, in alteramque concedat
quod Orthodoxorum fidei nefas est, ne veritatem
prodant: Sectariorum vero cum intolerabile
superbiæ, tum insuperabile peruiaciæ, ne v-
cti, domitiq; videantur. Vel vtraque in medium
quiddam, aliquantum de suo gradu mota, con-
ueniat, quod item salua pietate cōmitti nequit
Nam & quicquid de vano cultu relinquant, &
quicquid de vero demas, perinde in religionem
peccas. Atque hæc in primis est causa, cur vel irrita
semper

semper id genus colloquia, vel pernicioſa fere
ſanctitati ceciderint: quod rerum magis poten-
tes, quàm ſapientia vera pollentes homines, dum
temperamentum aliquod, in quod ſine fraude
cõueniatur, excogitari poſſe opinantur, non ſatis
animaduertũt quicquid latro de præda cum eo,
quem ſpoliauit, paciſcatur, ſpoliati iniuriam eſſe,
cui totum debetur, quod raptum eſt: & lucrum
latronis, cui nihil præterquã pœna debetur. Spe-
rabat ergo Caniſius (nec temere ſperauit) poſt.
hæc fore vt ab huiuſmodi tractatione concordia
Principes ad remedia alia verterent curas. Om-
nium opinione conſtitit neminem in eo confi-
ctu plura quam Caniſium ſcripſiſſe, recitaſſe, op-
poſuiſſe: nec modice auctam Hæreticis, quam
hauſerant de illo, deque Societate formidinem.
Totum ille euentum adſcribebat ſacrificiis, ac
precibus ſociorum.

*Canisio pri-
ma laus ex
eo Colloquio.*

Sed admirari iuuat Hæreticorum mentiendi
impunitatem, & impudentiam. Dum Heros in-
uictus murũ ſe pro Dei Domo inexpugnabilem
opponit, & victorias de hoſtibus præclariffimas
refert, ſparſere per Saxoniam infelices mendacio-
rum figuli, Caniſium poſt congreſſum cum Phi-
lippo

*Hæreticorũ
de eo Fabula
duæ.*

lippo Melanchthone (is miseris Patriarchæ in-
 habebatur) dum ad concionem rediret, sub-
 obmutuisse, atque in conspectu populi animam
 exhalasse. Hæc in circulis spargebatur: hæc è su-
 gestis deceptæ plebeculæ veteratores magiste-
 dolofo supercilio venditabant. Ceterum no-
 modò firmissimus ille bellator detrimenti nil
 ex conferta manu cum pestibus diris accepit; &
 laboribus diurnis, nocturnisq; studiorum grau-
 simis ita viribus integris usus est, vt ipsemet mir-
 retur; sed etiam eorūdem consors laborum Ga-
 danus, qui diutina tussi extenuatus, iudicio N-
 dicorum tabe conficiendus paulatim videbatur
 singulari Dei beneficio valetudini prope est res-
 tutus. Adeo congressus quamvis cum retris,
 pestiferis belluis non modò vitam valido non
 ripuit, sed etiam repulit ab infirmo languore.
 Sed haud scio an impudētiorem deinde fabulam
 ex atheo Illyrico compar Ioannes V Volfius ed-
 tis libris euulgarit. Canisium hoc anno, dum esse
 Moguntia cum Abbatissa cognomento Catella
 postq̃ poculis exhilarati sunt, caninas nuptias ce-
 lebrasse: eamq; fabulam in V Vormatiensi Collo-
 quio toto notissimam cœlo fuisse. Quod adeo
 infelix

infelix est cōmētum, vt ne ipsum quidē autorem
ad fidem magis vulgasse crediderim, q̄ ad risum
impia scurrilitate captandum, vt Hæreticorum
ingenium est sacrā per cachinnos quater. Nimi-
rum procaci ingenio bella visa est Lufio in Cani-
fij, Catellæ, caninarumq; nuptiarum nominibus.
Inde fabella extemplò confuta. Quæ quanquam
misera, absurdaq; ipsa compositione satis confu-
tabatur, iuuit tamen deinde de tota re diligenter
inquirere: ac plane compertum est nullam vnq̄
fuisse Moguntia vllō in cœnobio sacrarum Vir-
ginum Abbatissam aut Antistitam Catellam. Ve-
rum enimvero quo digne malo mactes bipedes
istos, qui ludum, iocumq; sibi Deum, & homines
faciunt, famamque, & infamiam innocentium,
& animarum carnificinam? Hos vt quisquam
putet plusquam sanctissimos viros, & sapientissi-
mos Patres, Ambrosium, Hieronymum, Augusti-
num, Gregorium: plusquam D. Thomam Aquina-
tem, & Bonauenturam, & innumeros præ-
ter doctrinæ subtilitatem, pietate mira modestia-
que spectatos Doctores sapere? Miseret simpli-
cium populorum, quibus furiali immanitate il-
luditur. Canisium quidem ab omni in eo genere

*Hæreticorū
scurrilitas
dura, & im-
pia.*

S

non

non modò culpa, sed etiam suspicione, vel ipsius
 conspectus liberabat: adeo non modò integerrimus
 corpore, ac mente erat, sed grauitatem, sancti-
 tatemq; spirabat.

*Canisius Co-
 loniam ex-
 currit.*

Qui dum Vornatiæ collocutio propter al-
 uersariorum dissidia pendet, sub finem Octobris
 Coloniam Agrippinam excurrit. Aduocabatur
 eo cupidissimè & à Sociis, & à Ciuibus: & specta-
 bat apud utrosq; operam positurum cum fructu
 Quin etiam ipse Lainius innuerat rem sibi for-
 per gratam, ut Collegij statum cognosceret. Ex-
 ptus est Coloniae plausu mirifico, tota Ciuitas
 quasi ad hominem diuinum visendum vndique
 confluente, Groppero in primis triumphante. La-
 tatus & ipse summopere est Coloniensis Collegij
 profectu, præsertim cum videret ex aliis quoque
 Collegiis scholasticos iuuenes fere ducentos sa-
 cramentorum causa ad Patres adire. Spem itaque
 præcepit amplissimam inde in multorum Colle-
 giorum subsidia egregios viros prodituros: qui
 nimirum spes postea nihil fefellit. Vnica labora-
 bant rei familiaris difficultate, non modico ære
 alieno pressi: quod Canisius ipse dissoluit exacta
 pecunia, quam olim de patrimonio suo in usus

*Res Coloniae
 gestæ.*

ciui-

eiufmodi deftinarat. Effecit etiam vt traderetur Patribus fuggellus in celeberrimo sanctæ Vrsulæ templo, cum antea sepe eis locus ad euangelizandum deesset. Ipse verò octo dierum spatio (non enim longiorem ab Colloquio com meatū impetrarat) concionatus est sæpissime in æde principe, alibiq; cum germanice, tum Latine innumerabili auditorum numero, præsertim die Sanctis omnibus sacro, quo multa hominum conuenisse ad audiendum millia dicebantur. Liberatus deinde VVormatiensi Colloquio, cum vndiq; Ecclesiarū necessitatibus aduocaretur, haud diutius censuit piam postulationem frustrandam Argentoratensium Episcopi, & Canonicorum.

Conuenit Episcopum ad Tabernas Alsatias 1558.
 quinq; ab Argentorato procul milliaribus men- *Argentoratensem Episcopum conuenit.*
 sura gentis. Aberant ij, cum quibus agi volebat
 Antistes de institutione Collegij: idcirco prope
 mensem retentus est, habitusque quasi Angelus
 Dei, atque interim populum iussus diuino verbo
 reficere, ac per natalitias Domini ferias etiam sa-
 cramentis ministrandis obire Pastoris vices. Apud
 Aulicos præcipue fructus laborum constitit. In *Multa bene gerit.*
 ludo quoq; Catechismum pueris tradidit, expli-
 cavit.

cavitque: eorundem & confessiones excepit. Quod tum ex maiestate concionum, tum ex suauitate catecheseos in admirationem, ac beneuolentiam rapti, teneras mentes, non secus ac parenti dulcissimo fingendas præbuerunt. Auebat ille lectam ac florentem, quam Argentorati vidit, iuuentutem excolere. Circiter mille numerabatur Scholastici, qui sic instituebantur, vt maiores aliunde prodire pestes, latiusq; per Galliarum, & Germaniæ Prouincias spargi nequaquam existimarent. Miserrimis ibi modis opprimebantur Catholici, qui recreari, ac respirare visi sunt cum in templo Episcopi de superiore loco dicentem ipsum audiuerent super nuptiis Galileæ. Accurrerat promiscuus auditor, ac plurimus: gaudioque exultantes Orthodoxi circumiectis in Aduersarios oculis tacite videbantur exprobrare, ecquem è suis confutandum cum facundia, doctrina, modestiaque illa haberent. At Canisius inter tantam vastitatem summum cepit animi solatium è Monasterio Virginum, quæ vel solæ, vel præcipuæ feminis virisque constantiæ, ac pietatis palmam abstulerant in ea vrbe. Adeo fortiter in medio Babylonis, neque ad dexteram, neque ad sinistram à mascula, & Catholica

tholica confessione declinantes, sequebantur Agnum quocumque iret, eius umbra protectæ, ne qua cuiusquam labefactari possent iniuria. Sæpius illas Pater mutua cum animorum, sanctaq; læticia edocere institit, & ad perfectam sanctimoniam laudem accendere.

Inter hæc Friburgum per Brisgoiam excurrit de Collegij sede coram iudicaturus. Excepere per hospitaliter, & frequenter inuitarunt Academici Friburgenses: abeuntique dederunt in mandatis quæ apud Regem Ferdinandum de Academia illa instauranda, ornandaq; curari rogabant. Quæ ille haud illibenter recepit, delectatus cum religione Catholica, quam vigentem Friburgi, tum Theologis, quos sanè præstantes reperit. Apud se per diu tenere modis omnibus conabantur, sed facere satis eximie Caritati eorum, præclarisque iudiciis integrum non fuit: tum quod alia festinare cogeant negotia, tum ut mature Ferdinandum, antequam Francofordiam pergeret, conveniret. Extitit ille non ultimus ex ea peregrinatione fructus, quod cum per egregias ciuitates Sletstadium, Colmariam, Brisachum, Rubeachum transiret, multos in iis Catholicos nosse, & conso-

*Friburgum
Brisgoia vi-
sit, & alias
nobiles ciui-
tates.*

*Consolationi-
bus Cœlesti-
bus inter ce-
rumnas re-
creatur.*

*Donatur in-
signibus San-
ctorum Re-
liquiis.*

lari licuit. Nam quacumq; præterueheretur, ubi
cunque pedem poneret, exemplo Domini Iesu
monitisque, & simul exemplis Magistri sui Fabri
totus frugifer erat, & aliquid ferere, aliquid legere
spiritualis frugis studebat. Hyems erat asperissima
omniaque gelu concreta, nec tamen tot per in-
urias peregrinanti firmam modò Deus valetudi-
nem conseruauit, sed tantum pro sua summa be-
nitate gaudij cœlestis in animæ sinum contuli-
t vt ipsemet explicare se verbis posse neget. Fortè
se, inquit, quia lacte adhuc opus est paruulo,
imbecilli mihi. Perfectis enim desolationis,
crucis solidus cibus congruere solet. Ego dignus
non sum pro nomine Iesu, quod nūc coram gen-
tibus istis porto, grauiora pati, & perfectum offer-
re holocaustum in odorem suauitatis. Reuersus
Argentoratum, renuntiatisque de Friburgo, qui
videbantur, ac probata Collegij sede, ita conue-
nit, vt quoniam hærere sibi diutius ad eam deli-
berationem non vacabat, Episcopus, & Clerus a-
se suam de tota re sententiam literis explicatam
mitterent: ægregq; ab amantissimis Sacerdotibus
auelli, & abstrahi potuit. Abeuntem instructo
curru, additoq; & viatico, & duce per honesto Sa-
cerdo-

cerdote, & quod maximi instar thesauri fuit, insignibus reliquiis Polycarpi, Sixti & aliorum Sanctorum benigne donatis, profecuti sunt. Pecunie etiam numerum satis magnum sepius obtrudere; & tandem post certamen haud passim vsitatum, cum impetrare, vt acciperet, nequiuisent, clam Ingolstadium transmisere. Quod protinus vt ille rescivit, causis, cur refutaret, allatis, (opinor ne videretur Euangelium nundinari, & aliquam Hæreticis ansam offerret eius ministerium vituperandi) quamuis Collegiorum summæ inuitarent, & vrgerent angustia, vt missa à Domino benedictione vteretur, ad largitores omnem remisit: & auxit non nulla argenti iactura beneuolentiæ opes; nominisque boni quod melius est, quam diuitiæ multæ, vectigal.

*Custos acor-
rimus pau-
pertatis.*

Eccles. 22.

Dilingam ex itinere delatus Augustanum reperit Cardinalem in eam penitus cogitationem ingressum, vt cōditum ab se Dilingæ Collegium in Societatem transcriberet. Nec præterire fas est optimi Cardinalis raram pietatem. Exceptum hospitem non modò omni honore, ac benignitate tractauit, sed etiam voluit, vel inuito manibus suis lauare pedes. Meminerat nimirum vocem

*Cardinalis
Augustani
mira in eum
pietas.*

*Modestia Canisij & cura
edificationis.*

cem Domini Discipulos suos vniuersitati Gentium commendantis. Qui vos recipit, me recipi meminerat Euangelizantium pacem tantopere laudata vestigia, mercedemq; optabat Prophetæ in nomine Prophetæ coniunctissimum sibi amicum recipiendo. Et Canisius, quoad verecundiam non obstinata, sed modesta tulit, acriter reluctatus, tandem instar cognominis sui Apostolorum principis, ne opus Domini impediret, cessit: & vitatus deinde eam rem euulgare, ille quidem, ne se commendare videretur, obticuit: sed nimirum quantumuis premas, illustris fulgor virtutis tandem erumpit. Alij è domesticis conscij euulgarunt. Aderat tempore eodem Dilingæ ex via Tridentinus Cardinalis, qui ad Collegium excitandum Tridenti cupiebat secum Canisium ire. Dum verò Bauarusiam non Monachij solum, sed Landeshutæ primo quoq; tempore volebat Collegia inchoari: vt laborandum esset Canisio, qui festinationem, ardoremq; Principum temperaret, illud in primis cauenti, quoniam Monasteria vetusta in noua hæc opera destinabantur, vt nequaquam attentaretur, nisi & autoritas antecessoris summi Pontificis, & assensus veterum possessorum

rum

rum exquireretur, & Societatis ad vulgus recta opinio salua esset.

Inito Februario ad Regem Ferdinandum per-
uolauit, quem ferebat fama religionis rem in Au-
stria pro perdita, ac deplorata reliquisse. Cardina-
lis Augustanus, Princeps Bauarus, boni omnes, ac
prudentes viri censebāt Collegium Viennę haud
extra periculum esse, & Bauarus, oblato cœnobio
in suis terris, multum vt eò statim auocaretur, in-
stabat. Sed Canisius minimè ratus tempestati ce-
dendum, non modò sperabat Patres, fratresq; in-
uictos fore pro Deo, & Ecclesia milites: atque ad
sanguinem vsque, si res posceret, restituros, verū
etiam auido martyrij animo ad periculi societa-
tem rapiebatur: Vicarioq; Lainio, si ille probaret,
denuntiavit in mediam flammam continuo cō-
iecturum sese. Quamuis vnum se omnium ma-
xime flagrare odio nosset, accursurum in nomi-
ne Domini contra Goliath, & confessurum co-
ram hominibus suam, & Ecclesię fidem, atq; do-
ctrinam pro modulo suo. Scire enim cui credide-
rit. Has ob res, & alia ab Turcis discrimina No-
rimbergæ Ferdinandum Regem mœstissimum,
& consiliis, auxiliisq; destitutum reperit: qui in

*Excelsitas a-
nimi, & Mar-
tyrij cupi-
ditas.*

*Ferdinandum
Regē qui mox
lētus Impe-
rator, con-
solatur.*

T

cuis

eius sinu arcana omnia, domesticosque angores deposuit: unde tanta commiseratione compunctus est famulus Dei, ut præter suam omnem operam, nunquam intermiserit ex tota Societate pro eo preces plurimas, & sacrificia postulare. Et mox cum in eum Carolus Francofordiam progressus Imperij titulos transtulisset, septena singulis sacerdotibus sacra pro felici euentu noui honoris & alias quadam portione preces Laicis edixit in sua Prouincia. Instabant iam Ieiunij Magis solennia, & Cardinalis Augustanus per sacrum id tempus vehementer optabat sub Canisij disciplina beati Ignatii ascetica regustare: sed consensaneum non erat ut nauissimus colonus aptissimo culturae tempore desideret in umbra.

*Straubingæ
rem Catholice
sustinet.*

Itaque autore Ferdinando ipso, Ducis Bauarum flagitatu ad Euangelicum opus impigre facendum concedit Straubingam. Ea Ciuitas est in inferiore Bauaria inter quatuor primas Ducatus præsentissimaque indigebat ope. Nam qui proxime Curionis, quiq; Concionatoris munera sustinuerant, pro Curatoribus animarum, venefici tandem deprehensi, totam fere sensim corruperant Lutherana peste: & posteaquam satis venenorum diffusa

diffuderant, mature corripuerant fugam insana-
bili plaga relicta. Non itaq; sacramentorum mo-
dò, ac verbi diuini pabulo misera plebs destitue-
batur, sed deprauata magnam partem, & efferata
ficerat, vt nemo inueniretur qui vellet, nemo qui
commode posset in munera illa, & ad tentādam
medicinam succedere. Ventum est igitur ad Ca-
nifium. Is pro sua vitæ prodiga caritate, quanto
periculosiorem prouinciam, tanto audentius, li-
bentiusq; suscepit. Adnifus est ante omnia, vt pa-
terna pietate, sanctaq; modestiæ, & lenitatis ille-
cebra multitudinis mitigaret animos, caperet-
que: tum leniter eos demulcens ac tractans, hinc
pedetentim referans fraudes Hæreticorum, inde
Catholica exponens, neruoseq; confirmans dog-
mata, id effecit, vt vulgo per ferias Paschales ritu
Catholicorum sacramento contenti essent sub
vnica specie; cum ante ad Calicem, vel per sedi-
tionem, atq; tumultum concurreretur. Volebāt
primarij ciues, cum frequentiam auditorum, &
publicam in eum propensionem cernerent, vt
perseueraret longius in ea Statione; Dux pero-
ptabat, nec laborem ipse subterfugiebat: sed iter
capeffendum in Vrbem fuit ad instantem con-

uentum creando tandem Generali Præposito
 Non defuere Hæreticorum è fabulatoribus, qu
 ad ignauia confladam infamiam rumorem dis
 siparent, turpem sibi eum necis formidine con
 sciuisse fugam, nec, si moram faceret, diu fuisse
 victurum. Quanquam, vt ex se de illo existima
 tes, exitu rerum perspecto, talia finxerint, for
 concedi potest. Nam quanto cum ciuitatis
 commodorecesserit, quanta repente commuta
 tio in deterius facta sit, intelligere est ex literis In
 golstadiani Reſtoris. Miseri, inquit, Straubingen
 ses nunc decipiuntur abrepto à nobis Patre Ca
 nisio, qui non mediocrem laudem apud Deum
 & homines illic emeritus est, Hæreticorum ma
 leus, Firmamentum Catholicorum; portus, pra
 sidiumque Germaniæ, quem doleo abesse ab ill
 Ciuitate, cuius casum, & interitum lugent om
 nes, qui Germaniæ tranquillitatem, pacemq; co
 optant, & precantur.

*Romam venit
 ad creandum
 Præpositum
 Generalem.*

Medio circiter Maio Romam cum attigisset
 egregiam contulit operam præparandis iis rebus
 quas præuerti Comitibus oportebat, vt primus ille
 Ordinis conuentus, in quo præter creationem
 Præpositi, recognoscenda multa, & permulta
 fancien.

fancienda erant, rectè & commodè haberetur. In his Comitibus mos est ex beati Ignatii ductus institutis, ut quo die eundum est in suffragia, eo die ad omnes, quibus suffragij latio est, in unum congregatos, de corpore ipsorum Pater, quem iidem arcanis ante suffragiis destinarint, orationem latinam habeat loco, temporiq; accommodatam. Prima hæc in hoc genere, & sane grauis dictio in tanta præstantium virorum copia Petro Canisio demandata est: nec minore assensu est auditus, quàm consensu lectus Orator. Nimirum id affirmari ferme licet de eo, quod sibi met euenisse B. Augustinus tradit: quocunq; loco interfuerit, ubi inter multos ad dicendum idoneos, ad unum essent deferendę dicendi partes, nunquam nõ ad ipsum fuisse delatas. Sexto Nonas Iulias, quem diem inuisens Elisabetham Deipara consecrauit, Iacobus Lainius creatus est Præpositus Generalis. In res inde Societatis publicas, priuatasq; ordinandas curæ versę, eo maximè opportunis Canisij consiliis, quod longo usu, & magnitudine sapientiæ rerum ad septentrionem statum vnus omnium perspicitissimum habebat: nihilo tamen secius in sancto illo coetu diutius ei pacato federe non licuit.

Orator Comitiorum deligitur.

*In Poloniam
à Pontifice
mittitur.*

*Comes addi-
tur ei Theo-
doricus Am-
sterdamen-
sis.*

*Canisius beati
Ignatii exer-
citia plurimi
facit.*

Apparabatur in Polonia Regni conciliū Petricouia, in quo & causa religionis tractand ferebatur. Ad id Concilij Cardinalem Pisanum destinare Pontifex cogitabat, sed interim Nuntium premisit Camillum Mentuatum patria Placentinum Satriani Episcopum, eiq; duos è Societate Theologos, & Canisium nominatim adiunxit. Ipsi comes additus à Lainio Theodoricus Gerardus Amsterodamensis, quem in florentissimum Romani Collegij iuuentute, siue pietate, siue ingenio, siue doctrina, siue quibusuis aliis humanis, diuinisq; ornamentis, consentiens omnium opinio ferebat principem. Itaq; summo in amore omnibus, summa in expectatione erat; pauloque ante insignibus Theologi Doctoris acceptum nunc primum in lucem, solemq; prodibat. Cum hoc tanto comite profectus ab Vrbe Canisius, itinere Prouinciam suam reuisit. In Collegio primum Ingolstadiano secunda omnia reperit. Bregiè, quod caput est, procedebat domi pietat cuius instaurandæ gratia, & multi ante eius aduentum ad exercitia spiritus recesserāt, & postea ceteri, per vices recessere. Hoc enim optabat ille, & quoad consequi poterat, efficiebat, vt semper domi

domi essent sociorum nonnulli, qui sancta illa palæstra exercerentur: cum diceret, quemadmodum B. Pater per eas Meditationes proprium Societatis ingenium, ac spiritum hauserat; ita fore, ut eius filiis, si accuratè exquirerent, per eadē subsidia sensus, ac vigoridem impertiretur. Viennā deinde progressus, ac Pragā, ibi quoque quantum licebat in obrutis prope Hæreticorum colluie ciuitatibus, prosperum rerum cursum inuenit. Ferdinandus Cæsar nunquam eum amantius, humaniusq; accepit. Ter familiariter, ac prolixè de arcanis conscientiæ suæ consuluit: literas etiam ad Sigismundum Regem, ac filiam suam, coniugem eius Reginam Poloniæ in Societatis commédationem ultro promisit. Ceterum, quoniam in congressu ultimo denuntiavit in conuētu, quem sub insequentis anni exortum habiturus erat Augustæ, eius opera uti velle: eamque obrem ex Polonia reuocaturum in tempore; & ad ea nihil ipse subiecit, quod nosset Lainij mentem esse, ut Polonica expeditione perfunctus ad Ferdinandi nutum labores suos accommodaret; postquam domum retulit se se, incessit animum religio, quod non disertè esset testatus Pontificis se adstri-

Insignis eius obedientia.

*Moritur The-
odoricus Vi-
enna.*

adstrictum Imperio; atq; adeò nec suæ potestati fore, vt à Cæsare vocatus accurreret, nisi postquam Pontificia mādāta confecisset. Existimetur hinc quanta esset viro cura perfecti, exactiq; in omnes partes obsequij. Quin adeo vt noxam corrigeret quoniam ipsi copia non fuit, Viennensis Collegij Rectori mandauit, vt cum primum Cæsarem conueniret, explicaret ei plane, & candide totam rem. Deniq; & apud Præpositum Generalem per literas erratum professus dolēter veniam, ac penam supplex orauit. Carissimum inter hæc Comitē peregrinationis suę Theodoricum ærumnarumque vnicū leuamen amisit. Ipsius Octobris Kalendis in Viennensi Collegio ex morbo decessit: cuius laudes nō est hic locus recensere. Erat, inquit Canisius, vita innocēs, moribus pius, conuersatione blandus, studiis acer: quem admodum Dei seruum decebat, male mori nō potuit. Angelos ei sub extrema visos alij prodidere.

*Res in Polonia
à Canisio ge-
sta.*

Hoc ille dulcissimo orbatus subsidio, eiusq; in locum Dominico Mengino sumpto, iter in Poloniam quinto Nonas Octobris repetiit, nonoq; inde die regiam Polonię urbem Cracouiam attigit. Ibi conuenit Antistitem: iamq; fama no-

tus haud sine autoritatis pondere egit cum eo de religionis tutela. In certum etiam diem inuitatus ad latinè dicendum in perfrequenti, doctaq; concione ex Clero maxime, & Academicis, modeste, & grauitè, quæ visa è re sunt, pro religione disse-ruit approbatione magna. Nunc primum inclarescere Societatis nomen per Regnum Poloniæ coëptum èst. Namq; Salmeron, qui quadriennio ante adierat, celeri tantū excursu ostenderat se se. Canisius & hæsit diutius, & publicum industriæ specimen multifariam edidit: aliaque, quæ protinus exequemur, orsus est. Qui Pontificium Nuntium sequens, Cracouia digressus Louitium ad Nicolaum Dziergouium Archiepiscopum Gnesnensem, Regni Primatem venit iam decrepitum senem. Multa cum eo vltro citroq; collata, quæ ad instantia attinebant Comitibus. Societatem Archiepiscopus, vt in Poloniæ Regnum introduce-ret, acturum cum Rege vltro recepit: seq; ei Collegia duo, Gnesnè vnum, Posnaniæ alterum conditurum. Status religionis sane malo erat loco, & prolabebatur assidue in peiorem nihil non mouentibus nouorum sacrilegiorum Magistris. Ap-
*Amat religia-
sam indolem
Polonorum.*

V

ser-

*Belus anima-
rundo.*

*Precandi Dei
industria.*

fertim in adeundis templis, perseverandoq; m-
deste diuino in sacrificio. Qua delectatus spec
Pater, & necessitate commotus, ex facili in cup
ditatem exarsit operam suam ei Regno, totum
se penitus impendendi. Quam voluntatem co
lestibus etiam gaudiis Christus Dominus nutre
bat; vt ille sic ad Lainium scribat. Gratias ago
uinæ bonitati, quæ me licet inutilem hic sustine
& ita consolatur, vt pro huius Regni vtilitate pa
aliquid cupiam, atque etiam hic mori non rec
sem. Sed efficient preces ad Christum vestras,
hæc qualiacunque desideria fructum afferant,
suam aliquando maturitatem assequantur. Do
minus Iesus vbiq; nos conseruet, & prosperet
nostras in gloriam suam. Amen. Porro messis
berrimæ, quæ deinde toto Poloniæ Regno, po
Societatem Iesu, Deo aspirante, maturuit, hau
temere suspicari fas est hæc tum verba, tum vo
Canisij & semen aliquod, & Oraculum præiuss
Louicio Petricouiam ventum est Comitio
rum sedem. Canisius ante omnia ad placandun
Deum, propitiandumq; instanti conuentui ven
sa cura, tametsi multas ad eam rem ante preces
multa sacrificia, vti solenne habebat semper, a te
ta fere

ta fere Societate postulauerat, & impetrauerat; ta-
men vt nouos adiungeret precatores ex ipso con-
uentu, sedulo cunctos, qui Petricouiam conue-
nerant Sacerdotes, adiuit, excitauit, edocuit. Ipse
nominatim ob eam causam ter decies sacrum fecit,
quæ gratiarum Missæ dicebantur ab Innocentio
Quarto, vt putabatur, institutæ. Ad eamque pre-
candi rationem, tum alios Sacerdotes, tum ipsum
Nuntium inuitauit. Deinde Varmiensis Episco-
pi Stanislai Hosij Dialogum de communione
sub vtraq; specie: deque Coniugio Sacerdotum,
cum iam exempla deficerent, temporiq; disputa-
tio per appposita esset, recognouit, præloq; vulgan-
dum curauit. Interim ætate iam præcipitata Gnes-
nensis Archiepiscopus Nicolaus idemque Regni
Primas extinguitur: sufficiturq; Regis Procancel-
larius, qui iam destinatus seni, traditusq; erat ad-
iutor Ioannes Przerembius prompta vir pruden-
tia, & ad res gerendas in primis aptus. Ei, vt occu-
patissimo, dum Societatis notitiam per libellum
tradere meditatur Canisius, præuertit ille, Patre-
q; ad se accersito, post egregia humanitatis docu-
menta demonstrat, nullam hæere sibi curam po-
tiores, quam de Collegiis Societati in Polonia

*Hosij libros
edit.*

*Archiepiscopi
Gnesnensis de
Societate opi-
nio.*

excitandis: nec existimare Archiepiscopalis functionis, quam aditurus esset, primitias auspicari realia re felicius consecrari posse. Denique persuasum habere ea potissimum via cum iuuentutis clero suo consultum iri. Itaque Canisius pro pietate, rei que momento susci-peret causam, ageretque cum Præposito, ut in æstatem proximam festo numero ad se familia mitteretur, cum qua Christi benignitatem, & ipse redire ne gravaretur. Quæ ad humanos usus necessaria forent, curæ sibi futura. Complexus est toto pectore procurationem Canisius, egitque accuratè. Subtæ tamen causæ fecere, ut pia tum illius, tum Archiepiscopi vota lentio-rem exitum sortirentur.

1559.

Nouus iam annus labentis seculi unde sexagesimus aduolutus erat & Cæsar instabat, ut Augustam Canisius properaret. Et quidem Pontifex doctus à Patribus Romæ, quid proficere alibi posset, potestatem Nuntio fecerat hominis dimitti. Sed Nuntius carere se tali præsidio, solatioque negabat posse. Quippe cum magnis vrgeretur angustiis etiam rei pecuniariæ, bonus senex in sinum fidelis comitis onus animi deponebat, singularique illa pietate, ac modestia, non modò sapien-

pietia mirè recreabatur. Vbi licebat animadu-
tere quanto felicior sit in humilitate religiosa vir-
tus, quam inter honores quamuis sacros. Namq;
dum Episcopum, Nuntiumque variæ sollicitum
habent curæ, & ipsa inter opes angit inopia, Cani-
sius obedientiæ vehens nauigio, & Euangelica
nuditate diues, extra humanorum casuum incer-
tas vices videbatur sibi remotus, habens in cruce
omnia Itaq; his Domino verbis gratulabatur, Be-
nedictus Dominus, qui nos docet vbiq; sufficien-
tes esse, vt neq; lucrifacere, neq; amittere posse vi-
deamur, solo Christo Crucifixo contenti. Sub
hæc conuentus absoluitur, exitu sanè Canisij pre-
cibus, ac votis conueniente. Rex, grauissime licet
oppugnarint Hæretici, nihil permisit in Episco-
porum iniuriam statui, nihil in religionis causa
mutari. Tum bona donatus missione Canisius
quarto Idus Febrarij discessit, cor in eo Regno suū
relinquens. Sic enim reputabat, planeq; sibi per-
suaserat, quanto magis afflictæ, ac desperatæ iudi-
cio mortalium essent res, tanto magis & suas, &
sociorum reliquorum esse partes, opem iis pro vi-
rili ferre. Quia sumus, inquit, de Iesu Societate, &
laboranti Ecclesiæ operam omnem debemus.

*Paupertas bea-
ta Canisij.*

*Zelus anima-
rum: & in Pe-
lonos caritas.*

Dominus Iesus augeat in nobis spiritum suum. Ego licet de Polonia proficiscar, tamen illam minus, quàm Germaniam nostram Romæ, & vbiuis Gentium fratribus commendatam esse velim in Christo Iesu Domino nostro. Tota ille quidem deinceps vita commendatissimam habuit, & qua re cumq; potuit, subleuauit.

Redit Pragam.

Februarij vigesimo die peruenit Pragam. Quotriduo ibi exacto cum fratribus, eosq; consolatus ac multis pro præsentis vsu Collegij constitutis rebus, primo Ingolstadium, inde Augustam tetendit.

*Adit Augusta
vnum conueniit.*

Aderat Cardinalis Otho Augustæ, qui sancti Doctoris accessu triumphans, beneficioque sibi ducens quicquid in eum benignitatis conferret, eius alendi partes ambitiosa quadam pietate accupatus, nulla ratione præripi sibi permisit. Domicilio etiam voluit ædibus suis proximo uti, ita agens, vt Viro Dei regendum sese totum, ac penitus traderet. Haud pares, id quod sane necesse erat, animos in eum gerebant Hæretici. Nulla non impudentissimè confingebant probra, per quæ salutiferam illam in dies latius inclarescentem infuscarent lucem, Canisio ita ob eam rem eis non infenso, vt etiam maiorem impederet caritatem.

Bene-

Benedictus Dominus inquit, (cum Lainioloqui-
tur) qui nostros in Polonia, Boëmia, & Germania
conspicuos reddit, adeoque palam exosos haberi
vult apud Sectarios, vt nusquam non blasphem-
ent in nobis nomen Domini. De me scribunt
Lutherani non exigua crimina, quibus obscurēt
nominis, quam neq; capto, neq; defendo autori-
tatem. Iesuitarum odio flagrant omnes Sectarij.
His affingunt horrenda: fortasse à verbis, & con-
tumeliis breui ad flagra, & vulnera deuenturi. V-
tinam impensius nos diligamus illos ob caritatē,
quam illi traducunt nos per calumniam. Digni
sunt certè, qui etiam persequentes amentur pro-
pter Christi sanguinem, & amorem: tum quia
plerique nescientes peccant. Fuit Hæreticus, An-
dreas, opinor, Iacobi Goppingensis, qui inter va-
ria Sectarum portenta, cum Anabaptistas, Sacra-
mentarios, Suenkfeldianos, Osiandrinos, Serue-
tianos nominaret, adscriberet etiam Canisianos,
siue Iesuitas, nam eosdem aiebat esse, quorum
Dux, & Caput Canisius esset. Hos aiebat inuento
quorundam Cardinalium editos ad excitandum
Regnū Papisticum, alioqui iam penecollapsū.
Errores verò Canisianorum esse, quod docerent,
quam-

*Hæreticus pro
odio & male-
ditiis carita-
tem, ac preces
rependit.*

*Dicitur ab iis
Secta Iesuita-
rum caput.*

*Impudentia, &
in/citia Hære-
ticorum.*

quamuis olim primus Mediator fuerit Christus, nunc tamen amplius non esse eum, sed quosdam Sanctos: & alia huiusmodi fatua prorsus, & infana figmenta, quæ apud leuiter rerum gnaros per se fidem oppido faciebant, intoleranda Hæreticos vel inscitia laborare, vel impudentia: vt plane miseranda esset simplicitas populorum, qui negotium animæ, & æternitatis hominum institutioni crederent, qui de re adeo toto Orbe terrarum illustri, de Societatis non modò ortu, sed etiam secta, atq; doctrina tam stolidè vel ignorarent, vel mentirentur: Sed consilium Prouidentiaæ æternæ est, finire cœcos impietate homines in pudendo ac manifestos errores ruere, vt palam fiat, quidam deant iis in rebus, quæ non ita sub aspectum cadunt.

*Dissidia Christianorū Principum Religio-
ne noxia.*

Iam Canisius in rem Catholicam Augustæ cūctas intenderat curas, hoc impensius, quo campum ampliorem tot Procerum aperiebat cœtus. Per hæc tempora dira fraude Satan ad sedis Apostolicæ autoritatem funditus affligendam apud Germanos, grassabatur ferendis dissidiis inter capita summa Christianæ gentis. Ventilabant eam Hæretici faces, & hominum factis (vtcunq; ea essent)

sent, ad odium religionis abutebantur. Nec in
præsens impedimētum rebus gerendis maius in-
ueniebat Canisius, quàm Ferdinandi Imperato-
ris apud Pontificem Paulum offensam: quam vt
obliteraret, nihil nō coram per se apud Cæsarem,
nihil non apud Pontificem per Patres Romanos
mouit. Hoc item vigilandum acrius erat in toto
conuentus cursu ad religionis incolumitatem
dirigendo. Qui cum è sententia parum proce-
deret, auctis periculo vigiliis, curis, conatibus,
& ante omnia Numinis placamentis, præter ea,
quæ à Præposito Generali, totaque Societate
postulauit, indixit in Prouincia sua quotidiana
per Litanias Sanctorum inuocationem,
multumque aliarum precum, multum sacrifi-
ciorum: denique & certas verberationes, quæ
magno ardore suscipiebantur à sociis; eoque
acceptiores, vt par est credere, accidebant Deo,
quo minus tale seueritatis genus tempestate ea
Germani amabant. Et valuisse apud summam
bonitatem pios gemitus, conatusq; ipse met ani-
maduertit Canisius. Erexerit animum Ferdinādus
Cæsar, mirificeq; excitatus est, vt conscientia suæ
in religionis causa vellet omnino satisfactū: mul-

*Precandi stu-
dium Canisij.*

*Eiusdem labo-
res in Augu-
stano conuēto.*

X

tum.

tumque ipsius Canisij exquirebat sententiam, & probabat. Itaq; conuentus tandem exitum satis commodum habuit. Dimissi enim Antistites sacri cum eo, vt pollicerentur se & synodos habituros, & gymnasia restitutos, & consuetudines prauas, vitiaq; publica, quoad consequi possent, correcturos. Quæ fuerat Canisij sententia, quosdam Præsules & vocibus, & lucubrationibus ad morum correctionem nunquam destiterat incitare. Idem illud præ ceteris Ferdinando persuasit, vt viros apud se pietate, ac doctrina præfatos haberet, ac nominatim Franciscum Turrianum, Doctorem egregium accerferet, vt eius, & aliorum opera tum in scribendo, tum in diiudicando obscurioribus quæstionibus vteretur. Hic Turrianus, qui aliquot post annis seque, & sapientiam suam nostræ Societati dedit. Ceterum Canisius ad potissimam illam Conuentus iuuandicuram, adiciebat quàm plurimas alias è publicis & priuatis animarum: adeo occupatus, vt cum Ingolstadtum ad res domesticas Collegij ordinandas excurreret, grauiam quædam scripta quæ interrim recognosceret, abeunti Ferdinandus tradiderit.

Eran-

Erant Augustæ Scholastici pauperes ferè du-
centi, qui à præceptore bene Catholico Canisij
ipsius per studio in schola cathedralis Ecclesiæ
& diligenter edocebantur, & piè. At enim Ciues,
hospitesq; Lutherani paupertatis prehensa ansa
haud paucos eorum variis modis, & artibus cor-
rumpebant. Tanto incommodo Pater vt mede-
retur, speransque sacrorum inopia Ministrorum
laboranti Ecclesiæ aliquid subsidij fore, si tanta
iuuentus integre, Catholiceque educaretur, om-
nium se loco mendicum fecit. Cunctos Archie-
piscopos, & Episcopos adiit, rogauitq; vt stipem
conferre vellent ad commune domicilium com-
parandum, vbi sublato illo vagæ, & emendicatæ
habitationis discrimine, certis obstricti legibus
vitam tolerarent. Destinatus est etiam à Cæsare
Coenobij Virginum emendator. Ad hæc & aures
confitentibus dabat: & verbi diuini de superiore
loco non intermittebat præconium: quin adeò
per sanctiorem hebdomadam quater tribus die-
bus de sanctissimo Christi Domini excessu pero-
rauit ad concionem quam frequentissimā. Hinc
demum magnis rebus, quæ postea gestæ sunt Au-
gustæ, est occasio patefacta. Decefferat anno su-

*pauperibus
Scholasticis
subuenit.*

*Ac multis mo-
dis pro animis
occupatur.*

*Deligitur ordi-
narius Augu-
sta Conciona-
tor.*

periore Ioannes Faber è sacra Prædicatorum familia, vir à doctrina clarus, & eloquentia, ordinarius in Ecclesia principe Augustana verbi diuini tractator. Igitur Cardinali Augustano permagno interesse existimati in Ciuitatem adeo nobilem adeoque corruptam, vt vix pars decima integra restaret, vnde & confessio illa fermentum, ac firmamentum iniquitatis manasset, Societatis prædicatorum introduci, venit in mentem eam fore expeditissimam viam, si Canisio suggestum illud mandaretur. Id fieri nulla prope domesticæ administrationis fraude posse. Quippe urbem vel in medio sitam ad regēda Collegia commodam esse sedem, ac vicarium posse interdum Augustano substitui, cum Prouincia ei coram lustranda esset. Nec non dato eo aditu strenuorum par sacerdotum acciri posse, qui porrigendis quoque sacramentis, & cetera Societatis industria rem pietatis curarent, vnde & Collegio demum via præmoneretur. Hæc meditans vigilantissimus Præfatus cum rem ad Canonicos detulisset, tanto illi consensu probarunt; vt miraretur tantam concordiam Cardinalis; & pro diuini nutus, prosperique euentus argumento caperet. Igitur non ipse modo im-

do impense, sed & Canonici ea de re cum Lainio Societatis Præposito egerunt his literis.

R. in Christo Pater & Domine
nobis obseruande.

*C*um anno elapso R. D. Ioānes Fabri sacra Theo-
logia Doctor, & noster in Ecclesia Cathedrali Canonicorum
Augustano-
rum litera de
eare.
concionator, qui per plures annos predicando, &
scribendo munus suum nō segniter, sed summa cum
laude apud nos exercuerat, non sine nostrorum, ac
honorum omnium mœrore diem obisset suum, Nos
verò tali egregio verbi Dei præcone destituti cerne-
remus reliquias Catholica plebecula in hac celeberrima
Germania Ciuitate, ceu oves pastore suo desti-
tutas, ac palantes non in modico periculo oberran-
tium passim luporum versari: nihil magis necessa-
rium duximus, quam ut primo quoque tempore a-
lium, qui defuncti ipsius Fabri locum, & provin-
ciam pari laude, & successu sustineret, nanciscere-
mur. Talium autem virorum apud nos hac præ-
sertim tempestate, ubi pleraq; omnia Hæreticorū
fermēto corrupta sunt, eo minor est numerus: quod
si qui eruditione, & doctrina nō contemnenda præ-

diti reperiantur, illis tamen non statim publice
 cendi prouincia tuto demandari potest: cum expe-
 rientia didicerimus quanto uersetur hoc tempus
 in periculo à falsis fratribus. Quam igitur circumspecte,
 et prouide in re, tam ardua, ubi de religione
 Catholica, ac animarum salute agatur, nobis agendum
 sit perpendentes, eam ob causam, ut securos
 omni parte nos esse liceret, et ut uirum populo
 gustano inclyto exhiberemus, qui non tam doctri-
 na orthodoxa eum salubriter pascere, quam etiam
 exemplo inculpata uita saginare posset: ea, qua
 tuimus contentione, et studio, et diligentia ap-
 R. doctissimumque uirum D. Petrum Canisium
 cibis nostris institimus, ut ipse hoc munus ad
 laudem, et Ecclesie eius utilitatem subire uellet
 tandemque effecimus, ut laborem, et conditionem
 non detrectaret, si id sibi per te Præpositum sui Or-
 dinis superiorem liceret. Cum itaque Reuerende
 modis omnibus colende Domine Præposite intelli-
 gas, quam in hac inclyta, et celeberrima totius Ger-
 manie Ciuitate messus sit copiose, et uberrima ma-
 teria de religione Christiana bene merendi, et hoc
 precipuum vestri Ordinis studium sit, ut ubique ter-
 rarum necessitatibus Ecclesiarum per uos occu-
 ratur,

ratur; certe nostro quidē iudicio rem magis piam,
 Deoq; gratiorem, ac utiliorem Ecclesiæ Catholica
 prestare vix poteris, quam si nobis nobilem istum ^{Qua esset opi-}
 tuum fratrem, doctrina, vitæ sanctimonia, ac om- ^{nis de Canis}
 nium virtutum genere toti Germania notissimum
 Petrum Canisium hic apud nos morari, ac Con-
 cionatoris officiū subire patiari. Id quod nos sum-
 mis abs tua humanitate precibus hisce nostris lite-
 ris contēdimus, & ut impetremus enixè rogamus.
 Ita enim fiet, ut eo pacto & apud Deum optimum
 Maximum gratiam ineas, & nos tibi, ordinique tuo
 perpetua obligatione obstringas. Ex Augusta 9. die
 Maii, anno 1559.

Christophorus à Freyberg, Decanus, totumque
 Capitulum Ecclesiæ Augustanæ.

Talia dum aguntur, minime improbantem ^{Eius modestia.}
 Canisium ille retardabat ex modestia magis, quā
 susceptus ex vero scrupulus. Se se hominem na-
 tum in Geldris, & duntaxat semigermanum, de-
 stitui opinabatur vernacula pronuntiandi, & E-
 uangelizandi gratia, quam veri Germani afferre,
 & in eius dignitatis Cathedris primarij Concio-
 natores exhibere soliti essent, necessariam plane
 conci-

*Propensio ad
scribendum
contra Hære-
ticos.*

*Quam Giano
in hoc sequi
Geller.*

conciliandæ concioni, ac frequentandæ. Itaque
Canonicos ingenuè monuit, suauiorē vt quem-
piam, aptioremque cooptarent. Tantum ab vi-
tiis dissimulandis aberat, vt nec notabilia profice-
retur: tantum ab pulpitis nobilibus supra facul-
tatem ambiendis; vt nec parem se censeret iis, ad
quæ ambiciosi votis expetebatur. Interdū etiam
veniebat in mentem maius se pretium facturum
operæ, si ad scriptionem conuerteret animum
totusque esset, quod ad studia doctrinarum spe-
ctat, in Catholicis confirmandis aduersus machi-
nas, fraudesque Sectariorum. Videbatur sibi ca-
re Germanis si non eruditis, at certè idiotis, atque
simplicibus non solum gratificari, sed etiam pro-
desse in Domino posse. Sperabat aliquid præci-
pi, quæ circumferuntur, in medium allaturum
vt saltem Caritate, atque modestia vinceret plerum-
que scriptores, qui nescio quos impetus, & affe-
ctus humanos suis libris immiscent, ipsosque Ger-
manos offendunt magis, quam sanant austeram il-
la curatione, atque tractatione. Nec se præcipites e-
ditiones probare, aut quicquā præpropere euul-
gaturum, aut iudicio suo fretum: sed, cum res ac-
curate à Patribus cognitæ, probatæque essent. Hæc
idem.

identidem cum recurreret menti cura, ac vereretur ne contra Numinis instinctum despiciendo faceret, cuncta arcana pectoris, ut Patri filius, quo liberaret conscientiam, sincerè Lainio patefecit. Is negligendū nequaquam ratus publicè illum utilitati patefactum aditum Augustæ, Cardinali, & Canonicis Canisium tradit: Canisioq; respondet, utramque ut operam styli pariter, ac linguæ coniungat: telis utrisq; cominus, eminusque rem gerat, ac Dei Ecclesiæ militet. Non potuit gratius quicquam accidere Augustanæ Ecclesiæ, præsertim Antistiti Othoni. Et Canisius respōsum Præfidis sui, quod sanctissimum, ac prudentissimum consilium vocat, velut à Deo profectum accepit: & ad utrumque munus (nihil enim geminatum sibi negotiū, quidq; otij Prouinciali, & Cōcionatori eius loci relinqueretur, sed tantum Obediētiæ nutum intuebatur) maiore quadam fiducia curam aduertit. Utque intelligas quam nihil de suo laboraret nomine, sed de utilitate vna publica: quamq; de se humiliter, de aliis præclarè sentiret, per hunc ipsum temporis tractum, qui suos edere foetus poterat, in alienis quasi educandis, & publicandis multum operæ posuit. Et ordinavit

Iubetur & stylo, & voce rem gerere.

Hosij Opera ad prælum consimul.

Y

aduer-

*Et quædam
germanice
vertit.*

*Inchoat Augu-
sta ordinarias
conciones.*

*Adplexus eius
labor.*

1560.

*Bonus Augu-
sta successus.*

aduersus Brentium scripta Cardinalis Hosij, quæ
ornatiora, & absolutiora emitterentur in lucem
& alia eius opuscula germanice vertit. Dicentis
felix auspiciū posuit ex Augustano Ambon
beati Ioannis Baptistæ natali die; continenterque
deinceps maiore cum approbatione, frequenter
ac fructu auditus est. Paulò post præter explan
tionem euangelicam, ita temperare coepit dispo
sitiones, vt in singulis de Decalogi præceptis di
fereret. Nec solum ad obseruanda ea cohortatur,
sed etiam quid quæque postularent officij
commodate ad popularem captum enucleat
Accedebant, & aliæ subinde curæ: longoq; tem
pore binas quotidie horas impendit ad recog
scendum Augustanæ Ecclesiæ Breuiarium: quod
multos iam annos eius exempla desiderabat. Ne
ab Societatis administratione tempore vllò ce
sabat. Anno iam præcipiti Monachium excurrit
Collegijque res, quod in ea vrbe continuo est in
choatum, ab se se informatas Nicolao Lanoni
componendas, Fratriq; suo Theodorico, qui pri
mus Rector Collegij fuit, perficiendas reliquit.
Annus inde eius seculi sexagesimus auxit ma
gnoperè Augustanæ concionis frequentiam, &

facri Oratoris ad populum Caritatem: vt dum ali-
bi circa per Germaniæ terras religio maioribus in-
dies detrimentis afficitur, contra videretur Augu-
stæ incrementa non pœnitenda capere. Multi e-
nim, quorum Deus per salubrem Catuli sui lin-
guam tetigerat corda, veritate agnita deseruerunt
errores. Maior ante eam diem nunquam fuerat
numerus, qui Pœnitentiæ, & Eucharistiæ Sacra-
menta bono vsurparent ritu. Ac messis longe ex-
titisset vberior, nisi complures pudendus planè
pudor à Catholicis coetibus abstergeret, vt qui va-
nissimorum hominum inanes magis formida-
bant rumusculos, quam solidam à Deo gloriam
cuperent. Ita miseros ab audiendo verbo vitæ,
quod salutem afferre perditis animis posset Tar-
tareus veterator arcebat. Expeditiores mox ali-
quanto res fecit post Pauli Quarti Pontificis ex-
cessum Ferdinandi Cæsaris cum Pio Quarto con-
sensio: ad quem etiam Pontifex legatum misit
Varmiensẽ Episcopum, quem & Cardinalem
subinde creauit Stanislaum Hosium. Is gnarus
quanta apud Cæsarem autoritas, quanta rerum
Germanicarum notitia esset Canisio, vehemen-
ter ab Lainio postulauit, vt aliquandiu sibi, ad

*Mittitur in
Austriam*

*Res domesticas
componit.*

*Expeditur ab
Electores
Moguntino,
ac Treuirense.*

communicanda consilia traderetur. Optabat
Præpositus Generalis vt in Austriam, & in Bo-
miam pro suo Prouincialis munere excurreret
Societatis res Viennæ Pragæq; visendas: eo liber-
tius traditus est; quanquam Augustani Canon-
ci, qui videbāt per magni Ieiunij conciones plu-
rimum esse promotum, resq; calentes vrgeri, con-
tinentiq; deinceps opere firmari volebant, diu
luctati, perægrè commeatum in modicum tem-
pus dedere. Canisius & compendij causa, & ce-
terioris deliberationis, vt qui plurimum gaude-
consiliis, ducto secum Viennam Ingolstadien-
Rectore, eodem & Pragensem accersit, adhibi-
que iis in Consilium, vna cū Viennensi, quæ tem-
pus poscere visum est, maturè deliberauit, de-
uitque: Socios interim Viennenses piis hominibus
mirifice consolans, & ad studia perfectæ virtutis
inflammans. Accersebāt ad se Treuirense, ac Mo-
guntinus Antistites datis sua manu literis, nuntii
isq; ob eam rem propriis missis, cum & ipsi Colle-
gia impetrare per eum, & excitare vellent. Sed no-
bilissimos Præsules necesse fuit, pro obsequio
prompta obsequendi voluntate contentos esse
Ad Euerardum Mercurianū reiecti, qui Prouin-
ciam

ciam Germaniæ Inferioris nomine, regebat, per
eum quod expetierant tandem adepti. Petrus suæ Redit Augu-
stam, & Batta-
rica renisit
Collegia.
se, cum bona Hosij venia, Augustanæ palæstræ
breui reddidit. Nec tamen ita fuere tenaces Ca-
nonici, quin subinde propiores in Vrbes Ingol-
stadium, ac Monachium ad ea spectanda Colle-
gia, & per autumnum Cæsaris postulatu sinerent
OEnipontum excurrere, vt de Collegij inibi ma-
turandi ratione, formaq; transigeretur.

Ceterum exitu anni huius, & insequentis 1561.
principio maior Augustæ è sancta eius prædica- Insignis Augu-
sta ad pietatem
profectus.
Vrsula, & Sy-
billa Fuggero-
rum præstante
virtute.
tione apparere fœcunditas cœpit. Profecere
multi ad insignem pietatem, ac præ ceteris Vrsu-
la ex illustri familia de Liechtenstain vxor Geor-
gij Fuggeri. Quæ cum Hæreticorum in fraudes
iam pridem incidisset, deinde Canisij opera dedo-
cta, tum exercitiis quoq; spiritus erudita, assiduis
progressionibus forma euaserat matronalis in
omni genere sanctitatis. Hæc non modò suam
domum ad Cœnobij exemplum composuit, sed
etiam, quotquot nancisci poterat, nobiles femi-
nas vitæ perfectioris amore succendebat. Tota in
opera misericordiæ, in cultum diuinum augen-
dum, & exornandum effusa. Plus tamen habuit

celebritatis, ac famæ Sybilla Ebersteina ex præ-
 clara Comitum stirpe oriunda Marco Fuggero
 nupta. Hanc in Lutheri deliramentis à pueritia
 enutritā, ut est muliebre ingenium primæ insti-
 tutionis apprimet enax, nullis Marcus vir eius, nul-
 lis socer, cognatique & affines alij orthodoxi pro-
 cibus, blanditiis, pollicitationibus, seu qua ali-
 arte dimouere ab exitiali errore potuerant. Vbi
 verò Canisij nomen Augustæ iam celebre fiebat
 ita refugiebat ab eo, ut nunquam audire hominē
 ac ne videre quidem voluerit. Ita obstinatæ di-
 na bonitas singulari succurrit ope. Ipsa Canisij
 species oblata est quiescenti, admonens, & co-
 hortans ut animæ salutem consuleret: à fallaci se-
 perbarum nouitatum errore, ad rectum Ecclesie
 sanctæ, & seculis ante tritum omnibus callem re-
 graderetur. Ea specie, atq; cohortatione perculsa
 diuinumq; esse id monitum statuens, Canisium
 postero die accersit. Nulla fuit ei cunctatio, sed
 fortè ita euenit, ut dum ipse à Marco Fuggero co-
 miter exceptus officiosos inter sermones lento
 deducitur, comes eius in conspectum Sybillæ ve-
 niret. Et illa hominem intuita, conferēs speciem, cum
 simulacro, quod mente gerebat, statim animad-
 uertit,

*Sybilla mira
 ad Catholicos
 conuersa.*

uertit haudquaquam esse, quem in somnis vidisset. At ubi protinus vnà cum Marco Canisius apparuit, agnita oris figura, Hic verò est, inquit, quē expetebam, cuius mihi secundum quietem imago visa. Tradidit ergò sese disciplinæ eius, & facta paucis diebus catholica, hunc è vetere pertinacia fructum capiebat, quod nullis à viro, soceroque, & aliis de sententia præmiis esset deducta, ne Christum, ac fidem auro, gemmisque vendidisse diceretur: aut inde postea sibi de religione tanquā minus recto studio commutata morsus conscientia refideret. Et ipsa perinde, atque Vrsula, non Catholica modò sacra perdidicit, sed Beati quoque Ignatij meditationibus erudita toto pietatē animo capeffuit. Dedit operam primum, vt domum suam penitus Lutherana purgaret sece: deinde vt alios quoque vel ad Catholicorum partes adduceret, vel iam Catholicos ad exactam proueheret pietatis custodiam. Eadem vestium suarum pretiosissimas in sacram supellectilem conferre: largam in egentes, præsertim tenuiores Scholasticorum distribuere stipem; locupletibusque Matronis ad eandem benignitatem hortatrix assidue esse. Longum in precibus, longum in templis

plis, reuerentia spectanda, versari: diuina octauo quoque die instaurare mysteria: ante omnia disciplinam domesticam sanctissime, & pacatissime regere. Quibus institutis breui non modo tota Augusta celebrari coepta, verum etiam apud suam coniugem Marcum, & caritatem maximopere auxit, & venerationem; raraque virtutis opinio nem adepta est. Ineunte anno seculi eius primo & sexagesimo ab Hæresi conuersa est; moxque alij atque alij consequuti viri femineque; quod multorum retro annorum memoria nunquam euenerat. Quo in numero cum haud plebei solum sed & nobiles ac prædiuites minimè pauci spectarentur, scilicet ex horum splendore causæ quæ religionis splendor, & auctoritas accedebat.

Reflorescit Augusta religio.

Ad hæc pariter cum viua Ecclesia renouabatur etiam sacra templa, & ornabantur restituta quæ impius Iconoclastarum eripuerat furor, victricibus venerandæ Crucis trophæis, & aliis religionis insignibus. Diuinissimo quoque Eucharistiæ Sacramento religiosus, ac nobilis apparatus additus erat: denique noua passim rerum facies Augustam visentibus occurrebat. Egit sacer interpretes tractatibus multis de verbo Dei, quo vno

Ratio conuersionis Canisij.

maxi-

maximè per temerariam iactationem gloriari solent Hæretici. Diu quoque de supremo disputauit iudicio, quam ad perfundenda salutari timore mortalium corda potentem materiam comperit. Malebat enim Diui Chrysoftomi exemplo, & ad persuasionem, effectumque accommodatius existimabat, hærare diu in vna aliqua tractatione loco opportuna, diuq; idem quasi ferrum tundere, quam varietate fortasse iucunda auditoribus, sed non perinde grata, serere multa, nihil perducere ad maturitatem. Illud ex disputationibus prioribus factum est, Deo iuuante, vt Hæretici ipsi multum ambigerent, esset ne Dei verbū, quod adhuc ex adulterina Lutheri interpretatione, impudenterq; corruptis sacris codicibus hauserant: ex posterioribus autem morum insignis emendatio in omni hominum genere cōsequuta. Itaque superstitionis insanæ Magistris magnū erat negotium, vt in sua continerent disciplina, quos per fraudes antè circumscripserant, cū fraudes ipsæ in apertum prolatae sub oculos omnium subiicerentur. Fuit qui palam in circulo vnum ē Prædicantium turba ita perstringeret, Canisius

*Hæreticorum
Ministri fa-
tentur eius
præstantiam.*

Z

id

*Vexant reuer-
fos ad sanam
Ecclesiam.*

*Canisij inde-
fessa industria.*

id adeò non negabant; vt vnum obstare Canisij
quererentur, ne Euangelium ipsorum Augusti
procederet. Quin etiam de grege fuit eorum, qui
interaudiendam illius Disputationem erupit
hanc vocem. Profectò resisti veritati non potest.
Hoc ergò procacius, qui instar surdæ aspidis ob-
turabant aures, destituti verò robore, & iusta cau-
sa, maledictis, & calumniis, & scommatis mor-
dacibus, & scurrili petulantia, & omni genere
liberalis, impudentisque artis in Iesuitas, man-
nèque in Canisium incurrebant. Pessime quoque
regressos ad sanam mentem accipiebant; Et quibus
poterant, inurebant turpitudinis notis, & con-
ficiant detrimentis. Vnde fiebat, vt multi con-
perta fallacia Hæreticorum, neque illis com-
dare ampliùs aures, animasque permittere su-
vellent, neque fociare se orthodoxis gloriosæ me-
tu infamiæ, damnosisque prohibiti emolumenta
auderent. Inuitabat secunda hæc aura, benig-
nusque adeò diuini Spiritus afflatus Mercator et
cælestem vt tota explicaret vela. Et quanquam
iam diu supra humanam imbecillitatem labor-
contenderat, tamen vt aliquid noui assiduè mo-
liretur, per Magni ieiunij tempus eius, quem ex-
quimus

quimur anni, ad conciones ordinarias, quæ quaternæ in hebdomada antè solènes erant, ternas de Catechismo scholas adiecit. Placuit is labor plurimum eruditæ iuxta, ac rudibus; perindeque accidit salutaris. Quippe cum essent explicatius tradita, quæ ad iustam, fructuosamque exomologesim spectant, quæ commoda è frequentandis existant diuinis mysteriis; præterea (quod in Ciuitate negotiationibus multis, ac magnis implicita præcipuè necessarium erat) quæ iustæ, quæ ini- quæ contrahendarum rerû formulæ essent, multi scænebres rescidère contractus: alij malè parta redhibuere dominis; plerique aduersus eiusmodi iniuriosa negotia obfirmarunt animum. Tum verò ab longo annorum numero vitio conceptæ ad veram instauratæ normam confessiones: & deinceps, qui per foedam, impiamq; socordiam obliti, ac neglecti iacebant diuinorum mysterio- rum thesauri, ac fontes, cœpti frequenter, ac reli- giosè adiri. Dum asperrima sæuit hyems seminu- da vrebatur gelu inopum turba Scholasticorum: nequaquam eos oblitus est misericors Pater, pu- blicaque exhortatione bona pecuniæ corrogata summa in suis membris Christum Dominum te-

*Paupertatem
Scholasticorum
subleuat.*

Renouat ieiunij morem.

xit. Id genus pauperum eo semper studio maiore complectens, quo digniores eos liberalis industria & spes emolumenti publici faciebat. Alii inquilinorum qui tecto carebant, vel cogebaruntur ex conductis domiciliis præ inopia demigrare, neque conducendis nouis præsto erat facultas, item opulentiorum liberalitate prouidit. Nimirum multos Catholicorum è primis tanquam hæretica contagione afflatos corripuerat contumacis gulæ morbus, ut vetitis cibariis per quadragenarium ieiunium passim vescerentur. Qui verò isti morem ieiunij, vel vnum in omni vita tenuisset diem, vix inuenires ex vniuersa multitudine vnum, quem instar miraculi demonstrares. Hoc quoque languorem cœlestis medici saluberrima vox magna ex parte sanauit: & escis temperatum est interdictis, & iusta ritè ieiunia, atque adeo etiam voluntaria liberis temporibus, maximeque ad memoriam Crucis Domini feria sexta deinceps in mores inducta. Ad expiandos autem confitentes, & exercitia Beati Patris dictanda, & alia pietatis munera habebat Canisius adiutorem Guilielmum Elderenum impigrum sacerdotem, & alios interdum aliquos; sed omnium diutissimum Elder

Elderenus adiuuit: qui & Catechismum præterea
domi explicabat bono numero puerorum ex pri-
ma ferè nobilitate.

Anno eodem præclarum edidit libellum Ca-
nisius Germanica lingua, in quem formulas præ-
candi pulcherrimas ad varios vsus collegerat: qui
statim probatus, summaque cupiditate manibus
omnium teri coëptus. Placuit vsque eo Cæsari, vt
quo longiùs funderetur, continuò censuerit lati-
ne quoque vulgandum. Editus est paruus quoq;
Catechismus, sicut paulò antè maior exierat, ap-
posito iussu Cæsaris auctoris nomine. Et quia nul-
lam vir solertissimus non tentabat viā, per quam
religionem proueheret, ac pietatem aleret, ex o-
peribus sancti Hieronymi ornatiores selegit epi-
stolas, ediditque eo consilio, vt Christiani ado-
lescentes haberent Christianos fontes, vnde non
latinam solùm, sed & Christianam linguam, &
eloquentiam haurirent. Opus Academiae Dili-
ganæ, quæ in sancti Hieronymi tutela est, dedi-
cauit. Magna quoque cura Beati Cypriani iam
pleraque operum emendarat, sed eum postea la-
borem cum ab aliis susceptum cognosceret, præ-
termisit. Nec verò lucubrationibus suis tantum,

*Edit libellum
precatorem.*

*Paruum Cate-
chismum.*

*Selectas Episto-
las S. Hierony-
mi.*

*Excitat doctos
ad scribendū.*

*Et Typogra-
phos ad pios li-
bros edendos.*

*Promouet &
per literas reli-
gionem.*

fuoque ingenio, sed etiam nunc amicis, maxi-
mèque Martino Cromero, & Friderico Staphy-
lo, nunc Theologis de Societate ad stringendum
stylum extimulandis, per aliena ingenia, manu-
que multas sacrū cum impietate ciebat bellum.
Quippe notum est, aiebat, scriptis hoc seculum
delectari, & Catholicos confirmari, & Hæreticos
debilitari, & pios recreari plurimum. Quare ha-
quoque ratione non sint filij lucis imprudentio-
res, quàm filij huius seculi, & tenebrarum. Illi
verò Typographos super hæc Catholicos arctius
bi familiaritate, ac necessitudine coniunxerunt
quo procluius adduceret ad locupletandam
publicam bonis codicibus: quanquam Augusti
quidē eo tempore Typographia Catholica nulla
erat. Inter ceteras autem occupationes, nec
quidem siue negotio, siue fructu postrema, recep-
tio erat, & missio literarum. Consulebatur enim
a maximis viris de rebus grauissimis: & ipse ultra
literis appellabat suis, quos existimabat pos-
publicæ rei prodesse: Quæ sanè plurimæ erant
nec pauciores illæ, quas Prouinciæ suæ admini-
strandæ causa accipiebat, dabatque, quid factu
foret opus præcipiens, respondēs dubitationibus
conso-

consolans mœrentes, recreans fatigatos, incitans lentos, omni deniq; boni Reſtoris, Ducis, Patris-que fungens officio. Ad hos porro labores tam graues, tamque multiplices quis non miretur vni homini vel tempus ſuffeciſſe, vel vires? Sed nimirum adest piè laborantibus vigor, ac robur è cœlo: & gnauiſ hominibus induſtria mirè producit horas. Sub id tempus inualuere plurimum in Gallia Hugonotti, Hæreticiq; Caluiniani: nec occasionem Lutherani prætermiſere. Seditioſum ſparſere ſcriptum, quo Regi Gallia ſua probare fabuloſa inuenta conabantur. Effecit Caniſius, vt ſanum doctumque contra ſcriptum, haud dubiè conditum ab ipſo, prodiret, quo apud eundem Regem eximium ſuum Catholici religionis tuenda ſtudioſum declararent. Refloſcente autem religione in vrbe Auguſta, reuiuifcere ſimul cœpta, ac reuiuifcere, quæ penitùs videbatur emarcuiſſe Virginitas. Multæ puellæ quanquam & generis nobilitate, & diuitiarum amplitudine ad blandimenta ſeculi pellicerentur, nuptiis tamen mortalibus præoptauere integerrimos, æterni Sponſi complexus.

*Etiā de Oab-
la ſollicitum.*

*Excitatur Au-
guſta Virgini-
tas.*

Ergo tali ſucceſſu gratulabantur ſibi priſco-
rum

*Gratulationes
de Augustano
profectu.*

*Pontificis de
eo laetitia.*

rum rituum veriꝑ; cultus affectatores, quod nū-
la in Imperio Ciuitas, quæ ad Lutherum seme-
deerrasset, pari gradu se referret ad Christū Quo-
fanè admiratione non carebat, cū essent vel duo-
decim Augustæ, qui cathedram pestilentia in-
derent, ferme etiam decuplo maior, vt supra quo-
que prodidimus, aduersariorū numerus, eorum
que opes, & vires maximæ: contentio, fraus, vio-
lencia summa, vt clam, palam hostili animo, ha-
retica peruicacia infectarentur, qui ex propheta
ipforum synagoga ad sanctam Christi Ecclesiam
transitum vel fecerant, vel parabant. Deniq; fa-
entum omnium erat sententia permagni refe-
re, vt primaria illa Respublica, in quā totius Ge-
maniae & oculi, & animi fermè intenti essent, ta-
lem haberet Ecclesiasten, atque Doctorem, cui
autoritas, præterquam quod longe, lateque clares-
cet, simul aduersariorum in ea vrbe, circaque ob-
fcuraret doctrinam, prohiberetq; conatus; simu-
recte sentientes intra religionis septa contineret.
Itaq; & qui præsentis aderant Catholicae rei am-
tes, officiosissimis verbis, & absentes quoq; per li-
teras tam optatum Canisio bonorum laborum
euentum gratulabantur. Ipsemet Pontifex Pius

Quartus

Quartus cum ab Augustano Cardinali, qui maximè omnium triumphabat, Romæq; versabatur hoc tempore, ea cognouisset, vehementer exhilaratus ultro dixit. Verè digni sunt favore hi Patres: atq; equidem quicquid ex me priuilegij, beneficiique spiritualis Pater Canisius, aut Societas ipsa postularit, volens concedam. Tum paterno studio gratulandum Canisio, addendosque animos putauit propriis literis: quarum exemplum hoc est.

Dilecto filio Petro Canisio, Ordinis Societatis Iesu Christi,
Pius PP. Quartus.

Dilecte fili salutem, & apostolicam benedictionem. *Literæ, quibus Canisio gratulatur.* Ad aures nostras, dilecto filio nostro Othone Cardinali Augustano referente, peruenit, quo studio, qua diligentia, qua caritate desistic operam, ut quàm plurimos eorum, qui Hereticorū fraudibus decepti à recta religione aberrarunt, in salutis viam reducas: quantum etiam superna cooperante gratia proficias. Magna nobis consolatio
a ni fuit

ni fuit tam optatus nuntius. Agimus Omnipoten-
ti Deo gratias, qui pro sua misericordia tam mul-
tos iam, sicut audiimus, per ministerium predica-
tionis tue in Ecclesiam Catholicam reuocarit. In-
sta fili, ut cœpisti, & enitere, ut quam maximum
animarum lucrum facias. Vrget ampliam, tam
sanctam negotiationem. Noli defatigari in tam
sancto opere, sedulitatis tue ab eo, cui famulari
p̄m̄ium laturus, quod bonis, & fidelibus seruis suis
promisit. Si quid vero à nobis desideras, quod con-
ferre aliquid posse credas ad animarum salutem,
beni animo quicquid postulaueris, concedemus.
Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Pisci-
toris, die 5. Martij, 1561. Pont. nostri anno secundo.

Canisij re-
pensio.

Attulerunt hæc literæ tot inter ærumnas mul-
tum consolationis, animiq; famulo Dei: & adeo
responsum hoc edidit.

BEatissime Pater, Immortales ago, habeoq; gra-
tias q̄ sanctitas Vestra, qua nihil in terris est
sublimius, ad me, quamuis exiguum, & indignum
literas dare, suumque famulum tot modis recreare
dignata est. Benedictus Deus, & Pater Domini
nostri Iesu Christi, qui admirabili spiritu suo tam
potenter, quam suauiter operatur in S. V. ut ei
dem

dem cura sit non modò generalis Ecclesie totius ad-
ministratio, verum etiam specialis huius Germa-
nica Nationis, atque adeò Civitatis Augustana re-
stitutio. Utinam verò nos, qui Minima Societatis
lesu professores in hac germanica messe tot modis
corrupta versamur, utinam, inquam, in Domino
id prestare possemus, quod præclaris Sanctitatis
Vestra votis, vereq; paternis monitis dignum esse
videatur. Ita fieret sane ut hac ipsa Christi Vineam
non solum à feris, & lupis rapacibus, qui in ea tam-
diu, tamq; perniciosè grassantur, vindicaretur, ve-
rum etiam summo Pastori suo, & unico in terris
Vicario, eiusdemq; ovili Apostolico statim, & inte-
gre restitueretur. Ad quam rem curas quidem, &
operas omnes habemus polliceri, adeoq; vitā ipsam,
& sanguinem ad unum debemus profundere, præ-
sertim si professionis nostræ, & huius sanctissimæ se-
dis rationem debitam habere velimus. Sed enim ut
voluntates nostras, & hos qualescumque conatus
diuina bonitas prosperet, qua sine frustra tētamus
omnia; Equidē supplex à Beatitudine Vestra illud
peto, rogo, & obsecro, ut hoc suo singulari favore,
& Apostolica benedictione me, aliosque Societatis
huius operarios passim in Germania sudantes nun-

quam destituat, sed continenter prosequi pro
eximia pietate dignetur.

*Lustrat suam
provinciam.*

Per æstatem vti priore anno fecerat, assum-
pto secum Ingolstadiano Rectore Nicolao L-
noio Austriam, & Boëmiam peragrauit. Praga-
se, & Viennense inuisit Collegia, quæque opus-
rant, pro instituti ratione constituit. Quod ipse
frequentiore excursu, vt in viciniore, Ingolsta-
& Monachij in Bauaria fecit. Viennæ cum esse-
egit prolixè cum Cæsare, qui ad multas, graue-
deliberationes sententiam notæ iam sibi sapi-
tiæ eius, & scripta voluit. Cum eo simul transiit
de Oenipontani Collegij primo quoque tempore
faciendis exordiis. Pragæ quoque cum Ferdinan-
Archiduce familiariter multa de religione tuen-
da contulit. Summam ad id voluntatem Archi-
dux præse, & aduersus Canisium benignitate
singularem tulit, quem & proficiscētem suo cu-
ru, quo vheretur vti coëgit. Ille dum redit, ex-
nere aliquanto tempore hæsit Eluangæ postu-
tu Cardinalis Othonis. Præpositus eius Ecclesiæ
erat Otho: & quosdam ab Hæreticis in fraude
inductos modis omnibus dedoceri, reuocarique
ad Catholicos cupiebat. Iacta sunt apostolica re-

*Eluangam co-
natur Hæresis
expurgare.*

ria, & conclusa piscium multitudo minor quidē
votis, haud tamen poenitenda. Augustam inde
peruectus, repetitoque confestim veteri doctrine
curriculo, habuit auditorum propensiora studia,
quo tanquam recentes, & integri ad recentem, ac
nouum ex interuallo audiendum redibant. Itaq;
sub annum extremum cum Iobelæum Ponti-
ficium ad Concilij successum, quod Tridenti re-
petebatur, promulgasset, adiecissetque more suo
de ea largitate doctas, copiosasque disputationes,
eam vulgo commouit pietatem, vt ipsemet, rerū
suarum minimē benignus narrator, affirmet, dici
vix posse quam ea res feliciter euenerit. Scripsere
alij, & quidam Canonorum post centum an-
nos tantam religionem Augustæ nunquam con-
spectam. Nunquam par extiterat ardor in sinceris
Christi cultoribus: nunquam plures rectæ fi-
dei desertores perfidiæ castra deseruerant: & in
gratiam cum Ecclesia sancta redierant.

*Indulgentias im-
meritam existi-
mationem Augu-
stæ reponit.*

Verum enim vero, quantam boni omnes ca-
piebant lætitiā ex instauratione Concilij, tanta
Canonicos Augustanos incessit cura, ne sibi Ca-
nisiis, eò pariter auocatus, eriperetur. Inde ab
Cardinali Othone valde per literas institere, vt

*Contendunt
Canonici ne
ad Concilium
auocentur.*

eam rem cūctis omnino opibus prohiberet. Fie
 enim nequaquam posse, vt rei Christianæ publi
 cæ par afferret Tridenti momētum, vbi summi
 cum esset sapientiæ flos ex omni Christiano or
 adfuturus, vnius viri vix sentiretur absentia; at
 Augustæ, vbi periculum erat, ne recens ad sana
 mentem conuersi, nec dum satis confirmati
 uersariorum impetus sustinere non possent: im
 que Lutherani, qui nunc velut percussi, prostra
 tique deiecerant animos, per absentiam in
 propugnatoris erigerentur, ferociusque orba
 & nudam præsidio turbam inuaderent. Ha
 frustra erat metus, & sollicitudo Canonico
 Eodem tempore in Concilio ipso vehementer
 Pontificij agitabant Legati, vt idem aduoca
 tur, cum propter insignem doctrinam, tum
 propter vsum rerum germanicarum haud vul
 garem, vt multum referret morbos ex eo, cau
 sasque, & remedia eorum cognoscere. Sed
 tandem ventum est, vt, quoniam præcipuum
 bene gerendæ rei apud Augustanos magni iei
 nij tempus erat, eo tempore de statione nequa
 quam moueretur: postea tamen omnino ad tem
 pus aliquod euocandum videri. Etenim cū iam

ipse esset solitus per æstatem ad visenda Societatis Collegia proficisci, eamque vacationem satis constaret nihil admodum Augustanis rebus incommodare, posse interuallum, & intercapedinem illam in Tridētinam commorationē transferri. Hæc ita cum Tridenti steterissent, eadem Cardinalis Hosius ad Cardinalem Augustanum perscripsit in Urbem, rogans ne moram in illud tempus obiectare vellet. Quibus literis per has ad verbum Augustanus respondit.

D*Eliberatio vestra de accersendo Patre Canisio non parvam dubitationem habet: pieque, ac sapienter veriti estis, ne, si Tridentum is euocetur, magnam in eius discessu iacturam faciat non solum Augustana Civitas, sed & illæ Iesuitarum sodalitates, quæ sunt in Germania, quibus is operam dat pro Magistro Societatis: & multi præterea mortales, quos partim presentia sua tuetur, partim reducit in viam. Quæ etiam fuit causa Collegio Augustanorum Canoniorum, cupiente Cesare ipsum Canisium Legatum de Concilio Tridentum mittere, repugnandi, vehementerq; obsistendi, ne inde moueretur. Eadem meratio de sententia deduxit, cum hominē istò venire mea causa peruellem: quod*
postea

1562.
Cardinalis Augustani litera. Quomodo ad Concilium Canisius vocandus.

postea munus Montalcinensium Episcopo viro
 primo delegavi. Sed quoniam tanti interest illum
 in istis actionibus interesse, rectè eius euocatio diffi-
 retur in id tempus, quod scribit Amplitudo tua.
 Non enim potest is Augusta sine maximo mulo-
 rum, ut leuissime dicam, incommodo abesse Qua-
 dragesima tempore: qui ne diutius quidem mihi
 detur istic postea retinendus, sed quam breuissimè
 poterit, remittendus in illam Domini messem, cui
 eius est opera necessaria. Sed quid optimum fac-
 sit pro vestra sapientia vos statuetis, quorum pre-
 dentissimo iudicio non solum aequissimo, sed etiam
 bentissimo animo assentiar: idq; & utile, & salu-
 re semper iudicabo, quod ipsi tum hac in re, tum
 aliis prater ea decerneris. Amplitudinem tuam
 pio valentem, & incolumem esse, quam Deus ser-
 uet. Roma Tertio Nonas Ianuarij, 1562.

*Interest refor-
 mationi Ingol-
 stadianæ Aca-
 demia.*

Interim nouo inito anno euocatus à Bava-
 Duce operam conferre iussus est ad Academiam
 Ingolstadianam nouam conformationem: mu-
 tumq; fatigatus, ut Collegium Straubingam con-
 dendum susciperet. Illam prope vnicam ægeri-
 mæ Ciuitati restare opem. Pietatem ille Principis
 ex merito commendauit; rem tamē ostendit ne-
 sua

suæ esse potestatis, nec facultatem Societati præ-
sentem adesse ad tam multas vno tempore colo-
nias deducendas. Nec aliter Præpositus Generalis
respondit: perq; sociorum penuriam factum est,
vt præteruecto illo commoditatis articulo, So-
cietas Straubingæ postea Sedem nunquam loca-
rit. Vbi ieiuniorum solenne tempus affluxit, sacer
Athleta vetus stadium noua contentione ingres-
sus Euāgelicas conciones, quæ, vt supra demon-
stratum est, quaternæ in hebdomada ante solen-
neserant, quotidianas instituit. Superata autem
propemodum fidem quanta cura, ac præmedi-
tatione, quot fufis ad Deum precibus, quanta af-
flictatione corporis præparatus ad dicendum ac-
cederet: gnarus videlicet neq; qui rigat, neq; qui
plantat esse aliquid, sed qui incrementum dat,
Deum. Et tamen aliis interea plurimis distineba-
tur occupationibus piis: Feriaq; sexta, ac Sabbato
totos dies audiendis peccata confitētibus dabat,
vt de nocturnis horis decerpendum esset, quod
ad cudendam, limandamq; orationem, quod ad
solennes preces conferebatur. Dum autem om-
nia Deo, & proximis, omnia mēti, & animo dan-
tur, nihil corpori reseruatur, nimirum imbecilla

*Quotidiana-
rum concionum
morem Augu-
stini inducit.*

*Qua præpa-
ratione concio-
naretur.*

b

caro,

*Ingens ex eius
laboribus anti-
meriti fructus.*

caro, cum diu robore sustentata spiritus durasse tandem non procul à meta, hebdomada ipsa maiore succubuit. Sed breui Deus piorum vota, miserorū necessitates respexit, vt explicitus morbo reponeret in Paschali lætitia quod fuerat. Parasceues mœstitia persoluendum. Extiteret enim ex diuina semine vberimæ, si vnquam, fruges. Mille amplius hoc anno, quam superioribus annis per sanctam Christi anastasiā ad diuinā pulas obseruatum est accessisse. Inter adiuncta ad Ecclesiam duo præcipuè spectandi fuere. Vgo prænobilis, eademq; Comes, quæ quanquam discessura esset Augusta, & ad Hæreticos, vnderat, propinquos reditura, tamen fiduciæ tantum concepit, vt inter eos non desperarit, Christi bene iuuante, obtenturam in agnita veritate constantiam: & Patricius Augustanus, qui tota vi grauius à Catholicis alienum gesserat animum, prognatus ex parente, qui Hæreticorum semper columen, & princeps habitus erat.

*Ad Conci-
lium aduoca-
tur.*

Vbi perfunctus est paschalibus officiis, obstiti non potuit, quin Patribus Tridentinis mosgereretur. Positis ergò ex itinere Oenipontani Collegij exordiis, Tridentum mense Maio perrexit.

Fuit tanti viri adeò fama inclyti, expectatiq; ad-
 uentus, & conspectus tùm ceteris periucundus, Aduentus suus
 Cardinalem
 Hosium sanat.
 tùm miro modo salutaris Hosio Cardinali. Decū-
 bebat optimus Præsul sanè grauitè, deque vita
 penè desperans ad exitum adornandum seriò iā
 curam adiecerat. At vbi Canisius aduenit, ita dul-
 cissimi conspectu amici, coniunctissimiq; com-
 militonis præsentia affectus est, atque adeò san-
 cti viri salubritate vir sanctus afflatus, vt omnis
 continuò languor abscefferit. Quod pro insigni
 Dei beneficio ipsemet Cardinalis nec mirari de-
 inde, nec prædicare desinebat. Occupationes cō-
 festim plurimæ, variæque ad Canisium quasi ag-
 mine conuolant. Occupationes
 eius in Con-
 cilio. Archiepiscopus Pragensis An-
 tonius de Muglitio, qui nuper ab longo interual-
 lo primus ei Ciuitati, haud nullo Canisij ipsius
 merito, studioque redditus erat, plurimum viri
 opera utebatur: longè plurimum Cardinalis Var-
 miensis, idemque è Concilij Præsidibus, quem
 nuper appellaui, Stanislaus Hosius: qui cum eo
 totum animum & intimos sensus, & quicquid ad
 priuata, publicaue attineret negotia, tanquam
 altero se communicabat. Ad hæc consilio adnu-
 meratus est Episcoporum, atque Theologorum,
 b 2 qui-

*Modestia, &
humilitas.*

*Reperitur ab
Augustanis.*

quibus demandata erat emendatio Indicis, quem
Romani censores de libris non legendis ediderant.
Dixit & suam inter Theologos de Eucharistia sen-
tentiam pari cum laude doctrinae, atque mod-
estia: quem ille successum, ut alios omnes, haud
quaquam suae ulli facultati, sed sociorum ap-
pauit. Deum promeritis, & precationibus adscrip-
sit. Nihilominus tamen pro summo illo sui con-
temptu videbatur sibi in eo sapientum Concilio
velut anser inter Olores: utque alibi loquitur, a-
nus ad lyram. Itaque paulò amplius mense Tri-
denti versatus, cum & à Caesare Oenipontum
ab Othone Cardinali Augustam euocaretur, la-
tissimus ipse ab omnibus ferè inuitis dimissus.
Oeniponti iam erat collegij firmans initia, cum
Societatis Praepositus Generalis Iacobus Lainius
ex Gallia Tridentum contendens Augusta tra-
nsiit. Mira Lainium Augustanorum Catholicorum
excepit benignitas: sed omnium eo conspi-
rauerunt preces, ut Canisium ipsis suum primo quo-
tempore restitueret: adeoque contendere, ut co-
gerent polliceri protinus redditurum. Itaque
primum Oenipontum peruenit, missa omni
cura redire protinus Augustam iussit.

Exco

Exceptus est nunc quoque, & auditus maiore
quadam auiditate tanquam ex longo collecta
fame Præcipuè autem salutaris reuersio fuit Ana-
baptistæ grandæuo, qui bona ætatis parte in ea
hæresi consumpta, iam & partibus Magistri su-
sceptis Augustæ conciliabulum quoddam ex pa-
riter delirantibus domi suæ frequens habebat,
cœtumque omnem autoritate præcipua guber-
nabat. Cum autem præstans in artificio, quod
profitebatur (& solent Anabaptistæ in operibus
artium profiteri subtilitatem) idemque, quantū
monstrabat facies, extra hæresin, homo esset mi-
nimè malus, ab omnibus ferè diligebatur. Ergò
coniectus in vincula, cum Protestantes æquè, Ca-
tholicique certarent, vt ad partes perlicerent, &
ad suos audiendos Doctores inuitarent, prætulit
omnibus ipse Canisium: acturumque cum vno
illo pronuntiauit. Continuo Pater ad eum vna
cum Duum viro catholico venit. Disputatio in-
stituitur, sed modesta admodum, atque tranquil-
la, collationi propior; vt Anabaptista facilitate
Patris, & caritate plurimum caperetur. Denique
illapso diuinitus radio, ita permotus est, paula-
timque dedoctus, vt veritati manus daret: sectæ-

*Nobilem Ana-
baptistam con-
uerit.*

*Modestia &
Caritatis ad
conuersionem
efficacia.*

b 3

que

que impiæ capita in libello proposita chirographo suo configeret : ad extremum productus in curiam coram toto senatu omnes reuocaret, & execraretur errores, addito Sacramento nihil tale post hæc defensurum, aut crediturū. Canisius autem tot inter labores, & curas vt vna, eadēq; opera Ecclesiam vtrāque, & quæ triūphat in cælo, quæ militat in terris, demereretur, locuples Martyrologium accuratè compositū euulgauit approbatione magna, nec vsu minore. Ita nunquā exhaustabatur, nunquā delassabatur foecunda illa, & quæ ferrea caritas. Ita calami vires cum voce iūgebant.

1563.

*Gravissima in
causa reipub-
lica succurrit.*

Dum ita res è sententiâ fluunt Augustæ anni iam exorto seculi eius supra sexagesimum tertium euocatur à Ferdinando Cæsare Oenipontum gravissima de causa. Quam supersedeo exequi pluribus hoc loco. Illud modò significarim, cum res ad Concilij tranquillitatem, & dignitatem sedis Apostolicæ pertineret, ac proindè ad publicam Christianæ rei pacem, ita apud Ferdinandum, cuius piam mētem consiliis parum opportunis per simulationem Reformationis auertere quidam conabantur, liberè, sapienter, ac demùm feliciter contendisse, vt Romæ Pontifex ex Cardinali Morone

rono cognitare, adeuntem ad se Franciscum Bor-
giam, qui Vicarius Societatem administrabat, be-
nignissimo complexu exceperit; impertiensque
benedictionē magnificē res à Canisio gestas Oc-
niponti commēdarit. Nec minor Cardinali fan-
cto Borromæo, & aliis approbatio, & gratulatio
fuerit, ac tota demum Aula repleta suauissimo
odore sit, iucundissimoque sonitu Canisiani no-
minis. Is tamen vniuersa Romanorum sociorum *Modestia Ca-*
precibus tribuens, Agnosco inquit, beneficium *nisi.*
singulare, quo me hoc loco publicis negotiis im-
peditum prosequi voluistis; simulque pro me, &
Cæsare Deum Optimum Maximum estis preca-
ti: atque vtinam quod mei muneris erat, & Ec-
clesiæ dignitas requirebat, ita præstitissem sedu-
lò, vt quidam istic fortè prædicant. Agimus ta-
men gratias Deo, qui moderata ex turbulentis
reddidit consilia. In causa tamen Calicis nihil
eorum, quæ oportebat, obtinuit. De qua re pau-
cis referam.

Fuit illa per id tempus artium Satanæ vetera-
toria in primis, ac miserè felix, vt per Septentrio-
nis Prouincias diuinissimi Eucharistiæ Calicis po-
pulo euulgandi excitaret immanem quandam,

vt

*Hæreticorum
fraus in sacris
calicis & uſu
gando.*

vt honeſtiſſimè dicam, impatientiam. Quo-
ſpeciem religioſior cupido videbatur, hoc faci-
ùs ſimplex multitudo circumueniebatur: hoc in-
citabatur effrœnatus. Enimuerò id ſpeculati-
cus Hæretici (quin & ipſi fecerant) in id maximè
vnguem infigere, id vſq; acriùs exulcerare clam-
palam, omni ope. Id porrò agebant, vt vel ſem-
mota loco Eccleſiæ autoritate, cetera ſenſim
præceps traherent, & aſſuetis ad contumaciam
ac ſeditiones populis, cum libitum foret, non
concirent turbas, vel ſatum ab ſe aduerſum Apo-
ſtolicam ſedem odium in dies magis alerent, pro-
pagarentque; vt ſegregati à vero Paſtore, atq; ſe-
ſtode greges lupis continuò præda fierent. Igitur
ita paſſim per eas Prouincias exarſerat promiſ-
um diuini calicis vſum extorquendi certamen.
graues impendere motus opinio eſſet, ſi fortis
obſiſteretur: adeòque fractos, ac deſperatos Ca-
ſar, & Bauarus Dux, & alij Principes gerebant an-
mos, vt erigere eos, & ad ſtudium tuendæ religio-
nis confirmare, atque admonere perperofum
eſſet. Nam præter Theologos, qui palam, ac pa-
gnaciter ad eam rem connitebantur, alij paſſim
defendebant eiufmodi ſtatu rerum de rigido, a
ſummo

summo iure aliquid remittendum, ne foedissima
in tempestate velut in tranquillo videretur sum-
mi Pontifices extrema sectati. Sed non satisfacit mihi, aiebat Canisius, humana isthæc pruden-
tia. Tempus est confitendi nunc ea, quæ ad Eccle-
siæ autoritatem vindicandam spectant: & si veri-
tas odium parit. Sed virtus circa difficilia versa-
tur. Nihil igitur nisi admoneri cupiebat à Præ-
positis suis quæ sibi insistenda via inter has amba-
ges esset, Patrum confidens affuturam precibus
opem cœlestem, ut intelligeret, vellet, ac posset
eius explere muneris partes, quod Christo Domi-
no, Ecclesiæque sanctæ id loci deberet. Agnouit
in Apostolico viro apostolicum pectus, quod
omnium solitudine Ecclesiarum tabesceret: in-
firmitatibus omnium ægresceret, omnium scan-
dalis vreretur. Quid ille non & lacrymarum, &
gemituum fudit, ubi post paulò vidit turbulen-
torum hominum postulationibus indulgeri? &
in dies maiorem patefieri fenestram ad Ecclesiæ
sanctæ autoritatem conuellendam, & sacrificiū
ipsum abolendum? Videbatur sibi videre stragē
sacrorum, & pessum ire omnia donec sublata
mente ad æternæ mentis consilia, se sequere pre-
hendens,

*Canisij com-
paratio.**Zelus.**Fides.*

c

hendens,

hendens, sed præpostere anxius sum, aiebat, fundati sumus supra Petram. Ita temporum calamitates faciebat sibi virtutum segetem: Zeli que sancti cultro confixus quotidie in odorem suauitatis Hostia viuens immolabatur. Nec dissimulorim apud Ferdinandum ipsum adeò contendisse in his, quæ interesse pietatis existimabat, ut ex illa demùm gratia tanta contra sentientium studia non nihil detritum sit.

*Hæreticorum
ex eorum & So-
cietatē probra.*

Non cessabant interim inuictæ eius constantiæ gnari Hæretici (neque enim erat obscura) inuis vsque probris, ac maledictis eneruare, si possent, nominatim eius, & Iesuitarum auctoritatem ac deformare famam. Martinus Kemnitius inter primos ea ætate fallaciarum architectos, primus quoque ferebat in linguæ intemperantia, & impudentissimè affingendis viro Dei criminibus quæ maximè inuentori ipsi conueniebant. Quæ tamen & vulgò spargebantur, & magnis sæpè hominibus persuadebantur. At ea perpetuo ritu suo in beneficij, lucrique numerum imitator Christi reponebat, Deoque grates agebat, qui eum hortem hanc suam ab illaudatis huiusmodi vituperari sineret. Nimirum Satanam ferre non

anobis

possi

posse tantum lucis in tenebris Germanicis. Time-
re regno suo, ideòque in odium omne conari tra-
here, quos infestos experiretur. Existimabat Præ-
positus Lainius optimam esse rationem maledi-
cta eiusmodi refutandi illustrem rectè factorum
constantiam, quemadmodum fideles olim Apo-
stolorum Princeps alloquebatur: Sic est voluntas
Dei, ut benefaciētes obmutescere faciatis impru-
dentium hominum ignorantiam. Tamen, quia
ad simplicium oculos longè positorum penetra-
re exempla vitæ non poterant, faciendum Cani-
sio putavit, ut Germanico sermone modestam
apologiam, nec appposito nomine suo, (quo-
niam erat commendanda societas) euulgaret:
quod ille sedulò præstitit. Latinam autem sub-
indè defensionem Iacobus Paiua natione Lusi-
tanus doctam, ac piam emisit. Canisius in his,
quas diximus, apud Cæsarem curis magnam æta-
tis partem Oeniponti egit: nec interim parcebat
laboribus aliis, ad concionem non rarò dicens, ac
domi (namque Collegium iam adolefcebat) fo-
risque pietatem incendens. Aderant Oeniponti
quinque Cæsaris filiæ virgines (Reginas vocabāt)
grandiorum exiis, quarum duæ postea Florenti-

*Optima ratio
refutandi ca-
lumnias,*

*Canis. Remis-
sio responder.*

*Additamenta
eius laborum
Oeniponti.*

no ac Ferrariensi Ducibus; nuptum data, audiebat confessiones, & animos integros, optimeque paratos ad pietatē instituebat. Earum etiam postulatu magna pompa, apparatuque, ipsismet cunctis Procerum magna corona spectantibus, ereptam Turcis virginem Valacham sacro fonte perfudit in Pentecoste, cum antea aptam tempori, ac caeremoniæ orationem habuisset.

*Sueuiam
euangelizans
perlustrat.*

Oeniponto dimissus vix Augustanis se ferendiderat, cum ad nouam expeditionem excitatus. Præfecto Sueuiæ Georgio Ilfungo euocatus multa perlustrauit ampla, ac peruetusta Monasteria velut in arentes agros tempestiuum circumferens imbrem verbi Dei.

Nec dubitauit in Ciuitatibus quoque Lutherana præsentibus Hæreticis catholica personare tuba, haud sine audientium bono. Quacumque præterueheretur, conueniebant undique doctrinam, consolationem, & Sacramenta petituri circumcolentes orthodoxi viri, feminaeque.

Nobilem matronam Catholicæ restituunt.

Accessit & opulenta Matrona, quæ quamquam in catholicam nupta erat familiam, à viroque, ac focru frequenter compellebatur, nunquam tamen ab Lutherana peste, quam cum lacte hauserat, parentesque sui ac ceteri eorum necessarij obli-

obli-

obtinebant, abduci potuerat. Hæc repetenti iam Augustam Canisio facta obuiam honesto cum comitatu in curru sedens, rogare institit Patrem, ut ad se non longo diuerticulo vicinam in arcem adiret. Quod ipsum cum ceteri de comitatu instarent, omittendam non existimauit salutaris Venator nobilis prædæ occasionem. Adfuit in Arce Deus mulieri: cognouit errores, & eiecit, edidicit veritatem, & complexa est: peccata totius vitæ (nunquam enim erat confessa) apud Canisium deposuit: denique catholica facta & gaudiū in cælo Angelis peperit: & inibi domesticos summa voluptate compleuit. Qui festum diem, ut celebritate, quæ causæ consentanea esset, agerent, fecit Canisius, ut mūdati per homologesim pectora, sumptaque candida innocentiae stola puri, ac nitidi ad diuinas epulas vna omnes accūberent. Illa autem ad Christi caulas redux ouicula nihil suos quanquam præclaros verita parētes, ac necessarios qui malè dolebant ab communi errore deductam, rectum pietatis callem cum perseverantia magnoque progressu tenuit.

Ceterum in tanta rerum caligine, ac corru-
ptela neutiquam deserebat suam causam cæleste

*Maleficarum
ex hæresi pro-
uentus.*

*Sacrilegi mili-
tis pena*

Numen: sed insolitis quoq; documentis ad viam salutis, ruentes in exitium reuocabat gentes. Prodigij habebatur loco ingens turba maleficarum, quæ super flagitia infanda, & scelera, quæ perpetrabant dira mortalibus importabant damna, quemadmodum ipsæmet comprehensæ in questionibus fatebantur. Nimirum ea contemptæ pietatis vltima, & summe horrenda poena est, eademq; irati implacabiliter Numinis documentum, extrema impietas. Ad Canisium venit Herbipolitano Præsule Friderico Cancellario, virgens incoëptionem Collegij, quod peroptabat Antistes in ea Vrbe. Is, dum pessimum deplorabat Herbipolitanae Ecclesiae statum, narrauit paulo ante inter tumultum militarem extitisse sacrilegum Hæreticum, qui sacrosanctâ Hostiam (horrrendum dictu) nefariis pedibus proculcare non veritus sit. Nec ab Deo vindice vltionem diu moratam. Priusquam impiatos pedet efferret è Templo, brachium Monstro illi ictu sclopeti confixu, deinde cum domum recessisset, ipsum in semet conuertisse bombardulam, miserrimeq; periisse indignum, qui alio conficeretur, quàm se ipse carn-

carnifice, vt esset Iſcariothæ Iudæ confors in pœ-
na, qui fuerat æmulator in scelere.

Duodecimo Kalendas Nouembris Vrsulæ
sanctæ consecrato die, initium factum est Dilingani Collegij ipso præſente Caniſio, qui & præ-
clara Oratione de sancti Hieronymi laudibus, cui
sacra Academia est, exornauit initia. Aderat etiam
Hieronymus Natalis Prouinciæ Germaniæ hoc
tempore Viſitator. Anno in ſequenti ipſa in So-
cietatem Academia tota Dilingana translata est.
Tradidit, qui fundauerat Cardinalis Otho, Præſul
Auguſtanus: qui in tabulis, quas poſtea confecit
de ea re, commotum ſe plurimum ad id conſilij
capiendum profitetur diuturna cognitione, con-
ſuetudine, & experientia, quam cum Claudio Ia-
ſio docto, atque nunquam ſatis laudato viro ha-
buit; nec non (ita ad verbum loquitur) cum exi-
miæ pietatis, ac doctrinæ viro Doctore Petro Ca-
niſio, qui in Ciuitate, & diœceſi mea Auguſtana
incredibilem fructum in conuertendis Hæreti-
cis, & ſtabiliendis Catholicis, & aliis nunquam
ſatis admirandis, & probandis operibus continuè,
indefeſſe, & laudabiliter longo tempore peregit.
Ceterum Viſitator Natalis ſub felicibus Caniſij
auſpi-

*Dilingana A-
cademia Socie-
tati traditur.*

*Cardinalis
Auguſtani de
Canifio nobile
teſtimonium.*

*Diuiditur pro-
vincia in duas.*

*Canisius VVi-
senhornium
excolit.*

auspiciis, maximeq; manu eius & opera eo iā vi-
dens excreuisse provincie molē, vt curā vel sui pa-
rentis iā nimiū fatigaret, simul vt Canisio, qui au-
tor huius cōsiliij fuit, tantoperē in animarū studi-
occupato laborum partem detraheret, ex vna ge-
minam fecit: & alteram, quę Collegia contineba-
tria, Pragenſe in Boemia, Tyrnauienſe in Hunga-
ria, Viennense in Austria, vnde & ipsi Provincia
Austria nomen factum, Nicolao Lanoio deman-
dauit: alteram Germaniæ superioris nomine In-
golstadianum Collegium, & Monachienſe, tum
OEnipontanum, ac Dilinganum complexam
Canisio reliquit. Qui rebus Dilingæ constitutus
VVisenhornium excurrit dominorum rogatus
(Georgij Fuggeri, & Vrsulæ oppidū erat.) Et quo-
niam longaseo loci moras alię curæ non dabant
posteaquam aliquot homiliis communiter op-
pidanos excoluit, rem velut in compēdium mi-
surus per Vrsulam ipsum adduxit Parochum,
Augustam profectus ad normam se beati Ignati
exerceret: quem Canisius ipse, & Elderenus accu-
ratione ea percoluerunt, tanquam in vno cum-
ētum populum erudirent. Quanquam & alio
Vrsula deinceps, ac porro alios ad eandem exerci-
tatio-

tationem Oppidi eius sacerdotes misit. Interim
vulgari coeperat Augustæ pestilentia lues.
Tempore vsus est Medicus sacer, vt ex formidatis
corporum malis animorum sanaret morbos. De-
dit inter cetera operam, vt ad pestem auertendam
instaurarentur supplicationes publicæ, quæ Hæ-
reticorum impietate obsoleuerant: habiteq; sunt
modestia, ac pietate magna Catholicorum, fre-
merent licet impij, & quidam procaciter deride-
rent. Exhortantibus deinde amicis Canisium, vt
tempestiuo secessu incolumitati suæ caueret, E-
go, inquit, absque sinistro rumore, prauoque ex-
emplo muneri meo deesse, cathedramq; deferere
nullo pacto posse videor, præsertim cum sacri ad-
uentus tempora instent. Sunt qui pro Ciuitatis
frequētia, & morientium numero haud sæuum
admodum putent malum: eoq; sibi non admo-
dum caueant. Atqui, si minus illi contagionem
metuunt, quia leuem opinantur: nos nihil me-
tuimus, quia bonum habemus Dominum, qui
nos conseruat, ac protegit in hac messe minimè
negligēda. Perstitit igitur in statione, & opere; nec
boni Domini clemētia constātem seruū fefellit.

*Instaurat Au-
gusta supplica-
tiones publicas.*

*Constantia pe-
stilentia tem-
pore.*

Vbi primum noui anni exortus intermissio-
d nem

1564. *Dilinganos Socios consolatur.* nem concionis nonnullam attulit, Dilingam excurrit ad constitutionem domesticæ disciplinæ cum in recenti Colonia, & magna magnorum laborum varietate non deessent, quos humani imbecillitas fatigaret. Habuit per aliquot diebus singulis prouidus Pater paternas, ac religiosas cohortationes: adhibuit, & sermones prauatos: erexit afflictos: incitauit bene currentes: tum deniq; Collegium rectè composuit magnum cum animi sui, tum sociorum gaudio, communiq; gratulatione. Eodem postea modo excurrit ad Collegia, ac subinde recurrit ad Augustam, & statas ad populum conciones interferens, Ingolstadij quoque, atq; Monachij inspexit, & ordinauit, omnibus factus omnino quoad conuitendo assequi poterat, duo inter diuersa munera, vagum, & quasi ambulatorium Prouincialis Præpositi cum statario, ac fixo ordinarij Ecclesiæ concilians. Nec vllum ærum si genus operis è pietatis re offerebatur, ad quod Caritas illa interrita, & immensa non protinus exardesceret. Versabatur in summo discrimine Baviaræ Inferior, tumultuantibus populis Calicis impetrandi libidine, & ad Concionatorem Otembur

Difficile conciliantur Ordinarij Concionatoris, & Prouincialis officia.

mon

tembu

temburgensis Comitibus confluebant turbulentis
declamationibus per nomen liberandæ consci-
entiae seditionem cientem. Ei periculo ut succur-
reret Dux Albertus, aliquot de Societate impi-
gros, minimeq; timidos sacerdotes poposcit, qui
fluctuantem prouinciam apostolico ritu, ac spi-
ritu percurfarent. Erat expeditio sanè periculosa
inter tumultuantes rusticos; erat plena ærumna-
rum: eadem tamen foecunda spei, opimam ani-
marum promittens segetem. Eo Canisius, cui la-
borum ex æquo, & animarum sitis suam ante o-
mnes ad id muneris operam detulit, modo Au-
gustani com meatum darent. Sed Dux ipse, eiusq;
consiliarij demirati constantiam, & alacritatem,
profectioni, & opere obstitere, differentes nequa-
quam eo tempore deferri Augustam oportere: sed
veriti, opinor, Reipublicæ tantum columen gra-
uiorem in casum offerre.

*Zelus Canisij,
& animi man-
gustudo.*

Verum enim vero non fuit procul, ac foris
quærenda crux militi, præconi q; Crucis. Indigna-
tus acerrimè Satan optatissimum tot annorum
in clarissima illa Ciuitate pietatis successum, q;
per satellites suos manifestos sæpe tentarat, nec
vnquam tenere adhuc potuerat, ut præclaro ali-

*Exercetur eius
patientia, &
mansuetudo.*

d 2

quam

quam cursui rerum earum obtruderet moram, id non leui ex parte fraudulenter effecit, per quos minimè oportebat. Vtebantur ad sacra siue facienda, siue comunicāda cum populo Canisius & socius eius Guilielmus Elderenus templo Canonorum. Cumq; in dies & numero, & dignitate mysteria, & disciplinam ab eis petētium manus augeretur, è ludimagistris quendam, itemq; vnum è Parochis duces turbarum memorant extitisse qui verebantur, ne Collegio paulatim inducto, quod serio iam tum agebatur à Fuggero de suo ipsis splendore, ac quæstu aliquid deperiret. Sic enim comparatum est vitio ingenij humani, vt priuatæ rationes non rarò ante publicas habeantur. Eo demum excessit res, vt omni profusus sacramentorum administratione, & apostolicorum Priuilegiorum vsu Patres interdicerentur in æde princeps; deq; amouendo ab suggestu Canisio ageretur, causantibus frequentes eius peregrinationes: quas inter, plebes magno incommodo diuini verbi pane fraudaretur. Scilicet permittebat hæc Deus, vt per trita Sanctorum vestigia duceret seruum suum, probaretq; per omnia, ac notio rem, clario remq; faceret inuictam eius animi

mi patientiam, & inexpugnabilem caritatem. Nulla vnquam minus honorifica in aduersarios circumſpecto illo ex ore vox excidit: nullum ex vultu, ſiue aliunde commotionis documentum, ac ſtomachi emanauit: nihil deniq; aliud, niſi dolebat Satanæ per eas fraudes haud ſanè exigua lucra. Quippe cum continuo ſumma Patres verecundia ab ſacris impertiendis deſtitiffent, ingens lætitia creata Hæreticis eſt; grauiſq; adeò inter Catholicos coorta offenſio, vt audirentur paſſim acerbæ expoſtulātium, & incuſantium voces: quique modeſtiſſime loquebantur, ij quererentur, autores illius procellæ homines, munere ſuo nec perfungi ipſos velle, nec alios pati perfungi. Suſcepit acerrimè cauſam Antifteſ, nec modo per ſe, ſuoſque, conſenſionis viam omni ope tentauit, ſed etiam à Pontifice Maximo literas Pio IV. ad Canonicos impetrauit: quæ fuerunt tales.

**Dilectis filiis Decano, & capitulo
Eccleſiæ Auguſtanæ.**

Dilecti filij ſalutem, &c. Ad nos, & hanc ſanctam
ſedem per hoſce annos peruenit bonus admodū,

Litera Pontificis ad Canonicos Auguſtanos.

d 3

¶

Et gratus odor fructuum, quos ex dilecti filij Petri
 Canisij, Et aliorum Societatis Iesu professorum o-
 pera Augusta Ciuitas uberes, Domino cooperante,
 te, percepit. Auditum enim fuit, quam multi He-
 retici ad Ecclesiam Catholicam eorum doctrina
 hortationibusque reducti sint: quantumque Et ad-
 menti, Et solatij Catholicis ciuibus afferre con-
 uerit fidelis eorum opera, ac diligens ministerium.
 Ea nos, sicut leti audire antea consueuimus, ita
 sine dolore nuper audiuius humani generis bo-
 tam pia, Et salutaria opera impedire coepisse. Eius
 enim instinctu, Et improbis maleuolorum quorundam
 sermonibus factum esse, ut animi vestri ab
 Societate alienarentur. Quod eo grauius ferendum
 est, quia ea res non solum inchoato Dei operi impe-
 dimentum allatura est, sed paritura etiam dis-
 idium, Et scandalum inter uos, Et laicos Catho-
 cos, atque Hereticorum animos auertura. Quibus
 offensionibus, Et scandalis nos pro pastoralis officii
 obuiam ire volentes, deuotionem uestramhorta-
 mur, ut ipsum Canisium, Et alios ex ea Societate
 pristina caritate, Et beneuolentia complectamini,
 eosque diligenter tueamini, Et quo quam plurimum
 proficere possint, tum verbo Dei dicendo, tum mi-
 nistran-

Commendat
 eis Societatem
 ac nominatim
 Canisium.

nistrandis sacramentis, non iis modò ministeriis, quæ illis ab Apostolica sede permissa sunt fungi eos liberè patiamini, sed etiam favore eos, & studio vestro iuuetis: eaque in re Venerabilis fratris nostri Cardinalis Augustani Antistitis vestri voluntati obsequamini: apud quem, si quid aduersus eos proponere volueritis, querelam vestram tanquam apud Ordinarium vestrum deferre debetis. Datum Roma apud S. Marcum sub annulo Piscatoris, die ultimo Septembris, 1564. Pontificatus nostri anno quinto.

Tandem ita confecta res est, vt Canonici scripto conciperent, quas ad concordiam conditiones amarent. Postulauere, vt ab sacrorum administratione posthæc Patres in primario ipsorum templo abstinere: in alio autem quouis ea pro voluntate Episcopi præberent. Canisius cathedram obtineret, sed ita vt cum ipsis, tum societati integrum esset, cum quid alterutra pars mutatum vellet. Quandiu autem id muneris obtineret Canisius, ne quo iniussu ipsorum, nec nisi substituto idoneo vicario, proficisci fas esset. De cetero sincera porro, & fraterna caritas vtrinque salua cōstaret, positis priuatis studiis: & antè omnia caue-

Concordia 78.
integratur.

cauerent Patres, ne quid aduersus Canonicos dicto, factouè priuatim, publicèue committerent. Studiosissimus pacis Canisius valdè controuersiarum sine lætatus est, ac spem etiam ingressus fore, vt Deus, qui ex tentatione prouentum facit hac ratione sensim viā inueniendo templo aperiret, in quo solemnia sibi munia liberior societate Ciuitatiq; vtilior exerceret. Itaq; non modò conditionum nullam reiecit, sed etiam demonstrauit nihil societatem suscipere libentiùs, quā quā pacis, & concordia essent: ac proinde gratias agentes agere, quod in pristino caritatis loco habere ipsos benigneque complecti velint. Seuerā ea modestia vsuros, eaque verecundia, quæ ipsorum venerabili Collegio iure deberetur. Vellent & ipsi minimæ huius familiae homines quocunque degerent, quocunque diuina facerent loco commendatos habere. Hæc literis comprehensa quo firmiùs sancirentur, Cardinalis publicè in vtriusque partis conspectu recitari, suoque communiri signo voluit. Sed ex templo nouæ molestia ex veterum sine cooriuntur. Dum alia quaritur sacra ædes, in qua Patres suis muneribus fungerentur, proximi quiq; sacrorum hominū tum

Satana

Satana instigante, tūm prægressis motibus excitati eorum vicinitatem refugiebant. Itaque aliquandiu ædis sanctæ Catharinæ copia facta: cum ne ibi quidem liceret quietis esse, optimus Cardinalis facellum suum in eos vsus ornauit, ac tradidit.

Inter hæc ad commune bonum Germaniæ duo Canisius Romæ curauit haud leuis momenti; primum, vt quoniam in Academiis Italiæ Germanorum multi religione corrupta Doctorum insignibus ornabantur, & armis instruebantur, vnde grauius postea in Ecclesiam sanctā gererent bellum, caueretur Pontificio diplomate, ne quos ad id genus honores extra quam quorum de religione incorrupta constaret, prouehi ius esset. Deinde, vt quoniam pro Academiarum corruptela non pauci bonorum, & orthodoxorum adolescentium inter sapientiæ studia variis modis & ingenia deprauabant, & mores, emendandæ, constituendæque in Academiis disciplinæ ratio aliqua iniretur. Id posterius haud perindè impetrabile fuit. Ad prius amoliendum incommodum Diploma Pontifex edidit, quo qui Doctorum titulis cohonestandi forent, eos ex concepta formula

*Professio fidei
in Academiis.
Canisij studio
inducitur.*

e

mula

Excurrit Herbipolim.

*Nimium sibi
asser.*

Modestia eius.

mula iussit religionem catholicam profiteri. Ita Canisius & praesentibus, & longè positis, nec suum tantum ævo, sed & posteris consulebat. Per Augustinum Herbipolim quoque excurrit accersitque Episcopi ad Collegium festinantis. Perque eam occasionem ad populum pro concione, quod solebat publicæ utilitatis euentu, egit. Quocumque enim ferretur, non secus ac sacra illa naus infestis perferebat esurientibus populis, & gratuito diuidebat panem vitæ: adeò quidem se se, humanamque oblitus infirmitatem, ut monendum Lainio fuerit, videret ut rationabile obsequium suum faceret, afflictoque corpori ita moderaretur, ut sacrificium sale condiret. Cui vir germano candore, & antiqua simplicitate, non ut quidam superba modestia magnitudinem infitians, aut eleuans ærumnarum, sed accusationem amplians, clausula illa respondit. De moderando meis laboribus paternam admonitionem non possum non reuerenter amplecti. Utinam ego discretionem virtutum Matrem in re vlla tenere possem, qui neque mihi, neque aliis satisfacio sæpe. Sed spero tamē meliora intercedentibus pro sanctis Patrum precibus apud diuinam Maiestatem.

Prin

Principio anni quinti & sexagesimi Iacobus ipse Lainius secundus Societatis nostræ generalis Præpositus mortalitatis cursum absoluit Romæ. Ea causa in urbem cum vocaretur à Patribus de more Canisius, ad nouum creandum Generalem, Cardinalis Augustanus id simul cognouit, non modò coram, sed & libello explicatis, traditisque rationibus etiam, atque etiam institit, ut profectionem eam excusaret, quod sine graui religionis detrimento Germaniam deferere eo rerum articulo nequaquam posset. Decesserat paulò antè Ferdinandus Cæsar, successeratque in Imperio Maximilianus: qui tametsi præclara dederat documenta pietatis, & in religionis catholicæ conseruationem solennibus verbis iurauerat, tamen excessu Ferdinandi ingens damnum factum sapientes opinabantur: & Augustæ Imperij concilium admodum periculosum imminere. Eam ob rem tanto Cardinalis opere ut Canisium retineret adnitebatur. Sed nescius ille ullam vitæ suæ nisi obedientiam, sequi normam, ad rationes eas, atque obtestationes omnes, vno hoc verbo respondit, quod Deus per Præsides meos decrerit, id faciam. Tum Cardinalis ad Franciscum Borgiam

Littere Cardinalis Augustani.

socie-

societatis generalem Vicarium literas hasce dedi-
de Canisio.

*Quam necessa-
ria Germania
Canisij pra-
esentia.*

Pater Canisius significavit mihi in urbem se se
vocari ad novi Praepositi creationē, quod quā-
quam prudenter factum aequum est interpretari
visum tamen est mihi Paternitati tuae exponere
quis apud nos rerum sit status. Catholici Principes
paucos apud se Theologos habent, qui cum integra
doctrina spiritum rectum, ac fervens studium reli-
gionis coniunctum habeant: ita ut cum graves in-
cidunt casus idonei, ac parati sint ad ipsos Prin-
ces confirmandos, & quae ex usu, & dignitate Ec-
clesiae sanctae sint, liberè eis suggerenda: quod quidem
egregiè à Patre Canisio praestari notum est satis,
quidem cum in memetipso expertus sum, tumina-
lis multis Proceribus planè comperi quanto ardo-
re, quanta & caritate, & Christiana sapientia
gotiatus semper sit sua talenta, praesertim in Com-
itiis, & consentibus Imperij. Quod si quando etiam
opera opportuna fuit, ut semper fuit, facile est in-
telligere in cōventu, qui proximè est habendus ma-
ximè & opportunam, & necessariam fore. Quippe
non Protestantes modò, sed etiam Catholicorum
quidam comparant se se, cumq; ipsis Protestantibus

bus conspirare videntur, ut in eo conuentu agant, efficiantq, ut multa religionis capita, atq, Ecclesie precepta, quæ ipsi voluntarii iuris putant esse, posthac pro cuiusq, voluntate, & arbitrio, sicut afflatus sibi quisq, videbitur, obseruentur. Ergo quoniam in rebus huiusmodi decernendis tractanda erunt res summi momenti, sic habeto Pater, Canisium in existimatione ea apud Germanie Principes esse, ut si prasens adsit, monitis suis, acribusq, cohortationibus, tum doctrina, ac sapientia sua, adhec eloquentia, & concionibus, deniq, sincere sanctitatis exemplis immensum, longeq, amplius, quam cogitari queat, promoturus sit, maximè apud Moguntinum, ac Treuirenses Electores, & apud Herbipolitanum Episcopum, ac Principes alios, qui plusquam facile creditu sit, Canisio tribuunt.

Hæc Romæ Vicarius Borgia cum accepisset, & deliberationem ad Patres reiecisset Germanos, nihil opus deliberatione fuit, dilato proximū in annū Imperij conuētu. Itaq; Canisius, vbi quadragenarium dicendi pensum Augustæ persoluit, in Italiam venit: tum quoque Othone Cardinali literis, psequente suppliciterq; pugnante, ut primo quoque tempore redderetur Germaniæ, quod in

Romam Venis
ad creandum
Generalem.

detrimentum religionis inæstimabile absentia eius viri per eas oras cederet. Verebatur videlicet nequam partem administrandæ societatis, unde Romæ teneretur, Patres ad eum deferrent. Quo ipso crediderim Patres respectu motos ut ingratiuissimis demandandis muneribus præsertim assistentium, cum præterirent. Quanquam non aliarum Prouinciarum Patres, ac nominatim Lusitanii defuere, qui sibi Prouincialem eum expetere. Creato Præposito Generali Francisco Borgia, Pontifex Pius quartus arduam Canisio peregrinationem iniunxit: ut Tridentinum Concilium, quod iam coeptum erat promulgari, ad Ecclesias Germaniæ deferret, & Dynastas Catholicos, additis propriis mandatis rerum, quas apud quosque ageret. Adiecit & Borgia titulum, ac potestatem Visitatoris in Societatis Prouincias tres Rhenanam, Austriacam, & Germaniæ superioris, cuius ille potestatis pro sua modestia nusquam ullam attigit partem: nisi si quid uspiam consilij instar subiiciendum fuit.

Igitur ubi primum licuit, ab Vrbe cum vincta duntaxat viæ comite profectus, die Nouembrii 21. Coloniam attigit. Sed quoniam à Pontifice ad Se-

Mittitur à Pio
IV. ad Ecclesi-
as Germaniæ.

ad Senatū Colonienſem expectabat literas, nulla
 re Coloniae acta, dum eae literae perferrentur, No-
 miomagus in Patriam ſuam excurrit. Iniquum
 enim erat, qui apoſtolicam ſalutationem ad alias
 circa perferebat Ciuitates, vt præteritam faceret
 ſuam: nec conueniens erat, vt quo fructu alienae
 tot Prouinciæ alebantur, eum parens, altrixq; ter-
 ra non deguſtaret. Conſpexere Ciues ex tanto in-
 teruallo alumnum ſuum adeo virtute auctum,
 famaue nobilitatum, qua gratulatione par erat.
 Senatus ipſe quanquam non vſquequaq; Catho-
 licus honorifica ſalutatione, & honorariis donis,
 quibus magnas perſonas ſolet, excepit. Hæſit ille
 ferme dies octo Nouiomagi. Quo tempore & la-
 tina oratione diſcentes in gymnaſio, cum Cano-
 nici, ludique Magiſtri omnes, ciueſq; frequentes,
 qui latine callebant, auditum confluxiſſent, do-
 ctè, grauiterque ad veræ ſapientiæ laudes inflam-
 mauit, & in ſummo templo ad multitudinē ver-
 nacula lingua ſemel, atque iterum perorauit, Ci-
 uium tanta frequentia, vt eo minus ſit omnibus
 factum ſatis, quod omnium ad aures aduehere
 pias merces vox interuallo fatigata non poſſet.
 Descendentem autem e ſuggeſto ita obſeruabat
 multi-

*Nouiomagus
 reuiſit.*

*Quam multa
 breui, quanto
 exemplo ibi
 geſta.*

multitudo, intentisque oculis prosequeretur ab-
euntem, ut fieri assolet in raris spectaculis. Sena-
tum quoque remuneratus est de sua copia Catho-
licus Doctor, libera modestia, studioque peraman-
ti adhortatus ad Catholici cultus integritatem
sed præcipuè ad minimos Christi cohortandos
pascendosque cum animi, tum corporis cibo co-
ram vertit. Certantibus enim propinquis, & affi-
nibus numero magno, quis suas ad epulas veni-
endum hospitem primus deduceret, inuitatio-
nem omnium sic ipse accepit, ut iuberet singulos
in Xenodochium quæ quisque pararet deferre: eo-
demque loco simul omnes elutis confessione ani-
mis ad diuinam mensam accumberent, tum su-
etiam Christiana caritate corporibus leuamenta
in communi præberent. Quod probatum cum
esset, ipse eodem loco verbi diuini dapes pauperi-
bus præbuit, tum omnia quæ affines, cognatique
pro se quisque abundè contulerant, cum modico
ipsi gustassent, dierum multorum subsidia, & hi-
laritatem reliquit: nihiloque min⁹ inuentum hoc
caritatis Ciuitatem exemplo, quam inopem tur-
bam lucello commouit. Porro quod ab id genus
officiis otium fuit, id omne expiandis confessio-
ne ani-

ne animis, componendis inter ciues grauib; dis-
fidiis, priuatim cohortandis ad fidem, singulari
cum pietatis prouentu consumptum est. Inde re-
uertenti Coloniam, ex itinere etiam concionan-
dum fuit. Sæpe enim vix equo descenderat, cū
suggestum inscendere cogeatur, nec ante cor-
pusculo suo terræ panem inueniebat, quam pa-
nem cæli hospitum populorum animis ipse fre-
gisset. Ad Guilielmum Iuliacensem Principem
postridie quam Coloniam venerat, ire perrexit:
nihil deterritus, cum quidem ingrueret bruma,
siue locorum iniuriis, siue inclementia temporū.
Aberat Princeps: quare ad Episcopum Osnabur-
gensẽ Pater diuertit. Apud eū summis precibus
binas hebdomadas, eoq; amplius coactus est mo-
ram facere cupientem de religione multa con-
ferre. Productus est illico in sacra rostra: Domi-
nique natalitias ferias quotidiana dictione Osnabur-
gensĩ populo sanctiores, lætioresq; fecit. Col-
legium Societatis optabat Episcopus. Sed cum
præcipua quæque per Lutheranos gererentur,
planeque perturbata iaceret religio, haud suppe-
tebat facultas, vnde pia vota producerentur ad
exitum.

*Osnaburgum
adit.*

f

Agebat

1566.

*Et Duceva illi-
liacens om.**Colonia multa
pro pietate ge-
rit.*

Agebat iam nouo allapso anno apud Ducem
Guilielmum, cum nuntius perfertur, ex huma-
nis Pontificem excessisse. Nihilò secius quæ at
illo habebat mandata Duci exposuit, plurimum
hortans ad veri explendum, germanique catho-
lici officium, ac nominatim in amplis illis, ac pre-
claris ditionis suæ Prouinciis, ne Sectariorum cor-
ruptelis locum daret. Promisit Augustam se
venturum ad comitia, causamque religioni
quoad verbo Dei foret consentaneum, pro vi-
gesturum: quod Canisio verbum haudquaquam
in plenum arrisit. Reuersus inde Coloniam cum
Senatu, atque gymnasio multis de rebus egit ta-
to cum successu, vt magnificè, & omni laude,
ope omni dignam Ciuitatem eam prædicet, quæ
diu licet prope orba Archiepiscopo, & vndique
circumfessa, & oppugnata ab Hæreticis, nec val-
dè purgato munita Clero, perstaret tamē immo-
bilis, suoque retineret iure nobilem titulum, vt
Felix Colonia sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidelis fi-
lia, & diceretur, & esset. Ergò cum explicasse
Pater Studium, & amorem aduersus eos Pontifi-
cis Maximi, quamuis iam decessisset, se se respon-
derunt Romanis Pontificibus summam debere
vene-

venerationem, & obedientiam, eamq; in omne posterum tempus summa voluntate declaraturos. Deinde haud grauatim receperunt facturos se se, quæ Pater postulauit ad suum aduersus religionem studium magis, magisque declarandū. Nec prolixī, ac liberales fuere magis verbo, quàm re. Vti ille rogauerat, decretum est in Senatu, vt pestilens quidam Pædagogus, qui complures opulentos, ac nobiles adolescentes priuatim instruebat, protinùs deiiceretur ex eo periculosissimo munere. Vt libri, qui catholicā integritatem vitiarent, interdicerentur. Vt nullus omninò concionatoribus locus, nullus daretur Magistris, quorum religio suspecta esset. Academici oblatum sibi Pontificio signo communitum Concilii Tridentini exemplar magna cum reuerentia excepere: simulque spondere ad illius præscriptum, ac normam, vbi præsertim de Academiis generalibus agitur, cuncta composituros. Ad hæc Theologorum iuxta, ac Philosophorum collegia ex recenti Pontificis lege sanxerunt, ne literarij gradus, & honores cum quoquam, nisi prius religionem ex Romana regula professus esset, communicari liceret. Hæc maximè delectarunt.

Canisium caritatis erga se, & obseruantiae documenta. At illine humana quidem omiserunt argumenta, ac pignora, quibus honorare solent magnos hospites solennibus missitandis donis. Abiit deinde Treuiros, ac Moguntiam, rerumque gestarum summam ad Præpositum Generalem per scripsit his verbis.

Nuntiat P. Generalis suam peregrinationem.

Dominus Iesus ubique nobiscum per sacrificia, & preces R. P. tue, & Patrum omnium, quibus in primis cupio commendatus esse. Gratias autem ago Deo, qui vires hactenus dedit ad hanc peregrinationem quatuor hybernis mensibus conficiendam. Sentio interim aliquot ab hinc diebus debilitatum esse mihi vires, & solitum abesse vigorem. Fiat nobis Domini voluntas, qui nos obedientie sancti filios in vita, & morte esse concedat. Spero denique difficile fore R. Paternitati tue, ut rationem reddam sciscitantibus de munere meae susceptæ legationis. Conciliaui Apostolicæ sedi animos Prelatorum, præsertim duorum Archiepiscoporum Moguntini, & Treuirensis: nec non Episcoporum Herbipolensis, & Osnaburgensis. Cum aliis quibusdam egi per litteras ob varias causas. Commendaui præterea illius publicationem, & executionem Concilij Tridentini.

ni. Proposui consilia, quæ ad Catholicam religionem conseruandam, & promouendam non parum habent momenti in hoc rerum Germanicarum statu. Illi vero non modò humaniter, sed etiam reuerenter exceperunt omnia. In hac peregrinatione sum sæpe latine concionatus, ac sæpius etiam germanice. Hyemis, & viarum incommoda nobis non defuerunt, sed à grauioribus periculis liberauit nos Deus, & amicos subinde fauentes dedit, ut etiam Sectarij nos nõ grauati audirent, cum rationem fidei Catholica redderemus. Peto interim veniã à summa bonitate, & Paternitate tua, quod bene gerenda rei occasione non diligentè quaesierim, & presentem non felicius obseruauerim, neq; vel mihi, vel aliis, ut par erat, inseruierim, cum in hoc peregrinandi genere sim hætenus nihil versatus: quam ob rem libenter amplectar quamcumq; mihi pœnitentiam adiunget Reuerenda P. tua, quæ diuinam misericordiam mihi magis ac magis conciltare dignetur. Moguntia 28. Ianuarii.

Modestia C. n.ij.

In hoc excursu illud præter cetera obseruauit & scripsit in Urbem, ex usu religionis fore, ut Episcopis, qui vicinos haberent, magisq; infestos Hæreticos, darentur etiam num viuis Coadiuto-

Hæreticos Episcopatus inuadunt: Unde religionis existim.

f 3

res,

res, ne post excessum illorum ob periculosa studia in comitiis, quæ ipsimet facile perturbant, & corrumpunt Hæretici, in eorum denique, qui se suosq; per vim, ac fraudem intrudunt, miserrimæ Ecclesiæ potestatem ac tyrannidem venirent. Si Episcopatus quinque in Marchionatu Brandeburgensi, sic in Saxonia tres amissos. Idcirco agendum cum Cæsare, aliisque Catholicis Ordinibus, ut strenue coerceretur inextinguibilis Hæreticorum rapacitas, qua Episcopatus inhiant, qua nulla sit capitalior Germaniæ pestis. Atq; has, aliasq; graviores causas providendum Pontifici, ut ad Comitatus Augustana Legatum magni pectoris destinaret. Magni fecit hæc monita, qui Pio Quarto successerat in Apostolica sede, Pius Quintus; & in ea Comitatus Legatum destinavit Io. Franciscum Comendonium, cui & nobile Theologorum patrum Societate Hieronymum Natalem, & Iacobum Ledesmain adiunxit: qui coniunctis cum Canisio studiis excubarent, dimicarentq; pro Catholicis sacris. Id quoq; idem Canisius haud dubio divinitatis instinctu, ut exitu compertum est, postularat: Habebat sanctissimus Pater in animo peregrinationem illam à demortuo Pontifice deman-

*Sollicitudo Canisij de Comitibus Augustanis
mirè opportuna.*

mandatam confirmare Canisio; sed & ipsemet
 fatebatur in eo munere nihil se præter obedi- ^{Eius submis-}
 tiam reperire, quod in suam quidem personam ^{so, ac modestia.}
 quadraret; ac verebatur ne sermonum causam
 undecunq; captans curiosorum hominum gar-
 rulus, conflandæ inde Societati inuidiæ, tanquã
 in publicarum se rerum administrationem im-
 mittenti, occasionem arriperet. Ob eam cautio-
 nem, nec eo minus, quod aptiora sibi rebatur hu-
 miliora munera, rogauit Patres Romanos, quod
 tamen salua vsquequaq; obedientia fieret, effice-
 rent apud Pontificem, quod effecere, vt ab ea pro-
 curatione liberaretur.

Instabant iam Comitia, & magno studio re- ^{Augusta plus}
 uocabatur Canisius Augustam. Quo cum aduo- ^{rum, &}
 lasset, veteri instituto in templo principe Ieiunij ^{maximo fructu}
 magni tractu conciones ad populum habuit tot ^{laborat.}
 alias inter occupationes, vt prope miraculo esset,
 quemadmodum hominis vnius infirmitas tam
 multos, tamque graues caperet, aut sustineret cu-
 ras. Idem Imperatricis rogatu semel quoque per
 hebdomadã verba faciebat ad germanas ex eius
 Aula Matronas, ac Virgines. Idem Pontificio Le-
 gato Commendono aderat frequens, à quo & ad
 animi

animi sui expiationem adhibebatur. Aderat Cardinali Othoni, Præsulibus Moguntino, ac Treuirenſi, atq; aliis fermè omnibus, qui iam conuerſant Magiſtratib. ſacris. Sed ſanctiore hebdomada increbuit æſtus laborum, cum Pontificum Iobelæum ad Comitiorum felicem exitum ſapientia, viq; ſua ſic promulgauit, vt & quamplurimos ad participandum impulerit: & FERIA quinta, ac ſexta de Chriſti Domini acerbiffimis cruciatibus ter inſtaurata concione ferme octo horis impleuit cum inter concionem alioqui frequentiffimã, Hæreticorum nobilium caterua magnam cupidè audiret. Deniq; cum Hieronymus quoque Natalis, & Iacobus Ledefma, præterque eos, ſacerdotes alij duo de Societate ad legendam meſſis libertatē religioſiſſimo illo tempore accerſiti ſtrenue collaborarent; nec Germanis modò, ſed & Italiciſ, Hiſpaniſque certatim ſe offerentibus operam naueretur; ita celebratum eſt Paſcha, vt præclarum de ſe exemplum Catholici aduerſariis quoque præbuerint.

Pernicioſa Hæretici Catholiciſ tentant.

Interim Comitia ex bono ſatis exordio haud felicitate pari progreſſa, ingentem piis formidinem, & curam iniecere. Coniunctis opibus Proreſtan-

testantes, & tanquam communi quodam furore perciti contendebant, vt Ecclesiasticis, quicunq; Lutherani fieri vellent, vectigalibus Catholicæ Ecclesiæ, quæ ante possidebant, frui ius esset. Id nimirum consentaneum putabant, vt Ecclesiæ, quã prodidissent, spolia legerent, & præmio stimularetur impietas. Erāt, qui liberam inter Principes institui collationem de toto religionis negotio peroptarent, freti, si res ab iis, quos minimè fas esset ageretur, item nihil ex æquo, bonoque actum iri: & vnde plus stare audaciæ, ac violentiæ, inde victoriam fore. Ad Concilium ex vna tantum gente, ac natione germanica multorum animi propendebant, vt de communibus toti Christiano orbi dogmatibus illa nimirum decerneret natio, quæ controuersiam mouerat. Alij deniq; subdolam, insidiosamque de concilianda vtraq; & Catholicorum, ac Lutheranorum parte tractationem volebant suscipi: tanquam conuētio luci cum tenebris, Christoque cum Luthero possit esse consensio. Hæc quanquam indignissima machinis omnibus multi moliebantur: ex altera parte Legatus Apostolicus summa ope tendebat, vt Concilium Tridentinum saltem ortho-

doxi reciperent. Quibus in curis tum vt aduersariis obsisterent, tum vt Concilij causam prouerent, erat Patribus immensum negotium, vter Canisij epistola planum facit clausula talis. Nūc, inquit, in his plurimum scribimus, consultamus, currimus, laboramus: nihilq; nobis otij superest ad reliqua. Iam tandem & Cæsaris, & Commendoni constantia, Præsulumq; rectè sentientium consensu religionis reiecta, intactaq; causa conuenerāt omnes Ordines, vt in Turcicum bellum (quam ob rem institutus maxime conuentus erat) subsidia pecuniæ conferrentur: agebaturq; de pace inter partem vtramq; veteris religionis, nouæ, id est, vanissimæ superstitionis, confirmanda, quæ anno 1555. Caroli Cæsaris voluntate suæ Ferdinando Rege itidem Augustæ conuenerat. Cui formulæ, quanquam condiciones intolerandas Hæretici vellent adiungi, tamen obfirmabant animos Catholici, confidebantq; expugnatores, vt ne apex quidem adderetur, vel demeretur: cum ecce tibi à Pontifice ad Commendonum literæ, vt si quid, quod cum Concilij Tridentini pugnet decretis decernendum viderit, ac prohibere nequeat, ritè contestatus in id Pontificem neuti-

*Periculū graue
dissidij in Co-
muni Augu-
stani.*

tur: cum ecce tibi à Pontifice ad Commendonum literæ, vt si quid, quod cum Concilij Tridentini pugnet decretis decernendum viderit, ac prohibere nequeat, ritè contestatus in id Pontificem neuti-

neutiquam conuenire, vetitisq; Catholicis subsidia in bellum conferre, ex Comitibus auferat se se. Hæ literæ incommodissimo allatæ tempore impleuerunt omnes solitudine, ac metu. Non enim deerant, qui confirmationem pacis anno illo 1555. initæ, quam pro cōditione optabili amplexabantur modo Catholici, aduersus Tridentina decreta esse contenderent: ac proinde fortiter agendum Legato, oblectādumq; ne quid ratū fieret vnde hostibus Apostolicæ Ecclesiæ, perturbatoribus antiquarum religionum, pacata concederetur nō modò contumacia aduersus communem fidelium Matrem, sed & errorum pernicialium profeminatio. Quod si tenere non posset, tum ille constanter expofita Christi Vicarij denuntiataque sententia, ex conuentu facesseret. Imminebat haud dubiè grande dissidium eò si ventum esset. Nam summa erat rei pecuniariæ difficultas Imperatori: summus ferebatur esse in Hungariam, ac porro in Germaniam ducentium Turcarum apparatus, vt qui tali tempore subsidia ei detraheret, proderet barbaris & ipsum Maximilianum & Imperium videretur. Hoc rerum in

*Canisij in dila-
stria & Socio-
rum tollitur.*

Cardine Patres, post multas & habitas per se se, &

g 2

postu-

postulatas ab sociis preces ad Deum, collato præ-
fenti tempore cum eo, quo primum pax, de qua
agebatur, conuenta erat, quod sine controuersia
constabat longè esse deterius, circumspectisque
imminentibus periculis, & quæcunq; in causa
essent, accurate perpensis, negotium suscipiunt de-
monstrandi, si pax ea, quæ adeò necessaria sit, rata
habeatur, & confirmetur, nihil committi, quo
cum Tridentini Concilij pugnet decretis. Quo
cum perstudiose, perq; docte fecissent, & persua-
sissent Legato, atq; ex eorū sententiā rē ille admi-
nistrasset cum pace demum conuentus peractus
est. Lucubrationes eas in urbem missas sapientes
probarunt: nec improbare Pontifex visus est. Po-
ro quanquam minime id agebatur, sed publi-
cuntaxat causa, tamen additamentum hoc ad
commune bonum fecit proprie Deus Societas
vt Cæsar de ea longe clementiorem opinionem
indueret. Persuasum enim habebat dura, ac seue-
ra consilia ab ea proficisci: dictitabatque Iesuitæ
sane viros esse bonos, ac doctos, parum tamen in-
telligere quid præsentia tempora in terris Germa-
niæ postularent. Quod cum Apostolico Nuntio
prompsisset, is contra edocuit, demonstrauique
auto-

autores ipsos fuisse eius sententiæ, quæ conuentui exitum pacatum dedisset. Vnde Cæsar & toti Societati conciliatus est, & haud modicè reconciliatus Canisio: quem aduersarium sibi nominatim fingebat. Nec equidem ambigam Canisij potissimum, pro autoritate, qua apud maximos quosq; Antistitum sacrorum pollebat, studio, & labore perfectum, vt de Tridentino quoq; Concilio, quod satis visum est in præsentia, in Catholicorum consensu probaretur, atque reciperetur. Præterea cum probrosum commentarium, valdeq; perniciosum Hæretici proposuissent Catholicis, graui id, solidaq; disputatione de ceterorum Patrum sententia refutauit Canisius.

*Et Concilium
Tridentinum
à Catholicis
recipitur.*

Iniunxerat Natali Præpositus Generalis Borgia, vt septentrionales Prouincias expeditus Augustano conuentu, inspectaret. Ad eam rem cum primum licuit digressus, Canisium circumduxit, qui tanquam discipulus Magistrum obsequio summo, & obseruantia sequebatur. Quanquam se omninò perfunctum administratione Prouinciæ suæ sperabat, cum iam diu, ex quo tempore Romam ad Comitia creandi Generalis adierat, ac deinceps per Augustani conuentus tractum

Modestia Canisij.

Et studium profectum.

ita reliquisset eam Theodorico fratri suo Vicario
 tanquam nunquam postea repetiturus: nec de
 stitit modis omnibus deprecari, atque amoliri
 tantum onus, ubi cognouit Natalis consilium
 se, ut id rursus assumeret; annorum tot usu com-
 pertum sibi testificans supra imbecillitatem suam
 esse. Vbi verò Natalis, autore Borgia, perstitit in
 sententia, & in suo Canisius perpetuò obsequen-
 di instituto permansit. Prouinciam ita suscep-
 tam tanquam nunc primum id genus Præfectura
 attingeret: ita cunctas ad eam collegit curas, ita
 aliorum preces ad Deum sedulus implorauit, &
 Præpositum Generalem rogare, perq; caritatem
 Christi immensam, & quam vehementissimè
 posset, obsecrare institit, ut opitulari sibi velleret
 bibendum calicem illum, & ad explendum gra-
 ue, ac suis humeris impar ministerium; ei se vel
 nouū, rudem, & planè indignū Prouincialem
 cum Prouincia tota committens, nouam, & effi-
 cacem æterni Dei ad nouum illum statum bene-
 dictionem per ipsum exoptans. Quia tamen am-
 plificabatur in dies Prouincia, pariterque cum
 crescebant Præsidis curæ, existimauit Natalis Au-
 gustanæ Concionis munus in alium transferen-
 dum.

dum. Eam commoditatem ex coortis quas supra memorauimus, turbis mira Dei sapientia elicuit, Liberatur con-
cione Augu-
stana. ut, quod sine graui certamine obtineri alioqui non potuisset, non magno negotio Canonici darent Canisioque perpetuum tradi successorem sinerent. Is fuit Gregorius Rosephius, qui plus annos deinceps triginta singulari cum assensu Ciuitatis, parique profectu eam cathedram tenuit. Ceterum reliquit Canisius rerum Augustæ faciē, planè alteram ab illa, quam ipse primum inuenerat. Catholicorum numerum capitibus auctum multis, atque præstantibus: publicas supplicationes restitutas: redditam Pontificiis indulgentiis auctoritatem: instaurata exornataque templa: Sacramentorum frequentem vsum: subleuatam inopiam, virginitatem excitatam, sacra cœnobia exulta. Multos sexus vtriusque ad insignem vitæ probitatem incensos, & institutos. Ad hæc gregis Catholici, qui pusillus, ac despectus iacebat, erectos animos, corroboratamque fiduciam: contraque vehementer ferociam Hæreticorum, & petulantiam fractam, ac mitigatam.

Per autumnum, cum Hieronymus Natalis Peruenit Sue-
uia. ad visenda Austriæ domicilia processisset, Canisius in

*Vldaricum ab
Helfenstein ad
conversionem
paravit.*

us in Sueuiam excurrit. Vldaricus Comes ab Helfenstein acciuerat, qui longo iam tempore sectatus Lutherum, multasque demum, illucescente Deo, Ministrorum pestilentis eius doctrinae fraudes affecutus, quid solidi esset in religione prisca atque Romana explorare interius; & liquidius auebat cognoscere. Diligenter Canisius ea institutione suscepta, quam firma, quam cohaerentia quam perpetua serie ab Apostolicis deducta temporibus ad haec tempora essent dogmata Apostolicae sedis, quam cum Oecumenicis Conciliis, cum sanctorum Patrum sententiis, cum totius Christiani orbis consensu conuenientia, & alia id genus: quamque in Haereticorum sectis contraria essent omnia sub aspectum posuit. Deditque bonae sementi incrementum eiusmodi sator bonorum omnium, atque perfectior Deus, ut laetissima inde fruges ingenti Catholicorum gaudio & aduersariorum dolore insequenti anno maturerit: se seque palam Vldaricus orthodoxae Ecclesiae reddiderit, impense cura suscepta, ut & populares suos, quos fraudulentis sex ante Ministri in partem tenebrarum Principis rapiebant, in partem fortis sanctorum, & ad lumen diuinum secum redu-

reduceret. Neque id vnum ex excursionē ea Catholicus concionator (hoc enim iam vulgus Canisio fecerat nomen) mox fruendum pretium re-
tulit, sed lucrum etiam præsens. Tenebantur in
vinculis sagæ duæ teterrima facinora, complura-
que per annos multos veneficiis perpetrata à se
homicidia factæ. Magnos in diabolicis artibus
progressus habuerant, abiurata ante omnia
Christi fide. Sed maiortanta impietate Dei pie-
tas fuit: quæ miseris antequam supremum sup-
plicium luerent, cum inter Lutheranos sub Lu-
therano Principe tenerentur, & quidem Hære-
tici eas sacrificuli tanquam funestam pestem,
& abiecta cadauera superbo fastidio abomi-
narentur, opportunum misit adiutorium, fa-
miliare sibi adhæc organum, famulum suum Ca-
nisium. Ergò reconciliatæ cum Ecclesia, expia-
tæque sunt, & optima spe ad supplicium præmu-
nitæ. Aliquot præterea Comites feminas, & Co-
mitem vnum aliosque iam Catholicos tempore
eodem Canisius & à peccatis absoluit, & monitis
præclaris instruxit. In Franconiam inde cum re-
uerso ex Austria Natali tetendit. Ibi quoque di-
uini verbi sementē & in arce, & in Ecclesia prin-
cipe

*Conuertit ma-
leficas duas.*

*In Franco-
niam abiit.*

h

cipe

cipe Herbipolitana vir nunquam satur laborum fecit. Dum autem cum Episcopo de instituendo Collegio conuenitur, is ceteras inter condiciones eam apposuit, probauitque Natalis, vt ad proximi ieiunij quadragenarias cōciones Ecclesiæ suæ ipse præberetur Canisius. Quam ob rem in Rhenanam Prouinciam transgresso Natali, in suam ille retulit se se rebus componendis intentus, quo expeditior ad Herbipolitenum suggestum rediret. Præcipua curarum fuit novos sibi met ad omnem virtutis profectum stimulos admouere: absurdum putanti dum tanto alienas animas studio excolit, negligere suam, nec ignaro quod priuatim ipse proficeret in publicos vsus verti. Igitur cum inuitaret senescens annus, vt respiceret de cursa spatia, & vires instauraret ad cursum in maiore impetu repetendum, super piacula alia etiam à Præposito Borgia quicquid per negligentiam, quicquid aliter toto anno deliquisset, humillimis precibus, vt sibi condonaret, orauit, per ratum exhibens ad poenam libenter soluendam quamcunque inobedienti filio Pater iniungeret. Simul bonam ab eo precationem ad inno- uandum spiritum cupidissime postulauit, vt & sociis

*studium præ-
felicis.*

fociis curæ suæ creditis, & obedientiæ sanctæ in
comunere, quod valdè indignus gereret, rectius
faceret satis. Faciebat id assidue vigil exercitator
præter quotidianam, & nunquam intermissam
attentionem, vt identidem per annum, præcipu-
eque in anni veteris exitu, ac recētis allapsu, cum
purgaret commissa superioris temporis, tum vi-
res, animumque in futurum redintegraret.

Constitutis Prouinciæ rebus, nouoque col- 1567.
lecto robore, tum multis præmunitus & suis, & *Consonantior*
alienis precibus, Herbipolim vbi maturum fuit, *Herbipoli.*
reuertit. Respondit apparatui euentus. Quanquā
ille suo instituto, vbique plusquam deberet, exol-
uens, & laborem laboribus onerans, non solum
Ecclesiasten Episcopalem egit, sed etiam extraor-
dinaria catechesi præcipuè iuuentutem sibi insti-
tuendam sumpsit. Tum Sacerdotes, quorum è *Et multa gerit*
numero pauci vel formulam absoluendarum *præciosa.*
culparum nosse ferebantur, ritè edocendos cura-
uit. Hæreticos aliquot reconciliauit Ecclesiæ: Iu-
dæam quoque Virginem sacro baptismo con-
signauit: persuasit Episcopo, vt de sua Diœcesi
rectius constituenda seriò cogitationem suscipe-
ret: quod statim doctis, ac sapientibus viris con-

uocatis fieri est coeptum: publicos mores, qui corruptissimi; religionem, quæ fœdè deprauata erat, pro virili correxit, confirmavitque. Quibus muneribus & de Collegio præclara concitata expectatio est, & venturis sociis apud sacros æquè, ac profanos profeminata beneuolentia, & existimatio, ingens rerum agendarum momentum. Hos fructus eo gratiores verosimile est Magno Patrifamilias, cælestique Domino accidisse, quo carius fideli villico constitere. Quanquam enim aduersa valetudine conflictaretur, nunquam tamen cessauit ab opere. Indè etiam, postquam ad finem vsque constanter in ea agricolatione durarat, reuersum Dilingam aliquandiu molestæ iactarunt febres. Nempè vt geminarentur labori præmia lucris dolorum. Tanta enim æquitate animi, atque adeò alacritate, facilitate item, ac modestia suscipiebat, tolerabatque corporis humanas misérias, vt calici Domini reuerenter ad mouere labra intelligeres, nec de ingenti interim quæstu, quem faceret, dubitares. Vbi primum rediere vires, redierunt & labores. Præclaram, & arduam operam Cardinali Augustano nauauit diocesanam synodum molienti. Res in eum v-

*Augustanam
Synodum egre-
gie iuuat.*

sum

sum opportunas ipse comparauit. Ipse, dum Synodus haberetur, (habita est mense Maio) sic adnifuse est publicè, priuatimq; dicendo, colloquendo, agendo, vt & Synodus Tridentina recepta sit, & complura rectè sancita: successumque, secundum Deum, ei potissimum, tum P. Alfonso Pisano Cardinalis meritò adscripserit.

Vix expedito synodi curis, peregrinandum rursus Herbipolim, & Argentoratū fuit, receptis ab Vrbe mandatis summi Pontificis, vt earum Ciuitatum Antistites (cuius consilij autorem ipsum fuisse Canisium supra demonstratum est) admoneret, cohortareturque, vt mature prospicerent viam Catholici suffiendi pastoris, ne post eorum excessum illa Christi Ouilia luporum in fauces venirent. Corripit ergo confestim iter, madataque executus prosperè satis Herbipoli, cum Rhenano Prouinciali, quem eo forte loco reperit, Francofordia, vbi sacerdotes duo de Societate, Moguntia, Spiraq; vbi iam Collegia erant, transiens, ac socios vbique consolans, Argentoratū peruenit. Episcopū, veterem amicum apud Tabernas Alsatis conuenit, longo iam æuo, & mala valetudine oppido fractum. Audiuit perbe-

*Mittitur à Pō-
tifico ad Epis-
copos.*

ne uole mandata: sed homo & cuncta bundus natura, & corporis languore iam obtundente animi effectus spem magis nō ademit, quam dedit. Adiecit Canisius in alia quoq; re salutare monitum. Namque aliquot iam annis cum senatus Argētoratensis functionem Catholici cultus interdixisset, Clerus, Canoniciq; nusquam diuina in communi celebrantes, raro priuatim, fusi, vagiq; nihilominus vectigalibus sacris saginabantur. Monuit igitur, ut occurreret ei malo, ut certum destinaret obeundis diuinis locum, nec sine ret sanctissimas cæremonias aboleri. Obseruauit interea Cœnobiorum solitudinem miserādam: apostatarum greges, sacratasq; Deo facultates vel raptoribus Hæreticis prædæ esse, vel in omnem profundi turpitudinem. Cui pesti opinabatur aliquid posse leuationis fieri, si Præpositi Religioforum Ordinum generales, suorum quisq; Cœnobia per se se, vel per idoneos Vicarios studiose inspicerent: idq; Consilij Romam perscripsit, & salutare fuit. Reuersus in Prouinciam dū in Collegiis ipse recognoscendis suis, & componendis elaborat, adfuit Dilingæ adolescens Polonus ab Vrbe Vienna profugus, obsecrans, & obtestans, ut se

*B. Stanislaus
excipit, & Ro-
mam mittit.*

ut se in societatem acciperet: voto se ad hanc disciplinam iam pridem obstrictum. Viennenses autem Patres, cum turbarum ab ipsius gente metu non recepissent, spem ostendisse, fore ut à Canisio reciperetur. Stanislaus Kostka hic erat, quem statim ex quodam spirantis sanctitatis afflatu dilectum Pater benignè excepit iis hospitalibus lautitiis, quæ familiares sunt Crucem Christi, & studia seculo diuersa sectantibus. In Conuictorum enim Contubernio Dilingano famularibus ministeriis addixit; aliquandiuq; ibi exercitum sanctam in Urbem misit cum præclara commendatione, quæ non abhorret à futuræ eius sanctitatis præfatio.

Inter hæc Romanis ipse literis certior fit, optate Pium Quintum Pontificem summum, ut, quoniam compositæ ab Hæreticis Magdeburgensibus, vulgatæq; Historiarum centuriæ, quanquam refertæ mendaciis, vim tamen habebāt magnam ad circumueniendas simpliciorum mentes, conscriberet ipse breuem, sed succi plenam, robustamque confutationem, quæ in apertum tractis eorum fraudibus speciosam illam falso quæsitam autoritatis ymbra, perniciosæq; grassantem ad vulgus,

Recepit
Pium Quintum
Pontificem summum
ut, quoniam
compositæ ab
Hæreticis
Magdeburgensibus,
vulgatæq;
Historiarum
centuriæ,
quanquam
refertæ mendaciis,
vim tamen
habebāt magnam
ad circumueniendas
simpliciorum
mentes,
conscriberet
ipse breuem,
sed succi plenam,
robustamque
confutationem,
quæ in apertum
tractis eorum
fraudibus
speciosam
illam falso
quæsitam
autoritatis
ymbra,
perniciosæq;
grassantem
ad vulgus,

*Recognoscit
Versionem Ro-
mani Catechis-
mi.*

*Quo animo, &
apparatu ad
scribendum ac-
cesserit.*

vulgus, veritatis admota luce discerneret. Ad eam denuntiationem inter modestiam Viri Dei, opinionemq; de se abiectissimam cum inexplorata, subitaq; obedientia contentionis non nihil fuit. Sed omnem controuersiam statim ad Præpositum Generalem, vti semper consueuerat, detulit: eique, vbi se totum aperuit, componendam, ac diiudicandam reliquit: non recusaturus laborem, quem se omnem obedientiæ sanctæ sciret debere, & Præpositi nutum, duce Deo, fideliter secutus. Interim, ne quod vnquam tempus operosus vir in vno duntaxat, simplici opere negotioq; exigeret, super Prouinciæ curas recognitionē habebat in manibus Romani ad Parochos Catechismi Eū Catechismū germanice Paul. Hoffæ⁹ vertebat ipsiq; Canisio item Pontificis iussu curandæ versionis, eiusque recognoscendæ ac probandæ de mandatum negotium erat. Vbi vero responsum perlatum est à Præposito Borgia, vt stylum aduersus Centurias omnino sumeret, primū omnium summa reuerentia, & promptissima voluntate velut ab Christo ipso profectū excepit imperium deinde ad opus arduum, & quod supra vires robatur suas, ritè aggrediendum, & aptè prosequendum

august

dum sacrificia, & preces in eam rem, proprias à ^{Nempe humi-} Præposito Generali cum Societatis, tum nomi- ^{litate & pres-}
 natim ipsius petiit. Ad hæc per eundem Præposi- ^{bis.}
 tum à summo Pontifice benedictionem singu-
 larem, plenamq; ex Apostolica indulgentia con-
 donationem rogavit: magno id sperans sibi, vti
 profitebatur, subsidio fore. Nec Pontifex Pius fi-
 dei supplicis, pioq; studio defuit. Hæc enim uero
 sapientia germana Christiani pectoris est, mode-
 sta, diffidens imbecillitati humanæ, Religionum
 cultrix, per decretos ab procreatrice, & governa-
 trice rerum sapientia quasi Canales caput è Cæ-
 lo, & originem petens: non superba illa & proter-
 ua homulorum insanientium, qui per contem-
 ptum confirmatorum tot seculis sacrorum, per
 ludibrium sanctissimorum ex tota antiquitate
 Patrum, atque Doctorum, quo fert libido ruunt:
 præq; se stolidam arrogantiam, fastidioque intoleran-
 do, mortales iuxta & immortales pro cæcis, ac de-
 liris, pro Asinis, ac stipitibus habent, ac flocci faci-
 unt. Ceterum sapiens noster totus è schola illa v-
 nici Magistri, cui tãquam pro foribus titulus est,
 Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, il-
 lud sibi iam pridem optatissimum ex hoc scribē-

*Datur ei Vica-
rius Hoffæus.*

di imperio est cōsequutus, ut ipse Prouinciæ pro-
curatione, & imperandi, quicunq; esset, honore
liberaretur. Suffectus est Paulus Hoffæus, sed ini-
tio in semestrem duntaxat, Vicarii quæ solum no-
mine; sic tamen ut administratio omnis penes il-
lum, & in totum vacatio esset Canisio: qui eode
beneficio Præposito Borgiæ gratias agēs, supplex
veniam adprecatur, quicquid non solum proxi-
mo, sed cunctis etiam superioribus administra-
tionis suæ annis commiserit, omiserit tūc, vel quo-
modo cunque perpetrarit: quicquid contra ipsū
Præpositum, quicquid contra fratres suos inor-
dinata, (sic enim appellat) præposteraque officij
sui functione peccarit: habiturus beneficij loco
quamcunque Pater inobedienti, ac negligenti si-
bi imponere pœnam, vel denuntiare voluerit.

*Mittitur Oeni-
pontum.*

Sed antequam abderet se in literas, adiicien-
da fuit procurationi publicæ appendix haudqua-
quam leuis. Semel atque iterum iussus est Oeni-
pontum excurrere, ut Imperatoris Ferdinandi fi-
lias Virgines eò adduceret, ut quando de societa-
te Confessarium volebant, hominis ad id munus
delectum Præposito ipsi Societatis relinquerent.
Quam rem tanti ducebat momenti Præpositus
Borgia,

Borgia, ut ab alio tractari, quàm Canisio nollet; ipsumque ad deuorandum quicquid inesset acerbitalis valdè cohortaretur. Non erant cohortationes necessariae viro obseruantissimo nutuum Præsidum, veroque per se pondere aestimanti rei grauitatem. Accurrit oriente iam hyeme, tempestate horrida, magnisque ac perpetuis imbribus foeda, ut, cui obedientia dux non esset, nec facile esset ausurus, nec abfuturus ab temeritate, si auderet. Inter Montium enim conualles habebatur iter, in quas vndique ab alpinis cacuminibus torrentes præcipitabant. Ibant duo duntaxat Canisius ipse, & Franciscus Rocca: recens creatus Sacerdos, quo adiutore ad scribendum utebatur. Sed nusquam Ductor aberat bonus Angelus, ut manifesto quoque compertum est documento. Iam prope Monasterium venerant Benedictinorum, in Monte situm, cui nomen Etal: sed antequam subire clium inciperent, planities interiacebat, quam Ambro amnis interlabens, auctu pluuiarum effusus in morem stagni totam late obruerat. Nulla viarum restabant vestigia, solum apparebant procul tigilla duo: cum versus ad Roccam constanti fronte Canisius, videsne, inquit,

*Liberatur di-
ninitus ingenti
periculo.*

quit, ea tigilla, Pater? inter ea transeundum est nobis: ibi pons est materia est, cui⁹ illa hinc, atq; hinc margines claudunt. I prae bono animo, DEO duce. Crediderim voluisse praere comitem, ut in conspectu positum confirmandi facilius, & si casus ferret, iuuandi copia foret. Horror peruaferat Roccā: tamen haec secum, Hic meus Prouincialis est, & quoniam praegredi iubet, obedientia fretus praegrediar; cumque signo crucis calcaria subdū equo, praetique: & quanquam in ponte offendente equo, periculum adiit, tamen ambo sospites mirante toto pago qui in conspectu erat; & quia dies feriatus, spectabat, ac reclamabat, euadunt. Ad Monasterium inde peruectos, magna caritate Abbas, ac Monachi exceperunt: volentesq; continuo viam repetere, nullo modo sunt passī; validum rusticum valido vehentem equo ostentantes, qui vadare nequiuerat vallem, quae descensu montis excipiebat, facile octo passuum patet millia. Exigerent secum reliquum diei, ac nocte, postridie imminutis iam aquis cum rustico eodem benè locorum perito ituros. Cessit amantissimorum hospitem imperio Pater, rogatusque ut aliquid in commune ad aedificationem spiritus loqueretur.

311p

queretur, plenam pietatis cohortationem habu-
it. Postero die redi uina peracta, eo, quem dixi, a-
greſti viatore duce via repetitur. Vbi ventum ad
vallem inter alta montium iuga iacentem, nec
Ambro amnis, qui eam quoque interfecat appa-
rebat, nec vlla vsquam camporum, fossarumue
aut viarum extabant discrimina: opplerāt aquæ,
& exæquauerant omnia, quæ torrentib' magnis
hinc, atque illinc cum strepitu ingenti cadebant
è montibus, perq; ipsam viam torrens volueba-
tur equorum aluo tenus. Cupiebat Rocca me-
dium inter se & rusticum ire Canisium: Sed cum
Pater abnuisset, præcessit haud de se magis,
quam de illo sollicitus, subindè respectans, quem-
admodum sequeretur. Prosperè satis ad passuum
millia tria progressis, iumentum Canisij (cetera
non malum hoc laborabat vitio) vertigine rota-
ri cœpit, iam iam collapsurum inter altissimas a-
quas. Indè festinanti Patri descendere, vt eques e-
rat minimè doctus: & ad sanctas meditationes a-
nimo plerunque aberrans, pes in stapedem inferi-
tur: implicaturq; sic, vt cum iam alterum humi
pedem fixisset, alter in stapede hæreret pendulus,
captusq; nec ad resiliendum conniti, nec liberari
posset,

posset, ultimo ingruente discrimine, si fortè caderet, vel loco moueretur iumentum. Ita impeditū, ac propè obrutum vndis totum Rocca dum re-torquet oculos, conspicatus, grauiter pereulsus cum gemitu exclamauit. Reuerti ad iuuandum molens ab ducerustico absterretur, haud dubiè periturum ipsum vociferante, nec ad aquarum impetum duraturum equum. Nihil ergò nisi ad Deum vota restabāt, & lacrymarum clamores in cælum, cum prospicit hominem peditem haud multo spatio prægredientem, nunquam ad id loci, quamquam aperta erant, & plana omnia, velut in lacu, visum. Aduocat ex templo. Absq; mora validis ille gressibus torrentes findens vertices ap- properat: ad Canisium euadit: exemptoq; pede eum, & equum in sicca ad latus prata subducit. Eo & Franciscus incitat equum, defilitq;, & in cari Patris ruēs amplexus. Vt angebar, inquit, quod opem ferre, cum auerem, nullam possem. Cui Pa- ter, affirmo tibi nunquam me perindè tranquillo animo, ac læto fuisse; mecumq; aiebam, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Tum ad hominem, qui tulerat opem, ore iucundo, ad hospitium, in- quit vna prandebimus, & persoluam tibi debitū

*Singularis ani-
mi tranquilli-
tas in discrimi-
ne ultimo.*

ex vi.

ex vino donum. Ille vultu liberali visus probare dicta, repositis in equos Patribus præire perrexit. At ubi ad aquarum vêtum est finem è conspectu evanuit. Hominem rusticanum accolarum è numero habitus ac species indicabant. Rocca tamen, cuius nos & ex ore, & commentario hæc accepimus, nunquam dubitavit, quin cælestium fuerit ciuium vnus à Deo missus, qui sancto illi Patri laborum spatium in publicas utilitates propagaret. Idq; argumentabatur, tum, quod ante necessitatis momētum nunquam apparuerat, tum, quod, vt extra periculum ventum est, desit apparere. Nec erat simile vero promissa benignitate, cum hospitium proximè abesset, se se fraudaturum. Vt cumq; Lector accipiat: mihi haud paulò mirabilior est illa Canisij in supremo discrimine securæ mentis lætitia, & immortalitati tanquam ex proximo ostensæ manus iniiciendæ cupid.

Rebus O Eniponti, quam potuit optimè, gestis, reuersus Dilingam ineunte anno duodeseptuagesimo stylo manū admouit. Ceterum vix primas duxerat lineas, cum vehementer institit Cardinalis Otho, vt per magni Ieiunij opportuna

1568.

*Eltingam ex
colit.*

*Obedientia.**Cardinalis
Augustani
Episcopus.*

na negotiis animarum tempora, secū Eluangam abiret. Verebatur obsequentissimus Doctor, ne operis interpellatio, quod Pontifex Maximus imposuerat, cōtra obedientiam esset. Itaq; tanquam vnus ē numero rem integram Dilinganorum Patrum voluntati, arbitrioq; permisit. Quicquid optimo Cardinali minimē negandū ex intermissione non magna magnum adiumentum censuissent, nullam ipse cunctationem obiecit. Extitit sane dignum opera illa pretium. Mensis vnus spatio prāter confirmatos Catholicos, amplius viginti Hæretici abstracti ab erroribus suis, & ad orthodoxos reducti. Multorum expiata conscientia, & pauperum in primis in publica hospitali æde degentium. Verū Canisius in commemoranda totus est virtute Cardinalis, de se se reticens, cum tamen dubium nequaquam sit, quin rerum ab illo quoq; gestarum pars non modica ipsimet, vel vt auctori, vel vt adiutori debeatur. Lauisse pauperibus propalam pedes in templo: iisdem discumbentibus domi ministrasse: tum singulos etiam donatos stipe dimisisse: Oppidum circumiisse quæritantem inopum domicilia, suaq; manu eis præbuisse inopiæ leuamenta: ægrotos in-

uuisse

uississe item haud inani manu: alios demum omnes è populo concione, alloquio, re, exemplo mirificè recreasse: pertinaces in errore ad vertendum solum compulisse: sanxisseq; in posterum, ne cui inquilino Eluangam pateret accessus, nisi qui Catholicam fidem ritè professus esset. Inter hæc munera Paschales iam Feriæ appetierant, cum Canisius ad intermissam scriptionem totus animo, ac mente festinans, trepide accersitur Herbipolim, studiisque ingentibus fatigatur, ut confestim accurrat. Frequentem in vulgus rumorem ab Lutheranis dispersum, eum cognita demum veritate, prisco deserto cultu, ad ipsorum nouum Euangelium demigrasse. Inde triumphare, & insultare Catholicis: & quamuis videretur sapientibus ea fama incredibilis, tamen idiotis non leue discrimen afferre: qui, ut de fabula non dubitarent, ita persuaderent sibi aliquid tandem vidisse eiusmodi virum, quare noua veteribus sacra præstarent. Igitur ad hoc impudens, & exitiale machinamentū coram ex templo funditus euertēdum aduolaret. Apparuit ille repente, quo iam notus erat cultu, habituque: ostentauit se se per urbem, ascendit in locum superiorem,

Herbipolim ex-
currit.

k

terque

terque ad frequentissimam concionem verba fecit Nudauit Hæreticorum fraudes, & in sua ipsorum capita vertit: Catholicos demum in prisco Euangelio, quod vnum, verum, sanctum, ac salutare est, nec, etiam si Angelus de Cælo nuntiaret, aliud esse potest, vehementer constabiliuit.

*Legitur primus
Prouincia pro-
curator.*

Regressus Herbipoli accitur Augustā ad Prouincialem conuentum, qui primus, vt in ceteris quoq; Societatis Prouinciis, habitus est ad Procuratorem legendum, qui profectus in Urbem simul videret, numqua esset causa, cogendæ generalis Congregationis, simul de Prouinciæ statu Generalem Præpositum edoceret. Vt erant ij primi conuentus, nec dum constabat Prouinciales ad eam procuratorem destinari non debere; Patres qui neminem putabant nec plenius, nec sincerius posse, seu de Prouincia loqui, seu de totius Societatis statu deliberare, Canisium ad id muneris legunt. Excusanteq; eo hic quoq; iniunctam sibi Pontificio iussu scriptionem, nullum inde impedimentum rati, sed potius non mediocria habiturum Romæ ad eam ipsam rem subsidia ab illis, doctisq; viris, in sententia perstiterunt: nec post multo in urbem iter corripuit ab ipso ductus

Cardi-

Cardinali Othone, vt simul cum Pontifice maxi-
mo quædā de Germania iuuanda tractaret. Qui,
vbi in Italiam vētum est, iter per agrum Picenum
instituunt sanctissimā Laureti Deiparę Cellam
veneraturi: cui & magnifica dona Cardinalis fe-
rebat. Eo priusquam peruenirent, maximè me-
morabilem Canisio diuina beneficentia urbem
Anconam fecit. In templo principe eius vrbis in-
femet inquirenti, seduloq; peruestiganti, quo ri-
tè cursum dirigere, ne quo aberret, debeat, ape-
ruit Deus oculos mentis, nouumque de Cælo lu-
men infudit ingens, fidele, magnarum caput, ac
fontem laudum. Monstrabat id lumen interiori
oculo verum, firmumq; fundamentum religiosę
vitæ: simulq; docebat, quemadmodum consilia
ei sua omnia imponere, & studia omnia, & facta
deberet. Fundamentum autem erat sui met co-
gnitio intima, perquam penitus comprehende-
ret vilitatem, inanitatemque suam, quam foret
ipse nihil, quam boni nihil neq; nosset, neq; vel-
let per se, neq; posset, neq; haberet: cum omnium
bonorum initia, media, extrema in vno sita Deo,
nec vsquam alibi præterquam in Deo ab ratione
vrentibus collocanda sint. Haud dubie iam pri-

Ancona lumi-
ne diuino illu-
stratur.

Humilitas
solida.

dem talia norat animoque agitarat, ac sæpius populo decantarat Doctor eximius, cum prima veluti elementa sint discipline pietatis: ceterum interest quo cernantur in lumine, quam efficaci, actuosaq; notitia cognoscantur. Nam quis ambigat Magnus olim Antonius quin sæpius eadem Christi verba aure corporis accepisset; quæ tandem, cum aperiante cordis aurem diuino spiritu audiuit, nuntium rebus humanis ex templo remisit? Eximij certe, ac singularis loco muneri lumen id Canisius ipse numerauit. Nam & adnotandam eius memoriam scripto censuit, cum imensis actionibus gratiarum: & profitetur in eo se didicisse non ad præsens modò, sed ex eo tempore in posterum etiam tēpus omnes super fundamentum illud verum, firmumq; cum voluntates, tum actiones ac res suas ponere: ac nouis semet oculis coram Deo intueri, eiq; nouo modo subiici, & inseruire: & ad hæc ipsa in futurū præstanda nouo animū proposito obfirmasse in humilitate, & simplicitate cordis ambulantem: ubi statim exclamat. O sanctum hoc studium, si continuum, aureæ simplicitatis, vt humiliet se miser, & vilis homo, qui mox esca vermium, & putredo erit,

do erit, sub potenti manu Dei, dans illi gloriam, cui soli ea debetur, & sibi seruans, quod solum apud se reperire potest, defectum, corruptionem, miseriam, & alia multa. Hæc autem dona enim vero sunt maxima, & altissimarum cognitioni rerum sterili, inertique haud paulo præoptanda. Igitur hac noua diuinitus prælucente menti face, inspiciens se homo Dei, despiciensque, & ab humani plausus titillatione pectus perpurgans, quo fundamētum firmitus posuit, quò altiores in sanctæ humilitatis fœcūdo gremio radices egit, hoc molem ædificij celsiorem superstruxit, hoc vberiore deinceps in segetem māsurarum frugum exuberavit. Salutata Laureti ingenti sensu Deipara, vbi & latinam concionem in sacrosanctæ Trinitatis solemni, sacris operante Cardinali Othone, habuit, in urbem sanctam peruenit, ipsi sanctissimo Pio quinto Pontifici expectatus, cupienti coram ex eo de rerum statu remedioq; cognoscere. Nec exigua pars ipse fuit Canisius, vt Consilium quatuor Cardinalium constitueretur, quorum curæ in iuuando Septentrione excogitandis viis idoneis, vrgendaq; restitutione religionis per eas oras proprie vigilarent. Concessit autem illi

*Roma res Septentrionales
inuat apud
Pontificem.*

benigne Pontifex spiritualia quædam postulata: interq; cetera perfectæ expiationis gratiam fecit Paulo Hoffæo propter laborem, quo perfunctus iam erat in vertendo germanice, vulgandoq; Catechismo Romano, sicut & cōcesserat inchoanti.

Magnam Socij Romani ex conspectu tanti viri, & raris virtutum eius exemplis capiebant animo voluptatem, & alacritatem concipiebant ad imitandum. Idemque pia etiam adiungebat hortamenta linguæ. Nam certatim inuitatus per domicilia nostra spirituales habebat homilias, quarum vnâ ad Tyrones Augusti Kalendis habitam, memorabilem fecit oblata inde beato Stanislao, quem supra narrauimus ab eo missum Romanam, sui prædicendi finis occasio. Cum enim ex vulgari Italorum verbo, quo se feriani Augustum eo die dictitant, orationem Pater instituisset de modo, ac via qua se comparare quisque posset ad menses omnes quam bellissimè feriandos, hoc est, optimè, ac sanctissimè transigendos, eamque docuisset esse, vt vbi nouus mensis appetit, eum quisque futurum sibi supremum arbitraretur, seque ita componeret tanquam planè esset eo mense mortem appetiturus. Beatus Stanislaus proprie

*Beatus Stanislaus occasione
exhortationis
Canisij prædicationis
suum obitu.*

priè ad se pertinuisse dixit eiusmodi monitum, vt *Canisius rediit
in Germaniā.*

cui Augusto ipso mense, quem tum inibant, moriendum sine dubio esset, quod mox mirè comprobauit euentus. Canisius perfunctus iis, propter

1569.

quæ in urbem venerat, negotiis, perq; autumnum profectus, atque ex itinere Florentiæ, Ferrariæque Reginis, quas olim Oeniponti instituerat, salutatis, inque cultu religionis, ac virtutum suo statui conuenientium confirmatis, excitatisque,

insequentis anni Ianuario iam inclinato in Germaniam venit: factoque initio ab Oenipontano Collegio, reliqua etiam vt ferebat ab urbe mandata leuiter recognouit. Deinde sacri ieiunij conciones Augustæ ad Sancti Mauritij habuit Fugge-

*Concionatur
Augusta.*

rorum maximè rogatu, quorum pietati aduersus ordinem nostrum, Augustanaq; res denegari id officij non potuit.

Finis Libri Secundi.

DE

DE VITA ET REBUS
GESTIS P. PETRI CANISII
E SOCIETATE IESV,

LIBER TERTIVS.

*Modestia, & a-
lacratis in pro-
uincialatu po-
nendo.*

Crispit interim Borgia, vt prorsus in Paulum Hoffæum translata Prouincia totus se ipse ad scribendum conferret. At Patres, quoniam Hoffæus necessariis admodum causis putabatur æstatem agere Oeniponti debere, prohibebāt abdicare se ante autumnum, vel certè priusquam de statu rerum edoctus Præpositus, de integro quid facto opus esset, nuntiaret. Sed ille Patrum quidē consilia scripsit in urbem, verū nullo expectato responso ad exoptatam diu humilitatem euolans, Prouinciam in Hoffæum transtulit: gnarus hoc in genere præueniendos potius Rectorum nutus, quam lentè sequendos. Dedit ad singula Collegia literas modestiæ plenas, & paterna cohortatione. Quæ quales fuerint potest ex iis intelligi, quæ
Ingol-

Ingolstadiani Patres scripserunt his verbis. Visita-
uit nos etiam mense Maio P. Canisius, qui omni-
bus pietatis, obsequij, Caritatis dedit exempla.
Cunctos his literis, quas post discessum suum re-
misit, quibus se officio, quo annis quatuordecim
functus erat, abdicabat, atq; R. P. Paulum tuæ Re-
uerendæ Paternitatis voluntate, & mandato Præ-
positū Prouincialem declarauit, vehementer cō-
mouit. Scripsit & ad Præpositū Borgiā post actas
vtriusque quoque proximo fecerat, bonitati diuinæ
gratias, ac Præposito ipsi, quod tandem vacatio si-
bi, & successor is datus esset, quem meliorem quā
se, & sapientiores, & aptiores ei difficili Prouin-
cia pro dignitate administrandæ esset expertus:
postq; rogatam & veniam, & poenam eorū, quæ
annis fere quatuordecim contra officij sui ratio-
nem admiserit, seu prætermiserit maiore in mo-
dum petit, vt suis precibus nouam sibi mentem
impetret à Deo, vt ritè cognoscat, & æstimet di-
gne collatū in se in præsens beneficium, per quod
animum totum colligere, & quod misere hacten-
us neglexit, aliqua ex parte compensare possit.
Addit dedisse se etiam literas ad nouū P. Prouin-
cialem, ac rogasse, vt de se libere statueret: libenter

*Cura sui profe-
ctus.*

*Obedientia
humilis.*

1

enim

enim duce Christo, non minus, quàm inferiorem
 alium esse pariturum. Sancte admodùm Romanos
 Patres affecit rarum id specimen subiectæ adeo,
 atq; obsequiosæ mentis. Borgia sensum animi sui
 declaravit his verbis.

*Elaudatur à
 Præposito
 Borgia.*

Qua ratione usus es, Pater, in Provincialis o-
 nere deponendo, ea nobis summe probata est;
 valdeq; tam illustri exemplo commoti excitatiq; su-
 mus. Nimirum ita posuisti; uti gesseras. Nam
 patientia tanta, qua per annos quatuordecim eam
 sarcinam pertulisti, inter continuos administrati-
 onis domesticæ labores, nunquam prætermittendo
 alia Instituti propria ministeria, tantus Zelus, in-
 tegeritas, prudentia cumulate & Præpositus ante
 me, & mihi fecerant satis, & multum edificationis
 præbuerant. Et quanquam novus Provincialis,
 & universi de Prouincia ista, aliisq; vicinis meritò
 habere debeant te loco Patris, eiusq; Patris, qui cū
 de ipsis, tum de cuncta Societate in Germania præ-
 sertim, meritis optimè sit, tamen alacritatem, &
 humilitatem qua obedientiam ipse nouo Præposito
 defers cum gaudio vidimus. Quippe talibus do-
 cumentis fieri nequit, quin commoneantur pluri-
 mum ii, qui tandi tua sub disciplina, ditioneq; sit-
 erunt,

erunt, tantoq; amplius confirmant voluntates suas ad obtemperandum quam absolutissimè Prepositis suis. Iam hinc intelligis quam nihil sit, cur commissorum in eo munere, quam petis, pœnam expectes. Quin adeò mihi de Deo Domino spes est, largè eum labores remuneraturum, quos in ea procuratione suscepisti & sanctos, & fructuosos.

Hæc ad Canisium Borgia. Idem Hoffæum admonuit, tametsi P. Canisius sub potestate eius, uti spontè subdiderat se, esset futurus, tamen meminisset reuereri talem virum, & ubiq; veluti Patrem tractare: consiliumque eius in grauioribus rebus exquireret. Ceterum duo hæc documenta eximiæ & prorsus ad purum excoctæ virtutis Canisius dedit hoc tempore. Primum tanti æstima-
Humilitas
Canisij.

uit re vera, ex animiq; sententia beneficium hoc otij sibi, & vacationis concessæ, ut sæpius reputaret secum, & apud Præsides quoque profiteretur, nunc maximè animū sibi ad custodiam suimer, curamq; conuocandum esse, idque eo præsertim faciendum (quod plane fecit) ne ingratus beneficio, ac tempori videretur. Deinde Obedientiam
Obedientia.

ita capeffuit, non modo ut inferioribus se omnibus æquaret, sed ut tractandum, ducendumque,

1 2

& ver.

& versandum non secus, atq; vltimum nouitiorum præberet: quod Dilingani Collegij Minister (eo enim Canisius secesserat) quotidiano vsu cognoscere se, expeririq; testabatur. Nec Prouincialis Hoffæus, vti ex his, quæ deinceps dicentur, constabit, paratæ illi voluntati defuit: sed bonam semper ad exercendam se se, & cumulanda in cælo merita facultatem suggessit. Quod autem, vbi primum Dilingam secessit, vitæ genus instituerit, ex eius Collegij communibus literis iuuat describere, quarum particula est talis. His fratrum studiis non minima accessio facta est ex præclaris Seniorum Patrum in omni virtutum genere exemplis, præsertim autem ex Reuerendi P. D. Petri Canisij religiosissimo apud nos conuictu. Postquam enim is Pater difficillimo se Præpositi Prouincialis munere, quod circiter quatuordecim annos in hac Germania nostra præclare sustinuit, ob grauissimas alias à summo Pontifice sibi demandas occupationes superiorum nutu abdicauit, mirum quanta submissione, caritate, familiaritate nobiscum versetur, & agat. Nihil illi perinde gratum, & iucundum accidere potest, atq; tempus omne, quod necessariis studiis suffurari potest,

*Stadium præ-
viliis Cateche-
seos.*

test, puerorum, ac rudium, tam priuatæ, quàm publicæ institutioni impendere, domesticisque nostris necessitatibus, præsertim in excipiendis Germanorum confessionibus alacriter inferuire &c.

Porro quanquam se totum in Studiorum occupationes abdiderat, tamen vitari non poterat, quin, cum vndiq; ad caritatem, atq; sapientiam tantam, ac paulo ante tam promptam, atq; expositam omnibus, pristino more concurreretur, interdum in publicam lucem, operamq; retraheretur. Aberat Dilinga tridui itinere Matrona prænobilis, cui (quod nimium sepe vitio mortalium usu venit) cum liberis suis annos complures conuenerat pessime: neq; dissidium per multos, & magni nominis arbitros ad cōcordiam vnquam reduci potuerat. Visum est tandem vtriq; parti quippe Catholici erant, Canisium euocare, eiusq; fidei, ac prudentiæ tanquam arbitro ac sequestri causam omnem permittere. Existimarunt Patres, quorum sine consilio, ac nutu nihil mouebat, non deferendum piam adeo causam, nec occasionem prætermittendam. Itaque Deo duce, quò vocabatur perrexit, pacem composuit, semina in

*Excursus ad
pacem concili-
andam.*

futurum dissidij, quoad prouideri potuit, sustulit: præterq; ea, non pauca alia eodem loco è Catholica reperfecit. Haud longo interiecto tempore Vrsula Fuggera iam vidua cum Ioanne Fuggero, aliisq; domesticis Lauretanam, ac Romanā peregrinationem ingressa impetrauerat viæ comitem, & conscientiæ Iudicem P. Vendelinum Volkium, qui multorum confessionibus egregio cum fructu Augustæ præerat. Existimauit Prouincialis Hoffæus vacuum eius locum relinquere non debere: nec à quopiam absentis vices melius, quam ab Canisio pro autoritate viri apud omnes Augustanos, maximè apud nobilitatem suppleri posse. Id cum Præposito Generali nuntiaffet, statim ille rescripsit, siquidem publice interesset Canisium habere domicilium Augustæ, haberet vtiq;: sed vt iniunctis à Pontifice vacaret studiis, in totum ei à confessarij munere vacatio esset, nisi si vnus cuiuspiam personæ maioris habenda ratio videretur. Sacerdotem itaque alium, quem nominabat, confessionibus destinaret. Hæ literæ quanquam celeriter tamen sero perlatae sunt. Canisius simulac Prouincialis innuerat, absque mora tanquam nihil præterea haberet negotij, aduo-

*Obedientia
simplex ac
prompta.*

aduolarat. Quippe quanquam ex obedientia studiis occupabatur, vitabat tamen errorem, siue improbitatem eorum, qui iussis maiorum Præsidi obiectandis obtentum contumaciæ ex obedientia quærunt: semperque putauit quicquid Prouincialis, aliique sibi Moderatores præciperent, nequaquam id contemptionem mandati, sed interpretationem mentis esse Pontificis. Itaque fidenter aiebat, valeant studia, si ab his auocato obedientia, cui me totum debeo. Hoffæus acceptis ab vrbe literis, quandoquidem auditionem iam Canisius confitentium inchoarat, nec longæ erant future vices, nihil retractandum putauit; nec Borgia vrsit.

Hic verò videre licuit vim cælestis illius oraculi, Virobediens loquetur victorias. Iniunxerat Hoffæus Canisio (qua præcipuè causa vnus omnium lectus idem putaretur fuisse) vt quando in Vendelini locum Augustæ sufficiebatur, inter alia munera, & illud, quod idem inceptarat, susciperet, vt Exorcistam ageret Virginis nobilis. Anna erat Bernhusia, quæ octauum iam annum miserè torquebatur. Sumpsit igitur arma vir obediens, conseruit fortiter manus, & dedit illi victoriam.

Energumenum liberat.

riam Deus. Decem tartareos obsessores, obsti-
natosq; tyrannos ex occupata sede expulit. Reli-
qui Augustæ ad Sancti Vldarici, postremus ad æ-
dem Deiparæ Oetinganam expulsus. Vbi præ-
clara statim ad spectatores rei miraculo percul-
sos verba Canisius adiecit, admonens, vt in se
quisq; descenderet: exploraret animi sui statum,
noxas confessione piaret, vitæ nouum genus in-
stitueret, ne Diabolo aditum aperiret. Cessitea
res magno bono non liberatæ solum virgini, sed
aliis quoque permultis, ac nominatim præstanti-
bus viris duobus, parenti ipsi virginis, qui cum
Lutheranus tota fuisset vita, Catholicus factus
est: tum Marco Fuggero (is erat eius familiæ Pa-
ter, & Princeps) qui serio animum ad virtutem
applicuit. Illud tamen probabat magnoperè Ca-
nisius, quod optare Borgiam intellexerat, vt ad id
muneris vix vnquam Prouinciales quenquam de
Societate admouerent, testatus se nunquam vti
sperabat, futurum amplius Exorcistam. Quippe
Borgiæ, atque aliorum ante eum Præpositorum
sententia erat, Societatis esse partes ex animis, ma-
gis, humanis quam è corporibus malos fugare
Dæmones. Liberationem hanc alij fusè admo-
dum

*Non probat no-
stros homines
multum occu-
pari cum Ener-
gumenis.*

dum describere. Plura mihi desiderare locus visus non est. Solum monuerim & Canisium, & literas à Prouincia tempestate eadem scriptas, decem numerare expulsos Dæmones, cum alij non nisi numerent septem. Regresso ab Vrbe Vendelino Augustam, retulit se Dilingam ad lucubrations suas Canisius: Augustæq; vti Patres ipsi contubernales memoriæ commendarunt, gratum omnibus post se sinceræ humilitatis & caritatis odorem reliquit.

Iam totus erat in libris, totus in pugna cum Ministris Hæreticorum. Et quâquam operosum imprimis, & graue tractabat negotium, tamen in dies vberius fruebatur obedientiæ pace, inferiorisq; loci securitate. Palamq; profitens experimento ipso sentire se quanto demum subesse, quam præesse sit optabilius, non desinebat tum nouas agere Deo grates, atq; Præsidibus, qui onus sibi adeo humeris suis impar detraxissent; tum eniti, vt gratû se beneficio, beneficij ipsius recto vsu, magis, ac magis præberet. Non tamen animarû causas omnino destituerat, sed & impenfa subinde opera & consiliis, & vitæ suæ iuuabat exemplis, & literis etiam more sanctorum Doctorum, imprimisq;

*Libertas in ad-
monendo.*

misq; Hieronymi scriptitandis: ex quarum vnus
caput adscribi res postulat, quo Cardinalem Au-
gustanum ad reuifendam suam Ecclesiam (nam
Romæ degebat) hortatur: vt appareat personarū
in signium amicitias, quam non in suam, & ipso-
rū perniciem per corruptrices assentationes, sed
tantum in commune bonum libertate Christia-
na foueret, atq; adeo quo merito eidem Cardina-
li verè sapienti, ac pio, tam carus, ac venerandus
esset. Quod, inquit, ad Augustanam Ecclesiam at-
tinet, multi mecum exoptant reditum tuæ Celsi-
tudinis, & grauissimas quidem ob causas, sicut &
ante scripsi. Peius cum hac agitur Ecclesia, quam
istic vel credatur, vel intelligatur: & interim tot,
tantisq; sarcinis grauat suam conscientiam Epif-
copus, vt mirer fane quomodo quietum somnū
capere possit, præsertim vbi tot animarum millia
pereunt, & ob Pastoris absentiam oues, simulque
Pastores inferiores periclitantur. Ignoscatur mihi
quæso liberè dicenti, quod sentio, quoniam amo
Dominū meum Cardinalem Othonem, cui præ
omnibus debeo. Mallem fane illum absq; hoc E-
piscopatu viuere, quam solo Episcopatus titulo
gaudere, & oues tam negligēter pascere, quarum
lana

lana victitat. Alij spectent emolumenta temporalia, & amplos quærant honores: ego futurum cito iudicium, & reddendam acceptæ villicationis rationem, & paratas pœnas malo dispensatori considero, simulq; timeo vehementer. Dominus Iesus aperiat oculos nobis, vt debitam Pastoralis, & Episcopalis officij rationem intelligamus, nosque diligentius ad spiritualia restituenda, & promouenda accomodemus. Hæc fidelis monitor adeo grauitè, ac seuerè, non sane, quod iustæ Cardinali causæ deessent vrbanæ commorationis (quis enim alioqui illo amâtiore gregis Pastor?) Sed quia vbi res agitur animarum, vel leuissima negligentiæ species valde sapientibus formidatur.

Insequentis anni primo vere edita est suscepti operis prima Pars Dilingæ, tanta cura, ac solitudine intelligentis eius, exquisitiq; iudicij, vt à frequenti lima, & expolitione ne tum quidem absistens, cum sub prælo res essent, typographicas operas haud modice fatigarit. Nec iniucundè opinor, cognoscent qui præsertim studia versant sapientiæ, quid in hoc opere moliendo sequutus sit autor, quantumq; aliorum iudiciis tribuendum sit, qui digna luce, & approbatione Doctorum e-

1571.

*Edit opus de
S. lo. Baptista.*

dere inducat animum. Ea luculenter edocebit epistola, quam vna cum volumine ipso Canisius ad Præpositū Borgiam misit his ad literam verbis.

Pax Christi nobis æterna, Admodum Reuerende Pater.

*Quod consiliū
in hoc opere &
quam viam se-
quutus sit.*

EX primitias operis mei, quas tarde quidem, sed utinam mature satis edam: adeo nihil satis elaboratum contra istiusmodi sectarios hoc tempore, & in tali argumento conscribi, & edi posse arbitror. Ac primum quidē à Paternitate tua supplicem veniam peto, quod fortasse præter mentem, & scopum illorum, qui operis huius conficiendi autores mihi fuere, laborem mihi auxerim, fusiūsq; tractarim propositum argumentum. Nec enim satis habui cum solis Centuriatoribus dimicare, sed & complures alios præcipuos quidem huius ætatis sectarios in medium quoque pertraxi; & per occasionem impugnandos putavi: vere ut hoc opus de corruptelis Verbi Dei inscriberetur. Deinde res ipsa monebat, alios non præteriri, quorum sententias, errores, & verba Centuriatores emulantur: ne alioquin illi frustra incusarentur in his, quæ cum aliis commu-
niter

niter docent, maleq³ sentiunt. Prodest etiam hac qualiscumque collatio sententiarum in Verbo Dei interpretando, ut rectius cognoscatur confusio, & absurditas, & impietas opinionum, quas nobis inuehunt aduersarij. Et spero futurum, ut saepe lector ex hoc opere quendā animi horrorem induat, prorsusq³ detestetur tot, ac tantas istorum abominationes, quas in Evangelica Historia tam impudenter admiscet. Sed fortasse prolixius egi de solo Ioanne. Sit ita, ut hic mihi plusculum indulserim, dum undiq³ arripio, quae argumenti propositi affinitas, & Hereticorum vanitas suppeditabat. Illustravi, ut spero, Ioannis Historiam, adiunctis ubiq³ testimoniis Patrum, ut sciant Heretici, nobis non deesse arma, quibus in huiusmodi personis Evangelicis cum Ecclesia celebrandis, & cōtra novos Theologos defendendis utamur. Habeo non minorem nunc mihi paratam supellectilem ad Mariæ Dei-paræ Historiam vindicandam, & expoliendam. Et si quosdam hac probationum offendet copia, non deerunt spero, qui probent diligentiam in Dei sanctis glorificandis, praesertim quando nunc maximenihil non mordent in istis, & labefactare conātur Heretici, ut multis Catholicis virulentia sua

negotium facessere videantur. Erunt præterea Roma, ut vereor, qui me dicant immodicum fuisse incitandis Hæreticorum verbis, & cumulandis sententiis, sic ut nemo fortasse, quod sciam equidem, in hoc genere accuratius fecit. Verum intelliget Illustrissimus Dominus Cardinalis Varmiensis, aliique viri sapientes in his regionibus bene versati fatebuntur hæc remedia Germaniæ nostræ morbis hodie grassantibus convenire: simulq; hac ratione Catholicam doctrinam in multis confirmari, & novatorum impietatem, stultitiamq; manifestius prodire, & fortius dissipari. Verum, non est cur ego me, & librum hunc meum excusem, aut defendam pluribus. Deum in primis rogo, ut immensa bonitate, gratiaq; sua suppleat, quod in hoc opere toto conficiendo à me vel admissum, vel prætermisum est male. Si vero ad sanctissimum Dominum nostrum liber est peruenturus, nihil desidero magis, quam pro meis peccatis, & negligentis plenariam indulgentiam impetrari. Tua vero Paternitas iure suo quamlibet mihi iniungat pœnitentiam, ea me dignum esse nunquam dubitabo. Nunc paucis indicabo quid in primis circa hanc Primam operis Partem cupiam observari, ut ad reliqua, si progrediendum erit, mibi

Modestia.

mihi munitior via sit, & certius ad Dei gloriam
omnia conficiantur. Primum vehementer oro ali-
quem ex Theologis designari lectorem simul, & cen-
sorem operis uniuersi, qui sedulo annotet, in char-
taq; separatim excerpit, quibus in locis mutatione
aliqua opus esse videatur. Mihi non displicebit si ex
Patrum iudicio quaedam isthic in margine corrigantur
priusquam liber aliis exteris communicetur.
Quod si multa ex opere tollenda, vel integra paginae
refecanda viderentur, cupio ea de re statim admo-
neri, quia non dum liber in publicum prodiit, nec
prodibit fortasse ante menses aliquot, ut postea di-
cam. Ex qua nostrorum censura, & diligentia in
relegendo libro hunc quoq; fructum colligam, spero,
ut admonitus ab illis in posterum sciam, qua mihi
potissimum in reliquis vel obseruanda, vel cauenda
esse videantur. Liberum certe admonitorem expe-
cto, atque desidero, paratus non solum patienti, sed
etiam alacri, gratoque complecti pectore quicquid
contra meam scriptionem fuerit iudicatum. Quod
si ex hoc qualicumque gustu futuri operis iudicium
fiet, non opera pretium videri, ut diutius ego in hoc
pistrino verfer, qui coram Deo, & Paternitate tua
profiteor, me ad hoc tantum sustinendum opus mul-

Censores expe-
rit liberos.

Obedientia, &
humilitas.

tis

tis modis indignum, ac imparem esse, praesertim si cum aliis doctioribus Theologis conferar; nemo suspicetur quæso, me grauatim hoc accepturum esse. Imo vero præclare mecum actum iri putabo, si post hunc librum primum editum cessare iubeat, & aliis tradam lampada, qui rem tantam pro dignitate velint, & possint absolvere. Nec enim ignoro alios vocationis meæ proprios esse labores, quibus maiore fortasse cum fructu, gustuque spiritus hoc tempus, quod molestissimis studiis tribuo, possim accommodare, quando ita obedientia sancta permittet.

Probatum ma-
gnopere opus.

Probatum est ex merito vehementer opus cū ubiq; alibi, tum in vrbe Doctis, ipsiq; Pontifici, qui solamen exhausti laboris, quod Canisius vnicum ad corrigendam suam (sic ad Polancū scripsit) innouandamque vitam expetiuit, plenariam indulgentiam summa voluntate concessit. Aderat in Vrbe Cardinalis Hosius, qui perlecto opere, vt primum Polancum vidit, in maximam eius commendationem excessit. Plurimum à doctrina, perspicuitate, modestia, iudicio, prudētiaque, ab ingenio, & acumine commendabat; eloquentiam item ac stylum summè probabat: sed supra omnia pietatem admirabatur, quam elucere illo in

in opere sic affirmabat, ut in veterum Patrum, atque Doctorum monumentis Denique quam fidei suae confessionem Pater libro præfixerat, eam vero sine ullo fine, & mirabatur, & prædicabat: protinusque ab ipso voluit Polanco, legi, cui ite æque pia, ac docta, succinctæ breuitatis, ac plurimi succi visa est. Quam nec aliter quisquam existimabit, qui legerit. Quam ob rem nec lectorem hac fraudauerim voluptate aliove reiecerim. Est ergo huiusmodi.

Confiteor tibi Pater Domine cali & terra, Creator, & Redemptor meus, virtus & salus mea, Confessio pulcherrima operi præfixa. qui iam inde ab infantia me sacro pane verbi tui pascere, & cor meum confortare non desisti. Ne vero vagarer cum errantibus ouibus, quæ sunt absque Pastore, in domo Ecclesiæ tuæ me collegisti, collectum educaſti, educatum conseruaſti, & sub illis magistris, atque pastoribus instituiſti, in quibus te presentem audiri, & vocem tuam obseruari domesticis omnibus præcepisti. Confiteor ore ad salutem quicquid corde ad iustitiam ab orthodoxis, atque Catholicis creditur. Non novi Lutherum; Calvinum respuo; Hereticis omnibus dico anathema. Nihil mihi cum his commune esse volo, qui unum non dicunt,

cunt, & sentiunt, eandemq; fidei non tenent regulam cum una, Sancta, Catholica, Apostolica & Romana Ecclesia. Si quis verò Christum non solum in verbo scripto docentē, sed in Oecumenicis etiam Synodis iudicantem, in Petri cathedra sonantē, & in Patribus testificantem audit, ac sequitur, huic ego communionem consocior: huius & fidem amplector, & religionem sequor, & doctrinam probo. Quam enim alij blasphemi contemnunt, & persequuntur Romanam Ecclesiam, ac velut Antichristianam execrantur, eius ego me civem esse profiteor, ab eiusdem autoritate non latum unguem discedo: ob illius testimonium vitam, & sanguinem profunderē non recuso; nec alibi prorsus, quam in eius unitate Christi Domini merita, & sancti Spiritus dona mihi, & aliis salutaria fore confido certoque persuasum habeo. Cum Hieronymo liberè profiteor: qui Petri cathedra iungitur meus est. Cum Ambrosio, Ecclesiam Romanam in omnibus cupio sequi: eamq; Catholice Ecclesie radicem, & matricem cum Cypriano reuerenter agnosco, in qua semper; ut Augustinus predicat, Apostolicæ cathedre viguit principatus. In ea verò fide, atq; doctrina conquiesco, quam puer hausi, adolescens retinui, atque

que haëtenus pro mea exiguitate defendi. Ceterum
ob nullum commodum temporarium, nec in homi-
nis cuiusquam gratiam, vel aduersus conscientia
(sic te mihi Deus propitium semper opto) Doctoris
Catholici partes huc usque sustineo, aut in posteru
sustinebo. Quam confessionem non aliud sanè à me
exigit, & extorquet, nisi nominis, & honoris tui
ratio, nisi agnita veritatis vis, nisi canonica Scri-
pturae disciplina, nisi Patrum sensus atq; consensus,
nisi debitum fidei apud fratres testimonium, ac de-
mum nisi expectata in calo salus, & proposita since-
ris confessoribus beatitudo. Quod si propter eius-
cemodi confessionem contemnor, si oppugnor, si tra-
ducor, singularem agnosco, & predico gratiam tu-
am Deus, qui partim velis me propter iustitiam
pati, quod certè beatorum est, partim nolis mihi
beneuolos esse illos (quod in magni lucri parte ponē-
dum est) qui tibi amici esse non possunt, cum Eccle-
sia tua, & Veritati Catholica palam aduersentur:
sed ignosce illis Pater, ignosce, quia vel nesciunt,
vel scire nolunt quae faciant, partim tetri Satana
imperio incitati, partim falsa doctrina prestigis
impediti. Hanc verò gratiam mihi perpetuò ser-
ues oro, ut quam tibi, quam Ecclesiae, quam verita-

ti sinceram constantiam, & constantem sinceritatem debeo, eam tum viuens, tum moriens testatam facere non desistam, neque à caritate tua unquam excidam, particeps nimirum omnium timentium te, & custodientium mandata tua in sancta Romana Ecclesia. Cuius demum iudicio me, scriptaque omnia mea, ut libenter, ita reuerenter etiam subiicio. Tuam porrò immensam bonitatem prome collaudent, atque deprecentur sancti omnes, siue quos in celo triumphans, siue quos militans in terris Ecclesia uno, & indissolubili Catholica pacis vinculo firmissimè coniungit, atque comprehendit. Tu es principium & finis mihi bonorum omnium: Tibi ex me, per me, & de me sit laus, honor, & gloria sempiterna.

Hac accepta disputationum Canisij præclara specie, placuit omnibus ut ad ea, quæ restabant perficienda gradum faceret. Sumpserat autem sibi præcipuas tres noui testamenti personas, Præcursores Domini Ioannem, sanctissimam eiusdem Parentem Mariam, & Apostolorum Principem Petrum ornandas, & aduersus hæreticos defendendas. Ceterum, quia Prouincialis Hoffæus scripserat, nisi Pontifex iniiceret frenos, iuberetq; lentius,

Obedientia
exalta.

lentius, ac per otium pergere, religione illum, & scrupulis macerari, ne non satis ad obediendum diligens esset, nisi studium supra vires contenderet, admonitus est à Borgia, vt interpellaret scribendi laborem interferendis concionibus. Igitur Oenipontum à Prouinciali mittitur, vt apud Archiducem Ferdinandum Ecclesiastem ordinarium agat. Multæ famulo Christi offerebant sese *Et fortis.* difficultates in eo munere. Haud enim dubiè geminabatur potius labor, quam leuabatur. Quippe dicendum erat non ad vulgus ac multitudinē, sed ad selectam, &, vt ingenium Aulicorum est, fastidiosam concionem: nec dicendum pro voluntate cum animus, atque otium ferret, sed necessitati seruiendum fixa, staturaque die. Ad hæc, vt in oppido sede Principis, aulæque sat celebri multum necesse erat in dies subnasci occupationum in omni genere, molestarumque interpellationum, quas vitare non esset. Deinde nec librorū, nec hominum Doctorum, qui consuli in loco possent, quæ præsto erat Dilingæ, suppetebat copia Oeniponti. Denique valetudinem sibi in iis montibus minus propitiā expertus erat. Hæc, atque alia succurrebant, quare videretur de obedi-

entia summo iure remittendum, & significandum Borgia, dum leuatum sibi laborem, & conseruatam valetudinem cupit, videret, ne tali via, cum res ita se se haberent, id quod agebat, parum assequeretur. Sed vir solidæ, profundæque obedientia negligenda sibi illa duxit omnia, & eundum, conandum, Deo fidendum. Quippe qui non frustra, & ad probrum suum didicerat virorum sapientum, sanctorumque sententiam: etiam si quid, quod superare vires videatur, imperatum sit, conandum esse: quod statuere an fieri possit ad subiectum non spectet. Abiit ergo, & posteaquam cuncta vsu non paruo compererat, simpliciter vt conscientiam suam leuaret, cum iam in Hispaniam Borgia iussu Pontificis abiisset, ea Natali Vicario explicauit; sed ita vt nulla habita ratione sui libenter se profiteretur inseruiturum Archiduci quamdiu suppeteret vires per Dei gratiam: in iisq; montibus obedientia duce, mori paratum esse: tantum se indicare difficultates, quæ ad molestissimam cum aduersariis pugnam se accingenti, quæ sola totum hominem postulare videtur, offeruntur: vt Natalis pro sapientia sua de omnibus sententiam ferat; vtq; purgatum ipsum habeat apud Romanos,

manos, si fortasse Pars secunda de Maria Deipara
tardè in lucem prodeat. Tantū tribuit obedien-
tię Viri Natalis, vt, cum ea statio eiusmodi personā
requireret, nihil mutandū censeret: id modò sa-
tis habuit monere, & adhortari, vt sancta medio-
critate temperaret labores. Nec verbum Canisius
posthæc adiecit, nisi longo post tempore nescio
quid Euerardo Generali quā leuissimè indicauit.

Plurimum Archiduci, Aulæq; probabantur
sacri Oratoris actiones, & addidit ingens momē-
tum ad rem animarū bene gerēdam inter confi-
nia occidentis, & oriētis anni calamitas publica.
Concussit .n. vehementer hoīm pēctora ingens
post hoīm eo loci memoriam, & frequens terræ
motus, q̄ circa late per multa passuum millia diu
tenuit, haud sine tectorū strage. Eam ob rem, sup-
plicationes publicæ institutæ, ieiunia indicta, ad
Sacerdotū pedes accursum, collaudante, ac prædi-
cante Deum Canisio, qui sic terreret peccantes, &
ad poenitentiam cōpelleret; oēsq; tanto molimi-
ne admoneret, vt in timore ei ac tremore seruirēt.
Hæsit O Eniponti in scribēdi, dicendiq; laboribus
annos totos septem nusquam pede moto nisi ad
Prouincialis Societatis conuentus, & semel, atq;
iterum

1572.

*Terramotus
ingentes Oeni-
ponti.*

1573.

*Magnificat Canisius a Grego.
rio XIII.*

*Finis iussu le-
gationem obit.*

*Et in Urbem
venit.*

*Suadet Colle-
gium Germa-
nicum Roma
fundandum.*

iterum Pontificis iussu. Quippe anno 1573. Gregorius XIII. qui priore anno Pontifici Pio Quinto successerat, suscepta omni ope subleuanda Germania, perbenignè scripsit velle se desiderij sui adiutorem Canisium esse, cuius sciret quantum ad eam rem industria, & sapientia valeret: iussitq; literis complecti, quæ in eum vsus idonea iudicaret. Iamq; bonam lucubrationem confecerat Pater, cum literis nouis admonetur, vt ipsius Pontificis nomine certa madata perferat ad Ferdinandum Archiducem, ad Albertum Ducem Bauarum, ad Salisburgensem Archiepiscopum: adhuc Hæreticorum voluminum, quæ ad refutandum opportuna essent, bonum numerum comparet, mitatq; in Urbem, tum ipse met accedat. Coram enim melius de morbis earum regionum, curandique ratione, quam per Commentarium actum iri. Obita igitur legatione per Germaniam, quæ iniuncta erat, ceterisq; perfunctus mandatis, primo vere Romam accessit. Hic inter cetera, quæ sapienter pro Germaniæ religione in medium contulit, autor fuit Pontifici, vt Collegia, & Conuberna excitaret multæ Germanorum soboli in pietate, ac literis educandæ: vnde velut è seminariis

nariis docti, piiq; Sacerdotes, ac verbi diuini Prædicatores, & Pastores animarū educerentur. Cen-

*Et alia similia
in prouinciis.*

fuit autem non Romæ tantum, sed in Germania quoq; contubernia illa excitari oportere: in quibus multi libentius, vtpote non tam procul domo, aliquanto etiam germanico mori congruentius, quam ipsa in Vrbe possent institui. Atque his maximè consiliis effectū est, vt tam luculentum Romæ Collegium Germanorum, tamque multa per septentrionem eiusmodi propugnacula vindex Religionis acerrimus Gregorius Pōtifex collocarit. Habita sunt eodem tempore sublato iam ex humanis Francisco Borgia Societatis Comitiam Romæ ad sufficiendū Præpositum Generalem: suffectusq; est Euerardus Mercurianus.

Quibus Comitiiis tametsi cum suffragij iure Canisius non interfuit, custodiæ tamē præfuit Conclauis, vbi sunt habita: quæ non nisi spectatæ fidei viris procuratio demandatur. Porro sancta in Vrbe, cum tam multa sint priscae sanctitatis monumenta, tam etiam & multa, & præclara exercendæ priuatim, ac publicè siue religionis, siue misericordiæ instituta, ac domicilia, in his adeundis, cognoscendisque studiosè versabatur Canisius.

*Comitiarum
societatis custos
legitur.*

o

Nam

Obferuat fan-
de verbis pia
opera.

Redit in Ger-
maniam.

Nam quemadmodum Hæretici, quia vasta in Vrbe, & in omnium gentium quasi colluione necesse est aliquid inesse vitiosum, atque reprehendendum, ad id vnum oculos aduertunt, & inde indignissimè Romanorum mores omnes describunt, & lacerant; ita famulus Dei, quæ recta, quæque laudabilia essent, confectabatur, tum sui profectus causa, tum vt oculatus testis simpliciorum animos in Germania, calumniis hæreticorū præoccupatos dedoceret. O Eni pontum deinde reuersus Euangelici interpretis munus, & Mariani, quod instituerat operis conditionē repetiit, haud sine graui labore distrahens, atq; diuidens curas. Sed quando præsidibus ita placuerat ferebat vtramq; crucem libens, deq; manu Domini accipiebat omnia: illud modo sollicitus, vt perpetuas accessiones perfectæ virtuti adiungeret, indiesq; cumulatius religiosi viri officio responderet.

1574. Ad hunc modum, eodemq; tenore proximi
1575. anni quartus, quintusque supra septuagesimum
1576. acti, nec fermè aliter sextus: nisi quod per Augustum, altera, quam supra indicaui, Missione Pontificis, vt Ioanni Morono Apostolico Legato adesset, Ratisbonam concessit. Conuentus habebatur

tur Imperij: nec Canisius siue priuatis sermonib⁹,
siue de loco superiore verba faciēs religionis pro-
uehendæ locum vllum omisit.

Iamq; constanter durans tot inter obturban-
tes, fatigantesq; curas, agensq; semper ac moliens,
atq; vltra promouens aliquid, de Maria Virgine
incomparabili, & Dei genitrice sacrosancta præ-
clara monumenta elaborarat: quæ vel maximo,
& otiosissimo scriptori decora sint. Itaq; vbi pri-
mum finis conuentui impositus est, Ratisbona
Ingolstadtum se recepit, editioni eorum coram
ipsemet præfuturus. Et quia prius de Ioanne Ba-
ptista opus in Archiducis Ferdinandi nomine e-
miserat, Marianum hoc Alberto Duci Bauariæ in
animi grati documentum, pro singulari caritate,
qua Princeps benignissimus Societatem totam
complectebatur, dedicauit. Absoluta est editio
ineunte æstate anni 1577. Ex qua quam nihil sibi
Canisius, nisi laborem assumpserit, vel ex eo faci-
le constat. Quippe cum aliquot librorum eorum
exempla mitteret Romam, satis habuit indicare
quarum habenda ratio personarum videretur in
iis distribuendis, integrum autem voluit esse Præ-
posito Generali, & tradere quibus mallet, & suo,

1577.

*Marianum o-
pus edit.*

*Modestia, &
paupertas.*

*Mosij de opere
Mariano iudi-
canti.*

non auctoris nomine. Quorum cum accepisset v-
num Cardinalis Varmienfis, inter cetera de eo sic
scripsit. Nec obliuiscetur operis huius tui tā san-
cti Virgo sanctissima, quam sic ornare scriptis tu-
is es conatus, vt vix quisquam sit, à quo magis fu-
erit illustrata. Mihi quidem tam exactè scripta vi-
dētur omnia, vt quid in hoc opere desiderari pos-
sit non videam. Vix expeditum Calchographiæ
operoso negotio Prouincialis Hoffæus ad lustrā-
dam secum prouinciam circumduxit consiliorū
socium, & adiutorem: in eoq; discursu, ac mune-
re reliquum anni præsentis, & proximum pene
totum absumpsit.

1578. Prouincialis non eo solum, vt consilio eius,
1579. & opera iuualetur, socium sibi illum assumpse-
rat, sed etiam, vt penitus à grauiorū scriptionū
cogitatione auerteret, potissimum quidē, quod
nimium fatigari, haud sine graui periculo, ætate
iam ingrauescente, Patrem opinabatur in eius-
modi studiis; sed partim etiam quod in abundan-
tia magna rerum agendarum, & inopia eorū qui
agerent, ad manum habere expeditum, ac prom-
ptum cupiebat subsidium: cum ille vnus instat
multorum esset, quem ad omnes, maximeque ad
subita.

subitarios, ac maioris momenti vsus proferre tuto, & libere posset. Eggit ergò cum apud Præpositum Euerardum, vt senescenti iam militi bonam ab eo præliorum genere missionem daret: tum apud ipsum Canisium, vt peteret. Qui cum rem ^{Indifferentia, & Obedientia præclara.} eo temperamento significasset, vt nec Prouincia-
lis negligere, nec Generalis præuerrere, & impedire nutus videretur, iussus ab Euerardo certius explanare, quid sui animi, ac sententiæ esset, in hæc verba rescripsit. Quoniam Pio Quinto, & Gregorio XIII. Pontifici Maximo ita visum erat, vt contra Hæreticos scriberet, Dei gratia, & obedientia duce perfecisse, quæ ad Præcursores, & Matrem Dei, Dominiq; nostri aduersus Hæreticos vindicandam pertinent. Interim animum sibi, ac propensionem auxisse Christum pugnandi contra tot bestias, cum videret Hæreticorum fœdos errores in illustrissimas Euangelij personas incurrere, & plurimis passim obesse, à paucis autem satis obseruari, & ne attingi quidem; cum tamen magni referat Sectariorum insignem impietatem cum ipsa Euangelij luce pugnantem magis, ac magis detegi, & refutari. Quid autem imbecillis ipse, & exiguus in eo profecerit argumento lectorum iudi-

cij esse. Aduersarios certè tot modis hæcenus impetitos suo silentio satis ostendere se non habere, quod respondeant. Proinde cum Pontificis Maximi mādato consentaneum, & Præpositi ipsius voluntati gratum esse duceret, vt cœptum scribendi cursum prosequeretur, minimè abhorrentem ab eo animum nuper significasse, & Præpositū sibi ipsum dedisse, vt Ingolstadium peteret, velut iis studiis aptiorem sedem. At ex altera parte cum Prouincialis non modò adeundi Ingolstadij consilium, sed & vniuersum scribendi institutum omitti posse iudicet, ita se cogitare cœpisse. Quoniam Præpositi tui iudicium, & volūtas pro lege spectari, ac suscipi debet, scribendi curam omnem abiice, & ad alia professionis tuæ te totum compone. Cum Pontifice Maximo res facile transigetur, vt sinat in hac ætate quiescere Canisium: præsertim cum præter P. Turrianum contra Hæreticos strenuè laborantem, plures alij scriptores longe doctiores facile inueniri possint. Itaque libenter, inquit, in Patris nostri, & aliorum sententia conquiescam, vt deinceps reliquam ætatem in religiosa simplicitate, & simplici obedientia tranquille consumam, ybicunque demum me
vivere,

viuere, & quicquid vel agere, vel sustinere voluerint superiores: horum iudicio magis, quàm meis, vel desiderijs, vel propensionibus credam. Certe dum ita sentiet Prouincialis, ad scribendum redire non cupio, & fortasse bona conscientia non debeo: vt autem in Prouinciam aliam quacunque de causa transferar, nec petui haecenus, nec petam vnquam, quod perfectam obedientiae rationem nolim à me vlllo pacto violari, aut superioribus esse molestus in hac parte. Domino fortasse visum est me iam natum annos 56. monere, vt colligam, quod aiunt, sarcinas, & ex Martha fiam Magdalena, meaq; disponam domui priusquam ex hoc sit hospitio emigrandum. Quicquid autem Paternitas Tua de tota causa decreuerit, id oraculi loco accipiam, eiusq; iudicio me ex animo parituum promitto, Dei gratia opitulante.

His literis acceptis Euerardus existimauit è re magis publica esse, vt omnis ei sollicitudo Pontificij mandati demeretur. Adit ergo Gregorium, & per occasionem, cum ei volumen de B. Virgine offerret, iniecto sermone de valetudine, deq; ætate Canisij, iamque missione bona dignum videri: Pon-

Liberatur scribendi munere.

Pontifex accepto libenter volumine, etiam libenter ut Pater indulgentissimus vacationem dedit. Quare cognita Canisius plurimum se, & Pontifici, & Euerardo debere professus, totum se ex arbitrio Prouincialis suspendit, Christum Dominum rogans, ut collatum in indignum se beneficium rite intelligeret, & fructum ex eo sibi, aliisque congruentem legitimè colligeret, quicquid demum sibi laboris, & oneris demandetur, nullum post hæc verbum de mutanda conditione commutaturus. Amisimus per hæc haud dubiè grauissimas de Petro disputationes, unde omnium hæresum vno quasi ictu iugulum petebatur, Romanæ Ecclesiæ primatu constabilito. Ceterum obedientia hæc (cum quidem iam inde à principio tertiam sibi illam destinasset concertationem, & multa ad eam præclara obseruasset, excogitasset, seposuisset, & iam fama operis egressa expectationem omnium excitasset) videtur mihi monumentum, quodcumque stylo edere potuisset, admirabilius. Nec aliter iudicabunt opinor, qui norunt quam difficile sit conceptum tenere sermonem: quiq; tanto sapientia illa inferiores per obstantia omnia ad editiones nituntur, damnum publi-

*Obedientia ex-
cellens.*

publicum rati, si modesti sint. Expeditus ea quasi
muta declamatione, mortuoq; magisterio obe-
diens Doctor ad vocalem pugnam, viuaq; do-
ctrinā accingitur. Ieiunij Magni tempore Gui-
lielmo Duis Alberti filio Principi Landeshutæ à
sacris concionibus fuit annis duobus continuis.
Quo tempore cum alia effecit apud Principem,
tum vt aulicos quosdam ad officium reuocaret,
vtq; nouas, & amplas indulgentias vni, alterique
Bauariæ Templo, OEttingensi, opinor, & Don-
tenhausiano quæ religionis gratia peregrini cele-
brant, impetraret; tum vt libros salutare sua co-
emptos pecunia passim inter populum sparge-
ret. Turcam etiam quendam Catechismo infor-
matum præclara cæremonia sacris aquis admo-
uit, magno totius populi motu ob splendorem,
ac Maiestatem sacrorum rituum, & adiunctas
Indulgentias, quas ipse Canisius & impetrarat à
Nuntio Apostolico, & magnificè promulgarat.
Libenter autem apud talem virum, ac Principem
fungebatur eo munere legatus Christi, quod in-
signem ille præ se ad pietatis cultum propensionem
ferret, in visendis, & consolandis ægrotis sedulus
(verba Canisij sunt) in aula sua bene constituen-

*Concionatur
Guilielmo
Principi Ba-
uaro.*

*Laus Gui-
lielmi.*

p

da se-

da serius, ad cultum diuinum domi, publiceque celebrandum vehementer intentus, & qui sibi, & Vxori, & Aulicis seuerum ieiunium Quadragesima tota indiceret, seruaretque, nunquam cuiquam nisi Dominico die præbita coena.

*Obedientia
soris, & finis.
plen.*

Inter hæc vnum fuit molestum tractatu negotium, sed pro eius grauitate (maius enim re quam specie erat) & obedientia Canisij præmitti non potuit. Præ nobili, ac pio Dynastæ à confessionibus erat Sacerdos de societate animorum tractandorum beneperitus, sed qui frequentior esset in Aula, quam disciplinæ domesticæ, institutisque ordinis conueniret. Eam ob rem tentauerant Patres, si possent hominem ab eo mungere, locoque euocatum Romam abstrahere, nec quicquam erat profectum, nisi vt grauitè Princeps offenderetur. Causa igitur vel transigenda, vel mitiganda permissa est à Præposito Generali & Prouinciali Hoffæo auctoritati, prudentiæque Canisij. Dolebat Princeps bonum, gratumque sibi confessarium tam subito in urbem euocari, & tãquam male gesto munere deformari. Proferri iubebat si quid subesset fraudis: sin autem nihil explicaretur, aiebat, nihil sibi restare aliud, dum

videret

videret immerentem hominem tam dure tractari, quam vt culpam in odium, & inuidiam domesticorum conferret. Tum Canisius grauem, ac sapientem disputationem ingressus, palam ostendit, quàm nihil bonæ frugis Aulæ vsus tantus Confessario ipsi, nec socio, nec aulicis, nec aliorum denique cuiquam afferret. De veneratione, & obseruantia, quæ sacris viris debetur, Aulicos multum remittere: mortales alios ex quibus, tam multos societati Satan æmulos, & obtrectatores vbique conciliet, existimare nos Magnatum affectatores, & negotiorum publicorum captatores esse: ipsos quoque sapientes offendi, quod ne quicquam tandiu foueri hominem, delicateque ali, ac subinde venanti etiam Principi adesse pateremur: ipsum verò, & socium paulatim degenerare ab religiosa professione in aulicam. Denique rem cum societatis more, legibusque pugnare. Itaque id exempli aditum non nullis ad licentiam pandere, vt cogitent aliquando sibi quoque permitti posse, vt religiosam disciplinam cum deliciis Aulæ commutent: aliis indignationem aduersus homines tales accendere, vnde mutua caritas læderetur. Scire se Principem toti societati

Aula Religiosa viros non decent.

optimè velle; quare pro sua clementia prouidendum esse, ne communi eius bono priuatam hominis causam anteferebat. Tentari perniciosius nihil posse in Religiosorum familiis, quam vt obedientia, & Præsidium administratio conuelleretur. Hæc vincula, hos neruos sacrarum esse huiusmodi rerum publicarum, qui si laxarentur, dissolui totum corpus, & membra dissipari necesse esse. Ordinis ergo sibi addictissimi patrociniū fusciperet, ac Præsidium tueretur auctoritatem. Frustra ipsos Principes, nisi conseruetur familiaris disciplina in Coenobiis, vtilis inde operarios desideraturos. Fideret Præpositis, persuaderetq; sibi nihil ipsos malle, quàm tanto Patrono in omnes partes factum satis: nec quenquam clarius, quam ipsos habere notam cuiusque sociorum, spectatamq; facultatem: nec nisi virum quàm accommodatissimum ipsius obsequiis tradituros. Hanc esse viam rectam conscientiae regendæ: alioqui Principis ipsius dignitatem agi, velut ex Iesuitæ vnus consilio se, suosque regat, & statuatur omnia. Ad extremum grauem hanc molestiam Præposito Generali adimeret, quæ intolerabilis mox futura esset, si videre cogeretur vnumquēpiam de suis

suīs bonitate, gratiaque Principis ad professionis
suę neglectum, & ad contumacię integumentū
abuti. Hęc omnia permiscens cum grauitate
modestiam, summamque obseruantiam, ac ve-
recundiam cum simplici libertate sic egit, vt sa-
piens Princeps disputationem omnem probarit,
se seque societati placarit: tum demum permisc-
rit, egeritque, vt Confessarius in Collegio versare-
tux norma communi. Illud quoque extitit ex
eo conatu pretium, quod cum initio Dynasta idē
viros ex Aula pręstantes ad Canisium allegasset,
qui eius animum expugnarent, & ad fauorē Cō-
fessarij detorquerent, ipse contra eos facillē ad suas
partes adduxit. Adeo vt ipsimet plane Domino
demonstrarint id vrgere Patres, quod instituto,
ordinique suo, quod probabili ad vulgus exem-
plo planē necessarium foret, vt ab Aulis procul
abessent, & aduocati referrent illico pedem, ne a-
lioquin naufragium Spiritus multo citius ipsi fa-
cerent, quam aulicos Christo piscarentur: quod
manifestis multorum documentis videre esset.
Valuerūt hęc veritatis testimonia eo magis, quo
sinceriora visa sunt, vt ab hominibus profecta
Aulę assuetis, morumque seculi callide peritis.

*Aulas quam
Canisius su-
geret.*

*Et Velle à So-
cietate Civitatis.*

Multa autem, dum hæc tractat, perpetienda indigna, exhaurienda acerba fuere : quæ suscepit ille, & exhausit eo animo, vt existimaret causam agi communem societatis totius, atq; eiusmodi, pro qua rectè caput ipsum in discrimen daretur. Vix enim dici potest, Vir sapientissimus quātam ab Aulis perniciem nostro Ordini formidaret. Itaque ad Præpositum Euerardū multa sæpe in hanc sententiam grauitè, & illa præ ceteris scripsit. Res ipsa docuit, & confirmavit meam iam antè conceptam sententiam, nimirum valdè cauendum hoc esse nouum tentationis genus, quod nostris hominibus magis, magisq; paratur ab his, qui cū societatis Patroni, & amici videri volunt, quosdā è nostris in suas familias, & aulas deducere, & nescio ad quam seruitutem tacitè redigere, ipsisque delinitis, & inescatis paulatim imperare velle videntur. At re vera, vt breuiter dicam, si nostri paulò diutius apud seculares istos, aulicosq; versentur, vt nunc res nobilium apud Germanos potissimum comparatæ sunt, plus in se ipsis detrimenti, quam in aliis spiritualis commodi experientur : & vix effugient, quin vel inuiti subindè peccatis communicent alienis in hac communi homi-

hominum licentia, corruptaque nobilium disciplina. Quapropter etiam, atq; etiam Paternitatem tuam rogo, ne se facile istorum magnatum precibus permoueri sinat, qui nostros secum in aula versari flagitant, ac istiusmodi missiones mēse longiores expetunt. Omitto in quæ fastidia, & pericula nostri incidant, cum se istorum ingeniis utcumq; accommodare coguntur, ita ut nec sibi, nec aliis pro ratione suę vocationis seruire, ac prodesse possint. Loquor autem de Germanorum nostrorum receptis moribus, à quibus nostros, quoad eius fieri potest, abesse consultissimū puto. Sub hæc locus incidit, quo sua de fugiendis Aulis dicta Canisius affirmaret ipsis rebus, planūque faceret nihilo se validius verbo, quàm exemplo esse doctorem. Albertus Comes de Furstenbergio ex Euerardo Præposito impetrarat, ut aliquis ad se de societate confessarius in tempus aliquod mitteretur. Nam & ipse à pietatis non abhorrebat studiis, & coniugem habebat admodū piā, assuetamq; Pragæ Imperatricis in Aula frequenti confessioni, sic ut difficillimè careret magistro conscientię, qui ad manum quotidie præsto esset. Quarum rerum gnarus Prouincialis Hoffæus,

*Mittitur ad
Comitem de
Furstenberg.*

Hoffæus, ad quem delectum mittendi Sacerdotis Euerardus reiecerat, veritus ne is, quem mitteret, nimis diu retineretur, & paulatim ipse quoq; sic adhæresceret, vt perægrè abstrahi posset, Canisiū mittendum putauit. Abiit igitur paulo post dimidiatum septembrem anni 1579. Accidit supra vota Comitibus viri talis aduentus. Ille Comites ambos virum, & vxorē, diuinis mysteriis familiā eorum, aliosq; complures procurauit: eosdemq; ac populum doctrina salutis instituit: multa priuatim, ac publicè ad pietatem vel correxit, vel addidit, gratus in dies magis, ac fructuosus. Quo grauius certamen exarsit, vbi mentio facta est remigrationis. Ceterum quia agendum cum viro fuit, qui nullam adprehendendum dabat ansam, & quicquid collegerat autoritatis, & gratiæ id omne conferebat eo, vt cum bona pace mitteretur, abeundi veniam demum vel elicuit, vel expressit. Cogitabat enim Generalis Congregationis decreto esse parendum, quæ diutinas id genus commorationes vetat: deinde prouidendum ne moræ longioris exemplum societatis rebus apud alios Magnates officeret. Quam rem vbi cognouit Præpositus Euerardus, ita probauit, vt Canisio

gratu-

*Explicat se ab
Aula.*

gratulatus his verbis sit. Gaudeo, & gratulor quod Reuerentia Vestra Comitissæ Curia expedita ad nostros maturè redierit, viceritq; omnes eorum, qui illam retinere conabantur, preces. Quo animo si essent omnes nostri, qui aulas frequentant, non tantùm nobis molestiæ aliquando afferrent, & certè cum ipsis etiam Principibus nullum nobis, aut exiguum esset negotium. Quare quod Reuerentia vestra valdè nos hortatur, vt quam maximè Aulas à societate propulsemus, equidem puto hoc me affirmare posse, nemini me concedere, vt id ardentius ex animo exoptet.

*Laudatur ab
Euerardo Pra-
posito Generali.*

Annum insequentem seculi octogesimum partim adiutor Prouinciali, partim etiam Vicarius egit, cum Hoffæus adulto iam vere in Heluetiam abiisset. Deinde cum Gregorius Pontifex Brixienfi Episcopo Delphino, quem ad Conuentum Norimbergæ instantem mittebat, Theologum de Societate iussisset adiungi, ipse Canisius ex Episcopi delectu destinatus est. Sed conuētū illo dilato primum, mox alio translato, pro Norimberga Friburgum in Heluetiam extremū sub annum petiit, vbi demum finem peregrinandi fecit. Hæc pars vltima, & quasi supremus actus

1580.

*Friburgum
Heluetiorum
mittitur.*

q

Vitæ

Vitæ Canisij fuit. Annos cōtinuos septemdecim
 (totidem.n.ex hoc anno super fuit) hēsit Friburgi
 procul à strepitu curarū publicarū in sanctæ obe-
 dientiæ placido sinu, meditationeque, & imita-
 tione vitæ cælestis ex Martha, vtcupiebat, Mag-
 dalena factus. Quanquam nec ipse deposuit vn-
 quam Christianæ rei tuendæ curam:& ex illo bo-
 realium terrarū vertice cum lucubrationes iden-
 tidem emissæ, tum egressa sanctitatis fama longè
 lateq; venerandam reddebant viri senectam, &
 publice salutarem. Adeūdi Friburgi causa ea fuit.
 Ioannes Franciscus Bonhomius Vercellensis An-
 tistes singulari pietatē vir, studioq; religionis fla-
 grans in paucis (sancti Caroli Borromæi familia-
 rem agnoscere) dum Nuntius Pontificius multa
 obit Germaniæ loca, & Heluetios præcipua visit
 cura, religionem Friburgi animaduertit in vlti-
 mum venisse discrimen, circumfessam vndique
 & oppugnatam ab Hæreticis maxime Calvinia-
 nis. Dumque circumspicit remedia præsentibus,
 præsidia imminentibus malis, opportunius nul-
 lum, quam Collegium de Societate ratus, id pri-
 mo quoq; tempore inducendum tam enixe sus-
 cepit, vt Pontifex studio eius tanto permotus, sus-
 cipi

Francisci Bon-
 homij Virtus.

cipi extemplo rem ab Societate pro imperio iuf-
ferit. Quam agi rem simul emanauit in vulgus
Friburgi, ac celeriter fama ad proximos quoque
Hæreticos distulit, tū qui in Ciuitate clanculum
fouebant nouas superstitiones, tum quidam per
calumnias, & obtrectationes fraudulenter indu-
cti, tum Hæretici confines reclamare, obluētari,
lapidē mouere omnem, omnia obmoliri, ne le-
suis nobilem in eam Rempublicā receptus da-
retur. Perstrepunt ergo cūcta sermonibus aduer-
sus nos teterrimis. Quæ vnquam, quæ vsquam
maligne excogitata, doloseq; edita calumniarū,
& probrorum portenta fuerant, excitantur, aspe-
rantur, protrahuntur in medium, & alia progri-
gnuntur de nouo. Deniq; impigre Satan, eiusque
satellites pro suo dimicant Regno, haud quaquā
dissimulantes, quam nostrum accessum opibus
suis commodum parum ducerent. Igitur ad hæc
amolienda impedimenta, vtq; sedatis cum sena-
tus, tum populi animis iter sequuturis mox sociis
molliter sterneretur, opportuna visa est autori-
tas, sanctitasq; Canisij: cuius tamen ætas sexage-
naria, & attrita laboribus videbatur requirere po-
tius in frequenti quopiam sociorum conuentu

*Calumnia So-
cietatis apud
Friburgenses.*

*Militum Christi
similitia per-
petua.*

*Hæreticorum
in Bonhomium,
& Canisium
petulantia.*

*Bonhomij de
Canisio testi-
monium.*

*Friburgensium
in eundem ca-
vitat.*

requietem, quam vt cum vno duntaxat comite mitteretur in incertum, ad nouas aliis inter obstantia sedes parandas. Verum tamen Christi militibus non ante vitam stipendia finiuntur: cum consummauerint tunc incipient. Sola mors missionem date eis. Vnica sedes emeritorum est cælum. Ipsemet deducendum Dei famulum Bonhomius sumpsit. Dum autem Berna oppido Hæretico transeunt, procax Hæreticorum turba pro Catholicis agnitos contumeliosè accepit: qui & per ludibrium in Ocreas Canisij niuem iniecere. Hoc illi auctiores vera gloria Friburgum attigerunt. Hic Bonhomius Canisium Senatui sistit, impenseque commendat: inter cetera Virum ad eos se duxisse commemorans planè dignum, què instar pretiosæ ac sacrae rei haberent, asseruarentque. Haud sanè aliter excepit venerabilem senem, posteaque semper tractauit Senatus, & vniuersa Respublica Friburgensis. Magnificit eam benignitatem, & dilexit Canisius. Itaque ipsius ac Friburgensium continuo mirè conciliantur inuicè animi, adeoque deuinciuntur, vt ad extremum vique pulchro, iucundoque certamine mutuis semper officiis, caritate, obseruantia, prædicatione con-

contenderint. Persuasit ante omnia eis Canisius, uti liberos suos ab Hæreticorum gymnasiis reuocarent, nec posthac ad ea mitti paterentur, in quibus non tam literas, quam peruicaciam, & impietatem ediscerent. Protinus in principe templo

*Concionatur:
& Collegij res
adornat.*

continuauit annis. Quo ex loco publicum quasi spectaculum proponens sapientiæ, modestiæque Christianæ, haud magno negotio ad optima quæuis religioso per se se, bonoq; ingenio populū commouebat. Ita præparatis ciuium animis adfuit anno vertente societatis per Germaniam Visitator Oliuerius Manaræus, deq; Collegij condendi ratione cum Senatu transegit, DEO mire propitio, & fauente cœptis.

Anno proximo, qui seculi alter, & octogessimus erat, Collegium inchoatum scholis literarū publicatis per autumnū, lætissima Ciuitate. Tum Canisius ubi victis demū difficultatibus primis iustam familiam adesse vidit, supplex à Præposito Generali (Claudi⁹ Aquaiuia is erat Euerardi successor) contendit, uti se præfecturæ munere liberaret. Optimus senex ad id vnum excusatione, ac beneficio utebatur ætatis, ut subiectus omnibus,

1581.

1582.

Humilitas eius

ab alieno totus nutu penderet. Cui Claudius in hæc verba rescripsit. Spero iam aduenisse, qui Reuerentiam Vestra ista gubernationis cura, de qua dudum dolebat, alleuarit: vt iam se totam proximorum saluti promouendæ possit impendere. Quam ad rem confido sanè non solum talenta, quæ à Deo accepit, verùm etiam opinionem, & auctoritatem, quam per eiusdem gratiam in Ciuitate ista, vt audiui, hoc toto tempore sibi comparauit, plurimo ei adiumento fore. Hæc scripsit de eius auctoritate Claudius: quoniam auxerat viri præsentia existimationem, & ad aurium fidem experimentum accesserat oculorum. Vt quem admodum Sammaritani olim in Christo Domino, similiter in famulo Friburgenses possent profiteri eius se auctoritati multum tribuere, non iam propter alienam testificationem, sed propter perspecta sibi, & cognita merita. Et Canisius illa vtēs animorum inclinatione ad ipsorummet æternas commoditates, quo acrius furebant circumpositi corruptores, hoc magis ad intercludendos iis aditus vigil, effecit, vt cuncta Respublica in fidei Catholicæ professionem iuraret, ingenti ciuium consensione, dicto apud Magistratum sacramen-

*Autoritas
apud Fribur-
genses.*

to. Idemq; iusiurādum in omnibus ditionis eius
Parœciis, quæ octoginta numerabātur, exactum,
ac præstitum est.

Anno 1583. cum sanctus Cardinalis Borro-
maus accepisset à Pontifice Helueticas oras præ-
cipua cura tuendas, vehementer lætatus est Opti-
mus Præsul satis iam pridem sibi notum adesse
Friburgi Canisium: scripsitque ad eum rogans, vt
quæ ex vsu procurationis eius fore censeret, pro
sapientia sua, & caritate significaret: cupereq; se
cum eo sæpius de negotiis regionū illarum, quæ
spiritualem ædificationē (sic enim loquebatur)
continere, per literas agere. Cui vicissim Cani-
sius consulto Præposito Generali, quod in se esset
opis sponndit; & quædam etiam, quæ consilio
cum aliis Patribus habito, visa erant, (vt nūquam
vni sibi credebat) sancto Cardinali significauit.
Ita veteri suo more non præsentibus modò, sed &
absentibus consulebat. Tempore eodem in Vr-
bem misit commētarium nouum, (multa enim
taliam sæpe ante miserat) de ratione religionis in
Germania subleuandæ. Multa etiam ad Genera-
lem Præpositum de Societatis curando profectu,
quod ille postulauerat, scripsit: in quibus dū per-
fectam

1583.

*S. Cardinalis
Borromæus
eum magni
facit.*

*Scriptis & Rē
publicā & So-
cietatem tuat.*

fectam Evangelici operarij formam ex institutis nostris exequitur; se ipse nobis nec sentiēs expres- sum reliquit. Deplorabat interim successum Cal- uinianæ pestis omnibus circa locis: nec solum in- ductos in fraudem simplices, sed ipsos etiam cor- ruptores, ac circūscriptores miserabatur. Et quo- niam inter omnes eminebat Antonij Sadeclisa- stuta procacia, quem electum sane Organum Sa- tanæ vocat, pro eo nominatim cupiebat à Socie- tate preces fieri, quod eam siue sciens ille, siue ne- sciens petulantissime incesset.

*Caritas eius in
Adversarios.*

1585.

*Friburgensium
in eum Cari-
tas, & Vene-
ratio.*

Annum iam quintum agebat Friburgi Evan- gelistæ operi, & aliis intentus de more animarum remediis, cum Prouincialis Georgius Baderuseo profectus tentare cœpit, si quò auocare commu- nem Patrem posset, vbi plus aliquanto opportu- nitatis ad studiorum solatia, & aliquod etiam de- bitum ætati, virtutique laxamentum suppeteret. Quod simul atq; suboluit Friburgensibus, pene precibus armatis ne id fieret, vrserunt. Omnium vna ratio fuit, Senatum, ac Populum Friburgen- sem, nihiloq; minus Ecclesiasticos grauiissime of- fensum iri, quod omnes & propter sanctitatis exi- stimationem, & nominis celebritatem secundum Deum

Deum tutissimum Reipublicæ præsidium, & ornamentum in eo constitutum haberent. Adeò ut & coram Catholicis, & corā Hæreticis de eius præsentia aperte gloriarentur. Abstitit ergo Provincialis incepto, mandavitq; ut magna valetudinis eius cura haberetur. Sed bonus Pater, inquit, sibi nimis durus est, nec facile acquiescit in eiusmodi rebus ob nescio quos scrupulos. Scrupuli (quantum coniecturam aperit tenor vitæ totius) erāt necubi communis seueritatis expers haberetur : neu quid priuatim indulgeretur sibi. Ut n. humana procliuitas coërcenda in multis est, ne vltra desideria naturæ excedat, ita erat in Canisio stimulanda virtus, ne citra necessitatem plus æquo consisteret. Mansit igitur in eadem statione viuendo semper animo, & laborum auido, & inexplibili. quamuis grauior in dies cum ætate fieret valetudo : nec abstitit ab ordinario dicendi munere ante annum sæculi eius octogesimum octauum, cum iam vox, viresq; defecissent.

Sed & stylum tum maximè hortatu Patrum ad leuioris operæ lucubrationes resumpsit, præfertim ut limaret, ederetq; tot annis habitas tanto cum pietatis incremento conciones. Maluit
r ille

Austerus nimium sibi.

*Scribit Notas
in Euangelia
Missarum per
totum annum.*

ille nouum ex earum succo opus condere, idq; latinè, quo latius permaneret vtilitas. Itaq; aiebat, quod iam vires minimè suppetarent ad concionandum, scriptitare aliquid, quod non nullis concionaturis ad Dei gloriam commodaret. Egregia sanè, versatuque dignissima confecit volumina duo, quorū altero in Euangelicas lectiones, quæ per totum annum Dominicis diebus; altero, quæ sanctorum feriis recitantur, notas seu meditationes explicuit, doctas enim uerò ac pias. Et quoniam nihil est diuini verbi meditatione ad propriū cuiusque, & alienum profectum accommodatus, & cum meditatione, itemq; cum prædicatione coniungendæ sunt preces, vt & poscamus à Deo, & poscere populum doceamus, quæ oportet, distinxit in capita ad meditandum per opportuna notas, & subiecit miro pietatis ingenio per appositas cuiq; meditationi, in primisq; notabiles preces. Harum Meditationum alteram partem seculi anno primo & nonagesimo edidit, biennioque post alteram: & illam Clero Friburgensi, hanc Senatui dedicauit. Alios præterea duos præclari vsus libellos, Exercitamenta Christianæ pietatis, & Manuale Catholicorum emisit. Ad

*Et alia opus-
culis.*

hæc

hæc pro more ille suo, quo cultu præcipuo sanctos venerabatur iis celebres locis, quibus ipse inhabitaret, Sanctorum Mauritij, & sociorum Thebaeorum Vitas, quia per ea loca Martyrio coronati, itemq; sanctorum Fridolini, & Nicolai Eremitæ Heluetiorum Germanico sermone conscripsit, haud mediocri erga Cælites illos publicæ pietatis accessu. Eadem lingua librum de sacra Cōfessione, & communione, & conciones in quatuor sacri Aduentus Dominicas, & in Natalem Domini vulgavit. Scribebat, & ad notos hortatorias literas, & interdum communiter ad Collegia præsertim quibus ipse instituendis adfuerat: illud Apostolorum Principis egregiè tenens. Iustum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo suscitare vos in commonitione, certus quod velox est depositio tabernaculi mei. Commemorabat beneficentiam eorum, qui Collegia instituissent; utq; erat ipse singulari quadam grati animi virtute præditus, hortabatur socios ad memoriam eorum conseruandam, gratumq; in eos animum perpetuò demonstrandum: deinde ut suo munere in custodia disciplinæ, & animis adiuuandis strenuè fungerentur. Non nullæ ex-

Et Epistolas ad Collegia ab se condidit.

tant id genus literæ, ac nominatim ad Pragenſes, ad Monachienſes, ad Oenipontanos Collegas; quarum huc partem non alienum erit adſcribere, vt ſanctiſſimi ac ſapientiſſimi Patris ſupremæ voces vndiq; perſonent Poſteriorum aures.

Ad Pragenſes,

Et Pragenſes quidem præclare admonet non modo vt Auſtriacis Collegij Autoribus, ſed etiam vt Diuiſ Tutelaribus Ciuitatis grati ſint, vt qui ſint omni exceptione maiores ex cælo Patroni, & amici: & quorum potentibus, fidisq; ſuffragiis ſtare ad id loci, atq; durare eorum res certiſſimum ipſe habebat. Quare gratioſa, inquit, & frequens apud vos memoria vigeat Diui Adalberti primi apud Boemos Apoſtoli, Diui Venceslai Principis, ac Martyris. Diui Clementis Patroni veſtri Apoſtoli, Diui Sigismundi Regis Burgundici, & aliorum quoq; ſanctorum, quorum nomina, & merita, vt ſanè iuſtum eſt, in Pragenſi Eccleſia tot ſeculis celebrantur, & quorum efficaci interceſſione multa vobis, veſtrisq; conatibus diuinæ gratiæ munera, mihi credite, ſubinde communicantur. Poſtremo etiam, atq; etiam rogo, vt quotquot apud D. Clementem habitatis, vocationis veſtræ memores, concreditam vobis Vineam Boëmiciæ magni

magni faciatis, vestramque messem illustri loco Pragæ sitam indefesso studio pergatis excolere Christo auxiliante. Vita sit vobis irreprehensibilis, in qua præclarum luceat specimen sanctæ paupertatis, perpetuæ continentiæ, obedientiæq; religiosæ. Peculiariter autem patientiam, & caritatem vestram non Catholici modò, sed etiam Catholicorum hostes, falsique fratres re ipsa comperiunt, nomen IESV videlicet per vos magis, magisque glorificari. Etenim non solum ad docendum, & concionandum, sed etiam ad crucem ferendam, & ad benè merendum de omnibus vos istuc vocatos, ac missos esse nunquam non meminisse debetis. Vigeat igitur in omnibus ille, quem P. N. Ignatius in primis postulat, vigeat, inquam, Zelus feruens animarum, quo præditi ea, quæ Christi sūt, sinceris procuretis animis: in hoc diligenter intenti, ut oves errantes ouili suo, veroque Pastori, quo ad eius fieri potest, in agro Boëmico restituantur. Amen, Amen. Seniores Canisium, qui primum Collegij nostri lapidem iecit, in Christi nomine vestris & sacrificiis, & precibus Domino commendetis quæso.

In literis ad Monachienfes datis ipse met aper-

*Ad Monachi-
enfes.*

tè testatur exitum eius Collegij felicem sibi à Deo promissum. Sic enim ait. Ego certè, vt hoc obiter addam, Clementissimo Deo gratias ago, qui me ante inchoatum vestrū Collegium indignū precantem singulari consolatione perfudit, & gratiose promisit rerum nostrarum successum fore felicem. Hunc exitus postea comprobauit. Princeps Albertus viua voce simul, & scripto testatus est, cum affirmaret Societate Iesu in Bauaria sua ad fidem Catholicam restaurandam, ac promouendam plurimum contulisse. Norunt & alij sapientes, publiceque fatentur post nostrorum aduentum diuinum cultū in Bauaria passim reflorescere: Ecclesiastica sacramēta sæpius, ac religiosius exerceri: religionem nouam obsolescere, veterem verò magis, magisque confirmari: Poenitentiae, & caritatis opera studiosius coli: maiorem bonorum studiorum curam in scholis haberi, rectiusque passim iuuentutem Bauaricam in fide, & pietate Catholica prouehi. Hæc ego citra vllam arrogantiam scripta sic dici, & accipi velim, soli vt Deo, & veritati suus constet locus, & gloria debita tribuatur: vtq; magis fidum aliorum probatorum hominum testimonium comprobetur.

Bene-

Benedictus bonorum autor Deus, quod ego senex, atque inter nostros omnes senior factus non modo videam, sed quodammodo gustem praesentes, dulcesq; fructus vestrarum manuum, quos quotannis ex Monachienſi horto collectos depromitis, & compluribus fidelibus vere salutares esse monstratis. Confirmet in vobis quod coepit princeps benefactorum Christus, ac proprium Societatis nostrae spiritum in visceribus vestris augeat, ut non vestram quidem utilitatem, sed communem Bauarorum salutem, ac profectum animarum, praesertim in Clero, populoq; Monachienſi promouere pergatis. Quanto autem clementiores, ac munificentiores erga vos habetis Principes, tanto maiorem illorum meritis, eorumque praeclarae ditioni gratitudinem per vos exhiberi congruit: ita ut Bauarorum animis in fide, & virtute prouehedis nihil anteponatis: diuinæ gloriae propagandae sedulo inseruientes. Caritatis legem auream Christus vobis eximiè commendauit: sed & Paulus frequenter inculcauit. Hanc ipsam Monachij, & in reliqua Bauaria sic porro excolite, ut iuuantem Deo, multorum animas magis, magisque lucrificetis.

faciatis: ac simul oues errantes ad suum reducatis ouile. De me hoc vnum reticere non possum, & valde vobis commendatum cupio, vt quandiu nouum Collegium, ac Templum D. Michaëli sacrum durabit, Senioris Canisij vestri non obliuiscamini, talemque primum siue fabrum, siue Architectum vestris sacrificiis, & precibus Domino commendetis. Ipsi laus, & gloria sempiterna.

Ad Oenipontanos.

Deniq; OEnipontanos in hunc modum hortatur. Excolite porro, vt cœpistis, messem Tyrolensem, ac in ea cum prospera Domini benedictione pergite laborare. Commendo vobis, quoad possum, debitæ gratitudinis officium, quod nō solum Fundatoribus Austriacis, verū etiam aliis quoq; Patronis, & amicis, quos Christus non paucos tribuit, sedulo, & feliciter exhibere debeatis. Egregium vobis patet Ostium ad multos nobiles, & ignobiles, ad magnos, & paruos vtriusq; sexus homines Christo lucrificandos, atque in omni pietatis, & virtutis studio magis, magisque confirmādos. Igitur paratam vobis messem, eamque vberem libenter amate, & prouehite apud Tyrolenses: nec verbo solum, sed etiam exemplo ad meliora æmulanda charismata multorum informate

formate animos, quemadmodum Christus Dominus messis, & Societatis nostræ institutum, iustaq; amicorum expectatio sancta à vobis exigūt, & deposcunt. Mihi vero iam emerito velut seni, ac inutili operario haud parum beneficij contuleritis fratres, si Canisij vestri senioris memoriam vestris & sacrificiis, & precibus, quæ vestra est in me beneuolentia, crebro interposueritis: illud spero procuraturi, vt viui, & defuncti primi Patris apud vos memoria non intermoriatur. Bene in Christo valete Patres, fratresq; Carissimi, ac eam præclaræ vestræ Vocationis rationem semper habete, vt professione pauperes, obedientia simplices, spiritu feruentes, & animarum zelo flagrantibus multos in Christo filios generetis, ac nutriatis.

His vocibus, hisque curis infatigabilem sacer Christi Athleta cursum consummabat: multiplicabaturq; in senectâ vberi, bene patiens, vt quandiu superesset in se halitus, & Dei spiritus in naribus suis, diuina monita omnibus annuntiaret. Dum vero longè positos cohortatur socios, & supremis monitis instruit, nequaquam præsentibus oblitus est Friburgenses. Itaq; eos dulcissimis hisce verbis affatur. Diuinæ Maiestati, vti par est, gratias

Ad Friburgenses.

f

tias

tias ago, atq; per vos carissimi fratres agi quoque percipio, quādoquidem cælesti præsidio factum est, vt indignus ego velut postremo in terris extruendo pietatis domicilio reſeruarer, primumq; illi præficerer in hac mea vltima peregrinatione. Anni plures ſedecim abierunt, quod obedientia duce Friburgum acceſſerim, illicque manſerim factus velut præcurſor aliorum, vt partim viua voce, partim calamo, & ſcripto in hoc agro Dominico laborarem, ac præſertim in ſpectabili templo D. Nicolai euangelizarem. Agnoſco fanè ingens beneficium Domini, cui viſum eſt me ſenè hoc præſtanti inter pagos Helueticos loco tandiu alere, ac benignè tantisper fouere, donec ætas ingraueſcens inutilem fere operarium reddidit, vt palam in Eccleſia docere, ac Dei populo ſeruire prohibear. Igitur conſectis aliquot annorum laboribus, ad maiorem ſenilis vitæ tranquillitatē adſpirare debui, meq; multorum hominum cōuictui, atque familiaritati neceſſitate magis, quā voluntate coactus ita ſubduxi, vt vitam priuatā agerem, velut ſarcinas meas collecturus, ac peregrinationi huic finem impoſiturus, ne alioquin vocatus à Deo in patriam, imparatus proficiſcar.

Atque

Atque utinam licuisset mihi in ministerio meo
Friburgensibus ita prælucere, sicut Collegij, &
Prouinciæ nostræ seniore[m] facere oportebat, ut
caritate, & vigilantia me cunctis præsentibus,
& absentibus accommodarem, vitæq; perfectio-
ris exemplar iunioribus declararem. Igitur do-
mesticos fratres amanter moneo, simulq; rogo,
ut quod à me domi, ac foris hac in parte neglectū
fuit, virtute illi sua suppleant, suisque laboribus
in Christo compensent. Excubias agite non so-
lū, ut hoc oppidum, eiusq; ditionem in fide sa-
na confirmetis, verū etiam, ut vicinos lupos, &
vrsos perpetuo insidiantes gladio spiritus arcea-
tis. Præsentem hic Clerum, & Senatum reueren-
ter obseruate, & iuuentutem vobis concreditam,
tum in studiis, tum in Catechismo, omniq; vir-
tute prouehere pergite: nec minus adultis, quam
iunioribus ad Catholicam pietatem instaurandā
verbo, exemplo, & sacramentis simul operam
date. Præterea nequaquam vos obliuio capiat
eximij Patroni, cuius memoria in benedictione
est Domini Francisci Bonhomij Vercellen[s]is E-
piscopi, Legatiq; Apostolici, ut de præsentē Hel-
uetia, ita & de societate nostra optimè meriti. Hu-

*Franciscum Bō-
homijum laudat.
Isr.*

ius quidem singularis prudentia, & integritas in reformanda Ecclesia, tum fauor, & amor mirificus erga Friburgenses effecit, vt Gregorius XIII. Pontifex Maximus nostros huc iusserit destinari, cum nihil tale cuperemus. Iudicauit enim operæ pretium, vt insignis hæc Respublica societatis nostræ industria, & studio, velut inuietum extaret Domini propugnaculum, seque fortiter aduersus imminentes aduersarios in pietate Catholica tueretur. Quare nostrum est, fratres, sancto dicti Episcopi proposito, iustoque desiderio, simulq; præclaræ Friburgensis Senatus, ac populi expectationi facere satis, vt quotquot in Collegio nouo sumptuose nobis, & eleganter fabricato, cuius fundamenta ego benedixi, per Dei gratiam vnquam commorabuntur, se talibus fundatoribus, ac Patronis gratos, & in hac ampla messe fidos operarios præbeant, qui pacis, belliue tempore factis potius, quàm verbis se officij sui memores esse declarent. Cum v. caducum corpus meum, quod vermium cibus esse debet, terræ mandaueritis, si apud vos quidem de vita migrauero, animam in primis immortalī Deo commendare nō desinatis: vt ego per diuinam misericordiā emaculatus

culatus electorum sacerdotum consortio aggre-
ger; ac itidem pro vobis vestroque Collegio, &
Oppido Dominum precer in regione viuorum
fiat, fiat.

Sed ego haec res à Canisio gestas exequu-
tus, tametsi promptum est arborem ex fruge nos-
se, tamen facturus operæ pretium videor, si ante-
quam excessum referam, ipsum met Canisium, &
ipsam per se, quasi stirpem, vnde extitere fructus,
coner sub aspectum ponere. Ac principio illud
ponendum est, quæ tria procuratorem animarum
perficiunt, suntque agendarum rerum præsidia
maxima, sciëntiam primum humanarum rerum,
ac diuinarum, Tum eloquentiam: Postremo illu-
strem virtutem, in Canisio sane fuisse eiusmodi,
atq; ita inter se cohærentia, inuicemq; complexa,
vt nihil ad speciem pulchrius, nihil ad agendum
aptius iure quisquam desiderarit. Secundum sci-
entiam componebatur vita: ex vtraq; manabat e-
loquentia. Quippe sciunt multi, multiq; dicunt,
neutriq; faciunt, & peccatum est eis. Faciunt qui-
dam, sed scientia eos, aut eloquentia destituit, &
damnum est proximis. Canisio scientia erat nor-
ma viuendi, vita dicendi. Non enim præclarius
f 3 sciuit,

*Virtutes Cani-
sij.*

*Perfecta in illo
Evangelica
Procuratoris
forma.*

*Doctrina eius
rara.*

sciuit, quam sanctius vixit: nec docuit maiora, quæ fecit. Doctrina quæ, & quanta fuerit, ipsa hodieque docent monumenta. Fatebantur passim Hæretici olim, qui fieri non possèrati, ut error in tanta eruditione subesset, non latere eum aiebant, sed nolle promere veritatem. Declarabant tempestatibus eius doctissimi, ac maximi viri, Ioannes Gropærus, Ruardus Tapper, alique Louanienfes Doctores: Cardinales Stanislaus Hosius, & Sirletus: Societatis Præpositi Generales: Nuntij, Legatique Pontificij: Pontifices ipsi, & Imperatores: demum Dynastæ, & Antistites eminentissimi, qui, si qua in re consilio opus esset, si quid iudicandum obscurius, si quid scribendum subtilius ad sapientiam illam reiciebant.

*Eloquentia
magnifica.*

Eloquentiam quoque scripta, quæ extant, loquuntur. Nec temerè inuenias seculo illo, quamuis eloquentissimo, qui de grauißimis rebus tam apte, grauiusque, & quantum Maiestatem argumenti decebat, eleganter, copioseque scripserit. Fluit beata copia pleno quasi alueo: nihil in ea asperum, ac tortuosum, procul amœnitates ineptiarum, nec tamen est inamœna: sed vis adest, & cum dignitate robur: antiquitatis quandam fan-

ctita.

ctitatem spirat, lectoremque iucundissimè tenet;
&, in quam fertur ipsa partem, secum volentem
rapit. Talis erat, & viua dictio de loco superiore;
eo quoq; rapax magis, & efficax, quod eam actio
decora, & modesta pronuntiatio animabant. In-
de populorum concursus: inde nomen ei Catho-
licus Prædicator: inde commutationes morum,
& vitæ, & sectarum euersio, & restitutio religio-
nis: quod vnum est Christianæ facundiæ mini-
me fallax documentum. Neq; enim multitudi-
nem inani aurium delectatione capere, & lingue
volubilitate tenere suspensam recte eloquētiam
dixeris, nisi adulterinam, cum quod Euangelici
Oratoris est nihil efficiat. Memoria Canisio erat
prompta, inexplebilis, apprime fidelis ac tenax.
Ingenium morosius, nequaquā cogitationibus
primis contentum. In lucubrationibus maioris
operæ tantum ponebat curæ, vt mirarentur noti,
quî fieret, vt valetudinem nō prorsus pessum da-
ret. Quippe magnitudine iudicij videbat quid ef-
set optimum, & perfectionis vbiq; studio, ad id,
quod videbat, consequendum repetitis conati-
bus nitebatur. Nam si cui primo statim impetu
abso-

*Nota Vera elo-
quentia concio-
natoria.*

*Accuratio in
condendis li-
bris.*

absolutio, ac summa proueniat, eum ego extra humanorum fortem ingeniorum posuerim.

*Haud minor in
vita sua insti-
tutione.*

Gemina in cultu virtutis ratio, comparq; iudicium erat, sincerum, exactum, atque adeò scrupulosius citra angorem. Nimirum Maiestatis sacrosanctæ Numinis notitia ad cultum eius accuratorem, & Theologica subtilitate ad exigendum ab se seuerius officium, nō ad vlla ex parte laxandum (quod quidam peruersissime faciunt) utebatur. Prudentia siue in administratione domestica, siue in iuuandis animis, præsertim in excoGITANDIS viis tum conseruandæ, tum restituendæ religionis Catholicæ fane multa. His dotibus strenua nauitas, & solers addebatur industria. Laborum ad miraculum patientia. Temporis quantanunquam cuiusquam pecuniarum, auaritia: vel inter cibum seria dictare, & inter arduas peregrinationes opera, quæ summā quietem poscerent, commentari, iudicare, literis consignare: multa simul moliri, Prouinciam regere, publicis religionis rebus grauissimis occupari, concionari, scribere: quæ singula quamuis naui hominis capacitatem expleant.

Prudentia.

*Patientia laborum.
Temporis parsimonia.*

Occupationes plurimæ.

*Figura corporis
græua.*

Accedebat illo digna animo, ingenioq; figura corporis.

corporis: statura procera, virilis faciei dignitas; coma, quam pro more gentis, modicè promittebat, nigricans, vix extrema senectæ canis aspersa; barba ex subnigro rufescens: oculi, tametsi alter absque foeditate laborabat, ad ultimum vsq; immensæ illi lectioni pares. Ceterum viri industriæ, dictis, aliisque rerum agendarum adminiculis præcipuum dabat robur, ac pondus autoritas vitæ. Nihil in eo, quod ex merito vituperaret aduersarius, nihil quod desideraret auditor, inueniebat. Illi batus erat corporis pudor, ac mentis; & quædam ex toto habitu in veneranda seueri dignitate viri virginalis sanctitas emicabat. Quo in genere videbatur extra commune naturæ vitium positus, ac ne scire potius hostem, quàm vincere, cum tamē nunquam excubias, custodiamq; acrem remitteret, nūquam arma poneret. Cibi perparcus, somnique, ac plerunq; cum inedia, tum vigiliarum, itemq; ciliciorum, ac flagrorū immodicus. Itaq; sæpe ad Generales Prepositos vt nimium se se his, aliisque æumnis macerans, & discrucians delatus est; & ab iis de modo adhibēdo commonefactus: & tandem cum Rectore, apud quem versaretur, communicare, quæ faceret, atq; eius consilia audire

Pudicitia illibata.

Vita durities.

t

dire

*Modestis ex-
terior.*

*Lingua mode-
ratio.*

*Candidus ani-
mus.*

dire iussus. Sobrietatis constantiam nullæ locuple-
tum, magnatumque, quas cogeatur interdum
subire, de suo gradu dimouebant epulæ. Neq; ea
tñ siue per ostentationem leuis, siue per tristitiam
onerosa conuiuis, sed ab religiosæ comitatis de-
linimento, cæteræq; vitæ conuenienti, illustriq;
tenore venerāda, & amabilis erat. Vultus, conspe-
ctus, incessus, gestus, & quicumq; motus ad Chri-
stianam humilitatem, & seriæ personæ speciem
compositus. Cultus corporis, atq; amictus Euan-
gelico pauperi consentaneus, procul à sordibus,
sed multò magis à nitore; neglectior, quam cu-
riosior. Oratio cum maturitate lenis, & sine au-
steritate grauis. Risus perrarus, isq; grauitate con-
ditus, idemq; non nisi index humanitatis, & cari-
tatis in tempore condimentum. Lingua in qua
emendata perfectionē merito statuit S. Iacobus,
planè sancta, nescia nugarum, in mediis aulis re-
ligiosa, ubiq; cælestia laudum diuinarum mella
manans. Candidus, ac liberalis animus: ad inna-
tam bonitatem addita bonæ simplicitatis volun-
taria cultura, diuinæque ante omnia perfectione
gratiæ. Benignus in existimatione, ac prædicatio-
ne alienæ virtutis. Gregorium quidē Rosaphium,
& Pau-

& Paulum Hoffæum, quorum alterum in concionibus Augustanis, alterum in Prouincialatu successorem habuit, miris laudibus, longeque sibi anteferens, extollebat: atque ita ingenuè, nihil vt ^{ingenua benignitas.} ambigeres, quin ex animi sententia loqueretur. Sapientiam quoque, vt sine fictione didicerat, ita sine inuidia communicabat, aliena opera exponens, sua inuenta conferens, extimulans hos, alios iuuans ad scribendum, & edendum, quæ salutaria publice forent. Minimè erat suspicax, minime malum cogitans: ex bonitate, innocentiaque sua quicquid offerretur vel in optimam accipiebat partem, vel interpretabatur quam mitissime. De nemine conqueri, multo minus obrectare cuiquam, vel cum quopiam quamuis in religionis certamine altercari.

Insignis erat mansuetudo: ipsos ex animo miserabatur Hæreticos, & deterrimum quemque plurimum: pro quibus & faciebat assiduè, & vndique conquirebat ad Deum preces. Habuit mansuetudinis promendæ campum præter maledicta, & calumnias fœde contumeliosas Hæreticorum, cum Ingolstadij olim, tum postea Augustæ ab iis, quos minimè oportebat. ^{Mansuetudo.} Quorum ob-

tractationibus, & offensis aliud nihil præter ob-
 seruantiæ, caritatem, honorem omnem & ver-
 borum, & officiorum rependebat, socios admo-
 nens, vt quatenus decori religiosa ratio pateretur
 ad demerendos eos nihil omitterent. Habuit etiã
 nonnullam in societate materiam in eodem ge-
 nere; cum Viennensis Rector suspicionem esset
 ingressus eũ sibi Prouincialem parum propitium
 esse: quod contra erat. Nihil enim malebat amã-
 tissimus Pater, quam studiis eius obsecundare,
 quæ erant optima illa quidem, sed interdum ar-
 dentiora, extraq; id temperamentum, quod Ca-
 nisij vellet modestia, cui declinandæ offensionis
 antiquissima cautio erat. Igitur vt suspicionem
 talem amoliretur, & Rectoris erga se fiduciam a-
 leret, quid non agebat, quid non dissimulabat?
 Cuius &angebatur angore, ferens ægerrime sua
 causa quicquam illi iniucũdum accidere. Recto-
 rem alium Oeniponti iã perfunctus ipse Prouin-
 cialatu, cũ pro suo munere (namq; admonitor
 erat) ex consiliariorum sententia quædam esset
 admoniturus, antequã verbum faceret, veniam
 precari non omisit: iterumque vbi quàm lenissi-
 me quæ necessaria erant scripto exposuit, mode-
 stissi-

stissime sibi rogauit ignosci. Cumque ille item scripto primum placidè respondisset, dein grauius se offensum ostenderet, non tulit mitissimum Canisij pectus Præsidis sui, quem loco Christi intuebatur, dolorem. Coram adiit, perq; benigne ita alloquitur. Libellum exararam, per quem tuo responderem, sed postea rupi, quia inter nos caritas membrana non eget. Quæ antè proposui non eo feci, quo vitio tibi verterem, sed vt occasionem sapienti darem Collegij statum per temet, vel alios explorandi, quæque viderentur constituendi. Inter quæ, cum etiam num commotior ille perseveraret, Canisius ad extremum, quamquam nulla in re offensum iure credebat, tamen vt præcepto Christi obtemperaret, qui monet reconciliandum esse fratrem, non modò qui nos offenderit, sed etiam qui quid aduersum nos habeat, vertit se se ad preces, veniamque institit per mansuetudinem Domini etiam atque etiam rogare. Ita quæ iunioris hominis, & filij, totque nominibus inferioris erant partes, senior eas, ac Pater, tantoque superior vltro suscipit, ne quid cui ex se quamuis extra culpam suam, minus lætum resideret. Prodibant officia hæc ex animi ingenua

simplicitate, verissimaq; submissione Christiani viri.

*Virtutes qua-
tuor in Canisio
eminent.*

*Prima Humi-
litas.*

Et quidem, ne per singula obiens, longum faciam, quatuor inter omnes eminere maximè cōperio Apostolici huius viri virtutes, Humilitatē, & obedientiam, vtramque simplicitate pulcherrima decoratam: tum insigne precandi studium: postremo diuinæ gloriæ, & salutis animorum, religionisque tuendæ, ac propagandæ immensum ardorem. Nihil iterari attinet de repudiatis tanta constantia honoribus, & muneribus amplis. Quæ sine dubio plura ad eum quasi facto agmine conuolassent, nisi planè alienum, & inexpugnabilem animum, qui rerum potiebantur, perspexissent. Aulas quoque quantum defugerit, indicatum est. Illud hoc loco addiderim, cum esset in scribendis literis sanè impiger, tamen sæpè fuisse extimulandum, & tantum non se uero præcepto cogendum, vt ad Cardinales Varmiensem, & Augustanum, & alios responderet, qui cū sanctissimis eius literis vnicè recrearentur, apud Generales Præpositos haud sine querimonia negligentiam accusabant. In Romana etiam Curia expectebantur literę eius: ille tamen ad neminem nisi vo-

si voluntate Præpositi, ad quem & ipsas mittebat
litteras, scribendum sibi putabat : ne dum ambi-
tiosa aucuparetur officia, atque superuacaneis tē-
pus perderet. Ad ipsos societatis Præpositos, vbi
deerant negotia, nihil dabat litterarum; nisi extre-
mo anni pœnam noxarum anno exacto concep-
tarum, & bonam precationem ad annum sequē-
tem perfectius exigendum suppliciter rogans. I-
taque fuere etiam ex ipsis, qui iuberent ad se certis
interuallis litteras dare, vt vel sic reuiferent, & de
valetudine docerentur. Ad hæc summissio animi
simplex, ac bona eo fit palam, quod iā senior sic
quasi Tyro Confessarios adibat, eisque non pec-
cata solum expianda, sed conscientiam omnem
quamuis iuuenibus, & quos pueros ipse institue-
rat, vt doceretur, ac regeretur, explicabat, quod
Ferdinandus Alberus, & Franciscus Rocca satis
experti, hodieque haud sine quodam suo rubore
testantur. Et quidem Rocca Amanuensis eius, vbi
creatus Sacerdos est, præ reuerentia tanti Patris, ne
Iudicis in eum partes vsurpare peregrè cogeretur,
absolutoriam in Sacramento pœnitentium for-
mulam dedita opera omittebat discere. At vbi
primum per eam excusationem adeuntem Patrē
reiecit,

reiecit, recessit ille tum quidem tacitus : sed redit paulo post, scriptamque in man^u formulam tradit, & sedere iussu ad pedes abiicit se se. Versabat sæpe, & cogitatione, & ore Christi vocem, Nisi efficiamini sicut paruuli non intrabitis in Regnū cælorum. Libentissimè simul cum paruulis versabatur, & eorum simplices animos cum fidei rudimentis, & salutaribus imbuebat monitis, tum Sacramento Poenitentiaë expiabat.

Secunda Obedientia.

Ecclesia iussis.

Pontificibus summis.

Humilitatis præstantiam perpetua eius seu soror, seu filia clariorem facit Obedientia, quæ summa in omni genere fuit. Ecclesiæ Catholicæ iussa sic obseruabat; vt quoniam potestas facta erat Hæreticos libros legendi solenni formula ad impugnandum, summopere caueret, ne quando eos alia mente tractaret, non modò curiositatis, sed ne discendi quidem, si quid rectum haberent. Parerat in familiari cōgressione, & vsu cum ipsis Hæreticis cautio, & duntaxat ad eorum cōuersionem, idque semper præsentī cogitatione ac studio referretur non sine morfu, atq; dolore, si quando videretur sibi alterutra in parte minus attentus fuisse. Aduersus mandata summi Pontificis habebat se planè tanquam à Christo profecta essent.

sent. Sæpius fuere per Aquilonares Prouincias ob-
eundæ viæ longissimæ per imbres, per gelu, per
hominum iniquissimorum iniurias, nunquam
tamen tergiuersatum reperi, nunquam modicu-
iuspiam moram interposuisse. Quantæ obedi-
entiæ fuit ille dolor, quod Ferdinando Imperato-
re, vti supra demonstratum est, postulante, vt è
Polonia in certam diem reuerteretur, non subiis-
set sibi respondere, diserteque explicare obeditu-
rum, nisi Pontificis mandatis teneretur? Quantæ
conatus ille contra Magdeburgenses Centurias
scribendi? cùm se nunquam putaret obedientiã
satis implere, nisi magis quam pro virili, ac prope
supra vires laborem contenderet? Vsq̃ue eo dista-
bat ab eorum ignauia, qui iussa maximarum po-
testatum ad desidiã, licentiãq; nutrimenta ver-
tunt. Habebat hoc etiam miri Canisij obedi-
entia, quod per maiorum potestatum imperia ne-
quaquam absolutum se, exemptumque putabat
rectione, ac iussis Inferiorum. Norat enim, quæ à
Deo sunt, ordinata esse. Itaq; non modò nunquã
vt Præpositi Generalis eluderet nutus, Põtificum
obtendit imperia: vel Generalis mentem Prouin-
cialis opposuit studio: sed potius illorũ præcepta

*Pontificibus
summis.*

*Minoribus etiã
Præsidibus.*

u

ex

ex horum interpretatione capiens, efficiebat conatu, vt omnia pariter quam cumulatissime exqueretur.

*In gubernatione
Provinciae.*

In regenda Pronincia nihil habebat molestius, quàm si qua in re, vel per moram literarum, vel subite deliberationis necessitate cogeretur interdum Præpositi carere sententia, & sequi suam: quanquam ne tum quidem suam ferè sequebatur. Decretos sibi à consiliis, grauioresq; Patrum alios sedulò consulens, viam inueniebat exercendæ vbiq; obedientiæ; vt in his quoque, quæ manderet, administer magis, quam autor esset, nec prius iubentis, quàm parentis obiret partes. Idcirco etiam optabat, & postulabat assidue Visitatores mitti, & missos excipiebat, vt Angelos Dei: nè vt ageret nihil, quod non oculi Præsidentum vel præirent, atq; dirigerent; vel sequerentur, atque corrigerent. Fuit in Prouincialatu aliquis Patrum cooptandus in partem laboris ad scribendas literas: noluit suæ lectionis id esse: sed integram rem ad consiliarios reiecit. Quod & ad fugam exercendi Imperij pertinet: & nequid in legendo indulgeret priuato studio, si quod erat, vel potius, cum perinde aduersus omnes animatus esset, ne anticipi

piti deliberatione fatigaretur. Inter Augustanas conciones dubitabat an esset lustranda Prouincia, ab Roma petebat responsa collectis in vtrâq; partem non ab se, sed à socio suo, missisq; rationibus. Præuidebat quæ Dynastas ex se pro temporum varietate petituros verosimile erat, præoccupabatq; sciscitari Præpositi Generalis sententiam.

Et quoniam ex abundantia cordis os loquitur, plenæ sunt eius Epistolæ his vocibus. Faciam quicquid Deus per meos superiores constituerit. In obedientiæ sanctæ decreto libenter acquiescā. Obedientia mihi ex quocunq; loco, vbi me collocet, faciet Paradisum. Hoc esse officij mei proprium fateor, vt quæ statuunt, & mandant mei superiores, exequar. Vt nihil discedam à præscripto sanctæ obedientiæ. Non recuso laborē quem obedientiæ sanctæ deberi scio. Non eligam in Domo Domini esse aliud, quam iumētum apud te (Lainium Vicarium alloquitur) omnibus diebus vitæ meæ. Fiat Domini voluntas, & obedientia sancta per nos impleatur in omnib⁹. Dabit Deus his quoq; finem, & ego, vt spero, moriar filius obedientiæ in Christo Iesu Domino nostro. Valeant studia, si ab his auocat obediētia, cui me

Formula pulcherrima quibus obedientiæ suam significat.

totum debeo. Erit mihi semper acceptissimum quicquid obedientiæ sanctæ visum fuerit. Ex voluntate superiorum totus pendeo, quorum voluntate nihil habeo antiquius quomodocumq; de me tandem statuam. Fiat voluntas Domini in omnibus. Ego maioribus obsequi pergam, quicquid imperarint Christo auxiliante.

*Obedientiā vni-
dig. perfectā.*

Prouincialatu defunctus, simplici, inexplorata, cita, perfectaq; obedientia docilitatē vel no-uitiorum primam ac facilitatem superauit, & quidem in rebus, quæ magnā, iustamq; videbantur offerre causam sin minus tergiuersandi, certē ad superiores aliquid deferendi. Etenim non semel euenit, vt Generali Præposito, cū ex Prouinciali cognouisset, quæ is de Canisio decrerat, nullo modo probarentur; vt cum Augustam ad cōfessiones audiendas, cum Oenipontum ad conciones missus est: ille autem celeritate obediendi præuenerat Generalis mandata. Quantum illud sacrificij fuit, inchoatum de sancto Petro opus ad tenuissimum nutum abiēcisse, cum quæ de sancto Ioanne, atq; Deipara edita erant, tanto cum plausu, & bono publico legerentur? Quantum illud septem annis Oeniponti perseuerasse? septē-
decim

decim Friburgi nobili quidem in ciuitate, angulo tamen Prouinciæ: nec celebriorum vrbium lucem, nec vlla Collegiorum maiorum solatia, nec leuamentum ex peregrinatione vnquam quæsiuiffe? cùm tamen primis earum terrarum assuetus esset conuentibus, & in perpetuo discursu plerunq; egisset ætatis; atq; adeo Præpositi Generales vltro cohortarentur, vt subindè respirandi causa, & valetudinis roborandæ, quo voluntas inuitaret exiret. Sed ille nec benignitate Præsidum vti voluit, nec valetudini suo magis, quàm Præsidū arbitrato consulere: ibi iucundissime degens, vbi obedientia collocaret. Itaq; in literis quibusdam Friburgo de Germanicis rebus nihil habere significandum ait: quia de tota Prouincia semotus, inquit, & in hunc extremum quasi angulum retrusus videor: sed non sine præsentī consolatione, quam sancta nobis obedientia meritò præbet.

Eodem pertinet modestia, & veneratio, quam Præpositis agebat. Si qua de re sententiā suā exponere iuberetur, Veniam antè, postque expositā sententiā precabatur, testificans integra se velle oīa Præpositorū iudiciis, & potiora ea se habiturū: nec deinde aliter gerebat se se, quam si nihil ea

*Observantia
erga Præpositos.*

res ad se pertineret. Eodē deniq; pertinet alacritas, qua opera subiiciebat censuræ omnium, & ad aliorum accommodabat gustum. Nam ideo in opere Mariano paulò aliam tenuit differendi rationem, ac viam, quam in Ioanne Baptista tenebat, quod id cognouit aliquorū magis palato arridere. Totus igitur ex obedientia factus, totus ex humilitate vtraq; sincera, mireque simplici. Eademq; virtutes optabat, ac Deum precabatur vt in Societate nostra in primis florerent. Intelligebat nimirum per illam Sanctorum, qua plene userat, sapientiam, eas esse maxime capacē celestium donorum materiam, familiaritatis Dei conciliatrices, beatæ pacis tranquillitatisq; parentes, atq; custodes; rerum deniq; bene, & feliciter agenda- rum firmissima fundamenta.

*Simplicitatis
perstudiosus.*

Consueuerat supremo tempore ad Tyrōnes Landspergenses quot annis Friburgo piorū quid monitorum, & ad perfectionem vtilium religiosæ strenq; loco sub nouum annum perscribere: interq; alia pulcherrimum illud impense commendat: vt omnes, qui in Societatem dant nomē, maximeq; docti, iamque rebus agendis exercitati ad exemplum proponant sibi puerum Iesum: & obedi-

bedientiam promptissimam, & sapientissimam simplicitatem, quam tenera in ætate ille præstitit, imitari omni ope studeant. In quo cum iam inde à primo matris cōceptu thesauri fuissent omnes scientiæ, atq; sapientiæ Dei, tamen ad decorum se ætatis accōmodans, nec emanare sinens immensam illam lucem, subditus, & obsequentissimus Iosepho, & Virgini Matri erat: & quamuis haud dubiè meliores ipse rerum efficiendarum vias, quæ quo interdum modo imperabantur, nosset, nihilo tamē minus aliena placita obedienter, ac simpliciter sequebatur. Quam obedientiæ formam Canisius haud magnificētius verbo proponebat iuuenibus, quam senior ipse tenebat. Quippe videre erat grandem natu senem, cuius per omnes Ecclesias (hoc enim maximum vir Cæsar Baronius Cardinalis ornat Elogio) laus in Evangelio erat; cuius vel conspectum ponebant in beneficio pleriq; Catholicorum, & tanquam ex oraculo edita responsa accipiebant, intra septa domestica velut vnum è numero suas obire vilissimorum ministeriorum vices, purgare scopis domum, tergere in coquina lances: dormire, surgere, vesci, omnia demum ad alienum nutum, hoc est legum, ac Præsidum facere.

Quanti

*Societatem
quanti faceret.*

Quanti verò ipsam Societatem faceret admo-
net locus, vt coniectādum subiungam. Nunquā
fere incidit eius mentio, vel vocationis, aut obe-
dientia, quin sanctam Societatem, sanctam Vo-
cationem, Obedientiam sanctam appellet. So-
lennis ei formula salutandi socios erat, vt in vtro-
que homine lati agerent in hac sancta Vocatio-
ne. Apparet è susceptis pro tuendo instituto di-
micationibus apud Dynastas; & perpetua vigilia,
atq; constātia ne quid contra leges, moresq; per-
mitteret. Cuius generis quam frequentes, quam
spinosæ occurrarēt molestia, æstimare nemo po-
test, nisi qui B. Ignatij decreta de fundandis Col-
legiis, & Fundatorum ingenia norit: quæ tempo-
ribus iis difficiliora etiam tractatu erant, quod
nōdum vsus lucem addiderat, & viam strauerat
legibus nostris: & in maioribus Colonorum sa-
crorū angustis per studiosi publicæ utilitatis Ma-
gnates omnia putabant nobis cuiusq; modi mu-
nera, conditiones quaslibet subeundas. At Cani-
sius, quanquam inexpugnabiles interdum diffi-
cultates circumuenirent, spem tamē, & animum
diuina obfirmans fiducia, aiebat, Vindicanda est
Instituti huius libertas: inhærendum præscriptis
legi-

*Constantia in
tuendo insti-
tuto.*

legibus, præuertenda pericula, & incōmoda quæ
pacta illa secum afferre videntur. Potens est inte-
rim Deus facere supra quam credimus, & intelli-
gimus, præsertim sacrificiis, & precibus multorū
intercedentibus. Cū de progressionibus Socie-
tatis, rebusq; ab ea prospere ad Dei gloriam gestis
cognoscebat, miris gaudiis implebatur, & ad re-
damandum, ac laudandum accendebatur om-
nium bonorum fontem; sic vt multis deinceps
diebus residuo inde piæ dulcedinis gustu perfru-
eretur. Indixerat quondam Lainius Generalis pro
suæ administrationis, ac totius ordinis prospero
cursu singula sacerdotibus sacra, & alias sacerdo-
tij expertibus quadam portione preces. Modesta
nimis, ac restricta ea Canisio visa præscriptio: se-
ptena malebat sacra persolui, & alias preces ad eā
rationem multiplicari, vt septiformi spiritu Deus
augeret, confirmaretq; lectionem, functionemq;
Præpositi, curaturumq; se professus est in Prouin-
cia sua, vt vberior pensio esset. Seculi anno 94. cū
præter multorum opinionem Societatis conuē-
tus Generalis exitum Romæ mirè pacatum, & o-
ptatissimum habuisset, erupit in has gestientis a-
nimi voces. A Domino utiq; factum est istud, Ro-

*Gaudium ex
Societatis pro-
spero cursu.*

ma etiam obstupefcente, & non minus Pontifice Maximo, cui hoc quidem æuo debemus plurimum. Mirabilis ergo Deus in seruis suis, qui noua submisit præsidia confirmando corpori Societatis valde salutaria: nouamq; præbuit lucem & infirmis, & robustis, paruis & magnis conuenientem, atq; peropportunam. Pugnet igitur aduersus immanes Turcas Germania: tumultuetur cū suspecto Rege Gallia. (Nōdum enim Henricum Quartum Pontifex Catholicis restituerat) furant atque infrendeant insani Hæretici, vt se perfidos Ecclesiæ desertores esse demonstrent. Nos velut in portu nauigantes in salutari nostro Iesu respicemus, & ad cælestem, quæ non procul abest, patriam fidenter aspiremus. Quo maioribus diuinæ bonitatis muneribus cumulamur, eo lætius oculos attollentes ex animo decantemus illud, Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum. Quæ fratrum coniunctio supra petram fundata, & cum Maiorum autoritate copulata, nullis humanis viribus, sed neque diabolicis machinis potest labefactari, Christo vincēte semper in filiis obedientiæ, & Crucis amatoribus ab eo sanctificatis.

Hæc

Hæc de Obedientia, pietateq; erga societatem
 Canisij: cuius singularem modestiam, ac submis- ^{Orationis stu-}
 sionem satis etiam studium precum declarat. Vt ^{dium in Cani-}
 quisq; enim maximè diffidit viribus suis, ita stu- ^{sio quantum.}
 diosissime ad facienda vota confugit, per quæ cõ-
 ciliet alienas. Vocatus ergo ad institutum hoc ^{Necessitatem}
 quærendarum Deo animarum, altè sibi demisit ^{orationis consi-}
 in pectus, ac sæpe cogitatione versabat, nihil ve- ^{derabat ad lu-}
 rius esse, quam quod vnicus affirmavit Magister, ^{era animarum.}
 Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum
 multum. Quamobrem frequẽtem, aut assiduum
 potius Orationis studium adhibebat. Id quippe
 necessarium existimabat, vt & ipse, qui semina-
 bat; & is, qui bonum semen excepturus esset, gra-
 tia Dei præueniente, & cooperante, & subsequẽ-
 te iuuaretur, qua veluti cœlesti pluuiâ terra quam-
 uis sterilis perfusa, & irrigata nō raro salutare fru-
 ctus efferret. Per sacram vero Orationem non ac-
 cipi modo, & conseruari, sed augeri, ac perfici o-
 mne donum, quod à Patre illo luminum tribui-
 tur, cum extet Veritatis oraculum, Petite, & acci-
 pietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Intueba- ^{Imitabatur}
 tur Apostolorum exempla, & in primis Doctoris ^{Apostolos.}
 Gentium, qui perpetuam cum Ministerio suo fa-

Et P. Petrum
Fabrum.

ciendarum precum consuetudinem studiosecō.
iunxerant. Igitur non vniuersè modo, sed ad sin-
gulas actiones implorandę opis diuinę adiunge-
bat curam, neq; eam rudem, ac simplicem, sed ex-
imiam, atq; multiplicem. Hauferat penitus om-
nes à Petro Fabro eminētissimo huius discipline
Magistro obseruatas vias; præsertimq; iis vteba-
tur in conciliandis hominum animis, & itineri-
bus faciendis. Nam quemadmodum qui vulgo
ad cuiuspiam gratiam tendunt, per eius propin-
quos, ac necessarios facile aditum sibi aperiunt,
ita animarum Apostolicus captator agendum si-
bi statuebat esse cum Deo, sanctaque Deipara, vt
cum illarū parentibus: deinde cum Sanctis, apud
quos præcipua singularum earum tutela esset, tã-
quam cum fratribus, ac sororibus: denique cum
Angelis cuiusq; custodibus, velut cum Pædago-
gis, ac Magistris. Multum autem in custodibus
hominum exorandis Angelis reponebat, quod
multifariam ij præparare, quibuscum agendum
est, animos; vimq; inimicorum, & oppugnatio-
nes arcere possint, ac vincere.

Pulchra oran-
di ratio in sti-
moribus.

In habendis verò itineribus obuia quæque, vt
sic dixerim, expiabat, & consecrabat. Nam cum
Mon-

Montes, plana, agri, vineæ, villæ, ac cetera huiusmodi occurrerent, Deo gratias vice, ac nomine possessorum, & incolarum agebat: eisdemq; veniam postulabat, si ipsi nescirent, negligerent tunc grati esse: Eisdem postremo necessaria ad salutem, & ad suas rectè explendas partes auxilia implorabat. Eadem munera agendarum gratiarum, veniæ, & opis poscendæ, vt susciperent, supplerentque Angelos per ea loca custodes cōprecabatur. Nihilo segnius vbi primum ad oppidum, Prouinciam, aut Regnum aliquod perferretur, Præsides eorum locorum Archangelos, & clariores apud eas gentes venerabatur Sanctos; & inuocabat, vt & incolis, & sibi adesse boni, propitiique vellent, dum inibi legatione pro Deo fungeretur.

Ex hoc instituto facile consequebatur Canisius, vt assidue inter superos magis, quàm inter mortales habitaret: interq; agendas res non modo suauitas, & quidam quasi floridus pietatis succus non elanguesceret, sed etiã vireret pulchrius, & effloresceret pabulo ex actione ipsa petito, quæ perfectissima est Beatarum Mentium, quæ simul in ministerium humanæ salutis missæ semper vident faciem Patris, quoad humana tarditas pati-

*Tota ei Vita
oratio.*

*Præclare cum
actione oratio-
nem miscet.*

tur, imitatio. Ex ipsis Canisij epistolis haud obscure intelligere est, quam vndiq; sacrarum argumenta precationū arriperet: quam inter opus ab consuetudine Dei non recederet, quam per omnia sibi ad illum faceret gradum. Interferit enim creberrimas, mireque dulces, spirantes, ac pro argumenti modo varias preces: nunc gratias agens, nunc veniam implorans; nunc sibi, nunc aliis, de quibus est sermo, lumen, aut vires, aut dolorem peccatorum, aut alia pro tempore, ac loco rogās aptis adeo formulis, vt qui accuratè obseruet, præclaram inde precum, earum, quas missilium instar Iaculatorias Magistri Virtutis appellant, summoque opere, ac iure laudant, colligere syluam queat ad omnes vsus. Per frequētes illæ sunt. Deus in gloriam suam conuertat studia nostra. Totum cedat in honorem Dei, & animarū salutem. Deus æternus det nobis summam sapientiam, & ardētem caritatem, vt omnia dirigamus ad maiorem eius honorem, & commune bonum. Dominus Iesus in gloriam suam nostros conatus dirigat. Nec verò alium in familiari cōgressione, coramque rebus gerendis morem tenebat. Itaque commodissimam repererat viam actionis cum contemplatione.

templatione miscendæ, atq; ex præcepto Domini nūquam ab oratione cessandi. Editum etiam memorauimus precationū ab eo libellum summe laudatum.

Ceterū, si cui cordi est, vt esse omnibus debet, precandi Numinis studium, me autore legat, quas hic apud homines iuxtaq; apud Cælites magnus Orator preces adnotauit cum Euāgelij meditatione toto anno iungendas, præclaris illis duobus Meditationum Tomis. Inde comperiet quā ampla, quamq; ingeniosa sit pietas: quantam suppellectilem comparare sibi humanarum necessitatum possit, quas apud Deum pro temporū opportunitate agat, vt, siue ad excitandam in se misericordiam, aliosq; pios affectus, siue ad concipienda vota nunquam non adsit locuples instrumentum. Debent ei profecto multum hoc nomine sacra omnium Precatorū gymnasia. Namque meditationes cum haud pauci satis cōmode explicarint; quas coniungere cum iis preces porteret, vnus omnium, quod equidem norim, ipse singillatim admonuit; singulisq; diebus Dominicis, & sanctorum feriis prudentissime, & religiosissime exequutus est.

Optimus Magister ad meditationem preces accommodandi.

Illud

*Solertissimus
in emendican-
do aliorum
precibus.*

Illud præterea obseruabat ex Apostolo Paulo, & solerter imitabatur, vt aliorum pro se preces affiduè postularet. Nam si is, qui hausta in cælo, ex ipso fonte sapientia, sanctoq; spiritu adeò plenus erat, Colossensium tamen, & Ephesiorum, & Thessalonicensium, & Hebræorum requirebat orationes, vt mysteria Christi, quemadmodum oporteret ipsum loqui, sic loqueretur; Considerabat Canisius quid alios eorundem mysteriorum dispensatores tam procul à Pauli facultate distantes facere verum esset. Igitur, vt omnium postremum se ducebat, ac proinde alienis maximè munendum, ac sustentandum auxiliis, ita in hac bona liberalis mendicationis solertia perattentus, & infinitè cupidus erat. Quicquid operis suscepturus esset, siue imminerent conciones per sacrum Aduentum, aut magnum Ieiunium, siue profectio, & legatio obeunda, siue quid elucubrandum, antè ipsa munera, interq; eadem, perpetua votorum subsidia emendicabat. Nullas dabat iis temporibus ad amicos literas, quin eos rogaret, vt diuinam sibi clemētiam ad id negotij nominatim, quod præ manibus erat, cōciliarent. Neq; solum preces flagitabat eorum, sed etiam vt ipsi ab aliis amicis

amicis suis impetrarent alias. Nec rarò quæ cupe-
ret offerri pro se placamina certa nominabat, vt
ad septem in vrbe solennes Basilicas supplicatio-
nem; septem sacrificia ad impetranda sancti Spi-
ritus dona, & alia horum similia. Par indè post
successum operis per se, aliosq; gratiarum Deo a-
gendarum subibat cura. Quin ipsum successum
alienis precibus, ac sociorum præsertim meritis,
nihil sibi arrogans, adscribebat.

Nec verò ad commoda magis aliena per hanc
orandi sollicitudinem, quàm ad perpetuam vir-
tutis suæ perfectionem enitebatur. Vbi sacratio-
res per annum dies interuenirent, vbi nouus coo-
riretur annus, vbi nouum aggredereetur munus,
nouam uè adiret sedem, excitabat se se, collectis-
que viribus, ac multiplicatis precibus, nouo cum
impetu in omnem se laudem dabat. Friburgi qui-
dem anniuersaria cum redirent Tutelarium ciui-
tatis solennia, conferre se in ædem Principem S.
Nicolai solebat: ibiq; in sancti Ioannis Sacrario
vesperinam psalmodiam exequi, & alias addere
preces tanto cum sensu, vt interdum extra se euo-
catus totusq; in Deum abreptus, haud facilè sibi,
tamen si concuteretur, redderetur. Sed conatum ad

*profectus a st.
dus spidum.*

y

per-

*Largissimus in
precatone pro
aliis.*

perfectiōem, quā intermitteret nūquam, sed in dies redintegrare curaret, vel ipsæ demonstrat literæ, in quibus quocunq; anni tempore scriptis vfitata clausula est, obsecrare, vt impetretur sibi facultas à Deo maiore cum perfectiōe sanctæ societatis Vocationi faciendi satis, vtq; in Dominica messe cum fructu semper vberiore versetur. Porro qui tā liberalis erat in corrogandis sibi precibus aliorum, nihilo erat parcior in suis vicissim hominum omni generi impertiendis. Quid ille gemituum, atq; piorum clamorum pro periclitante Germania, proq; Ciuitatibus singulis nominatim, pro Hæreticorum Antesignanis, pro vniuerso populo fundebat? Proprias item quotidie pro Romanis Pontificibus, & aliis Christianæ Reipublicæ sacris, ac laicis Potestatibus, proprias pro Societatis Generali Præposito totaque societate, proprias pro iis, apud quos, & cū quibus ageret, pro periclitantibus, & morientibus, pro suis & societatis obtrectatoribus, & aliis quam plurimis faciebat: vsq; eo, vt supra quinquaginta collegisset, & adnotasset diuersa genera causarum, quas apud Deum supplex patronus ageret: cuperetq; iam senior indicem habere Germanorum omnium, qui

qui nomina in societatem dedissent. Nam cupio,
aiebat, & eorum & Germaniæ nomine gratias
vocanti Deo singulares agere, omnibusq; precari
sanctam in accepta gratia constantiam. Quas in-
ter preces totus exardescibat, & sæpè in lacrymas
soluebatur. Quo verò longius procedebat ætas,
quicquid decessu virium demere cogeatur de
actione, & labore corporis, id omne ad mentis cō-
templationem, & supplicationem addebat. Itaq; *In senecta ad-
auget studium
precandi.*
Friburgi iam sibi fixerat legem, vt ante sacrificiū,
quo se ad sacrosancta mysteria compararet, ab
studiorum quamuis sanctissimorum (alia enim
non tractabat) omni occupatione cessaret: neq;
eadem nisi post vnā, alteramūc horam repetere-
ret: quarta verò Pomeridiana omninò missa fa-
ceret, vt quod reliquum erat ocij orationi, Deoq;
tribueret: vnde fiebat vt septenas in die horas in
commercio ille diuino, & Beatorum vsu persiste-
ret, non tam fruens, ac prægustans immortalita-
tis gaudia, quam mortaliū deplorans calamita-
tes, & miserorum causas defendens. Quod si
migrantes è terris homines quædam piorum stu-
diorum; quæ eos mortales tenuere, sequuntur in
cælum, vt æquum est credere, cum pietas in suo
y 2 illo

illo regno nō languescat, sed in omnes partes perficiatur, haud dubiè Canisius nunc maximè totius agit terrarum orbis Patronum, & ad clientes, ac supplices suos clementissimè aures acclinat. Id pollicetur non studium modo illud precādi singulare, sed etiam immensus quidam in rem Christianā publicā, & orthodoxam Ecclesiam amor, nempe ex amore progenerat⁹, quem erga summam Numinis Maiestatem, & Christum Dominum acrem, efficacem, & ipsas penitus depascentem medullas, habebat.

*Zelus divina
gloria & ani-
morum.*

Conficiebatur Zelo Domus Dei, & contabescebat videns stragem labentis Patriæ, ruentesque in Hæresim populos: & clamabat in cælum, & per literas deplorabat, Sal infatuatum eiicitur foras, & conculcatur, nec vigilamus. Perit cum grege Pastor, & cæcus cœcum ducit in foueam: Sed quoties quisquam recogitat in corde suo tantam calamitatem? Obsurduimus propemodum, & ludum putamus infinitam animarum cladē, quæ nostro vitio aut pereunt, aut melius habere poterant, si æquè spiritualia, atq; temporalia, non nunquam & vana, curaremus. Dominus aperiat nobis oculos, vt videamus, & animos commoueat,

ueat, vt ploremus contritiones Israël. Hæc flamma rapiebat virum Dei ad illam tot eodem tempore subeundam laborum varietatem, vt idem concionibus pertonaret, idem Catecheseon exorberet tædia, idem doceret, atq; adeò digladiaretur in gymnasiis, idē aures confitentibus daret, Nosocomia, & custodias publicas tereret: per cōcreta niuibus, inter hominum, ac cæli iniurias erraret loca: nec ferè vnquam dexteram stylo, tanquam sacro telo nudaret. Vnde necesse erat frangi tandem vires corporis, & inuictam illam animi constantiam, præ carnis infirmitate, demum sub fasce cadere. Inde omnibus clamantibus plus nimio atterere se se, & laboribus enecare, cogitabat nondum se vsq; ad sanguinem pro Dei Ecclesia hostium telis obstitisse: nec quicquam auebat ardentius, quàm vt martyrij certamen offerretur. Itaq; cum aduersus editum à se Catechismū quidam scripsisset maledicentissime, Gratias, aiebat, sancto Iesu nomini agamus, pro quo nomine digni sumus, & vtinam digni, maiora pati, non solum contumelias verborum, sed etiā rebus ipsis iniurias vsq; ad mortem in testimonium illis pro gloria ipsius nominis IES V amen. Cum verò

*Cupiditas
Martyrij.*

inhorrescerent res Viennæ, vti supra narratum est, nisi prohibitus esset, auebat in mediam pro-
uolare flammam: quāquam ipse nunquam im-
memor humilitatis suæ aiebat, Dominus IESVS
rebus tam afflictis opitulari dignetur. Ego non
Medicus, sed Spectator, ac testis adesse cogor cō-
munis huius, & diuturnæ calamitatis. Eodem ex
igni erumpebant ad sociorum roborandam cō-
stantiam, quos interdum non nihil ærumnarum
defatigabat moles, flagrantissime cohortationes;
quorum vnum haud impigrum sacerdotem per
epistolam confirmat his verbis. Quare non pos-
sum, inquit, non congratulari nobis de hac inuē-
ta Cruce, quam vt patienter, fortiter, & alacriter
pro nomine IESV perferamus etiam atq; etiam
rogo. Nā quod scribis fore vt Romæ fortasse nos
cito complectamur, sicut alias etiam indicaui, nō
eo referri velim, velut nos tæderet, aut pigeret ha-
rum molestiarum, quas in peregrinando, ac visi-
tando subire necesse est: sed hoc demum, vt pul-
cherrimum ita nobis dignissimum, Christoque
gratissimum erit, relicta nos Italiae, & Hispaniæ
memoria soli Germaniæ nos totos non ad tēpus,
sed in omnem vitam dedere: huic summis viri-
bus,

bus, & cupiditate maxima penitus laborare, & quandiu ab huius agri cultura non reuocamur, nihil æque fitire, ac germanicæ messis, & bonorū in illa operariorum, nostrorum verò præsertim confirmationem, lætumq; successum. Et aliis ad eundem literis, Breui fortasse Vienna nobis martyres dabit: ex quibus vtinam partem habere aliquam mereamur. Sed in fide, magnaq; fiducia, ac animi virtute inuicta persistamus: tantoq; magis ad arma spiritualia confugiamus, quo fortius imminet, ac premunt hostes Christi, pestes Ecclesiæ, & ministri Satanæ. Quare fratres omnes magis, ac magis, vt in officio confirmentur, & ad pugnandum instruantur decet, quia nunc fortes in acie milites Christi stare, omniaq; aduersa contemner, & ad mortem quamuis horrendam paratos esse tempus requirit, vt hæc professio iubet in Christo Iesu Domino. Is gratiam nobis suam augeat, vt in hac tot modis dissipata vinea quibuscunq; modis possumus indefesse laboremus: & in lacrymis seminemus, quæ aliquando in exultatione metamus.

Ex eodem flagrantissimo caritatis æstu ori-
bantur ardentissimæ illæ preces, assiduæq; voci-
fera-

*Precatio ardēt,
& quædam col-
luctatio cū Deo.*

ferationes ad Deum, sacrificia, ieiunia, vigiliae, & omnia afflictationum genera, per quæ pereuntibus animis misericordiam æterni Numinis aduocaret. Euenit quondam Viennæ, vt P. Georgius Shererus tum iuuenis, deinde vir & actione virtutis, & Euangelij prædicatione clarus, ex Canisij conclauī personantibus excitus clamoribus per feræ foramē immitteret oculos inspecturus, quid esset rei. Dum autem curiosius & lumina, & aures admonet, videt prouolutū in genua Patrem, auditq; cum Deo in oratione non modò instar Patriarchæ Abrahæ cum animi, & vocis contentione magna colloquentem, & disputantem, sed velut Iacob luctantem cum Angelo, velut Moysen in confractiōe positum in conspectu eius, vt auerteret iram eius, ne miserrimas septentrionis gentes disperderet. Quo precandi genere ipsemet se optime vsum demonstrat, cum Cananææ Euangelicæ perseuerantem instantiam explicans illud tam aptè describit. Quid autem, inquit, istud est aliud, nisi vt Scriptura loqui solet, toto pectore clamare ad Dominum, seu inuocare, adeoq; cum Deo pugnare, & omnipotentem capere, ligare, vincere? Nimirum seria, forti, constanti, & ardenti pre-

ti precatione? Quam orandi rationem tenuit & Propheta Moyses, cum ardenter inuocaret Dominum, & iratū laboriose placaret, vt sceleratus populus pœnas non lueret peruicaciæ suæ. Nam velut renitentem, & ad vindictam paratū Deum ita suis precibus mutauit, ac flexit, vt is quasi vim passus, atque ab orante superatus responderit, Dimitte me, vt irascatur furor meus. Nec est dissimile, quod Ieremiæ precanti respondit iratus Deus. Non obsistas mihi, quia non exaudiam te. Dei enim potentiam serui preces impediabant, inquit Hieronymus. Cur ergo non libenter, & frequenter mea & aliorum lugentium, siue pœnas promerentium causa preces fundam, licet optatam gratiam non statim impetrem?

Deinde ad alia conuersus remedia, cum rerum circumspecto statu, vidisset maximè destitui eas regiones & salutaribus libris, & idoneis viris, qui operam, vocemque viuam conferrent: ad hæc duo præsidiorum capita ita curam aduertit, vt haud temerè quisquam de Germania melius in alterutro meritis sit. Nam præterraræ utilitatis monumenta, quæ ipse edidit, quoscunq; nancisci potuit ad scribendum idoneos omni ope incitauit,

Librorum bonorum inopiā solertiſſimè ſubleuat.

citauit, iuuit, prouexit. Typographos excitauit, sibiq; conciliatos adduxit, vt vtilis pietati libros excuderent, multosq; ab se recognitos edendos curauit in omni genere. Itaq; cum omnia prius Hæreticorum venenatis libris, libellisq; plena essent, addita etiam formæ venustate, & characterum, & linguæ fraudulenta illecebra; nec quopi- am catholicis hominibus porrigere manum lice- ret, quin inciderent in eiusmodi pestes: cum ipsi- met Hæretici confarcinassent quàm plurimos nouos, veteres autem omnes fœde conspurcas- sent, Canisii mox in primis factum est cura, vt nullo in genere codicum vel innoxiorum copia, vel piorum deesset: quos etiam Dynastis, opulen- tisq; viris autor erat, vt emptos de suo per populū gratuito ferendos curarent. Literas Patrū nostro- rum ex Indiis missas, cū expertus esset ad exsusci- tandā in multis veterum Christianorū languen- tem iam pietatē nouē illius Ecclesię sanctū feruo- rem valere quàm plurimū, nihil non egit vt vul- gare apud oēs posset. Ipsemet multas latinè con- uertit, multas ab aliis conuertendas curauit, nec destitit, quoad Ioannes Petrus Maffeijs eū laborē ex instituto suscepit. Ad extremū egit cum Prepo-
sitis

fitis Generalibus, vt haberent in societate homines vni aduersus Hæreticos scriptioni operatos. Quod cum sæpè egisset antè, vt à nobis quoq; supra est indicatum, affirmans putare se vix quicquam rectius, ac præclarius ad communem Ecclesiæ profectum ab societate institui, ac peragi posse, permansit in iis votis ad extremum vsque; & anno tertio, & octogesimo seculi eadem Præposito Claudio Aquaiuæ his verbis exposuit.

Quoniam diuina bonitas ex variis nationibus multos præstantes, solideque doctos Theologos huic suæ societati suppeditat, quorum quidem optabat in Societate designari, qui scriberet contra Hæreticos. vsus aduersus Hæreticos, grauissimas Ecclesiæ pestes, hodie grassantes maximus, ac vtilissimus esse potest, etiam atq; etiam Paternitatem tuam indignus licet filius rogo, ac obsecro, vt ex multis huiusmodi Theologis non Germanis, vel paucos seligendos, atq; in matura contra hos pestilentissimos Ecclesiæ Catholicæ aduersarios scriptione occupandos curare dignetur. Nam & Christi honos, & communis Ecclesiæ profectus, & peculiaris ratio societatis huius, quæ à pluribus, & petulantioribus hostibus, vt arbitror, appetita nunquam fuit: ac demum plurimorum imbecillitas,

qui nostrorum silentio non parum offenderentur, quodammodo flagitare videtur, vt delecti quidam è nostris non viua voce tantum, sed & calamo veritatem Catholicam publicè tueantur, seq; huic seculo prudenter accommodent, ac suorum ingeniorum, & studiorum fructum ob præsentem Ecclesiæ necessitatem è sancto zelo declarent. Nec dubito hanc præclaram operam instituto nostro vel maxime consentaneam esse, neque minus valere hoc obedientiæ, & caritatis officium, quam illud, quod nostri Barbaris Indiæ ad fidem Christi conuertendis impendunt. Dominus Iesus ad sui nominis gloriam dirigat omnia. En quantum vir sapiens in hoc scribendi certamine reponebat. Volebat tamen per acrem adhiberi censuram, prouideriq; ne quid emitteretur in vulgus, quod non benè firmum, ac solidum, & accommodatum ad Reipublicæ rationes, deniq; societatis autoritate dignum esset. Volebat scriptores diligenter cauere, ne mordaciores essent, ne scommatis vterentur acerbis, sed Christianam ubiq; & religiosam modestiam obtinerent. Quod non modo à nostris exigebat hominibus, sed ab omnibus, qui contra Hæreticos scriberent.

berent. Itaq; ad Virum benè doctum, & sibi per-
familiarem, posteaq; Episcopum, à quo iudican-
da scripta quædam acceperat, hæc inter alia scri-
bit. Habeo viros doctos hæctenus mihi consen-
tientes in tuis nimirum scriptis multa dici molli-
us posse, præsertim vbi falsas allusiones immisces
de nomine Caluini, Melanchthonis, & similium.
Rhetorum est, non huius temporis Theologorū
hisce flosculis luxuriari. Non sanamus ægros
hisce pharmacis, sed potius reddimus insanabili-
ores. Cordate, & mature, sobrieq; defendenda ve-
ritas, vt modestia nostra nota sit omnibus homi-
nibus; & si fieri queat, testimonium etiam ab iis,
qui foris sunt, accipiamus. Quocirca nolim an-
sam Germanis tribuas, vt iuuenilē potius in hoc
scripto, aliisq; feruorem noui scriptoris incusent,
quam grauitatem, & lenitatem Theologo pio di-
gnam ament, commendentq;. Tantum amabat,
talesq; scriptores Canisius, ac nobile tanquam ar-
mamentarium per hoc eius studium fortissimis
instructum telis omne genus effectum est, vnde
non mediocriter & nobilitata res Catholica, &
communita.

Vt vero suppeteret copia idoneorum homi-

Z 3

num,

*Qua industria
in opum opera-
riorum Euan-
gelicorum la-
uaret.*

num, qui re ipsa, admouendaque ad opus manu publicam rem iuuarent, tum teneræ ætatis institutionem per studiose complectebatur, & enixè fouebat, tum suscipiebat erigendos, subleuandosq; impeditos difficultate domestica adoleſcentes, qui præ se indolem ad studia habilem ferrent, eos piorum benignitate alebat, inq; literarum, ac virtutum educabat studiis, vt ex iis Curiones, alii-que sacrorum administri sobolescerent. Inde Præfulibus autor erat Contubernia discētium in suis Diœcesibus excitandi. Inde Collegium Germanicum in Vrbe Roma semper vsque adeo fouit. Quippe ipse mittendos eò conquirebat adoleſcentes, eosdemq; optimè animatos mittebat: nec desinebat deinceps ad officium per literas inflāmare: stipem quoq; vnde Collegij tenuitas ante Gregorium XIII. leuaretur, studiose corrogabat. Demum reuersis in Germaniam locum quaritabat, & conditionem expromendæ industriæ. At vbi opus adeo salutare eius maxime monitu Gregorius suscepit, idē autor fuit, vt per Germaniam quoq; id genus Seminaria ponerentur, & præclara conscripsit monita, quibus ita primo disciplina domestica regeretur, tum ad publicam lucem inde

inde alumni transferrentur, vt in Ecclesiæ vsum
quod maximum id instituti per se saluberrimi genus
cederet. Præterea viros doctrina, ac religione pub-
lice commodos vndiq; aduocandos curabat; suade-
batq; iis, penes quos rerum gubernacula erant, vt
ab latere eos haberēt. Postremò vt societas quoq;
abundaret operariis suis, nunquā desiste-
bat modesta precum assiduarum contentione Præpositos
Generales virgere, ac propemodum fatigare, vt ex
Italia, ex Inferiore Germania, ex Hispania ipsa sup-
petiæ mitterentur. Ex qua religiosa flagitatione
lumina illa Germaniæ data sunt, Theodoricus
Canisius, Alfonsus Pisanus, Hieronymus Turria-
nus seu Torrensis, Laurentius Magius, Gregorius
Valentia, aliaq; quàm plurima. Vt profiterentur
ipsi Præpositi cū alia natione nulla æquè Societa-
tem fuisse in subsidiis mittēdis benignam. Quip-
pe quanquam vbiq; laborabatur sociorum ino-
pia, tamen cum periculum per se regionum, tum
autoritas, & assiduæ Canisij flagitationes decora-
tæ humillimis conditæq; precibus, faciebant, vt
earum potissima ratio, vel non sine aliarum par-
tium incommodo haberetur. Qui quantopere
cum subsidia noua submitterentur, gestiret, ex il-
lis

lis intelligere est eius Epistolæ verbis. Benedictus Dominus, inquit, qui misericordiam suam fecit nobiscum, dum exoptatos fratres, & operarios novos mittitis. Respiciat Dominus hanc nouam oblationem vestram, vt iuxta desiderium nostrum impleat omnes eo zelo, & spiritu, quem Germania nostræ morbi requirunt in ministris Ecclesiæ. Maius ego in his tenebris, & miseriis gaudium non expecto, quam cum mitti video à Domino missis eos, qui se & sanguinem suum offerunt Deo, & Sanctis eius pro tot in Germania pereuntibus. Ille aut ne planè videretur ingratus ad Collegij quoque Romani, vnde in totum septentrionem ea tempestate educabantur operæ, leuandam, quæ summa erat, inopiam, identidem ex locupletibus emendicatam mittebat stipem. Necesse erat in eo vim facere modestiæ suæ: nec dissimulabat in arte se (ita enim appellabat) sancti Francisci haud multum valere; tamen Caritas animarum omnia pervincebat. Euenitq; semel, atq; iterum, vt, cum Romæ Patres articulo necessitatis pressi certa summa in diem certam pendenda egerent, diesque pensionis adesset, nec mutuam alicunde reperire potuissent, antequam dies exiret, syngrapha perferre-

Inuent Collegij
Romani mo-
ptam.

ferretur Canisij, quæ tanquam diuinitus missa, eas ipsas, quæ desiderabantur, continebat summas. Ita Dominus fidele sui Procuratoris officiū approbabat, gratusq; ipsa opportunitate reddebat.

Existimabat autem Canisius proprio quodam munere ad Societatē pertinere in restituenda per Aquilonis plagas religione eniti; ingentique animo, atq; adeo optima spe suscipiendam eam prouinciam, cum aperta vocantis Dei, egregieque fauentis haberet pignora. Primū quod sub id tempus, quo grassari per ea loca cœperunt hæreses, societatem Deus excitauit, eoq; instituti genere, ea Romanæ sedi obedientia, ac deuotione, vt appareret idcirco maximè procreatam, quo furiarum illarum impiæ contumaciæ opponeretur. Deinde quod B. Ignatius Germanicas res ita suscepit, vt superet prope fidem, quæ ad exordiendum, ac sustinendū Germanicum in Vrbe Collegium, moliri, perpetiq; non dubitauit. Idemq; e primorum Patrum numero quatuor vni Germaniæ, Petrum Fabrum, Claudium Iaium, Alfonsum Salmeronem, & Nicolaum Bobadillam dedit: cum vniuerso terrarum Orbi, præter ipsum Ignatium, qui

Societati putabat præcipua cura inuadum Septentrionem.

Aa

fedem

sedem in Vrbe fixerat, & Ioānem Codurium qui migrarat in Cælum, haud plures, quàm alteri totidem reliqui fierent. Ad hæc pro minime obscura diuinæ voluntatis significatione numerabat tantam, tam breui tempore, tam propenso Procerum studio Societatis per omnem Germaniam, domiciliis etiam non mediocribus constitutis, propagationem. Adeò promptos populorum animos ad excipiendam ab ea culturam, adeò numerosam iuventutem, quæ vndique confluens tam cupide in eius disciplinam Christianis instituendam literis daret. Eodem pertinere ipsam Hæreticorum confessionem, qui passim vel inuiti proderent ab nullo se hominum genere maius perpeti bellum, & maiores clades accipere. Hæc animo versanda censebat Canisius hominibus nostris, vt quod vocati essent ad opus, & institutum agnoscentes, talibusq; freti prouidentia diuinæ pignoribus, alacres darent se in eam dimicationem, magnaq; constantia contra suborientes difficultates in spe contra spem nitentes, confiderent, etiam si successus non appareret, nec responderet optatis, tamen gratum esse Deo ipsorū certamen. Quod quo solertius fieret, vigilandum cense-

censebat Prouinciarum Præpositis non modo vt bona semper diuini verbi Præconum suppeteret manus, ac literarum studia, inprimis linguarum florerent, vt quo illinunt Hæretici melle venena, eodem Orthodoxi lenire medicamenta possent; sed etiam vbi de more Collegia inspeçtarent, nominatim inquirerent, & quasi rationem reposceret, quid proprie anno proximo ad restitutionem Ecclesiæ tentatum, deque nouo inceptum esset: quam multi ab errore deducti: quot in recto calle retenti, confirmatique, & huius generis alia.

His autem ipse curis non modo publicam religionis rem immensum iuuit, sed etiam Societatem per septentrionis regiones illustrauit vsq; eo, atq; disseminauit, vt meritò parens haberi debeat Prouinciarum quatuor, Austriæ, & Germaniæ superioris, tum Rheni, atq; Poloniæ. Nec de prioribus duabus dubitatio residebit, q̄ quæ supra narrata sunt, viderit, ac meminerit. Atqui Rhenanā quoq; ei deberi planum est, qui primos Coloniae socios etiam patrimonio aluit suo, & ad beneuolentiam Carthusianorum Patrum, multorumq; Ciuium aditum eis patefecit. Primus deniq; cum Leonardo Kesselio relictus à Fabro est colonus

Quantum Societatem illustrauit, ac propagauit.

eius domicilij: vnde singulari studio eam Ciuitatem, vnaq; Collegium in omni vita est prosequutus, & commoda vtriusque nunquam venari, & curare destitit cunctis viribus suis. Porro Collegium Treuirense, Moguntinum, Herbipolitanū, Antistites earum vrbium Canisij commoti auctoritate susceperunt condenda: cum illo prima feuerē consilia: ille apud Præpositum Generalem promouit. Polonia vero notam ipse societatem & coram, & per literas fecit. Stanislaum quidem Hosium, qui Brunsbergense Collegium Poloniæ Prouinciæ, primū semen, posuit, virtutes eius conciliauere. Quid multa? Tam celebris per ea terrarum sola viri incedebat fama, vt imperiti rerum, & ante omnes Hæretici ipsum ferrent Canisium autorem familiæ Iesuitarū. Iure igitur quodam per studiosum eum religionis communiter, tum sodalitatis priuatim huius administrum vsque ad ea tempora reseruauit, idque ei solatij, & gaudij præbuit bonus Dominus, vt pariter hanc late propagatam, atq; illam tot velut propugnaculis communitam videret: vtrumque suarum fructum, nec leue pretium ærumnarum.

Annum

Annum iam ætatis obibat quintum supra septuagesimum: diuque sacra illa tuba æuo, ærum-
 nisq; labefactata siluerat, cùm ædícula, quam Pa-
 tres, dum Templum extrueretur, temporariam
 concinnarāt, solenni cæremonia ab Antistite de-
 dicanda fuit. Visum est ad cohonestandam cele-
 britatem, & exhilarandum populum Friburgen-
 sem, vt Canisius ex longo interuallo ad concio-
 nem prodiret. Quod cùm emanasset futurum,
 multos expectatio vocis eius conciuuit. Vbi vero
 ex superiore loco apparuit, venerandi senis ipse
 conspectus, os illud maiestate plenum, atq; mo-
 destia totam concionem pia quadam lætitia, ac
 voluptate perfudit. Differuit de Societatis institu-
 tis, muneribusque. Quāobrem Collegia, & scho-
 las haberet: quid ita nobilis ea Respublica tanta
 impensa templi illam, ac domicilij præclaram
 molem extrueret, & alia loco, ac tempori oppor-
 tuna. Quæ cum languida vox ex fatifcente, & ex-
 hausto missa corpusculo ægrè perferret ad aures,
 pascebantur homines sapientissimi senis, & tan-
 quam Apostoli sui (sic enim habebant) spectacu-
 lo: & aurium desideria luminibus supplebantur.

Aa 3

Supre-

*Minabiliter o-
pē fert etiam-
num & iura
absente.*

Suprema illa fuit diuini Præconis publica vox è suggestu. Cuius apud Friburgenses auctoritatem diuinæ etiam quædam significationes augustiorem faciebant.

Erat Friburgi præcipua vir auctoritate, pietateque Guilielmus Krumenstollius inter Senatorum primores. Ei, dum domum è Monasterio Altaxipæ, quod horæ spatio Friburgo distat, reuertitur, immersus, ac prolapsus in cœnum equus subiectum crus oppressit. Forte solus ipse (comitem enim præmiserat) & brumale tempus, & vespera extrema erat. Diu luctatus, cum nec ad excutendum iumentum, nec ad extrahendum crus sufficerent vires, nimirum humanis destitutus, ad diuina præsidia versus est. Venit in mentem quanta Reuerendi Patris Petri Canisij apud Deum gratia, quanta merita essent. Itaque per ea quoque nominatim merita inter alias Patronorum suorum aduocationes opem à Deo supplex poposcit, haud fane frustra. Mox ocreis sub equo inter cœnum hærentibus incolume crus liberat: deinde & caballum excitat, & prospere domum refertur. Quinto post die casum prope oblitus, Canisium adit, seu salutandi, seu alia gratia: dumque alia agit omnia,

nia, vltro ei Pater. Eia Domine, inquit, quid rei proximis hisce diebus euenit? ad sancti Antonij ædiculam sero diei quid factum est? Quam ad vocem Guilielmus, partim attonitus vnde ea Patri enotuiſſent, cum quidem ex relatu ſuo aſpirare ad eum nullo modo potuiſſent, partim erubefcens, ingratiq; animi ſe ſe damnans, etiam, atque etiam agere gratias inſtitit. Bono animo iuſſit eſſe Caniſius, & ea ſe viuo clam habere.

Præpoſitus Veronius Caniſij admirator è pri-
 mis, id profitebatur ſibi mirabile eueniſſe. Pec-
 niariam litem habebat p̄ moleſtam, longinquā,
 deniq; perpetuarum, vtaſſolet, rixarum, offenſa-
 rumq; perennem fontem. Itaq; prudens, ac pius
 ſacerdos deſperata re meditabatur damno pecu-
 niæ mentis tranquillitatem redimere; ſuoq; iure
 cedere, ne pariter detrimentum alioqui & pecu-
 niæ, & caritatis, animæq; faceret. Incidit tamen
 conſilium, vt ante Caniſij precibus deploratam
 adeo commendaret cauſam. Libenter eam rece-
 pit Pater, & apud diuinum Iudicem ſedulo egit:
 obtinuitq; ſic, vt eodem die lis ſecundum Præpo-
 ſitum finiretur: dieq; ſequēti litigatores duplum
 ei perſoluerent eius ſummæ, quam lite ipſe perſe-
 que-

*Difficillime li-
 tis exitum bo-
 num ſubito
 impetrat.*

*Punitur homo
parum obe-
diens.*

quebatur. Ad hæc obseruata est tanquam immis-
sa diuinitus commonitio populari homini quo
Canisius utebatur amanuensi. Volentem eum
præmaturè domum abire rogauerat multum Pa-
ter, vt etiam num paululum immoraretur, sibi-
dictanti nauaret operam. Homo alioqui, nec
ignauus, nec malus, seu quo stomacho, seu tædio
actus nullis flecti, aut teneri precibus potuit. Vix
autem è Collegio pedem extulerat, cum ignotus
quidā obuiam factus impacto in faciem imma-
ni colapho, malè multat. Nempe vt post illa mi-
nus durum os aduersus æquas amicorum Dei po-
stulationes ferret: & malo frōs domaretur, quam
verecundia non regebat.

*Quo modo se
Canisius ad
mortem com-
parat.*

Iam vero ingrauescente in dies valetudine,
quicquid virium reliquum erat prouide homo
Dei cōferre ad decretorium illud æternitatis mo-
mētum feliciter exigendū. Totus in vitam illam
vitalem, ac beatam prominebat: eam sic anhela-
bat, vt quicquid vel loqueretur, vel scriptitaret, in
eo maximè argumento versaretur. Duos, qui Ro-
mæ supererant, vetustissimi Societatis fratres, &
ipsi bonorum dierum, atq; factorum pleni, salu-
tari sic iubet. Salutem quoq; dices ex me Carissi-
mis

mis Fratribus Ioanni Paulo, & seniori Auilæ: mihiq; placeo, quod habeam vtrumq; Domino pro me supplicantem. Vtinam in nostris animis vi-geat, & quotidie crescat futura, & immortalis vi-tæ cupido, vt rebus humanis exempti cum pri-mis illis Patribus, qui nos cupide præstolantur, vi-sione diuinalæti perfruamur. Et ad Gregorium Rosaphium Augustam scribens ait, Benedictus fons ille bonorū, per quem augetur senibus tor-por, fastidium, obliuio, incuria, molestia, & reli-qua id genus incommoda, quæ nos in fragili ta-bernaculo habitare, & ad meliorem vitam ten-dere hortantur. Age Pater communes illi agamus gratias, in cuius manu sortes nostræ versantur. Er-go senilibus lætum cruciamentis, vt vitæ præsen-tis tædium, ac futuræ auiditatem concientibus, illud habebat maximè ægrū, quod expers com-munis rigoris cogeretur esse, videreturq; sibi im-munitate, atque indulgentia illa non perinde ac deberet, ad virtutis profectum vti. Has ob causas, & ante omnia pro singulari sua erga Præsides ve-recundia, atq; veneratione, cum Præposito Gene-rali cuperet ex se quam cumulatissime satisfactū, has ad eum literas dedit. Totas enim tanquam

Bb

since-

sincerissimæ mentis speculum, & consummata
prope vltimum sapientiæ documentum inferere
re opportunum reor.

Pax Christi Iesu nobis æterna.

Admodum Reuerende
in Christo Pater.

*Littera quibus
supremam à
P. Generali be-
nedictionem
preccatur.*

INter alias consolationes, quæ mihi decrepito fere
seni suppetunt, ea vel maxima videtur, quod pa-
cem integram sentiam cum superioribus, quos in
hac Societate summus Deus loco suo mihi præfixit.
Ego igitur, qui iā pridem, utpote anno 1549. meam
Romæ professionē sanctæ memoriæ P. Nostro Igna-
tio obtuli, iamq; natus annos 75. ad cuncta pene bo-
na inutilis fio, presenti scripto ea complecti cupie-
bam, quæ ad veram pacem cum P. V. R. ut institu-
ti huius primario Antistite ineundam, ac stabilien-
dam haud parum facere videbantur. Ex his primū
statuo, quod & cordis, & corporis mei flexis geni-
bus oro supplex indigno mihi condonari quacunq;
ratione non modò Deum optimum Maximum, sed
& ipsum Christi Redemptoris quintum Vicarium
clam,

clam, palamue offendi in hac sublimi vocatione. Offendi autem saepe numero, & grauiter, proh dolor, quod suscepto ante muneri multis ab hinc annis male responderim: maxime cum inter Professos agerem Prouincialem, concionatorem, & scriptorem multis de causis reprehensibilem. Meam quoque culpam agnosco, quod in Collegiis velut alij non professi habitarem haecenus, multasque commoditates, quae religioso pauperi non congruunt, admiserim ex indulgentia superiorum. Tandem ab officiis Societatis nostrae propriis liberatus, in cubiculo cibum capere, & in privato sacello sacrificare coepi, iamque nec domesticis, neque externis fraternum auxilium praebeo. Ita piger, otiosus, & socors ego velut arborem sterilem, quae proxima est ruina, praemefero: indignus & pane, quo vescor, & fratrum subsidiis, qui suam Caritatem ingrato exhibent. Fateor haec officia mihi valetudinario, vel seni, vel omnino seniori gratiose concedi, ut senectutis onus in hac molesta aetate lenius feram: sed iure doleo, veniamque precor, obseruande Pater, quod eiusmodi priuilegiis ad Dei gloriam, meaeque salutis, & debita gratitudinis usum non utar diligentius, praesertim, ut ad iter proximum meas colligam sarcinas, ac mundo

Bb 2

mortuus

mortuus nouissima mea recogitem accuratius, ut
 vocante me Domino, verè paratus, & seruus vi-
 gilans deprehendar. Quapropter etiam atq; etiam
 precor P. V. ut pro eximia pietate sua me vilem, ac
 infrugiferũ siue filium, siue palmitem aeterno Crea-
 tori, præsertim inter sacrificadum aliquando com-
 mendet: ac deinde ut me, licet indignũ, participem
 faciat priuilegiorum, & gratiarum spiritualium,
 quarum potestatem ad suorum filiorum consolati-
 onem accepit à sancta sede Apostolica traditam: ac
 demum ut aliquam impuro mihi pœnitentiam in-
 iungat ad uberiores paternæ benedictionis gra-
 tiam per qualemcunque substitutum misero elargi-
 endam. Datum Friburgi Heluetiorum. Kal. Au-
 gusti, 1596.

R. P. V. inutilis filius Petrus Canisius.

Responsio Pa-
 tris Generalis.

Ad has literas quemadmodum Claudius Ge-
 neralis rescripserit, si quem nosse iuuat, exemplũ
 est tale.

Summa cum animi mei voluptate, ac lætitia le-
 gi literas R. V. in quibus videbam quo ipsa sen-
 su de se scribat, & qua cura Domini aduentum, me-
 lioremq; vitam expectet. Benedictus Deus, qui hac
 inspirat R. V. ut ita sui similis perseueret, fratresq;
 nostros,

nostros, quos hactenus laborando edificauit, nunc etiam in hac quiete virtutis suae exemplo, & humilitate, patientiaq; cōfirmet. In quo quidē & nos ipsi absentes plurimum recreamur; ac gaudemus simul exhiberi ab ipsis, quod R. V. debent officium, & caritatem. Quam ita velim in omnibus admittat, eaq; liberē utatur, uti persuadere sibi debet nobis id semper fore gratissimum. De cetero Christum Dominum obtestor, ut R. Vestrae cursum hunc iuxta voluntatē suam consummare, & ante actos labores nouis in dies meritorum cumulis augere tribuat. Ego vicissim ipsius precibus, & sanctis sacrificiis me, ac societatem plurimum commendo. Roma 5. Octobris, 1596.

Cum igitur iam vires prorsus ad alia deficerent, aliquot ante migrationem mēsis vitæ supremam clausulam sane toti ante actę congruentem ad hunc modum instituit. Sanctorum vitas vel lectitabat, vel audiebat ex Anagnoste. Illæ

*Qua lingua
custodia & li-
nis mensibus
steretur Ca-
nifus.*

materiam offerebant Deum collaudandi suis in Sanctis: utque eorum labores vice suorum, à quibus iam cessare cogebatur, offerret. Parcus loquēdi cum semper fuisset, tū plane parcissimus erat, multoq; libentius commodabat aures piē dis-

Bb 3

renti-

rentibus, quàm ipse differeret. Nō enim senectus est garrula, nisi cuius priore in æuo lingua fuit effrænis. De Religiosa perfectione, & rationibus eius comparandæ, de primorum societatis Patrū accensa pietate, de proximis adiuuandis sua uiter audiebat. Tum verò maxime triūphabat, si quod narraretur ad Ecclesiam catholicam factum vspiam incrementum. De rebus humanis, maximeq; de Principum Christianorum inter se diffidiis omnino sermones auribus respuebat: nec mentionem minus refugiebat omnem, quæ ad commendationem sui, rerum uic ab se gestarum redundaret. Quod si quid tale interrogaretur, nihil responsi dabat. Nihil cuiusuis generis ex quoquam non modò curiosius sciscitabatur, nisi si interdū, quàm multi sacramenta frequentarent, quam multi rei diuinæ, concionique interessent, quid quis ex concione obseruasset, ac reportasset frugis, & alia, quæ ad profectum virtutis attinerent. Conseruauit ad vltimum vsque immensam illam erga Christianam rempublicam caritatem: quasq; ante multis, variisq; laboribus ad eam iuuantandam dispertiebat curas, iam ferme omnes in vnam conferebat precandi assiduitatem. Itaque
pro

*Zelū cōmunis
boni ad vlti-
mum conser-
uauit.*

pro communi cœtu fidelium, pro Pontifice Maximo, pro Christianis Potestatib⁹ assidue prosternebat ante Deum cor suum, & spiritum effundebat: Et litanias recens editas pro felici Ecclesiæ statu, quarum exemplum ab Apostolico Nuntio acceperat, nullo die nō exequebatur summo studio. Sanctos vero Patronos earū Ciuitatum, quæ à recta fide defecerāt, singulari pietate venerabatur: idq; vt alij facerent, magnopere laborabat: primū vt quodammodo suppleretur honos, quo suis in Ciuitatibus fraudabātur ab impiis: deinde vt per eorum patrocinia desertoribus ipsis misericordia Dei placaretur. Nullū prætermittebat diem, quo non semel, atq; iterum, atq; adeo sæpius Deiparæ rosarium orando percurreret. Nec habuit quicquam in languore molestius, quam quod furtim erepto à P. Rectore etiam Breuiario coactus est ab sacerdotali psalmodia, & Missæ sacrificio assistere. Ceterum in contemperationes diuinitatis auferebatur, vt qui videret habitum contemplantis, plane intelligeret animum quasi corporis oblitum in Cælo peregrinari, & iam tum Beatorum choris interesse. Nec vero contentus erat precibus suis, sed cum alienas, qua memorauimus instantia,

Totus in orationibus effusus.

Et aliorum precibus maxime orabat.

stantia, corrogasset semper, tum sine modo, ac sine comquirebat, rogans & coram, perq; literas amicos, non modò vt ipsi pro se apud Deum supplices essent, sed alios etiam quā plurimos ex suis quisq; sociis adhiberet. Aiebat enim cupere se vt eiusmodi comprecatores quam plurimi sibi cōtingerēt, qui sua pietate tam ærumnosum senem subindè fulcirent, ac sustentarent. Quas preces vt cupide postulabat, ita consequutus maximifaciebat. Pridie sancti Nicolai forte literas accepit, quibus complura sacrificia, tum rosaria, psalmi, litaniæ, & huiusmodi precationum numerus ingens deferabatur. Quas literas dum legit, ea concitauit mentem lætitia, sic emicare cœpit ex vultu animi gestientis diuina quædam hilaritas, vt qui præfens aderat socius, totum os angelicis velut radiis intueri sibi coruscans videretur. Subiit deinde, maius illud esse donum, quam vt vnum perfrui ipsum deceret. Itaq; postridie thesaurum omnem positus in disco literis, quibus consignatus erat, sancto Nicolao obtulit, vt inter Collegij socios, qui omnium maximè indigerent, ipse distribueret.

*Inuisentibus
reclina tradit
monstrum*

Inuisentes, qui non pauci cum è laicis, tum è
sacris

sacris hominibus ventitabant, nunquam omittebat cohortationibus piis ad virtutem incendere. Et quidem de sacro Capuccinorum Ordine duos sexto ante obitum die ita est allocutus. Patres non mediocri afficior gaudio, quod in optimo statu versimini, & eiusmodi vitam vivatis, quæ alios trahat exemplo. Vos igitur obtestor, ut cœptū magno animo persequamini, & cursum tam salutarem consummetis. Similia pios alios adhortabatur viros, quos magnopere semper veneratus est, & sermones cum eis de adipiscenda perfectione iucunde contulit. Cum ægrotaret Franciscanorum Custos nihil curare aliud videbatur: adeo frequens percunctabatur de illo, precesq; pro eius valetudine instituebat. Cognita autem morte Vicarij Friburgensis vehementissime ingemuit, quod vtilis Ecclesiæ viri eriperentur, ipse verò iam inutile pondus relinqueretur. Acceptis literis ex Inferiore Bauaria, quas nobilis femina per certum nuntium miserat, opem implorans aduersus Dæmonem, quo vexabatur: seque ipsam Friburgum mox venturam testificans, modo speraret superstitem inuenturum, ubi eas literas legit, confusus cum graui suspirio, Heu quem

Cc

me,

*Sua equissimo
animo tolerat.*

me, inquit, homines faciunt, cum tam multi sint illic docti, idoneique viri. Nec tamen quicquam sumpsit quietis, donec rescripsit, remedia quædam proponens, ac deinceps pro ea preces ad Deum promere non cessauit. Tantam in malis alienis cum adhiberet misericordiam, parem adhibebat in suis patientiam. Omni tempore benedicebat Deum: semper Dei laus in ore eius. Totum corpus, sed pedes foedissime intumuerant, Laus Deo, aiebat, quod tam pinguis sum. Cumq; morbus ingrauesceret, semper laus Deo sit, augescit morbus. Quicquid ei adhiberetur ministerij, cōtentuserat; Deoq; laudes, & gratias persoluebat. Forte per longiorem absentiam fratris, à quo curabatur, lapsus è sella, cum vires ad se se erigendum non sufficerent, diu sic humi iacuit: vbi ille rediit, & subleuatus est, vnū hoc dixit, Gratias ago Deo, quod me tandiu solum reliquit: sed nihilo minus inter nos, quæ adhuc fuit caritas, posthæc permanebit. Interrogatus quare semper benediceret Deo, non & aliquando suas cum eo miseras quereretur, statim subiunxit, Non mi frater: Ego semper Deum etiam in aduersis laudare consueui. Attenuatū sic erat corpus, vt nec sedere iam, nec recum-

recumbere sine dolore posset, nec raro multum cutis, ægre cohærentibus ossibus, detereretur. Igitur in eo cruciatu noctes, ac dies agenti, forte ex-
cidit; Frater, nōne possemus aliquid mollius sub-
sternere? Vixq; finierat, cum continuo tanquam
experrectus reprehendit se se, subiecitque, nihil
præterea, nihil est opus: corpus non tam indul-
genter tractandum est. Medentibus singularem
præstabat obedientiam: quanquam interdum
diceret, silicernio non opus esse medicamentis,
quod migrandum esset ad Patres.

Cibo ita utebatur exiguo, ut eo videretur hu-
mana vita naturaliter tolerari nō posse. Vix enim
Octiduo tantum sumebat, quantum alius qui-
uis vnico prandio: ac sæpe numero pransus per-
modice more suo, ad insequentis diei prandium
nihil prorsus seu cibi, seu potionis gustabat. Haud
minori miraculo erat abstinentia hominis senis
à vino: nam & per pauxillum id, quod adhibebat
plurima aqua perdebat magis, quam diluebat.
Nec semel per administri obliuionem euenit, ut
nulla re ad bibendum apposita siccos obduceret
dies: eoq; nec suam prodente sitim, nec alienam
incuriam querente, sero iam aliunde res noscere-

*Cibi mira
parcitas.*

tur. Nimirum ex longa totius vitæ disciplina tantæ sibi virtutis assuetudinem fecerat, planeq; corpus redegerat in animi potestatem. Erat cibus de communi fere toti Collegio, isq; vnus omnium arridebat suauissimè: nec vt præparcū suum vnquam excederet modū, poterat impetrari: multo minus vt indicaret eccuius nominatim rei desiderio teneretur. Quo tamen in genere cum diutius prope vexatus tandē auiculam nominasset, euenit, vt eo die nulla nec aliunde, nec in foro venalis reperiretur. Sedebat ergo die iam præcipiti frater in cubiculo mœrens, quod postquam adeo bonum Patrem percunctando obtuderat, eius semel cognitę voluntati gerere morem nequiret, cum repenti inuolat per fenestram auicula, & facillime capi se finit. Eam velut diuinitus missam lætus coxit, Patriq; dedit. Quam is vbi comedit, laus Deo inquit, quam opiparam cœnam hodie habui? nec præterea quicquam attigit in ea cœna. Ceterum tota eius ratio vescendi continens videbatur oratio. Ad singulas buccellas, & forbitiunculas, vel Deum, ac Christum Iesum, vel cælestium aliquem inuocabat, à signo Crucis exordiens, & in SS.^{ma} Trinitate desinens. Quæ faciebat

*Auicula ei
dicitur diuinitus
tuo præbita.*

bat adeo placide, occulteque, vt nisi quis attente animum aduerteret, non sentiret. Nimirum fructus hi quoq; in extrema ætate, ac semiuiuo iam corpore existerant ex contracto iam sensibus integris, & confirmato vsu, vt pasceret animū semper magis, quam corpus. Inde etiam fiebat, vt omnia probaret, ac magnificaret: & quicquid esset appositum, vbi ritu suo per inediam esset relictus, subiungere ad extremum consueffet; Deo gratias, quam lautè vixi?

Ieiunium illi quotidianum videri poterat, tamē etiam tum singulari obedientia imperatis ab Ecclesia parebat ieiuniis, & aliquid afflictationis alterius superaddebat, inuisentes quoq; ad spirituale ieiunium inuitans: vixq; proxima suæ morti quatuor temporum ieiunia adduci à Confessario, ac Rectore potuit, ne se uere perageret. In huiusmodi enim rebus obedientiæ vnus permouebatur impulsu, nec nisi cunctanter. Flagellum etiam num occultissimè asseruabat: quod cū forte esset repertum, sublatumque, ægerrime id tulit: multumque, sed nequicquam institit orans, vt redderetur. Adeo afflictandi exterioris hominis vix iam spirantis in interiore perseuerabat impla-

*Et obedientia
tenax.*

*Et summa hu-
militatis, atq;
sevitatis.*

cabilis vigor: vt coniectare procliue sit quemad-
modum acceperit domesticum aduersarium va-
lidum, ac robustum, qui nec prostrato quidem,
& odiosa veteri Adam acciderent, egebat obedi-
entiae fræno, perinde vt calcaribus in arridentibus
atq; blandis. Ad extremum vsq; habuit in ore, ni-
hil à Præsidibus vnquam ex proprię inclinatione
voluntatis petendum. Id quod mirum ipse in mo-
dum seruabat. Quod si quando quid velut neces-
sitate adactus significaret, vtcunque caderet, ac-
quiescebat in eorum, ad quos res attinebat nutu,
nullo addito verbo, nullo erumpente indicio, vn-
de suspicari liceret, non esse in omnes partes con-
tentum. Perlucebant vbique recondita animo
Christianæ humilitatis, ac submissionis decora,
maximeq; in sermonis, ac vocis modo. Non mo-
do imperiosior nulla, aut iactantior vox elabeba-
tur vnquam ex ore illo sancto, sed identidem in-
firmæ personabant preces, quibus ab infimo quo-
que, si qua eos ratione offendisset, vt sibi ignosce-
rent, obsecrabat. Miserabatur intimo sensu, qui
suis malis aderant, socios; eosq; consolans aiebat,
Fratres, ferte patienter; præmium, ac mercedem
reddet

reddet pro me Christus Iesus: quare ignoscatis mihi: ego quoque frater vester sum, ac preces pro vobis quotidie facio. Quibus quidem illi precibus permultum confidebant: nec immerito iis adscribere ingentia sibi à Deo tributa dona, ac nominatim vt integra semper, ac summa alacritate haud parum longo tempore eius necessitatibus inferuient. Quanquam & facilitati, qua se planè velut infantem dulcissimum tractādum eis præbebat: & modestiæ, qua quicquid opus haberet, non imperabat, non comiter saltem petebat, sed per amorem Dei, velut emendicans rogabat, illa curantium iure imputetur, & perennitas, & magnitudo alacritatis. Accedebat & opinio sanctitatis. Vni eorum, quæ prorsus abdita in animo, & arcana habebat cum Pater patefecisset, existimauit is haud temere, nec alia eum fallere. Inde quoque visus est futura prænosse. Inchoarat septembris initio volumen Sanctorum vitas ex eo tempore ad finem anni complectens, partimq; per se lectitans, partim ex Anagnoste audiens, eo pergebat animo, vt pariter cum anno volumen euoluatur. Huius consilij gnarus Anagnostes transire vitas quasdam volebat, negans alioqui præ-

*Patefacit animi
moris arcana.*

*Constantia in
bene captis
summa.*

stituto

stituto tempore librum absolui posse. At Pater negavit opus esse quicquam prætermittere, sed commodè omnia perlectum iri: atque adeo evenit, ut nulla re prætermissa, nulloq; die intermissa lectione (tam constans in recte cœptis, amanq; sanctorum erat) biduo ante eius mortem ad libri umbilicum perueniretur.

Cura præparandi se ad moriens.

Vbi Domini sacer aduentus adfuit, multa cū sociis collocutus de utili præparatione ad Christum excipiendum, de morte, diuinisq; iudiciis, quanquam videbatur multo ei melius factum, valdeq; defederat tumor, aduocauit ad se valetudinario præfectum Patrem, & his verbis affatus est. Mi Pater gratias ago Deo, quod res in hunc locum deducta est: & breui futura est immutatio mea. Proinde obnixè tuam Reuerentiam precor, ut operam des, quo cuncta recte, ordineq; fiant: atq; ego comparem me; & res componam vti oportet. Inde per languoris nonnullam alternationem sancti Thomæ Apostoli peruigilium attigit. Eo die meliuscule habens è strato surrexit, ut consuetas preces exequeretur: inclinato iam die socio adiuuante vespertinam B. Virgini psalmodiam exequutus, ut parum per solus relinqueretur, rogauit:

gavit: eaq; impetrata solitudine, aliquanto tempore perseveravit in meditatione, dulciq; cum Deo congressu. Sub ea tanquam omni perfunctus officio, Nunc tandem, inquit, tempus est, ut decumbam. Dum autem vestes exuitur; repentinus pavor, ac terror incessit, & grauiissimis premi coeptus angustis. Illico accito confessario, tum etiam Rectore Confessionem peregit, utq; coram pro se eodem loco psalmi, qui Pœnitentiæ dicuntur, & litanie recitarentur, orauit: tum ut solitæ preces commendandis morientium animis adiiicerentur: quo facto terror omnis, atq; horror euauit. Vnde insolitus motus, & grauis ea perturbatio an ex horribili quapiam specie, cuiusmodi sanctis quoque viris Satan consuevit obiiicere; an ex naturali aliquo concussu labascentis terrestris domus coorta sit, Patres, qui cetera notauere non prodiderunt. Postridie diuinissimam Eucharistiam, quam ipsemet postulauerat, per se præfatus solennia verba, indignum se profitentis, mirabili prorsus pietate suscepit: perseveransq; deinde in complexu Domini sui gratiis agendis, & precibus offerendis, magnopere lætatus est cum cognouit ex P. Rectore Socios quoq; Collegij pro eo preci-

Dd

bus

bus omnes insistere. A meridie Præposito sancti Nicolai Sebastiano Veronio satis multa dixit, verum inter mortuis iam vocibus, nec satis in verba formatis; solum intelligebatur, Ecclesiam illi urbemque Friburgensem impense commendari. Hoc nempe indefatigabilem Dei operarium, constantemq; Prædicatorem decebat, ut ante vita deficeretur, quam publicæ utilitatis curam deponeret: & supremam vocolæ morientis auram in cohortatione consumeret. Etenim subinde Præposito eidem, & aliis quibusdam, qui piè flagitabāt, bene precatus, vix quicquā præterea locutus est. Solum, si quis admoueret aurem, cum oculis, ac manibus instar sancti Martini, in cælum esset intentus, audiebatur secum immurmurans, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et ex libello manuscripto, in quem selectas preces contulerat, lectitare cœpit preces de felici obitu. Nec post multo oculos in conclavis ianuam defixit, hilariorq; iucundo, & amabili vultu, eodem digittum intendens. Non videtis, inquit, non videtis? Nihil circumstantes viderunt. Nulli tamen dubium fuit, quin diuina ei species aliqua oblata esset. Adhibita deinde suprema vñctio, cum Pater

nun.

Sanctissime
moritur,

nunquam intermitteret preces vt è labiorū motu intelligebatur, in effigiem Deiparæ fixo obtutu: paulòq; post sanctissimam Crucem sæpius religiosissime exosculatus, eamq; altera manu, altera cereum sacrum fulgentem sustinens inter litanias, quasi placidè obdormiscens, absq; vlla doloris, migrationisq; significatione sanctam animā magno cum spectantium mœrore, multisq; lacrymis, procreatori suo reddidit hora post meridiem tertia cum dodrante, Apostolo Thomæ sacro die vesperascente. Quo die ante septendecim annos Collegij eius possessionem inierat. Beatæ illi migrationi præsentis interfuere Præpositus Sebastianus Veronius, Patres duo Capuccini, duoq; senatores, præter domesticos omnes, qui flexis genibus circumfusi perseverabāt in precibus. Post horæ spatium visa demortui facies formosior, quàm spirantis: & in manus quoque viuus quidam, ac roseus color diffusus.

Formosior mortui species.

Re per Ciuitatem vulgata incredibilis omnes Ordines dolor incessit: quod si instans amantissimi Patris excessus enotuisset, ægre communis populi concursus prohiberi potuisset. Consilio habito senatus vterq; sacer, ac laicus, quo tantum

Homo habitus et à Fratre generis.

Dd 3

thesau-

thesaurum loco pro dignitate condi oporteret, in templo Ciuitatis principe, quod sancti Nicolai nomine dedicatum est, condendum decreuerant ante maximam Aram. Postero igitur die antequam eo inferretur, in domesticam ædiculam delato Patres iusta funebria peragunt. Positum erat in medio feretrum opertum, & ciuium multitudo maior, quàm pro loci angustiis, plena mœrore confluxerat. At ubi primùm remoto velo conspecta est illa Apostoli viri augusta facies (& retinebat adhuc vegetam quandam maiestatem) tū gemitus, & lamenta, tum lacrymæ insonuere: tum certantium rosariis sacrum pignus contingere, turba perstrepere, & constipari. Quæ cum videret Præpositus Veronius differendam omnino sepulturam censebat aliquot dies, & sacrum interim pignus expositum relinquendū in summo templo, vt pietati populi tangendo, & osculando, & aliter honorando fieret satis: verum id teneri ex Collegij Rectore non potuit. Probabilem causam religiosæ adeo, iustæq; petitionis repulsæ nullam inuenio, nisi quod suspicari venit in mentem, modestiam fuisse quandam fortasse immodicam, per quam priores nostri Ordinis homi-

homines, quantum enitebantur ipsi vt sancti essent, tantum in se, suisq; seu viuis, seu mortuis famam sanctitatis, & honores refugiebant. Sub horam à meridie tertiam Clero præeunte vniuerso, totaq; fere Ciuitate prosequente, personantibus mœsto tinnitu cunctis campanis funus ad diui Nicolai deducitur. Ibi post psalmorum vespertinorum carmē, Sebastianus ipse Veronius in suggestum progressus luculentam magni Patris laudationem instituit. Inter cetera magnifice prædicauit tam longinquam tãti viri commorationē eo loci: etiam commoda exequens, quæ Ciuitati magna, & multa peperisset præsentia, operaque sua. Secundum orationem funebria de more alia peracta, populo ita perseuerante, vt ne tum quidem, cum exequiis persolutis iam cæcæ tenebræ ingruissent, à venerando pignore auelli possent. Tres amplius horas propositum honoratium religioni patuit: nec expleri poterant amabilissimū ostuendo, osculando, fertis precatoriis contingendo: aiebāt etiam odorem suauissimum afflari longe alterum ab incenso thure: quod magni etiam obseruarunt viri complures. Multi digitorum vngues, & capillos præcidere: multi ad Col-

Dd 3

legium

legium iuere supplices postulatum aliquid earū rerum, quamuis abiectissimarum, quæ viuenti Patri fuissent vsui, magna; cum lætitia, & gratiarum actione, si potirētur, recedebant; pari; dein religione pro sacris pignoribus asseruarunt. Canonici honorem exequiarum septimo, ac trigesimo die quàm honorificentissima Cæremonia instaurarunt. Corpori ad primum gradum summi Altaris medio spatio in querna arca sito superpositum est candidum marmor quatuor Germanorum fratrum communi pietate, ita inscriptum.

Monumentum
Venerandi Patris
Nostri
Petri Canisij
Societatis Jesu
Theologi

NN. Nic. Roch. Georg. Pet. Frat.
A Diesbach poss. M.D.XC.VII.

Ad

Ad latus autem vir illustis, postea Friburgensium Prætor Ioannes VVildius conspicuo in columna exornato loco ad legendi opportunitatem, hunc titulum à Veronio conditum posuit.

D O M.

Enerādus in Christo Pater Petrus Canisius Theologus Nouiomagi natus.

*Monumentum
expositum.*

Societatem Jesu tertio à Confirmatione illius anno ingressus ac sacerdotio insignitus. Ob magni simul & placidi animi præstantiam à Coloniensi Ecclesia ad Carolū V. Imperatorē. Ab Othone Cardinali Augustano ad S. Cōcilium Tridentinum. A Carolo V. Imperatore Vormatiam cōtra Melāchtho-

thonem Hæreticum. A Pio IV. Pont. Maximo ad Principes Germanię in fide confirmãdos missus. Postquam Romæ, in Sicilia, ac Germaniæ Academiis docuisset. Diu apud Ferdinandum Imperatorem, & passim summa cum laude verbũ Dei prædicasset, Primus Prouincialis Societatis eiusdem in Germania ab ipso Societatis autore P. Ignatio datus fuisset, scriptisque fidem Catholicam egregie illustrasset, auspiciis R. D. Jo. Francisci Episcopi Vercellensis Nuncij Apostolici Friburgum sexagenarius venit, Collegij Societatis
Fun-

Fundamenta iecit, multa præclara
documenta dedit. Ei, quasi qui-
dam Friburgēſium Patronus, Ec-
cleſiæ per Heluetiam Patriarcha,
religionis Catholicæ ſui temporis
columna, toto Chriſtiano orbe
notiſſimus, fide, prudentia, inde-
ſeſſo ſcribendi labore, abſtinentia
perenni, grauitate, animi puritate,
flagrantifſimo Dei amore, multa-
que ſanctitate clariſſimus, migra-
uit ad Chriſtum feſto ſancti Tho-
mæ Apoſtoli, M.D.XC.VII. an-
no ætatis LXXVII.

Sepulchrum hodie inter primaria vrbis loca <sup>Sepulcrum pio-
tati gratia
frequenter</sup>
numeratur, magnaq; pietate frequentant ciues,
inuiſunt aduenæ haud ſine diuinæ experimento

Ee

beni-

*Quadam per
eum sanitate
beneficium im-
petrata.*

benignitatis venerandas famuli sui reliquias honorantis. Ad exequias pia Matrona accesserat morbo comitiali obnoxia, sperans sacri corporis attactu, Beatæ animæ precibus valetudinem sibi reddendam: quæ ubi quantum licuit, coram sacro corpore orans, adstitit, eodem iam condito occultauit se, & includi passa est, cum Templi fores occluderentur. Inde totam noctem ad beati viri sepulchrum vigil perseuerauit, per eius merita, & patrocinium valetudinem rogans. Nec deinceps vnquam eo malo tentata est. Ita primo statim die, quo terræ mandatum est famuli Dei corpus, tanquam generosum semē in salutem mortalium cœpit admirandis beneficiis reflorescere: vt agnosceres vigere, ac pollere animum: nec pristinam siue voluntatem elanguisse, siue defecisse facultatem benignè faciendi. Non multi ab sepultura intercesserant dies cum aliæ, atq; aliæ extitere fruges.

Christophorus Reiffius senatorio ex ordine prolapsus ex equo, multis inde incommodis sex-tum iam mensem grauiter conflictabatur: interdum acribus adeo torquebatur doloribus, totos vt decumberet dies: aliàs vero, si quid negotij ad-
mini-

ministraret, ægrè animam ducere, ac reciprocare posset. Medicamenta quæcunq; tentaret, omnia cadebant in irritum. Quam ob rem vicem viri dolens Barbara Misselonia vxor, veritaq; ne tandem offensis intestinis partibus ad periculosas veniendum sectiones esset, cum sibi Canisium protinus ab excessu patronum in cælo cooptasset, ad eius tumulum adit. Hic prouoluta ingenua multum ipsum rogat patronum, vt apud Deum commendatam viri valetudinem habeat, perq; patrocinium eiusdem ac merita ipsum obtestatur Deum, opem vt ægro ferat. Ab precibus domum recta contendit. Reuertentem lætus, & gratulabundus vir excipit, iam sedatos dolores: iam expeditam respirandi viam, iam se penitus valere. Nihil dubitauit prudens femina benignitate id euenisse Patroni sui Canisij, vt prorsus tempore eodem, dum ipsa vota faceret, vir conualesceret. Ac deinde rem omnem coram testibus apud Veronium eo tempore & Præpositum Friburgensem, & Vicarium generalem in Diocesi tota Lausanensi sancte, riteq; affirmavit.

Alterum iam diem honesta Matrona difficultate partus laborabat magno salutis suæ, magno ^{Rosarium Canisij salubre parturientibus,} prolis

Ee 2

prolis discrimine. Ad eam Canisij Rosarium fertur: quod simulac exosculata de collo suspendit, in has voces erupit, Deo sit laus, quam extinctam verebar prolem, viuere sentio: & paulo post stirpem virilem salua saluam enititur. Inde cœpit rosarium illud magna fide à parturientibus peti, & præsens experiuntur leuamen. Ad sanitatem animi illud beneficium pertinet.

Viduata viro femina in ætate florenti transfudit curam omnem ad pietatem: permissuq; Canisij, quo utebatur à confessionibus, perpetuam inde castimoniam Deo vouit. Sublato ex humanis Patre atq; Magistro vndiq; cœpta sollicitari, ut nuptias nouas iniret. Illa constanter semel, iterum, sæpius repulit tentamenta omnia, memor fidei obligatæ Numini. Deinde partim labare, partim molestissimis vexari curis, & confici; quoad requiem nullam inuenienti succurrit ad veterem animi sui rectorem, & custodem fidissimū P. Canisium habere perfugium. Adit sepulchrum: vix conceperat preces, cum & firmata mire constantia est, & insidiosarum ille cogitationum edax tumultus confedit. Eadem & in languore corporis, cui nullam inuenerant opem medentes; & cum
 ossis

ossis fragmen inter vescendum (& forte erat sola) pertinaciter hæssisset in faucibus, & suffocaret, in Canisij inuocatione præsens auxilium inuenit.

Est Friburgi vulgaris opinio, rogatum sub extrema Canisium, vt à pestifera lue, qua crebro affligi consueuerat, tutari oppidum vellet, eumque recepisse facturum: qua pollicitatione vehementer Friburgenses confidunt. Ex eo certe tempore, quamuis in proximo grassata sit, non ausam tamen in oppidū inuehi, aut palam vulgari, grati ciues commemorant. Ceterum anno seculi huius duodecimo res fertur memorabilis euenisse: quam, quia alij vulgarunt, & Friburgensis Magistratus autoritate tabulis consignatam testantur, præterire non licet. Gliscebat, opinor, suspicio clam serpentis pestilentia. Ea se contactam sentiens Berenmanæ Matronæ nobilis famula, rogauit quasdam de famulantibus vna secum feminis, vt ad se confessionis causa sacerdotem accirent. Illæ veritæ, ne si res vulgaretur, domus tanquam pestilens notaretur, abstinendum ab ea vocatione putarunt. Ægra cum diu frustra expectasset, metuens ne in expiata moreretur, multa anxie versabat animo, cū memoria subit in D. Nicolai

Ec 3

situm

fitum Patrem esse (nomen non succurrebat) quē
 periculis, & calamitatibus deprehensi inuocare
 ciues solerent: illicoq; vouet, si vita sibi maneret,
 quoad sacræ confessionis fieret compos, ad tu-
 mulum adituram, & precibus inibi perfuncturā.
 Vix votum conceperat, cum dolor & capitis, &
 pectoris sedatur, & pestiferum vlcus euanescit.
 Surgit itaque è grabato, & ad famularia se munia
 refert inter alias ancillas: quæ cum modò mori-
 bundam, momento validam viderent, more in-
 genij humani in deterius suspicacis, irridere cœ-
 perunt, tanquam morbum ex ignauia simulaf-
 set. Sedenim & ipsam incessit dubitatio, Canisij
 nec ne ope curata esset. Hæc dubitanti ecce tibi
 præsens perfidiæ poena, idem repentè vlcus exi-
 stit. Tum vero ita faucia trepide festinat ad tem-
 plum, prostrernitur in preces, opem supplex im-
 plorat; eaq; fuit erga fidelem seruum suum, eiusq;
 clientes Dei clementia, vt rursus continuo
 malum abstergeretur. Ita honoran-
 tes se Deus honorat.

✠ (:) ✠

F I N I S.

STNO-

SYNOPSIS

TOTIVS VITÆ P. PETRI CANISII SOCIETATIS IESV, A FRANCISCO SACCHINO EIVS- DEM SOCIETATIS SACERDOTE, tribus libris descriptæ.

LIBRI PRIM I.

C anisius ortus octavo Maij.	Gratus Deo de tradito sibi bono
Anno M. D. XXI.	instituto, quem & alijs pue-
Noviomagi.	ris precabatur.
Patre Iacobo Canisio.	16
Matre Aegidia Hoonvingana.	17
Indolem puer habuit maximè pi-	Nuptias & honores Ecclesiasticos
am.	repudiat.
Afflicta corpusculum.	18
Imitatur Sacerdotes & Concio-	Virginitatem vouet anno ætatis
natores.	XIX.
Prævidet peccatorum pericula.	ibid.
Postulat diuinum ductum.	Deditus Theologia mystica.
Anno circiter XV. Coloniam adit.	19
ibid.	Diuinitus cognoscit se profuturum
Instituitur à Nicolao Eschio san-	Ecclesie.
ctissime.	20
Paupertatis amore libros in pau-	Et de Societate futurum.
peres distribuit.	ibid.
Mira caritas in magistrum.	Proficit colloquijs sacrarum Vir-
Quotidie ei conscientiam aperit.	ginum.
ibid.	ibid.
	Celebratur eloquentia & ardore
	contra Hereticos.
	21
	Petrum Fabrum conuenit & ad-
	miratur.
	22
	Exercitijs spiritualibus mirè im-
	mutatur.
	24
	Socie-

SYNOPSIS.

<i>Societatem vouet Anno M. D. XLIII.</i>	25	<i>Legatio prima Canisij Leodium.</i>	38
<i>Fervor in iuuandis proximis.</i>	26	<i>Anno M. D. XLVII.</i>	39
<i>Societati gratiam Colonia conciliat.</i>	ibid.	<i>Secunda ad Carolum V.</i>	ibid.
<i>Frācisji Strada de eo elogium.</i>	27	<i>Tertia ad Concilium primū Tridentum.</i>	ibid.
<i>Eschium ad Societate inuitat.</i>	ib.	<i>Deinde Bononiam.</i>	40
<i>Illius loco Cornelius Visbauus venit.</i>	28	<i>Romam venit.</i>	ibid.
<i>Parentum saluas animas diuinitus cognoscit.</i>	29	<i>Anno M. D. XLVIII.</i>	42
<i>Res suas in pauperes confert.</i>	30	<i>Singularis Canisij obedientia.</i>	ib.
<i>Ob id Faber accusatur.</i>	ibid.	<i>Destinatus in Siciliam pro Sociis Pontificem alloquitur.</i>	44
<i>Qui se & Canisium egregie defendit.</i>	31	<i>Messana docet Rhetoricam.</i>	ibid.
<i>Canisij impensa, prima Societati domus Colonia conducitur.</i>	32	<i>Et concionatur Italicè.</i>	ibid.
<i>Vetat Senatus coniunctos degerere.</i>	ibid.	<i>Quales eius epistola essent etiam iuuenis.</i>	45
<i>Fabri epistola consolatoria ad dispersos Socios.</i>	33	<i>Religiosa vocatio commendatur.</i>	ibid.
<i>Fabri erga Coloniam insigne studium.</i>	34	<i>Destinatur in Bauariam.</i>	48
<i>Academici pro Canisio retinendo certant.</i>	35	<i>Anno M. D. XLIX.</i>	ibid.
<i>Fit Sacerdos.</i>	36	<i>Inter Professos Societatis adscribitur.</i>	49
<i>Concionatur, & literas diuinas explanat.</i>	ibid.	<i>Bononia Doct̃or creatur.</i>	ibid.
<i>Edit Cyrilli Alexandrini opera.</i>	ibid.	<i>Ingolstadij Theologiam docet.</i>	ib.
<i>Et S. Leonis.</i>	ibid.	<i>Inducit Sacramentorum usum.</i>	50
<i>Monita ad eum Claudij Iaij.</i>	37	<i>In Obedientia habet omnia.</i>	51
		<i>Multipl̃ici industria pietatem excolit.</i>	52
		<i>Germanicè simul concionatur.</i>	ib.
		<i>Precum morem inducit.</i>	53
		<i>Obtrectatorē caritate vincit.</i>	54
		<i>Omnia pro Religione molitur.</i>	55
		<i>Acade-</i>	

SYNOPSIS.

<i>Academia fit Rector.</i>	56	<i>Quantum certatum ut fieret Episcopus.</i>	79
<i>Optimeq; munus gerit.</i>	ibid.	<i>Quam ille formidaret sacros honores.</i>	80
<i>Stipendium repudiat.</i>	59	<i>B. Ignatij constantia in arcendis à Societate honoribus.</i>	81
<i>Procancellariatum recusat.</i>	ibid.	<i>Nova certamina de Episcopatu Canisij.</i>	82
<i>Expetitur multas in oras.</i>	60	<i>Iulij III. Pontificis in Societatem benignitas.</i>	ibid.
<i>Anno M. D. LII.</i>	61	<i>Nouum & maximum certamen de Episcopatu Canisij.</i>	84
<i>Viennam mittitur.</i>	62	<i>Anno M. D. LIV.</i>	85
<i>Ingolstadiana Academia elogium de eo.</i>	63	<i>Præficitur Collegio Archiducum.</i>	ibid.
<i>Laborabat seculum inopia librorum incorruptorum.</i>	64	<i>Miro desiderio religiosi claustr.</i>	86
<i>Catechismum Canisius iubetur scribere.</i>	65	<i>Creatur Decanus Academiae Viennensis.</i>	ibid.
<i>Plurimis occupationibus oneratur.</i>	ibid.	<i>Impetrat perpetuas à tota Societate preces pro Germania.</i>	87
<i>Aliquos mirabiliter curat.</i>	66	<i>Catechismum absoluit.</i>	88
<i>Magnos peccatores conuertit.</i>	69	<i>Qua cura usus in eo condendo.</i>	89
<i>Excurrit ad rusticos.</i>	70	<i>Qua solitudine ediderit.</i>	90
<i>Anno M. D. LIII.</i>	ibid.	<i>Quare nomen suum primò non apposuerit.</i>	91
<i>Austriam peragrat euangelizans.</i>	71	<i>Quam probatus & latè sparsus sit.</i>	ibid.
<i>Fit regius Concionator.</i>	ibid.	<i>Elaborata editio Catechismi quænam.</i>	92
<i>Eodem die & ad Regem & ad Populum dicit.</i>	72	<i>Canisius terrori Hæreticis.</i>	93
<i>Indulgentiis auctoritatem restituit.</i>	73	<i>Canis Austriacus vocatur.</i>	ibid.
<i>Obtruditur ei Viennensis Episcopatus.</i>	74		
<i>Oratio qua Episcopatum recusat.</i>	76		
<i>Oratio qua vrgetur ad accipiendum Episcopatum.</i>	78		

Ef

Eius

SYNOPSIS.

<i>Pius constantia.</i>	94	<i>Est tamen plerisq, etiam Aduer-</i>	
<i>Qua pro religione interim moli-</i>		<i>sariorū modestia amabilis.</i>	108
<i>tus.</i>	95	<i>At Catholicis pro miraculo.</i>	109
<i>Austria pessimus status hoc tem-</i>		<i>Prouincialis creatur à B. Ignatio.</i>	
<i>pore.</i>	ibid.	<i>ibid.</i>	
<i>Spargitur Societatis fama per Ca-</i>		<i>Conatur munus arcere.</i>	ibid.
<i>nisium.</i>	97	<i>Quo animo Prouincialatum ac-</i>	
<i>Stanislao Hosio conciliatur.</i>	ibid.	<i>ceperit.</i>	112
<i>Feruor eius ac zelus maximus.</i>	98	<i>Insignis Obedientia.</i>	ibid.
<i>Theodoricus Canisius Societati</i>			
<i>adiungitur.</i>	99		
<i>Anno M.D.LV.</i>	100		
<i>Petrus iubetur pios libellos scri-</i>			
<i>bere.</i>	ibid.		
<i>Pragam adit res ad Collegium pa-</i>			
<i>raturus.</i>	101		
<i>Prage concionatur.</i>	ibid.		
<i>Pragensium bona ad pietatem in-</i>			
<i>doles.</i>	102		
<i>Quales cuperet Socios Collegio</i>			
<i>Pragensi.</i>	103		
<i>In Bauariam excurrit.</i>	ibid.		
<i>Ingolstadtj bis in die cōcionatur.</i>			
104			
<i>Variisq, generis libros recognoscit</i>			
<i>editq,.</i>	ibid.		
<i>Ingolstadianum Collegium quo-</i>			
<i>modo susceptum.</i>	105		
<i>Anno M.D.LVI.</i>	106		
<i>Redit Viennam.</i>	ibid.		
<i>Tum Pragam.</i>	107		
<i>Hussita cuiusdā in eum versus.</i>	ib.		

LIBRI SECVNDI.

<i>Bit Ingolstadium.</i>	114
<i>Inde Ratisbonam.</i>	ibid.
<i>Hic concionatur magno nomine.</i>	
115	
<i>Et pari odio Hæreticorum.</i>	ibid.
<i>Propter mortem B. Ignatij pri-</i>	
<i>mam quasi Congregationē ha-</i>	
<i>bet.</i>	ibid.
<i>Discedit in Italiam.</i>	116
<i>Reuertitur in Germaniam.</i>	117
<i>Ratisbonam repetit.</i>	ibid.
<i>Non probat à secularibus agi de</i>	
<i>Religione.</i>	118
<i>Barbaros nobis vitia nostra gra-</i>	
<i>ues faciunt.</i>	119
<i>Anno M.D.LVII.</i>	120
<i>Cogitur interesse Colloquio; & est</i>	
<i>primus inter Theologos.</i>	ibid.
<i>Obedientia confidit.</i>	ibid.
<i>Quàm parum sibi tribueret.</i>	121
<i>Obedientia insignis.</i>	ibid.

Designa-

SYNOPSIS.

<i>Designatur inter Colloquutores</i>	<i>Res Colonia gesta.</i>	<i>ibid.</i>
<i>VVormatienses.</i> 122	<i>Anno M.D.LVIII.</i> 138	
<i>Epistola Ferdinadi Regis ad Lai-</i>	<i>Argentoratensem Episcopū con-</i>	
<i>nium.</i> <i>ibid.</i>	<i>uenit.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Vt Canisius & Gaudanus Collo-</i>	<i>Multa bene gerit.</i> <i>ibid.</i>	
<i>quio VVormatiensi intersint.</i>	<i>Friburgum Brisgoia visit, & a-</i>	
123	<i>lias nobiles cinitates.</i> 139	
<i>Canisij multiplex Ratisbona la-</i>	<i>Consolationibus caelestibus inter</i>	
<i>bor.</i> 124	<i>arumnas recreatur.</i> 140	
<i>Venit Romam.</i> <i>ibid.</i>	<i>Donatur insignibus Sanctorum</i>	
<i>Redit in Germaniam.</i> 125	<i>Reliquiis.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Fidit precibus Societatis.</i> <i>ibid.</i>	<i>Custos acerrimus paupertatis.</i> 141	
<i>Agit de Collegio Monachij insti-</i>	<i>Cardinalis Augustani mira in eū</i>	
<i>tuendo.</i> 120	<i>pietas.</i> <i>ibid.</i>	
<i>Presentit diuinitus eius bonum</i>	<i>Modestia Canisij & cura adifica-</i>	
<i>successum.</i> <i>ibid.</i>	<i>tionis.</i> 142	
<i>VVormatiam adit.</i> 127	<i>Excelsitas animi & Martyrij cu-</i>	
<i>Concionatur.</i> 128	<i>piditas.</i> 143	
<i>Enixè pro Religione desudat.</i> <i>ib.</i>	<i>Ferdinandum Regem, qui mox</i>	
<i>Colloquium inchoatur.</i> 130	<i>lectus Imperator, consolatur.</i>	
<i>Heretici inter se dissident.</i> <i>ibid.</i>	<i>ibid.</i>	
<i>Vitio eorum Colloquium abrum-</i>	<i>Straubinga rem Catholicam su-</i>	
<i>pitur.</i> 131	<i>stinet.</i> 144	
<i>Bona inde profecta.</i> 132	<i>Romam venit ad creandum Pra-</i>	
<i>Quare Colloquia talia Religioni</i>	<i>positum Generalem.</i> 146	
<i>inutilia.</i> <i>ibid.</i>	<i>Orator Comitiorū deligitur.</i> 147	
<i>Canisio prima laus ex eo Collo-</i>	<i>In Poloniam à Pōtifice mittitur.</i>	
<i>quio.</i> 133	148	
<i>Hereticorum de eo fabula dua.</i> <i>ib.</i>	<i>Comes additur ei Theodoricus</i>	
<i>Hereticorum scurrilitas dira &</i>	<i>Amsterodamensis.</i> <i>ibid.</i>	
<i>impia.</i> 135	<i>Canisius B. Ignatij Exercitia plu-</i>	
<i>Canisius Coloniam excurrit.</i> 136	<i>rimum facit.</i> <i>ibid.</i>	

Ff 2

Insignis

SYNOPSIS.

<i>Insignis eius obedientia.</i>	149	<i>Deligitur ordinarius Augusta</i>	
<i>Moritur Theodoricus Viēna.</i>	150	<i>concionator.</i>	162
<i>Res in Polonia à Canisio gesta. ib.</i>		<i>Canonicorum Augustanorum li-</i>	
<i>Amat religiosam indolem Polo-</i>		<i>tera de eare.</i>	163
<i>norum.</i>	151	<i>Quæ esset opinio de Canisio.</i>	165
<i>Zelus animarum.</i>	152	<i>Eius modestia.</i>	ibid.
<i>Precandi Dei industria.</i>	ibid.	<i>Propensio ad scribendum contra</i>	
<i>Hosij libros edit.</i>	153	<i>Hereticos.</i>	166
<i>Archiepiscopi Gnesnensis de So-</i>		<i>Quam viam in hoc sequi vellet.</i>	
<i>cietate opinio.</i>	ibid.	<i>ibid.</i>	
<i>Anno M. D. LIX.</i>	154	<i>Iubetur & stylo & voce rem ge-</i>	
<i>Paupertas beata Canisij.</i>	155	<i>rere.</i>	167
<i>Zelus animarum: & in Polonos</i>		<i>Hosij Opera ad prælum cōcinnat.</i>	
<i>caritas.</i>	ibid.	<i>ibid.</i>	
<i>Redit Pragam.</i>	156	<i>Et quadā Germanicè vertit.</i>	168
<i>Adit Augustanū conuentum. ib.</i>		<i>Inchoat Augusta ordinarias con-</i>	
<i>Hereticis pro odio & maledictis</i>		<i>ciones.</i>	ibid.
<i>caritatem ac preces rependit.</i>	157	<i>Multiplex eius labor.</i>	ibid.
<i>Dicitur ab iis Secta Iesuitarū ca-</i>		<i>Anno M. D. LX.</i>	ibid.
<i>put.</i>	ibid.	<i>Bonus Augusta successus.</i>	ibid.
<i>Impudentia & inscitia Heretico-</i>		<i>Mittitur in Austriam.</i>	169
<i>rum.</i>	158	<i>Res domesticas componit.</i>	170
<i>Dissidia Christianorum Principū</i>		<i>Expetitur ab Electoribus Mogū-</i>	
<i>Religioni noxia.</i>	ibid.	<i>tino ac Treuirensi.</i>	ibid.
<i>Precandi studium Canisij.</i>	159	<i>Redit Augustam, & Bauarica re-</i>	
<i>Eiusdē labores in Augustano con-</i>		<i>uisit Collegia.</i>	171
<i>uentu.</i>	ibid.	<i>Anno M. D. LXI.</i>	ibid.
<i>Pauperibus Scholasticis subuenit.</i>		<i>Insignis Augusta ad pietatē pro-</i>	
161		<i>fectus.</i>	ibid.
<i>Ac multis modis pro animis oc-</i>		<i>Vrsula & Sibylla Fuggerorū pra-</i>	
<i>cupatur.</i>	ibid.	<i>stans virtus.</i>	ibid.
		<i>Sybille</i>	

SYNOPSIS.

<i>Sybilla mira ad Catholicos conuersio.</i>	172	<i>Indulgentias in meritam estimationē Auguste reponit.</i>	187
<i>Reflorescit Augusta religio.</i>	174	<i>Contendunt Canonici ne ad Concilium auocetur.</i>	ibid.
<i>Ratio concionandi Canisij.</i>	ibid.	<i>Anno M. D. LXII.</i>	189
<i>Hereticorum Ministri fatentur eius praestantiam.</i>	175	<i>Cardinalis Augustani litera.</i>	
<i>Vexant reuersos ad sanctam Ecclesiam.</i>	176	<i>Quomodo ad Concilium Canisius vocandus.</i>	ibid.
<i>Canisij indefessa industria.</i>	ibid.	<i>Interest reformationi Ingolstadianae Academie.</i>	190
<i>Rapertatem Scholasticorum subleuat.</i>	177	<i>Quotidianarum concionum morem Augusta inducit.</i>	191
<i>Renocat ieiunij morem.</i>	178	<i>Qua preparatione concionaretur.</i>	ibid.
<i>Edit libellum precatorium.</i>	179	<i>Ingens ex eius laboribus animarum fructus.</i>	192
<i>Paruum catechismum.</i>	ibid.	<i>Ad Concilium aduocatur.</i>	ibid.
<i>Selectas epistolas S. Hieronymi.</i>	ibid.	<i>Aduentu suo Cardinalem Hosium sanat.</i>	193
<i>Excitat doctos ad scribendum.</i>	180	<i>Occupationes eius in Concilio.</i>	ibid.
<i>Et Typographos ad pios libros edendos.</i>	ibid.	<i>Modestia & humilitas.</i>	194
<i>Promouet & per literas religionem.</i>	ibid.	<i>Repetitur ab Augustanis.</i>	ibid.
<i>Etiam de Gallia sollicitus.</i>	181	<i>Nobilem Anabaptistam conuertit.</i>	195
<i>Excitatur Augusta Virginitas.</i>	ibid.	<i>Modestiae & Caritatis ad conuersionem efficacia.</i>	ibid.
<i>Gratulationes de Augustano profectu.</i>	182	<i>Anno M. D. LXIII.</i>	196
<i>Pontificis de eo letitia.</i>	ibid.	<i>Grauiissima in causa Reipublicae succurrit.</i>	ibid.
<i>Litera quibus Canisio gratulatur.</i>	183	<i>Modestia Canisij.</i>	197
<i>Canisij responsio.</i>	184		
<i>Lustrat suam Prouinciam.</i>	186		
<i>Eluangam conatur haeresi expurgare.</i>			

SYNOPSIS.

<i>Hereticorum fraus in sacri Calicis usu vulgando.</i>	198	<i>Dilinganos Socios consolatur. ib.</i>	
<i>Canisij constantia.</i>	199	<i>Difficile conciliantur Ordinarij</i>	
<i>Zelus.</i>	ibid.	<i>Concionatoris & Provincialis officia.</i>	ibid.
<i>Fides.</i>	ibid.	<i>Zelus Canisij & animi magnitudo.</i>	209
<i>Hereticorum in eum & Societatem probra.</i>	200	<i>Exercetur eius patientia & mansuetudo.</i>	ibid.
<i>Optima ratio refutandi calumnias.</i>	201	<i>Litera Pontificis ad Canonicos Augustanos.</i>	211
<i>Canisius Kemnitio respondet. ib.</i>		<i>Commendat eis Societatem ac nominatim Canisium.</i>	212
<i>Additamenta eius laborum Oeniponti.</i>	ibid.	<i>Concordia redintegratur.</i>	213
<i>Sueviam euangelizans perlustrat.</i>	202	<i>Professio fidei in Academijs Canisij studio inducitur.</i>	215
<i>Nobilem matronam Catholicis restituit.</i>	ibid.	<i>Excurrit Herbipolim.</i>	216
<i>Maleficarum ex haresi prouentus.</i>	203	<i>Nimium sibi asper.</i>	ibid.
<i>Sacrilegi militis poena.</i>	204	<i>Modestia eius.</i>	ibid.
<i>Dilingana Academia Societati traditur.</i>	205	<i>Anno M. D. LXV.</i>	217
<i>Cardinalis Augustani de Canisio nobile testimonium.</i>	ibid.	<i>Obedientia.</i>	ibid.
<i>Diuiditur Prouincia in duas.</i>	206	<i>Litera Cardinalis Augustani.</i>	ibid.
<i>Canisius VVisenhornium excolit.</i>	ibid.	<i>Quam necessaria Germania Canisij praesentia.</i>	218
<i>Instaurat Augustae supplicationes publicas.</i>	207	<i>Romam venit ad creandum Generalem.</i>	219
<i>Constantia pestilentia tempore.</i>	ibid.	<i>Mittitur à Pio IV. ad Ecclesias Germaniae.</i>	220
<i>Anno M. D. LXIV.</i>	208	<i>Nouiomagum reuisit.</i>	221
		<i>Quam multa breui, quanto exemplo ibi gesta.</i>	ibid.
		<i>Osnaburgum adit.</i>	223

Anno

SYNOPSIS.

Anno M.D.LXVI.	224	Studium profectus.	240
Et Ducem Iuliacensem.	ibid.	Anno M.D.LXVII.	241
Colonia multa propietate gerit.		Concionatur Herbipoli.	ibid.
ibid.		Et multa gerit praclara.	ibid.
Nuntiat P. Generali suam peregrinationem.	226	Augustanam synodum egregie inuat.	242
Modestia Canisij.	227	Mittitur à Pötifice ad Episcopos.	
Heretici Episcopatus inuadunt : unde Religionis exitium.	ibid.		243
Sollicitudo Canisij de Comitibus Augustanis mirè opportuna.	228	B. Stanislaum excipit, & Romam mittit.	244
Eius submissio ac modestia.	229	lubetur scribere cōtra Centurias Hareticorum.	245
Augustae plurimum, & maximo fructu laborat.	ibid.	Recognoscit versionem Romani Catechismi.	246
Perniciosa Haretici Catholicis tentant.	230	Quo animo & apparatu ad scribendum accesserit.	ibid.
Periculum graue dissidij in Comitibus Augustanis.	232	Nempe humilitate & precibus.	
Canisij industria & Sociorum tollitur.	233		247
Et Concilium Tridentinum à Catholicis recipitur.	235	Datur ei Vicarius Hoffaus.	248
Modestia Canisij.	236	Mittitur OEnipontum.	ibid.
Et studium profectus.	ibid.	Liberatur diuinitus ingenti periculo.	249
Liberatur concione Augustana.	237	Singularis animi tranquillitas in discrimine ultimo.	252
Percurrit Sueuiam.	ibid.	Anno M.D.LXVIII.	253
Vldaricum ab Helffenstain ad cōversionem preparat.	238	Eluangam excolit.	ibid.
Conuertit maleficas duas.	239	Obedientia.	254
In Franconiam abis.	ibid.	Cardinalis Augustani virtus.	ibid.
		Herbipolim excurrit.	255
		Legitur primus Prouincia procurator.	256

Ancona

SYNOPSIS.

<i>Ancona lumine diuino illustratur.</i>	257	<i>Quod consilium in hoc opere, & quam viam securus sit.</i>	274
<i>Humilitas solida.</i>	ibid.	<i>Modestia.</i>	276
<i>Roma res Septentrionales inuat apud Pontificem.</i>	259	<i>Censores expetit liberos.</i>	277
<i>B. Stanislaus occasione exhortationis Canisij pradicat suum obitum.</i>	260	<i>Obedientia & humilitas.</i>	ibid.
<i>Canisius redit in Germaniam.</i>	261	<i>Probatur magnoperè opus.</i>	278
<i>Anno M. D. LXIX.</i>	ibid.	<i>Confessio pulcherrima Operi praefixa.</i>	279
<i>Concionatur Augusta.</i>	ibid.	<i>Obedientia exacta.</i>	282
		<i>Et fortis.</i>	283
		<i>Anno M. D. LXXII.</i>	285
		<i>Terramotus ingentes OEmonon- ti.</i>	ibid.

LIBRI TERTII.

<i>Modestia & alacritas in Prouincialatu ponendo.</i>	262	<i>Anno M. D. LXXIII.</i>	286
<i>Cura sui profectus.</i>	263	<i>Magnificat Canisius à Gregorio XIII.</i>	ibid.
<i>Obedientia humilis.</i>	ibid.	<i>Eius iussu legationem obit.</i>	ibid.
<i>Laudatur à Prapósito Borgia.</i>	264	<i>Et in Urbem venit.</i>	ibid.
<i>Humilitas Canisij.</i>	265	<i>Suadet Collegium Germanicum Roma fundandum.</i>	ibid.
<i>Obedientia.</i>	ibid.	<i>Et alia similia in Prouinciis.</i>	287
<i>Studium puerilis catecheseos.</i>	266	<i>Comitiorum Societatis Custos legitur.</i>	ibid.
<i>Excurrit ad pacem conciliandam.</i>	267	<i>Obseruat sancta Urbis pia opera.</i>	288
<i>Obedientia simplex ac prompta.</i>	268	<i>Redit in Germaniam.</i>	ibid.
<i>Energumenam liberat.</i>	269	<i>Anno M. D. LXXIV.</i>	ibid.
<i>Nō probat nostros homines multum occupari cum Energumenis.</i>	270	<i>Anno M. D. LXXV.</i>	ibid.
<i>Libertas in admonendo.</i>	272	<i>Anno M. D. LXXVI.</i>	ibid.
<i>Anno M. D. LXXI.</i>	273	<i>Anno M. D. LXXVII.</i>	289
<i>Edit Opus de S. Ioāne Baptista.</i>	ib.	<i>Marianum Opus edit.</i>	ibid.
		<i>Modestia & paupertas.</i>	ibid.

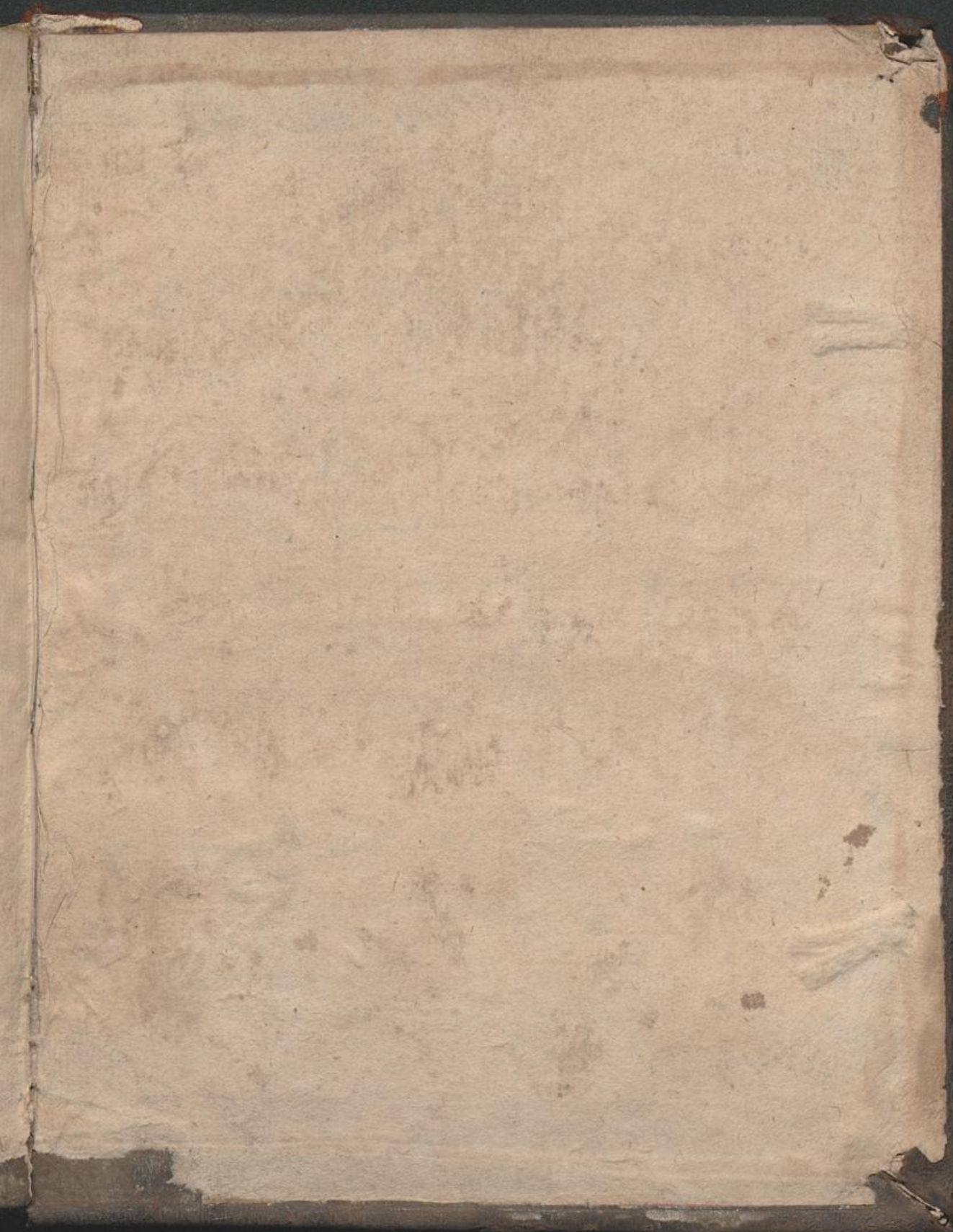
Hofij

Scr. l. J. J. V. Paderb.

Th

2335